

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Лазар Т. Дивјак

**ПРОСТОРНИ АСПЕКТ ИНКЛУЗИЈЕ РОМА:
ПОБОЉШАЊЕ КВАЛИТЕТА СТАНОВАЊА И
УСЛОВА ЖИВОТА У РОМСКИМ НАСЕЉИМА У
СРБИЈИ**

докторска дисертација

Београд, 2021.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF GEOGRAPHY

Lazar T. Divjak

**SPATIAL ASPECT OF ROMA INCLUSION:
IMPROVEMENT OF THE HOUSING QUALITY AND
LIVING CONDITIONS IN ROMA SETTLEMENTS IN
SERBIA**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2021

Ментор:

Др Велимир Шећеров
редовни професор Географског факултета
Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Др Мина Петровић
редовна професорка Филозофског факултета
Универзитета у Београду

Др Богдан Лукић
ванредни професор Географског факултета
Универзитета у Београду

Др Урош Радосављевић
ванредни професор Архитектонског факултета
Универзитета у Београду

Др Александар Кнежевић
ванредни професор Географског факултета
Универзитета у Београду

Датум одбране:

17. март 2022.

Изјаве захвалности

Иако постоји више особа којима из бројних разлога дугујем велику захвалност на томе што ове редове пишем као последњи део комплетирание дисертације, две су личности којима бих најпре желео да посветим нарочиту пажњу.

Када сам 2007. на крају основних студија дефинисао тему за свој дипломски рад, чињеница да је она прожимала планерску праксу и урбану социологију довела ме је до професорке Ксеније Петовар. Њено менторство, слобода коју ми је дала у раду када се уверила у моју мотивисаност, али и савети у вези са финализовањем тезе имали су непроцењиву вредност. Професорка Петовар је потом пратила и моје прве (али и накнадне) професионалне кораке, и веома често била ту да пружи савет и подршку у битним тренуцима. Захваљујући њеној искреној и аргументованој препоруци сам и одлучио да упишем докторске студије, а у више наврата су њено мишљење и савети били од круцијалне важности за израду овог рада. Топлина са којом се увек опходила према мени оставља ме неописиво захвалним.

Поменуто 2007. године сам током израде дипломског рада упознао другу особу којој дугујем огромну захвалност на томе што сам постигао у професионалном и академском смислу. Професор Владимир Мацура је неко кога сам најпре интервјуисао за потребе израде дипломског рада и коме сам на његово искрено интересовање обећао да ћу му донети примерак рада када буде одбрањен. Приликом тог поновног сусрета сам од њега добио оно судбоносно: „Добро, шта ти знаш да радиш?“ питање, после ког сам под његовим патронатом започео своју професионалну каријеру. Сарађивали смо касније у разним аранжманима, али која год да је била званична хијерархија у тим задацима, ја сам увек био тај који је од њега учио. Не једном смо разговарали и о овој дисертацији и одговори или предлози које сам од њега добијао дубоко су укоренењени у тексту који следи. Колико год да сам срећан што ме је животни пут навео на професора Мацуру, толико сам тужан што овај рад нисам у прилици да му покажем сада када је завршен.

Госпођу Злату Вуксановић-Мацура упознао сам кад и професора Мацуру и постао веома срећан што сам и са њом развио сарадњу и пријатељство. Њено богато практично и академско искуство и директни и дубоко аргументовани одговори на моја бројна питања, колико год референцирани у овом раду, још више су референцирани у мом срцу.

Професору Велимиру Шећерову дугујем велику захвалност, јер је као ментор био ту на сваком кораку у изради овог рада, те не само да ми је помагао давањем јасних смерница и мишљења о правцу у којем треба (или не треба) да размишљам и формулишем дисертацију и водио ме кроз цео процес, већ је пружао и изузетно снажну подршку у тренуцима када је деловало да је једноставније одустати (а било је таквих тренутака).

Члановима комисије, професорки Петровић и професорима Лукићу, Радосављевићу и Кнежевићу се такође од срца захваљујем на њиховим контрибуцијама.

У време похађања основних студија на Географском факултету упознао сам још две особе које су ми оволико година касније својим саветима и подршком знатно олакшали пут до ових редова. Професора Борислава Стојкова познајем од малих ногу, и надам се да је свестан свог утицаја на мене, те му се најискреније захваљујем на подршци до сада, а посебно током израде овог рада. Синиша Тркуља је, са друге стране, неко коме сам неизмерно захвалан на небројеним охрабрењима и практичним саветима у тренуцима када је израда дисертације била при крају, али још увек сасвим довољно далеко од самог краја.

Велики део овог рада директно се наслања на моја професионална искуства, конкретно на пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ на ком сам био ангажован од стране Мисије ОЕБС у Србији током две и по године. Како су искуства у раду на том пројекту резултирала идејом да он представља тако значајан сегмент овог рада, на месту је указати на улогу свих колега који су у пројекту учествовали на његову успешну реализацију. Ипак, посебно бих се захвалио колегама Дејану Павловићу, Миодрагу Схрестхи и Борису Жерјаву, као и сарадницима Петру Јованову и Тамари Јовановић, који су ми помогли да дођем до неких од података који су у раду истакнути. Такође, захваљујем се и Огњенки Лакићевић на њеној подршци у вези са одређеним бројем техничких питања.

Сасвим приватно, односно ван стручних кругова, Мареа Гринвалд, Марко Веловић, Никола Миљковић и Иван Лончаревић највероватније никад неће знати да су чак и њихова повремена распитивања, а камоли озбиљни разговори (тачније слушање мојих гунђања) о напретку (или недостатку истог) у изради ове дисертације имали толики утицај на то да она буде завршена. Идентичну ствар бих могао да напишем и за моје Маму и Тату, али верујем да они ипак боље наслућују колико ми је њихова подршка помагала.

Нисам случајно оставио за крај три имена без којих би све ово било апсолутно немогуће. Ива, Филипе и Лили, целим својим срцем вам кажем: „Хвала“. Могао је овај рад да настаје и у мање компликованим временима по целу планету, али уз вашу подршку соба у којој сам куцао овај текст (и у којој ову захвалницу закључујем) успела је да буде и радна, и дневна, и спаваћа (и у време карантина и имитација вртића), и све што је било потребно. Вашој енергији и топлини дугујем све. Обећавам, нешто овако нећу поново покушати.

ПРОСТОРНИ АСПЕКТ ИНКЛУЗИЈЕ РОМА: ПОБОЉШАЊЕ КВАЛИТЕТА СТАНОВАЊА И УСЛОВА ЖИВОТА У РОМСКИМ НАСЕЉИМА У СРБИЈИ

САЖЕТАК

Роми се као национална мањина у Републици Србији срећу са проблемима у бројним областима, те представљају вишеструко угрожену и маргинализовану групу. Предмет ове докторске дисертације је просторна манифестација живота Рома, те претпоставке за унапређење животних и стамбених услова у неформалним, односно подстандардним ромским насељима на територији државе. У оквиру рада посебно су анализирани стамбени и комунални проблеми са којима се Роми сусрећу на локацијама које настањују, а које су често етнички и просторно сегрегирани, као и могућности и досадашњи успеси у решавању ових проблема. Проблем становања Рома посматра се кроз дисертацију као део шире слике животних услова Рома, те се жели избећи парцијално сагледавање, односно третирање једног од симптома уместо узрока проблема. У раду су темељно анализирани постојећи домаћи и међународни легислативно-правни, као и стратешки и плански оквир у датој области, те су истражени и принципи на којима треба да почива свеобухватно унапређивање ромских насеља, да би се достигао крајњи циљ оваквог процеса: њихова интеграција у постојећу матрицу насеља. Као изузетан пример добре праксе анализиран је и рад на спровођењу пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“, који је од 2013. до 2016. године спровођен у сарадњи између ЕУ, ОЕБС и више националних и локалних институција, а који је у пракси својим мерама афирмисао низ адекватних теоријских претпоставки. Рад је имао за циљ да прикаже да се само у садејству напора у свим релевантним областима (што изискује интегрални приступ планирању и добру координацију свих актера) може оформити одрживи систем који би Ромима омогућио пристојан живот, а да успешна инклузија Рома мора бити резултат синергетског деловања легислативног, планског и институционалног оквира развоја насеља.

КЉУЧНЕ РЕЧИ:

Роми, становање, инклузија, подстандардна насеља, стамбени услови, животни услови, интегрално планирање, дискриминација

НАУЧНА ОБЛАСТ:

Просторно планирање

УЖА НАУЧНА ОБЛАСТ:

Урбанистичко планирање, социјални развој, урбана социологија

SPATIAL ASPECT OF ROMA INCLUSION: IMPROVEMENT OF THE HOUSING QUALITY AND LIVING CONDITIONS IN ROMA SETTLEMENTS IN SERBIA

ABSTRACT

As a national minority in Serbia, the Roma face problems in a number of areas, and as such represent a highly vulnerable and marginalized group. The subject of this doctoral dissertation is the spatial manifestation of the life of Roma, as well as the assumptions regarding the improvements of living and housing conditions in informal or substandard Roma settlements in Serbia. The housing and communal problems that the Roma encounter at locations they inhabit (which are often ethnically and spatially segregated), as well as possibilities for solving these problems and successes so far are particularly analyzed within the dissertation. The Roma housing problem is viewed throughout the dissertation as a part of a wider picture presenting the living conditions of Roma, where special attention was placed on avoiding partial perception and treatment of a single symptom rather than the cause of the problem. The existing domestic and international legal, strategic and planning frameworks have been thoroughly analyzed within the dissertation, which has also examined the principles on which comprehensive improvement of Roma settlements should rest when aiming to reach the overall goal of this process – their integration into the existing settlement matrix. Work on implementation of the “European Support to Roma Inclusion” project, which was a result of cooperation between EU, OSCE, and several national and local institutions, a project which succeeded to affirm several adequate theoretical assumptions in its practice, has been analyzed as an exceptional good practice example. The aim of the dissertation has been to show that a sustainable and durable system which enables Roma to lead decent lives can be formed only if a concurrence of efforts in all relevant areas is enabled (which entails an integral approach to planning and good coordination of all stakeholders), while the key to successful inclusion of Roma is in synergy of the legislative, planning and institutional frameworks of settlement development.

KEY WORDS:

The Roma, housing, inclusion, substandard settlements, housing conditions, living conditions, integral planning, discrimination

SCIENTIFIC FIELD:

Spatial Planning

SCIENTIFIC SUBFIELD:

Urban Planning, Social Development, Urban Sociology

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
1.1 ПРЕДМЕТ РАДА, ЦИЉЕВИ, ПОЛАЗНЕ ХИПОТЕЗЕ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА.....	1
1.1.1 Предмет рада.....	1
1.1.2 Циљеви истраживања.....	2
1.1.3 Полазне хипотезе.....	2
1.1.4 Методе истраживања.....	3
1.2 РОМИ, ИНКЛУЗИЈА, СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ, КВАЛИТЕТ ЖИВОТА, СТАНОВАЊЕ И СТАМБЕНИ УСЛОВИ, РОМСКА НАСЕЉА – ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА.....	5
1.2.1 Роми.....	5
1.2.2 Инклузија.....	7
1.2.3 Социјални развој.....	8
1.2.4 Социјални капитал.....	8
1.2.5 Територијални капитал.....	10
1.2.6 Квалитет живота.....	10
1.2.7 Становање и стамбени услови.....	12
1.2.8 Ромска насеља.....	14
1.2.9 Кључни елементи и појмови планерске/урбанистичке политике и праксе.....	19
2. РОМИ У СРБИЈИ: КОНТЕКСТ, УЗРОЦИ И ЧИНИОЦИ КОЈИ УСЛОВЉАВАЈУ СОЦИО-ПРОСТОРНУ ИСКЉУЧЕНОСТ	23
2.1 РОМИ У СРБИЈИ – КРАЋИ ИСТОРИЈАТ.....	23
2.2 РОМИ У СРБИЈИ – ПРЕСЕК ТРЕНУТНОГ СТАЊА.....	26
2.2.1 Преглед основних статистичких и квалитативних параметара.....	26
2.2.2 Роми у Србији: сиромаштво, социјална искљученост и дискриминација.....	33
2.3 ШИРИ КОНТЕКСТ – РОМИ У ЕВРОПИ.....	37
3. ПРАВНО-ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР	40
3.1 ОКВИР ДОМАЋЕ ЛЕГИСЛАТИВЕ.....	41
3.1.1 Устав Републике Србије.....	41
3.1.2 Закон о заштити права и слобода националних мањина.....	42
3.1.3 Закон о националним саветима националних мањина.....	42
3.1.4 Закон о планском систему Републике Србије.....	43
3.1.5 Закон о планирању и изградњи.....	44
3.1.6 Закон о озакоњењу објеката.....	45
3.1.7 Закон о становању и одржавању зграда.....	46
3.1.8 Закон о социјалном становању.....	46
3.1.9 Закон о комуналним делатностима.....	48
3.1.10 Закон о експропријацији.....	48
3.1.11 Кривични законик.....	49
3.1.12 Закон о социјалној заштити.....	49
3.1.13 Закони из области образовања.....	50
3.1.14 Закони из области здравствене заштите.....	51

3.1.15 Остали закони.....	51
3.2 ОКВИР МЕЂУНАРОДНЕ ЛЕГИСЛАТИВЕ	52
3.2.1 Универзална декларација о људским правима.....	52
3.2.2 Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима	53
3.2.3 Међународни пакт о грађанским и политичким правима	54
3.2.4 Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода	55
3.2.5 Декларација о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина	55
3.2.6 Декада инклузије Рома.....	56
3.2.7 Агенда 2030 Уједињених нација о одрживом развоју	57
3.2.8 Европски стуб социјалних права	59
3.2.9 Остали међународни документи	59
3.3 ОКВИР СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА.....	62
3.3.1 Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године.....	62
3.3.2 Стратегија за смањење сиромаштва	65
3.3.3 Национална стратегија социјалног становања	66
3.3.4 Стратегија превенције и заштите од дискриминације	67
3.3.5 Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године.....	68
3.3.6 Стратегије из области здравља.....	70
3.3.7 Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године.....	71
3.3.8 Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године	72
3.3.9 Национална стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године	73
3.3.10 Стратегија реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији	75
3.4 ОКВИР ИНСТИТУЦИЈА	76
4. ПЛАНСКИ ОКВИР.....	83
4.1 ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	84
4.1.1 Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године.....	84
4.1.2 Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године.....	94
4.2 ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ НИЖЕГ РАНГА.....	99
4.3 УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ	100
5. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ РОМСКИХ НАСЕЉА.....	102
5.1 СВЕОБУХВАТНОСТ	103
5.2 ЕТНИЧКО И СОЦИЈАЛНО МЕШАЊЕ	104
5.3 ПОШТОВАЊЕ ЗАКОНА И ПРОПИСА	106
5.4 УМЕРЕНЕ ПРОСТОРНО-ФИЗИЧКЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ.....	107
5.5 ЛИЧНИ ДОКУМЕНТИ КАО ПРЕДУСЛОВ ЗА ИНТЕГРАЦИЈУ	108
5.6 СТАНОВАЊЕ РОМА КАО ДЕО ИНТЕГРАЛНОГ СТАМБЕНОГ СИСТЕМА	109
5.7 УРБАНИСТИЧКИ ПЛАН КАО ОСНОВ ЗА РАЗВОЈ РОМСКОГ НАСЕЉА.....	110
5.8 КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ ИНТЕГРАЦИЈЕ И ИНКЛУЗИЈЕ У УРБАНОМ РАЗВОЈУ	112
5.9 КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ СОЦИЈАЛНОГ И ДОСТУПНОГ СТАНОВАЊА	113

5.10 МУЛТИЕТНИЧКИ ПРИСТУП У РЕШАВАЊУ РОМСКОГ СТАМБЕНОГ ПИТАЊА.....	115
5.11 ПОДИЗАЊЕ НИВОА СВЕСТИ ШИРЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ПРИДОБИЈАЊЕ ПОДРШКЕ ЈАВНОСТИ	118
5.12 ПАРТИЦИПАТИВНИ ПРИСТУП У УНАПРЕЂИВАЊУ РОМСКИХ НАСЕЉА	118
5.13 АДЕКВАТНО КАЛИБРИСАЊЕ ТЕХНИЧКИХ СТАНДАРДА.....	122
5.14 КОНТИНУИРАНО СПРОВОЂЕЊЕ МЕРА	124
6. ПРОЈЕКАТ „ЕВРОПСКА ПОДРШКА ЗА ИНКЛУЗИЈУ РОМА“	125
6.1 ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ И САРАДЊУ (ОЕБС) – НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	126
6.2 КРАТАК ПРИКАЗ ПРОЈЕКТА.....	127
6.3 КОМПОНЕНТЕ ПРОЈЕКТА.....	130
6.3.1 Побољшање приступа основним правима	130
6.3.2 Мобилни тимови за инклузију Рома	132
6.3.3 Јачање капацитета ромских организација цивилног друштва.....	134
6.3.4 Програм спречавања одустајања од школовања за ромску децу.....	136
6.3.5 Подршка запошљавању Рома.....	138
6.4 СТАМБЕНА КОМПОНЕНТА ПРОЈЕКТА.....	141
6.4.1 Географски информациони систем за подстандардна ромска насеља.....	142
6.4.2 Стамбени модели за Роме.....	151
6.4.3 Детаљна анализа стања подстандардних ромских насеља у 21 општини у Србији.....	172
6.4.4 Израда урбанистичких планова за одабрана подстандардна ромска насеља	188
6.4.5 Израда техничке документације за одабрана подстандардна ромска насеља ...	207
6.5 ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА О ПРОЈЕКТУ: ПРЕПРЕКЕ, РЕАЛНЕ МОГУЋНОСТИ И (НЕ)ОСТВАРЕНИ ПОТЕНЦИЈАЛ	214
7. ЗАКЉУЧАК.....	235

1. УВОД

1.1 ПРЕДМЕТ РАДА, ЦИЉЕВИ, ПОЛАЗНЕ ХИПОТЕЗЕ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

1.1.1. Предмет рада

Ова докторска дисертација проучава питање просторног аспекта инклузије Рома, односно потребу за побољшањем стамбених услова у насељима у којима Роми живе у Републици Србији, као и проблеме и изазове који стоје на путу настојањима да се поменути стамбени услови унапреде. **Примарни предмет спроведеног истраживања је просторна манифестација живота вишеструко угрожене и рањиве популације коју чине Роми у Србији**, као и покушаји (и шта је потребно да би они били успешни) да се унапреде животни услови у неформалним, односно подстандардним ромским насељима на територији Републике Србије. Посебно су анализирани стамбени и комунални проблеми са којима се Роми сусрећу у насељима која су често етнички и просторно сегрегирани, као и могућности и досадашњи успеси у решавању ових проблема, са посебним освртом на неопходност интегралног приступа у планирању унапређења стамбених услова у поменутиим насељима.

Ромска насеља која су била третирана у овом раду постоје како у урбаним ткивима градова, тако и као села и засеоци ван урбаних средина, али се рад није ограничавао на један или други тип оваквих насеља, најпре јер и поред морфолошких и других разлика између та два типа насеља, исте обележавају и бројне заједничке карактеристике. Ништа мање важно је и опредељење да се проблем становања Рома посматра као део шире слике животних услова Рома, те се жели избећи парцијално сагледавање, односно третирање једног од симптома уместо узрока проблема. Унапређивање животних услова и у једном и у другом типу ромских насеља почива на истим принципима.

Секундарни предмети истраживања била су ромска насеља у Србији. Иако предмет посебне анализе, ромска насеља (често друштвено или просторно сегрегирани) не треба третирати изоловано, пошто је циљ њихова интеграција у постојећу матрицу насеља. Са друге стране, да би се дошло до интеграције, потребне су и активности које у фокусу имају управо просторне целине нижег стандарда у којима живе Роми. Стога је јасно да је парцијално сагледавање проблематике контрапродуктивно, те да је потребно пронаћи баланс између ова два приступа, како у теоријском третирању проблема, тако и у практичном раду. За разлику од примарног предмета истраживања (који иако има своју јасно изражену просторну компоненту, подразумева и донекле апстрактније и чиниоце који нису превасходно засновани на физичким карактеристикама, као што су, примера ради, питања недоступности јавних сервиса Ромима и њихове не само физичке сегрегираниости у односу на већинско становништво), секундарни предмет истраживања односи се

директно на физичке карактеристике ромских насеља и проблеме које оне директно доносе (најпре кроз неадекватне стамбене и инфраструктурне услове на овим локацијама).

Истраживања у дисертацији најпре обухватају дефинисање теоријских поставки проблема и основних појмова: инклузија, положај и статистичка обележја ромске националне мањине у Србији, социјални развој, легислативно-правни и институционални оквир, те плански оквир и теоретске и практичне претпоставке за инклузију маргиналних група. Касније ће се кроз разматрање пређашњих иницијатива и програма за унапређење услова становања Рома (стамбених, комуналних и инфраструктурних), те посебну студију случаја посвећену пројекту „Европска подршка инклузији Рома“ који су заједнички спроводили Мисија ОЕБС у Србији и Канцеларија за људска и мањинска права Владе Републике Србије, истаћи примери добре праксе и неопходност интегралног планирања у овој области, али и узимања у обзир научених лекција у циљу веће успешности будућих сличних иницијатива. На основу тога у закључном делу рада размотриће се могући правци деловања и конкретна решења у овој области на подручју Републике Србије.

1.1.2. Циљеви истраживања

Циљ рада на дисертацији је испитивање узрока или чинилаца који условљавају социо-просторну искљученост Рома, као и дефинисање условљености, веза, значаја и утицаја интегралног планског приступа и настојања да се унапреде стамбени услови, односно услови живота за Роме као рањиву и вишеструко угрожену групу, те да се потврди теза да се једино у садејству напора у различитим областима (као што су приступ базичним људским правима, здравство, образовање, запошљавање и становање) може оформити одрживи систем који би овој мањинској групи омогућио пристојан живот, односно чиме би престала да постоји потреба за сталним и посебно циљаним ангажовањем државних институција и других организација усмереним искључиво ка Ромима, што би *de facto* значило да је њихова инклузија у друштво остварена.

Анализирајући упоредо активности и искуства у Србији, циљ рада је и да кроз предложена решења помогне у даљем раду стручњацима, али и локалним и националним актерима који су директно или индиректно повезани са овом облашћу, а све у циљу остваривања дугорочне инклузије Рома у друштво.

1.1.3. Полазне хипотезе

Полазна хипотеза формулисана је тако да концептуализује проблем научног истраживања, при чему се оставља простор да у каснијим фазама буде потврђена, оповргнута или модификована.

Основна, односно полазна хипотеза дисертације гласи:

Сложеност узрока (феномена) социо-просторне искључености Рома у Србији одређује и сложеност приступа унапређењу услова живота у ромским насељима, те налаже неопходност интегралног приступа планирању и добру координацију свих актера (управа, становници, планери) у овом процесу.

Из основне хипотезе може се развити више секундарних, које се односе на значајан степен утицаја напора у другим секторима (као што су социјална заштита, здравство, образовање, запошљавање и др.) на унапређивање животних услова Рома у подстандардним насељима, односно на то да планирање обезбеђивања бољих стамбених, комуналних и инфраструктурних услова у овим насељима, иако снажан, није и једини инструмент усмеравања развоја ромских насеља.

Стога би секундарне хипотезе рада гласиле:

Планирање стамбених зона и комуналних инфраструктурних мрежа је један од инструмента усмеравања развоја подстандардних ромских насеља, који захтева координирацију са осталим развојним политикама града/насеља.

Успешна инклузија Рома мора бити резултат синергетског деловања легислативног, планског и институционалног оквира развоја насеља у Србији.

1.1.4. Методе истраживања

У циљу провере научне заснованости постављених хипотеза, у оквиру израде докторске дисертације примењен је већи број истраживачких метода. У сваком случају, избор метода који су били коришћени у изради рада био је у директној вези са самом проблематиком коју рад третира.

Како је интегрални приступ решавању проблема био у фокусу истраживања, у раду су били најзаступљенији интегрални и компаративни научни методи. **Интегрални метод** био је кључан због изузетне комплексности теме и разноликости чинилаца који су били битни и незаобилазни у анализи. Директна корист од употребе овог метода у раду била је могућност долажења до очекиваних резултата и доказивања основне хипотезе, при чему се онемогућило једнострано и секторско разматрање проблематике.

Употреба **компаративног метода** омогућила је поређење различитих опција за унапређење система планирања, односно увођења мера за унапређење животних услова за Роме у подстандардним насељима. Такође, овај метод отворио је могућност поређења примењених и предложених решења са онима која су се раније примењивала у домаћој или иностраној пракси.

У раду су били заступљени и **системска анализа** (као универзални научни метод који се примењује у истраживању комплексних научних проблема), аналитичко-системски методолошки поступак, **математичко-статистички метод** (у оквиру обраде бројних општих статистичких показатеља, али и конкретнијих података добијених из посебних статистичких истраживања), **упоредно-правна анализа**, **метод вишекритеријумске анализе**, те **теренски метод**, тачније анкете и

посматрања (пошто су подаци о стању у ромским насељима долазили из посебних теренских посета и прикупљања података, односно снимања ситуације на терену).

За прикупљање података о постојећем стању коришћене су одговарајућа литература, планска документа и студије, те одговарајућа теренска истраживања.

Посебан и веома значајан методолошки поступак представљала је **примена ГИС-а (Географског информационог система)**, чија је способност обједињавања најразличитијих података у нову информацију дала изузетно велики допринос при истраживањима мултидисциплинарног типа. Оно што је потребно посебно истаћи је да је од 2015. године у функцији посебан ГИС за подстандардна ромска насеља, систем којим руководи Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, а који је био значајан извор података за овај рад.

У изради дисертације најре ће бити приказан концептуални оквир, који ће груписати и дефинисати основне појмове и концепте на којима се анализа које се представља темељи. Контекст проблема ће затим бити проширен кроз детаљнији приказ ситуације и трендова који прате животне услове Рома у Србији, као и шири контекст и проблеме са којима се Роми срећу у Европи у актуелном периоду.

Наредни сегмент рада пажњу ће усмерити на приказ правно-институционалног оквира, у жељи да се верно прикажу границе поља у ком су интервенције у циљу унапређења животних и стамбених услова за Роме легално могуће, најпре кроз оквир домаће легислативе (и повезивање релевантних прописа са обрађиваним садржајем рада), а затим и оквир међународне легислативе, у смислу докумената потписаних и од стране Републике Србије, обавезујућих за одређене мере и акције у анализираној области. Након тога, анализирани оквир се шири на стратешка документа усвојена у Србији у областима релевантним за дисертацију, уз поцртавање елемената приказаних стратегија који су битни за рад. Последњи елемент када је у питању анализа оквирних услова представљаће приказ институција система у кључним областима за инклузију Рома, њихових надлежности и домета, што ће заједно са претходно анализираним оквиром пружити потпору (односно истражити да ли она постоји) за конкретне мере које ће се детаљно анализирати у наставку рада.

Од посебне важности (због чега ће бити издвојена као посебна целина) је анализа постојећег планског оквира, на нивоима просторног и урбанистичког планирања, односно предуслова за доношење одговарајућих планских докумената који ће својим одредбама бити од директне користи за побољшање стамбених услова у ромским насељима у Србији.

Да би се приказане теоријске и концептуалне основе и постојећи оквири боље повезали са конкретним мерама и активностима који ће бити предмет разматрања у наставку дисертације, најпре ће бити постављени и приказани основни принципи за унапређивање ромских насеља, као нарочита спона између теорије и праксе. На већину ових принципа директно се наслања студија случаја о пројекту „Европска подршка за инклузију Рома“, који је спровођен у Србији од 2013. до 2016. године.

Поменути пројекат је анализиран јер се ради о изузетно инересантној иницијативи финансираној од стране ЕУ, коју је спроводила Мисија ОЕБС у Србији у сарадњи са великим бројем актера на националном нивоу, те 20 локалних самоуправа широм земље. Пројекат је располагао прилично високим буџетом за локалне прилике, те је био конципиран као пилот пројекат, од чије је успешности зависила наредна фаза ЕУ финансирања конкретних радова на побољшању стамбених услова за Роме, као и потенцијална репликација пројекта у нових 20 јединица локалне самоуправе. Овај пројекат биће темељно анализиран у оквиру дисертације управо због својих активности у вези са побољшањем стамбених и инфраструктурних услова у подстандардним ромским насељима у Србији, те бројних научених лекција о спровођењу оваквих активности у будућности. Аутор је због свог професионалног ангажмана на поменутом пројекту имао неприкосновен увид у процесе и активности које су обично склоњени од очију јавности или практичара у овој области (конкретно, до бројних података који ће бити изнети у овом сегменту рада једноставно није могуће доћи из секундарних извора), те снажну жељу да управо таква сазнања прикаже на аналитичан и свеобухватан начин, како би дисертација понудила адекватан основ за унапређење праксе у предметној области. У овој целини дисертације посебна пажња ће бити усмерена ка повезивању решења из праксе са најбитнијим концептима приказаним у ранијим сегментима рада.

Поменута студија случаја настојаће и да повеже ову целину са циљевима и хипотезама рада, односно установи да ли се приступом конципираним у оквиру приказаног пројекта могу остварити циљеви инклузије Рома, те шта је још потребно на вишем нивоу да би ти циљеви били достигнути (не губећи из вида да се такви проблеми не могу решити појединачним иницијативама, већ системским приступом, који пак може креирати нове пројекте таквог типа, док год су они део јасно дефинисаног (у смислу добро координисаног и са обезбеђеним учешћем свих релевантних актера) и реалистично буџетираног (у смислу доступности потребних средстава) програма, односно политике).

1.2 РОМИ, ИНКЛУЗИЈА, СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ, КВАЛИТЕТ ЖИВОТА, СТАНОВАЊЕ И СТАМБЕНИ УСЛОВИ, РОМСКА НАСЕЉА - ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА

1.2.1. Роми

Роми су народ који припада индоаријевској групи народа. Порекло воде из покрајина Раџастан, Пенџаб и Харијана данашње северне Индије, одакле током XI века крећу њихови миграторни токови услед ратом изазване нестабилности области које су настањивали¹, те тада престаје заједничка историја Рома и Индуса.² О

¹ Радушки, Н. (2015.) Етногенеза као фактор националног идентитета Рома. Београд: Српска политичка мисао 2/2015, стр. 163-181

² Ђурић, Р. (1987.) Сеобе Рома – Кругови пакла и венац среће. Београд: Бигз, стр. 17-19

њиховим иницијалним миграторним кретањима не постоје писани подаци, па је порекло утврђено лингвистичком теоријом, односно чињеницом да ромски језик има заједничке корене и граматичке сличности са језицима који се говоре у поменутиим индијским провинцијама. Новија генетичка истраживања³ су на бази геномских студија потврдила ову тезу.⁴ Роми се у Европу досељавају почетком VI века, те током времена настањују првенствено области у централној, источној и јужној Европи (конкретно, пре доласка на Балкан, Роми су дужи период живели у тадашњој Персији, те данашњој Јерменији и Грчкој⁵). У прилог наведеним претпостављеним миграторним рутама сведоче и подаци о постојању и употреби знатног броја јерменских и грчких речи у свим дијалектима Рома у Европи (што је последица њиховог дужег боравка у Јерменији и Византији)⁶. Роми из Европе у XIX веку мигрирају и у Северну и Јужну Америку (превасходно у САД и Бразил). Укупну популацију Рома у свету тешко је одредити, а процене покривају распон од два до пет милиона⁷, односно од шест до једанаест милиона⁸, или од четири до 10 милиона на територији Европе⁹.

Роми у значајнијим бројевима доспевају на територију данашње Србије током отоманске инвазије Балкана у XIV и XV веку. У почетку су настањивали посебне варошке махале, одвојено од Турака и аутохтоне популације, да би се временом територијално равномерније разместили. Током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века долази до већих миграција ка градовима узрокованих индустријализацијом земље, у оквиру чега долази до формирања сиромашних насеља новог типа – такозваних сламова. Роми посебно испаштају током деведесетих година, а ситуација се додатно погоршала после НАТО бомбардовања 1999, када се око 110.000 Рома иселило са Косова. Ромска популација у Србији данас није хомогена – користе три дијалекта ромског језика, разликују се и по вери, степену образовања, пословима које обављају, иметку и коначно степену интегрисаности у друштво. Ипак, као етничка група, они су данас најмање образовани и писмени, највише их је незапослених и најсиромашнији су у Србији. Често их погрдно називају Циганима. Реч Цигани води порекло из грчког језика (*τσιγγάνοι* или *ἀτσιγγάνοι*) и значи „не додируј“ или „недодирљив“.¹⁰ Чести погрдни назив за Роме широм света – Ципси (енг. *Gypsy*), Житан (фр. *Gitan*) или Хитано (шп. *Gitano*) – корене вуче од речи Египат

³ Mendizabal, I, Lao, O, Marigorta, U. M, Wollstein, A, Gusmão, L, Ferak, V, Ioana, M, Jordanova, A, Kaneva, R, Kouvatsi, A, Kučinskas, V, Makukh, H, Metspalu, A, Netea, M. G, de Pablo, R, Pamjav, H, Radojković, D, Rolleston, S. J.H, Sertić, J, Macek Jr., M, Comas, D, Kayser, M (2012). Reconstructing the Population History of European Romani from Genome-wide Data. *Current Biology*, Volume 22, Issue 24, str. 2342-2349.

⁴ Bhanoo, S. N. (2012). Genomic Study Traces Roma to Northern India. *New York Times*, Section D, str. 3

(https://www.nytimes.com/2012/12/11/science/genomic-study-traces-roma-to-northern-india.html?_r=0)

⁵ Башић, Г. (2010.) Политичка акција – ромски покрет и промене. Београд, стр. 61

⁶ Кнежевић, А. (2010). Роми (Цигани) у Београду – етнодемографска проучавања. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет, стр. 8

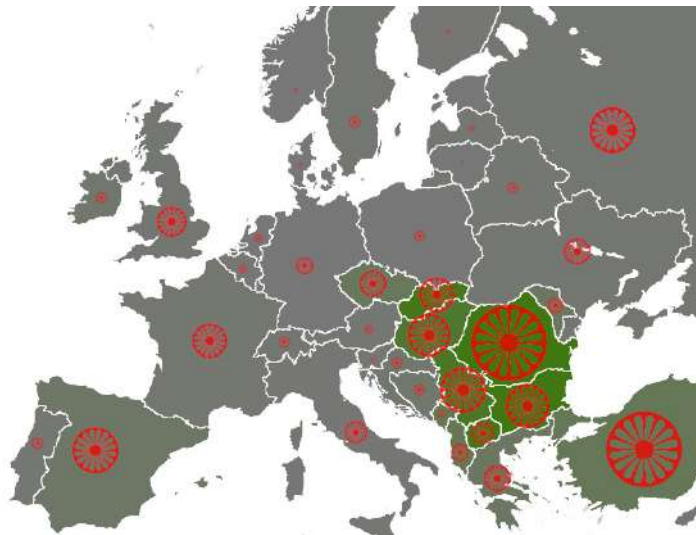
⁷ Encyclopaedia Britannica: Roma People. (<https://www.britannica.com/topic/Rom>)

⁸ Paul, L. M. (2009). *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas: SIL International

⁹ Guy, W. (2001). *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, str. 33-53

¹⁰ Симпсон-Херберт, М, Митровић, А, Зајић, Г, Петровић, М. (2006) Папирнати живот. Београд: Откроење, Друштво за унапређивање ромских насеља

(*Egypt, Egypte, Egypto*), односно од раније распорострањене заблуде да су Роми заправо пореклом Египћани.¹¹ Ром на ромском језику значи „човек“ или „муж/супруг“.

Слика 1: Процена расподеле ромског становништва у европским земљама (извор: Савет Европе; укупни процењени број Рома у Европи 2007. године по овом извору износио је 9,8 милиона)

1.2.2. Инклузија

Инклузија је појам који у српском језику означава укључење, укључивање, обухватање, садржавање у себи, урачунавање у, или подразумевање. У конкретном односу на тему овог рада, инклузија је чин укључивања појединца или мање групе у већу, уз уживање свих права и могућности које су доступне већини¹², односно чин или пракса укључивања особа које су претходно били на маргини друштва због свог расног или етничког порекла, пола, сексуалне оријентације, или способности.¹³

Инклузија Рома је стога појам чији је смисао социјална укљученост припадника ромске националне мањине, а која се у Републици Србији системски спроводи кроз плански осмишљене мере и активности у областима образовања, становања, запошљавања, здравља и социјалне заштите¹⁴, и која тиме потпада под надлежности и поље активности већег броја институција, односно актера.

О Ромима у јавном дискурсу постоје опречна схватања. Поред изражених и утемељених ставова о угрожености ове мањинске групе и неопходности деловања и циљу њиховог оснаживања, те помоћи државе у унапређењу њиховог положаја, није мали број оних који сматрају да Роми већ уживају сва потребна права, те да им држава прећутно или директно омогућава више него што је то случај за остало

¹¹ Кока, Љ. (2007). Кратка историја Рома. Београд, стр. 67

¹² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/inclusion>

¹³ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inclusion>

¹⁴ Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године (Сл. гласник РС, бр. 26/2016)

становништво (нарочито у областима образовања и становања, где постоји велики број ромске деце која нису укључена у обавезно образовање, односно ситуација да велики број Рома станује у бесправно подигнутим објектима и насељима). Овако формулисани ставови, иако нису у довољној мери засновани на чињеницама, свакако постоје и у садејству са генерално лошом економском ситуацијом у држави и другим објективним ограничењима у значајној мери утичу и на одржавање (или у најбољем случају веома споро решавање) проблема са којима се Роми у Србији суочавају (а који ће бити детаљније анализирани у посебном сегменту дисертације).

1.2.3. Социјални развој

Према дефиницији Истраживачког института Уједињених нација за друштвени развој (UNRISD), **социјални развој** представља скуп структуралних промена које се предузимају у циљу проналажења кохерентних и трајних решења за проблеме са којима се сусреће друштво. Другим речима, социјални развој обухвата друштвено дефинисане циљеве за одређени временски период и одређивање потребних средстава да би се ти циљеви остварили. Социјални развој део је друштвеног развоја и подразумева промене у области побољшања квалитета живота људи, стварање могућности за задовољавање, унапређење и богаћење разноврсних и универзалних људских потреба, подизање нивоа социјалне сигурности грађана, побољшање услова продукције и репродукције живота и превенције и сузбијање социјалних проблема.¹⁵

У вези са централном темом ове дисертације, нужно је истаћи да је кључна карактеристика социјалног развоја његова свеобухватност: друштво се истински развија само уколико је тим развојем покривена свака његова карика, посебно оне које су слабије или рањивије. Такође, од јачања социјалног капитала неке територије директну корист имају и они његови становници који су претходно били у лошијем положају, али и околно становништво (где је истицање користи за ширу заједницу често запостављено у оквиру елаборирања јавних политика у овој области).

У оквиру Универзитета у Београду, социјални развој се изучава као посебан предмет на Факултету политичких наука, у оквиру основних академских студија социјалне политике и социјалног рада.

1.2.4. Социјални капитал

Појам **социјалног капитала** први пут се среће крајем XIX века, да би у ширу употребу ушао тек деведесетих година прошлог века. Иако се ради о популарном концепту, бројни аутори истичу непостојање довољно прецизне и широко усвојене дефиниције појма. Ипак, приметно је да у дефиницијама социјалног капитала

¹⁵ Видановић, И. (2006). Речник социјалног рада. Београд: издање аутора и Асоцијације центара за социјални рад Србије

фигурирају три његова аспекта: друштвени актери, ресурси и односи међу актерима.¹⁶

Најшире посматрано, ради се о систему норми и мрежа међу људима који живе и раде у оквиру конкретне заједнице/друштва, који омогућује ефикасније функционисање друштва.¹⁷ Основно схватање појма је да социјални капитал представља друштвени ресурс који има потенцијал да појединцу кроз развијеније друштвене односе олакша приступ другим ресурсима (друштвеним, економским, или природним). Социјални капитал подразумева функционисање друштвених група на бази међуљудских односа, заједничког идентитета, заједничких норми и вредности, те реципроцитета. Гради се на ресурсима које поседују појединци, а које су вољни да поделе са околном заједницом, али не представља једноставан збир, односно унију појединачних ресурса, већ се њиховим дељењем и дизањем на ниво колектива добија додатна вредност.

Веома важна одредница социјалног капитала је простор у односу на који се дефинише и/или анализира. Тако се може разматрати социјални капитал на различитим територијалним нивоима: глобани, ниво националне државе, ниво региона, ниво града, ниво насеља или блока у насељеном месту.¹⁸ У прилог тези о певезаности социјалног капитала и простора истакнути амерички економиста Роберт Путнам истиче да су односи међу људима обликовани на основу простора који заједнички настањују¹⁹ (и поред све ширег успостављања виртуелних веза комуникационе технологије којима се просторна дистанца донекле поништава). Путнам такође сматра да се социјални капитал заснива на друштвеним односима који поспешују сарадњу и усклађеност активности унутар друштва.²⁰

У контексту овог рада важно је напоменути да интеграција и инклузија маргинализованих група доноси са собом синергију социјалних капитала већинског становништва и претходно одвојене мањинске групе (која свакако поседује сопствени социјални капитал представљен јаким унутрашњим везама, али која у условима сегрегације не може да убере плодове социјалног капитала околне заједнице). У случају Рома у Србији важно је сетити се да иако сиромашни и у лошем положају, и они поседују знања, способности и квалитете од којих користи може имати и шира заједница. Ово је афирмисано у оквиру јавних политика по којима се повезивањем урбанистичке и социјалне политике и утицањем на просторно зближавање жели обезбедити јачање социјално-капиталних мрежа.²¹

¹⁶ Игњатовић, С, Томановић, С. (2011). Социјални капитал и простор. Социологија и простор, 49 (2011) 191 (3). Загреб: Институт за друштвена истраживања у Загребу, стр. 271.

¹⁷ https://www.lexico.com/en/definition/social_capital

¹⁸ Middleton, A, Murie, A, Groves, R. (2005). Social Capital and Neighbourhoods that Work. Urban Studies, 42 (10):1711-1738.

¹⁹ Mohan, G, Mohan, J. (2002). Placing social capital. Progress in Human Geography, 26(2), 191-210.

²⁰ Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone. New York: Simon and Schuster Paperbacks

²¹ Игњатовић, С, Томановић, С. (2011). Социјални капитал и простор. Социологија и простор, 49 (2011) 191 (3). Загреб: Институт за друштвена истраживања у Загребу, стр. 280.

1.2.5. Територијални капитал

Појам **територијалног капитала** релативно је новији, али и у стручној литератури и јавном дискурсу све шире прихваћен. За разлику од потенцијала неке територије, односно свих елемената који га чине, овде је реч о активираним структурним одликама неке територијалне целине које утичу, тачније генератор су развоја те територије. Територијални капитал јесу развојни ресурси који су уско специфични за дати простор, и као такав представља катализатор за потенцијал те просторне јединице да своје ресурсе искористи на оптималан начин.

Територијални капитал подразумева две основне групе ресурса неке територије: тзв. „тврди“ (које чине инфраструктурна опремљеност, грађевински фонд, стање животне средине, технолошка оспособљеност и сл.) и „меки“ (присуство и развијеност институција, знање и ниво школованости, културни садржаји, креативност, људски ресурси, повезаност становништва и степен њихових интеракција, информисаност и проток информација, развијеност и примена локалних развојних политика, итд). Територијални капитал стога чини комбинација природних и физичких карактеристика територије са присутним интелектуалним, социјалним и политичким капиталом датог простора.²² У новије време управо су елементи „меког“ територијалног капитала нешто што значајно утиче на развој, како посматрано од стране тржишта (јер су ово одлике које привлаче пажњу инвеститора), тако и од стране централних власти које све више у свету улажу у развој ових елемената. Улагање у ове одлике територије такође је препознато као битно за заустављање негативних тенденција присутних у ковиру периферних и слабије развијених средина.

Територијални капитал је специфичан утолико што представља производ активности становништва, али и важан фактор генерисања активности, те се стално налази у сфери утицаја и међузависности ова два елемента.

Ромске заједнице и њихова унутрашња организација свакако су важан елемент територијалног капитала средина у којима постоје и ромска насеља. Од унапређења животних услова Рома и њиховог пуног укључења у главне друштвене токове, као и тржиште рада, те од унапређења сиромашних/маргиналних подручја која чине сиромашне ромске енклаве директно зависи обogaћивање укупног територијалног капитала дате средине.

1.2.6. Квалитет живота

Светска здравствена организација (WHO) 1993. године **квалитет живота** дефинише као перцепцију појединца о сопственом положају у животу у контексту

²² Петровић, М. (2014). Појам територијалног капитала као окосница истраживања локалног-урбаног развоја (у оквиру: Структурни и делатни потенцијал локалног развоја). Београд: Социолошко удружење Србије и Црне Горе, Институт за социолошка истраживања, Филозовски факултет у Београду, стр. 14.

културе и система вредности у којем живи, као и у односу на сопствене циљеве, очекивања, стандарде и интересовања.²³ Ова дефиниција је адекватна теми овог рада јер квалитет живота посматра у ширем оквиру од искључиво медицинског, односно здравственог контекста, већ у обзир (осим физичког здравља) узима психолошки статус индивидуе, самосталност и материјалну независност, социјалне односе, те однос према битним појавама у околини, са акцентом на контекст локалних животних услова (који се разликују између географских поднебља, култура, земаља, друштва, и сл)²⁴.

Светска здравствена организација касније продубљује своју дефиницију, чиме квалитет живота означава као опажање појединца или група да ће њихове потребе бити задовољене и да ће бити препознате на време како би се постигла срећа и испуњење задовољства животом.²⁵ Овако посматран квалитет живота покрива широк дијапазон контекста, односно области развоја, здравља, релевантних политика и запошљавања, између осталих. Квалитет живота (посматран у контексту овог рада) знатно је шири појам од животног стандарда, концепта преваходно заснованог на материјалним, односно економским параметрима.

Још једна сродна дефиниција квалитет живота описује као „свеукупно опште благостање, које укључује објективне факторе и субјективно вредновање физичког, материјалног, социјалног и емотивног благостања укључујући лични развој и сврсисходну активност“²⁶.

Јасно је да наведени концепти подразумевају објективне и субјективне индикаторе или показатеље квалитета живота. Међу објективнима се могу издвојити: очекивано трајање живота, бруто домаћи производ, похађање школе, те стопе сиромаштва, криминала, незапослености, перинаталне смртности и самоубиства.²⁷ Листа могућих субјективних показатеља је знатно дужа, па су овде наведени само неки од њих: осећај припадности заједници, имовина²⁸, осећај сигурности, срећа, задовољство животом и појединим његовим аспектима, односи са породицом, класна (или религиозна) идентификација, и утисак о спровођењу правде.²⁹

²³ The World Health Organization (Programme on mental health). (1996). WHOQOL-BREF Introduction, administration, scoring and generic version of the assessment. Field Trial Version. Geneva: WHO <https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/>

²⁴ Carr, A, Higginson, I, Robinson, P. (2002). Quality of Life. Hoboken: Wiley

²⁵ The World Health Organization. (2001). ICF Checklist Version 2.1a, Clinical Form for International Classification of functioning, Disability and Health. Geneva: WHO

²⁶ Felce D, Perry J. (1995). Quality of life: Its definition and measurement. Research in Developmental Disabilities, Volume 16, Issue 1. Amsterdam: Elsevier, str. 51-74

²⁷ Илић, И, Милић, И, Аранђеловић, М. (2010). Процена квалитета живота – садашњи приступи. Acta Medica Medianaе. Ниш: Медицински факултет Универзитета у Нишу, стр. 52-60.

²⁸ Имовина у себи носи истакнуту субјективну компоненту, у смислу да је могуће имати у поседу предмете чија субјективна вредност не мора кореспондирати са тржишном вредношћу. Таква имовина директно утиче на субјективни доживљај квалитета живота. Стање на рачуну је, са друге стране, објективнији показатељ.

²⁹ Јоковић, С, Павловић, Ј, Хаџивуковић, Н, Ђевић, Р, Вилотић, С. (2017). Методе испитивања и показатељи квалитета живота. Биомедицинска истраживања, 8 (1). Источно Сарајево: Медицински факултет Фоча, Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 90-94.

1.2.7. Становање и стамбени услови

У најширем смислу, **становање** представља склониште од различитих облика угрожености.³⁰ Реч је о људској потреби из круга најосновнијих, јер представља предуслов за испуњење бројних других потреба, као што су рад, исхрана, одмор, друштвени живот, одржавање хигијене, рекреација, заснивање породице, одрастање, приватност, и др. У Европској унији становање је препознато као основно право у оквиру члана 31 допуњене Европске повеље о социјалним правима (коју су ратификовале и поједине земље које су тада још увек биле земље кандидати за чланство у ЕУ). Становање се налази у корелацији са економским, односно материјалним стањем, али право на становање у средини у којој ово друштво тежи да припада подразумева обавезу државе, односно јавног сектора, да (у пренесеном смислу) припреми темељ на којем ће сваки грађанин моћи да за своје домаћинство обезбеди пристојно становање.

Стамбена политика се у системима упоредивим са оним који влада у Републици Србији дефинише се као систем коректива који држава уноси у стамбено тржиште, и то кроз регулисање институционалних оквира тржишних уговора, финансијског система и система субвенција.³¹ Стамбеном политиком се настоји обезбедити баланс између мера тржишне регулативе и државне интервенције,³² како би се обезбедило трошковно доступно и хигијенски и са становишта техничких стандарда адекватно становање за припаднике свих социјалних слојева.³³ Од интереса за овај рад је и издвајање појмова приступачног, адекватног и социјалног становања. **Приступачно становање** подразумева становање које је приуштиво за домаћинства са примањима која су испод установљеног просека на националном или локалном нивоу.³⁴ **Адекватним становањем** се означава појам чији је смисао шири од скупа техничких карактеристика и стандарда, односно од обезбеђивања физичког склоништа, већ се ради о колективитету елемената као што су сигурност поседа (заштита од присилног иселења или малтретирања), доступност базичних сервиса и комуналне инфраструктуре, ценовна приступачност, физичка доступност и локација (у функцији конекције са битним социјалним услугама. У мноштву дефиниција овог појма, она која је из аспекта овог рада прихватљива и примењива је следећа: „Адекватно (пристојно) становање представља смештајне услове који подразумевају адекватну приватност, адекватан простор, физичку приступачност, адекватну безбедност и сигурност станарског статуса, структурну стабилност и трајност, адекватно осветљење, грејање и проветреност, адекватну основну инфраструктуру (водоснабдевање, санитарије, одвод отпадних вода), одговарајући квалитет животне средине и чинилаца важних за здравље, адекватну и доступну

³⁰ Петовар, К. (2003). Урбана социологија - наши градови између државе и грађанина. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду, стр. 173.

³¹ Bengsston, B. (2002). Path Dependency in Housing-The Puzzle of the Nordic Housing Regimes. ENHR Conference: Housing Cultures: Convergence and Diversity. Vienna, Austria.

³² Петровић, М. (2004). Социологија становања - Стамбена политика: изазови и могућности. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, стр. 11.

³³ Mandič, S. (1996). Stanovanje i država. Ljubljana: Forum 3/96, p. 86.

³⁴ Bhatta, B. (2010). Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data. Advances in Geographic Information Science. New York: Springer, p. 23.

локацију у односу на рад и основне услуге, и то све по приступачној цени“.³⁵ **Социјално становање** је вид решавања стамбеног питања путем којег држава или локална самоуправа интервенишу ради стамбеног збрињавања угрожених, односно оних лица која на основу својих примања нису у стању да ово питање реше. Дефинише се као „становање одговарајућег стандарда које се обезбеђује уз подршку државе, у складу са стратегијом социјалног становања и програмима за реализацију стратегије, домаћинствима која из социјалних, економских и других разлога не могу да обезбеде стан по тржишним условима“.³⁶

Стамбени услови представљају широк скуп показатеља и одлика, односно прилика и опремљености локација које људи користе за становање. Ради се о мешавини техничких и социолошких параметара који могу прецизно указати на то да ли су услови живота у одређеном стамбеном простору адекватни, односно примерени. Као што је наведено, услови у којима се станује зависе од бројних материјалних и друштвених фактора, али је примерено становање нешто што представља одговорност државе и као такво је наведено у бројним међународним документима (овде ће бити наведена само Универзална декларација о људским правима (Universal Declaration on Human Rights – UDHR), односно њен члан 25-1)³⁷.

Међу **параметрима квалитета становања** издвајају се **технички** (које је лако утврдити или квантификовати), као што су површина стамбене јединице, густина настањености (однос броја соба и чланова домаћинства), стамбена површина по кориснику, опремљеност инфраструктурним инсталацијама (снабдевеност водом, електричном енергијом, канализацијом и сл), положај у односу на саобраћајницу (доступност), начин грејања, грађевински материјал од ког је стамбена јединица изграђена, старост објекта, итд. Међу **правним** параметрима стамбених услова треба размотрити власништво над парцелом / кућом / станом, те легалност изградње (који осим несигурности поседа може имати и низ других последица, јер у условима нелегалне градње нису нужно поштовани минимални грађевински и хигијенски стандарди).

Од посебног значаја у смислу приступа овог рада биће следећи стамбени услови, односно показатељи адекватног становања:

- приступ води за пиће,
- приступ комуналној и другој инфраструктури (канализационој, путној, електричној мрежи итд),
- приступ јавним сервисима (школама, болницама, јавном превозу итд),
- структурални квалитет стамбених јединица (техника градње, врста и квалитет грађевинских материјала, адекватно одржавање),
- настањеност (просечна густина становника по јединичној површини насеља, те број чланова домаћинства по стамбеној јединици), и
- правни статус објекта (решеност имовинско-правних односа над објектима и земљиштем).

³⁵ ХАБИТАТ агенда, Истанбул 1996, доступно на https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/habitat_agenda.pdf

³⁶ Закон о социјалном становању, Члан 2 (Сл. гласник РС бр. 72/2009)

³⁷ <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

На глобалном нивоу, стамбени услови су услед бројних фактора почетком XXI века процењени као незадовољавајући за приближно половину светске популације.³⁸

1.2.8. Ромска насеља

Иако настањују готово све крајеве земље, те живе и у мешовитим срединама, Роми као национална мањина у Србији често настањују засебна насеља у којима чине већинско становништво (наредни сегменти рада биће посвећени разлозима за то, те одликама живота Рома у Републици Србији, као и конкретним стамбеним и другим карактеристикама насеља у којима живе). У основи, **ромска насеља** представљају локалитете са израженом стамбеном функцијом на којима живе припадници ромске националне заједнице, без обзира да ли се налазе у урбаној или руралној средини, као и без обзира на њихов положај у односу на матичну општину или насеље вишег ранга, те инфраструктурне или било какве друге карактеристике насеља. Ипак, у светлу тематике ове дисертације, у фокусу ће бити она ромска насеља која су у лошијем положају (где се положајем не сматра стриктно њихова просторна релација са неким центром развоја, већ се мисли на локације са лошијим животним или стамбеним условима у односу на национални просек). Таква насеља карактерише изразита **резиденцијална сегрегираност** – појава да је једна социјална група на ненасумичан начин, односно систематски присутна само у одређеним типовима простора³⁹: Роми су ти који због свог социјалног и материјалног статуса настањују (или оснивају) насеља лошег квалитета, али и који услед сегрегације са којом се сусрећу завршавају као етничка већина у таквим насељима (по правилу убедљива). Резиденцијална сегрегација практично поспешује истраживања у области становања Рома, тако да су оваква насеља третирана бројним студијама и развојним програмима / пројектима, али су термилошки и методолошки често означавана различитим називима.

Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године дефинише ромска насеља као „просторне градске и ванградске (сеоске и приградске) целине претежно настањене припадницима ромске националне мањине, често виђена и као места просторне и друштвене сегрегације Рома и Ромкиња.“⁴⁰

Са **становишта легалности**, разликују се ромска насеља настала плански, односно у складу са важећим урбанистичким планом и законским актима, затим спонтано формирана насеља, и она која су бесправно подигнута. Што се тиче **положаја** у оквиру урбаног или руралног ткива, може се радити о деловима градова

³⁸ Петовар, К. (2003). Урбана социологија – наши градови између државе и грађанина. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду, стр 174.

³⁹ Чалдаровић, О. (1987). Социјална правда и неједнакости – прилог разматрању социјалне стратификације у урбаним срединама. Ревизија за социологију 17, бр. 1-2. Загреб: Филозофски факултет, стр. 110.

⁴⁰ Влада Републике Србије. (2016). Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, страна 37

или градских насеља (такозваним градским махалама), приградским насељима, ромским селима, те деловима села.

Нехигијенска насеља су неадекватно инфраструктурно опремљене средине, које настањују сиромашни, али чије су стамбене јединице изграђене од релативно трајног материјала и уз извесни ниво поштовања грађевинских стандарда. Ова насеља одликује и одређена друштвена хетерогеност становника (разликују се по економским карактеристикама и могућностима), али их глобално настањују они који нису у ситуацији да себи обезбеде боље животне услове. Међу другим типовима ромских насеља која се одликују лошијим животним условима убрајају се и **партaje**, делови **некадашњих приградских села** (који су убрзаном урбанизацијом припојени градовима), и **сиромашна ромска села** (приградска или формирана далеко од градова).

Неформална насеља представљају неплански настале стамбене локације које својим становницима не пружају могућности за уживање права на адекватан стандард живота, и у којима владају услови неформалног или несигурног закупа имовине. Представљају заједнице људи који су оно што имају изградили сопственим скромним ресурсима, са или без помоћи са стране, а услед непостојања расположивог земљишта и адекватног стамбеног смештаја, неадекватног урбанистичког планирања, одсуства адекватне социјалне политике, миграција и наглог урбаног раста, недовољних ресурса на располагању локалних власти, или неспровођења релевантних законских прописа. Неформална насеља не морају бити краће историје, пошто су бројна и она која постоје већ годинама или деценијама. Развој неформалних насеља последица је историјских и социо-економских услова на датом простору, па су тако доминантни фактори за ову појаву у Србији закаснили (али снажни) процес урбанизације у другој половини XX века, затим транзиција, односно пост-социјалистичка трансформација друштвено-економског система, те ратни сукоби на територији бивше Југославије (и прилив избеглица и интерно расељених лица као последица ових сукоба). Неформална насеља се разликују по величини, локацији, одликама становника, просторној организацији, стандардима изградње, као и по власничкој структури и типовима земљишта на којима су саграђена.⁴¹

⁴¹ Мојовић, Ђ, Ференчак, М. (2011). Изазови регуларизације неформалних насеља у југоисточној Европи – Преглед релевантних закона и праксе из области урбанистичког планирања и легализације. Београд: НАЛАС, стр. 92 и 94.

Слика 2: Детаљ из ромског насеља у Апатину (фотографисано приликом теренске посете марта 2008. године)

Слика 3: Детаљ из ромског насеља Нишки пут у Књажевцу (фотографисано приликом теренске посете марта 2008. године)

У најлошијем положају су **сламови**. Слам (од енглеске речи *slum*) је стамбено насеље у којем је социјална и енвајерментална ситуација до те мере лоша да негативно утиче на здравље, социјално и психичко стање житеља.⁴² Ова, једном речју насеља беде карактерисана су веома малим кућама, изграђеним од најлошијих неграђевинских и углавном отпадних материјала. Сламови нису опремљени ни основном комуналном инфраструктуром, а читава насеља су затрпана како домаћим отпадом, тако и секундарним сировинама које становници прикупљају и чувају у близини својих кућа. Сламови најчешће настају као привремена импровизирана склоништа, али временом постају стална насеља, у којима владају најгори нехигијенски услови живота. Баш као и за житеље нехигијенских насеља, околно (већинско) становништво осећа снажну одбојност према становницима сламова.

Слика 4: Некадашњи слам Газела, Београд (фотографисано јуна 2007. године)

⁴² Петровић, М. (2005). Сламови Београда - стање и стратегија решавања. Београд.

Типови ромских насеља имају одређених сличности од земље до земље у Европи и у јасној су спрези са историјским и географским факторима који су имали утицаја на локалне прилике.

Студија „Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“ ромска насеља дефинише као локације на којима живи више од 15 породица или 100 људи, а чији су становници доминантно Роми.⁴³ Студија је била резултат првог систематског настојања да се, како се наводи, утврди демографски потенцијала Рома у Србији и број насеља у којима живе, те да се те локације приближно мапирају, и тиме реално сагледају демографски и социјално-економски показатељи о положају ромског становништва у Србији. Подаци коришћени за израду студије долазили су из више извора, па су тако добијани од локалних самоуправа, локалних удружења Рома, хуманитарних и организација цивилног друштва, те појединаца који су наступали као активисти на локалном нивоу, или имали посебан увид у ситуацију у неком конкретном делу Србије. Ово истраживање предузето 2002. године открило је да су тада у Србији постојала 593 ромска насеља дефинисана на описани начин.

За потребе пројекта „Овде смо заједно – Европска подршка за инклузију Рома“, који је спроводила Мисија ОЕБС-а у Србији, 2013. године у широку употребу улази термин **подстандардно ромско насеље**. Дефиниција ових насеља преузета је из УН терминологије, па је сходно томе подстандардно ромско насеље подручје које настајују Роми на којем су груписани стамбени објекти који поседују најмање једну од следећих карактеристика:

- неадекватан приступ води за пиће,
- неадекватан приступ комуналној и другој инфраструктури (канализационој, путној, електричној мрежи, итд),
- неадекватан приступ јавним сервисима (школама, болницама, јавном превозу итд),
- лош структурални квалитет стамбених јединица (стамбене јединице грађене неадекватном техником градње и/или од лоших материјала, стамбене јединице пропале услед лошег одржавања и слично, које су потенцијално опасне по безбедност становника),
- пренасељеност у смислу просечне густине становника по јединичној површини насеља, односно у смислу великог број чланова по домаћинству, те
- несигуран правни статус објеката на парцелама (нерешени имовинско-правни односи над објектима и земљиштем).⁴⁴

Свеукупно гледано, ромска насеља која су предмет овог рада најбоље су дефинисана као насеља у којима живе Роми и у којим је социјална, економска, и

⁴³ Јакшић, Б, Башић, Г. (2002). Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији. Београд: Савезно министарство за људска и мањинска права и Центар за истраживање етничитета, стр. 8.

⁴⁴ Јовановић, С. (2014). Процена стања у подстандардним ромским насељима у 21 општини у Србији. Београд: Мисија ОЕБС у Србији.

енвајерментална ситуација испод просечних могућности друштва оног града у коме је подручје лоцирано.⁴⁵

Ромска насеља, као највидљивија, односно просторна манифестација искључености ове осетљиве групе која се најлакше може идентификовати, симптоматична су за више аспеката феномена који су у фокусу ове дисертације. Сви ће они бити детаљније анализирани у сегментима рада који предстоје, али је на овом месту корисно скренути пажњу на једну нарочиту карактеристику проблематике која опстаје у позадини и у великој мери утиче на то да и поред значајних напора који се у овој области улажу, проблем и решење још увек остају на довољној међусобној удаљености: искљученост Рома је двосмерна улица. Друштво и држава сnose велику одговорност за положај Рома у Републици Србији, али се не сме изгубити из вида и да припадници ове националне мањине својим понашањем и процесима доношења одлука (примера ради, у склопу одустајања од школовања или неукључивања у образовни систем, те у одређеним случајевима становања у нелегалним условима) у многоструке утичу на упорно опстајање проблема. Ставови већине о Ромима и понашање Рома узајамно се хране. Ипак, овде је потребно бити веома опрезан и сетити се да „од схватања о култури сиромаштва и беде до идеологије окривљавања жртве није далек пут“⁴⁶. Стога наведена двосмерност односа и процеса ни у каквој мери не умањује улогу државе у креирању адекватних услова за напредак и достизање пристојног животног стандарда за припаднике ромске националне мањине у Србији. Као што је наведено (и као што ће бити илустровано), користи од тога су вишеструке за друштво у целини.

Слика 5: Просторни размештај ромских насеља на територији Града Београда (Извор: Друштво за унапређивање ромских насеља и Урбанистички завод Београда, 2002)

⁴⁵ Мацура, В, Петовар, К, Вујовић, С. (1997). Сиромашна подручја Београда – Приказ стања и могућности побољшања услова живљења. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије

⁴⁶ Вујовић, С. (1993). Роми и становање (у оквиру „Друштвене промене и положај Рома“, зборник радова са научног скупа одржаног 10. и 11. децембра 1992. године, књига LXX). Београд: САНУ – Институт за социјалну политику, стр. 56

1.2.9. Кључни елементи и појмови планерске/урбанистичке политике и праксе

Ова дисертација третира шири дијапазон појава које припадају планерској и урбанистичкој пракси, односно политици управљања у оквиру урбаних и руралних средина. Стога ће овде бити изложени основни појмови у односу на које је дисертација трасирана.

Планирањем се у контексту овог рада сматрају друштвене делатности којима се системски и на кохерентан начин интервенише у простору. Просторно планирање представља „утврђивање стратегије уз помоћ које ће се приступити остваривању одређених циљева у датом простору“.⁴⁷ Планирање о којем ће у овој дисертацији бити речи базирано је на постојању и поштовању правног оквира, корелацији развоја и тржишта (и дефинисању јавног и појединачних интереса), те на учешћу јавности (партиципативном приступу). Сврха планирања није уређење простора (статичност), већ омогућавање и предвиђање динамике развоја и раста, уз поспешивање повезивања различитих друштвених сектора и њихову синергију (уместо затвореног и секторског начина сагледавања потенцијала и проблема неке територије). Планирање не може бити успешно уколико се одлике неког простора посматрају и анализирају парцијално, или секторски - из угла различитих дисциплина. Стога у савременом планирању доминира **интегрални приступ**: равноправно анализирање простора из контекста три система: животне средине, економије и социјалног система (узимајући у обзир њихове међузависности и релације).⁴⁸ Шире посматрано, интегрални приступ планирању карактерише свест о повезаности свих фактора који имају утицаја у датом простору, те обавеза идентификовања ових фактора и њиховог адекватног сагледавања при доношењу развојних одлука. Интегралност се у пракси омогућава интегрисањем процеса доношења одлука на хоризонталном (кроз функције различитих сектора) и вертикалном нивоу (између различитих нивоа управе), а у циљу системског сагледавања друштвених и економских активности које узрокују променама у простору (или одржавању постојећег стања). Непридржавање интегралног приступа и пратеће методологије доводи до неадекватно формулисаних циљева планирања (који у пракси најчешће бивају постављени декларативно или уопштено, а заправо остају без реалне могућности да се остваре). Секторски приступ ће извесно доводити до конфликтних циљева и конфликта у простору у случају реализације тако донетих мера (примера ради, уколико се планирање мреже социјалне инфраструктуре одвија без координације са плановима и сагледавањем потреба стамбеног сектора, доћи ће до дискрепанције у размештају и капацитету мрежа у односу на потребе растућег (или опадајућег) становништва неког простора).

Планирање неће довести до жељених резултата уколико није праћено, тачније утемељено на адекватним правним, финансијским, економским, организационим и техничким инструментима. **Правне инструменте** чини укупна легислатива, те је

⁴⁷ Стојков, Б. (1999). Методе просторног планирања. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду, стр. 5

⁴⁸ Исто, стр. 114.

неопходно да планска решења буду усклађена са релевантним законским прописима. **Финансијске инструменте** представљају процењена потребна средства, њихови извори и динамика њиховог прилива. Јасно је да без адекватних финансијских инструмената план остаје само списак жеља (које не могу бити испуњене). Домаћи стратешки и плански оквир нажалост често прати неспроводивост управо из разлога непостојања потребних финансијских средстава (или само декларативно навођење потенцијалних извора финансирања) за имплементацију ових докумената. **Економски инструменти** су елементи привредне, инвестиционе, земљишне и политике запошљавања, те су самим тим шири од финансијских инструмената. **Организациони инструменти** се огледају у могућностима за другачије дефинисање граница простора који се разматра, промену обухвата грађевинског, пољопривредног, индустријског или земљишта друге намене, или оснивање нових институција у циљу боље или ефикасније имплементације планова. Коначно, **техничким инструментима** сматрају се елементи техничких система који поспешују динамику реализације планова, као што су мере режима саобраћаја, противпожарне и водозаштите, праћења стања животне средине, и сл.⁴⁹ Интегрални приступ у планирању је једино могућ уколико постоје сви наведени инструменти.

Не сме се изгубити из вида да просторно и урбанистичко планирање као стручне области морају имати снажну конекцију са широм популацијом. Планирањем се баве стручњаци, а планира се за све. Ипак, како би планирање рефлектовало интересе и ставове свих становника простора који се планом третира, неопходно је обезбедити **учешће јавности** у припреми планова. У домаћој планерској пракси учешће јавности претпостављено је кроз институцију јавног увида, кроз који је могуће упознавање са планским решењем и подношење примедби на исто. Ипак, корисно је приметити да се јавност тако укључује тек када је нацрт плана већ креиран и основне концептуалне претпоставке формиране. У области којом се ова дисертација бави веома је стога битан појам **заступничког планирања**. Ради се о правно сложеном моделу учешћа јавности у којем грађани или организоване групе грађана преко стручњака који су у улози њихових заступника бране своје интересе у односу на оно што се дефинише као општи интерес.⁵⁰ Заступничко планирање свој пуни значај добија у контексту укључивања сиромашних, маргинализованих и депривилегованих у доношење планских одлука и мера. Историјски се први пут среће као одговор на кризу у америчким урбаним језгрима 60-их година прошлог века.⁵¹ У контексту проблематике становања и животних услова Рома у Србији, ниска образованост Рома умногоме ће отежати појединачним члановима ове етничке групе учешће у планирању и доношењу битних одлука на овом плану, те је веома значајно да у таквим активностима онда учествују стручњаци који ће имати улогу заступника Рома.

⁴⁹ Исто, стр. 205-208.

⁵⁰ Исто, стр. 209

⁵¹ Петовар, К, Вујошевић, М. (2008). Концепт јавног интереса и јавног добра у урбанистичком и просторном планирању (у Социологија и простор, 46 (2008) 179 (1)). Загреб: Институт за друштвена истраживања, стр. 38

У мноштву урбанистичких концепата, од важности за овај рад је ближе одређивање појма **урбани менаџмент**. Реч је о концепту који се први пут издваја седамдесетих година прошлог века у оквиру тада спровођених реформи локалне самоуправе, да би у наредној декади доспео у урбанистички „мејнстрим“ (посебно у доменима становања, инфраструктуре и намене земљишта) и бива преузет и стално присутан у дискурсу бројних релевантних међународних организација, на првом месту Светске банке.⁵² Урбани менаџмент подразумева скуп политика и мера којима се усмеравају напори ка достизању заједничких развојних циљева датог урбаног простора, те сакупљају бенефити од координације трошења буџетских средстава и активности на терену, уз концентрисање ресурса на претходно дефинисане приоритетне циљеве. Урбани менаџмент има потенцијал да омогућити веома ефикасну употребу и крајње скромних ресурса, јер подразумева интегрисани и свеобухватни приступ планирању, уместо секторски оријентисаних акција.⁵³ Урбани менаџмент је много више него менаџмент локалне извршне власти, или управљање урбаним развојем, или било које појединачне области од интереса урбанизму: урбани менаџмент у себи као саставне делове садржи и планирање и развој. Управо зато се често истиче да је за савремену планерску праксу неопходан заокрет и отклон од концепта *владања* у корист концепта *управљања* – што се једино може постићи укључивањем, односно широким степеном консултовања свих актера унутар свих сектора. Овакав приступ има јединствен потенцијал да управо кроз импулс и укључивање актера који су припадници маргинализованих група (а у фокусу овог рада јесу Роми) доведе и до активације оних друштвених ресурса који иначе остају неискоришћени баш зато што припадници таквих група традиционално нису били укључивани, односно консултовани у оквиру процеса планирања. Управо је ово начин да се поменути социјални капитал (локалне) ромске заједнице искористи, те буде виталан фактор развоја ширег подручја које се разматра. Еквивалент оваквом поступању је и прелазак са пројектног/секторског приступа развоју на програмски/интегрални.

Урбани менаџмент са собом носи и друге концепте битне за ову дисертацију. Иако прати релативно једноставну и логику утемељену на концептима који су у урбанизму присутни веома дуго, принцип *јавно-приватног партнерства* је на домаћој сцени широко популарисан тек у последњим деценијама, када су успешно идентификоване области у којима би до значајних уштеда у јавном трошењу могло да дође кроз стварање услова за уплив иницијатива приватног сектора (до чега у области управљања градовима најчешће долази у сфери инфраструктуре и улагања у одржавање и развој исте). Аналогно томе, *јавно-цивилно партнерство* је релативно новија област у којој националне или институције локалне власти налазе интерес у укључивању цивилног сектора и заједничким програмима и активностима са овим сектором (где се услед природе оријентације и профилисања организација цивилног друштва у Србији највећи простор даје партнерствима у области социјалне политике). Треба приметити да капацитети ромских организација цивилног друштва у овом погледу заостају, али да се доста ради на њиховом унапређивању, те

⁵² Cohen, M. A. (1983). Learning by Doing. World Bank Lending for Urban Development 1972-82. Washington: World Bank

⁵³ Mattingly, M. (1995). Urban Management in Less Developed Countries.

да постоји свест да су управо ове организације круцијалне за заједничке активности у области социјалне инклузије, односно да развој за Рома без Рома није прихватљив.

Још једна тенденција новијег доба (уско повезана са наведеним видовима повезивања сектора у нарочита партнерства) је промена оријентације у финансирању мера урбаних и социјалних политика, тачније *прелазак са буџетског на пројектно финансирање*. У жељи да се остваре уштеде тамо где је могуће и буџетска средства искористе за друге присутне потребе, локалне самоуправе све чешће прибегавају оваквим маневрима по којим се идентификују оне области у којима је могуће аплицирати за средства доступна код државних или донаторских институција, а на нивоу развојних пројеката у којима би (у домену социјалне политике) учествовао и цивилни сектор. Иако економски оправдана, треба подсетити да ова појава у основи има ману када су Роми и њихове организације у питању. Због слабијег образовног статуса и још увек изолованог социјалног капитала, Роми су у нешто лошијем стартном положају за учествовање у овом процесу у односу на етаблирана организације и већинско становништво, те је за савладавање пута до добро написаних и припремљених пројеката (и субсеквентно аплицирање за пројектна средства и њихову успешну реализацију) неопходан перманентан рад на јачању капацитета Рома у овом домену. Поред тога, додатни проблем који је производ овакве оријентације урбаног менаџмента представља појава *професионализације организација цивилног друштва*. Иако на први поглед оваква појава не асоцира на некакву негативну тенденцију, тржишно профилисање деловања ОЦД отвара озбиљне празнине у областима у којима су ОЦД активне – услед усмеравања активности цивилног сектора ка областима за које постоје лакше доступни донаторски фондови. Дакле, и поред јачања капацитета цивилног сектора и оснаживања у смислу побољшаних способности за писање пројеката и добијање средстава за њихову реализацију, у процепу ће остати оне области које у датом периоду нису у фокусу донатора (што нажалост често јесу акутни проблеми сиромашних друштвених група, где компликована геополитичка динамика често битно утиче на локалне промене курса и политике донаторских организација).

Коначно, још један вид испољавања тржишне оријентисаности урбаног менаџмента јесте *предузетничко усмеравање управљања градовима*. „Предузетнички град“ је појам који се у стручним круговима појављује крајем XX и почетком XXI века, и који третира појаву превасходно присутну у градовима развијених земаља у којима долази до раскида са традиционалним мерама привлачења капитала (на основу пореских олакшица и унапређене инфраструктуре) у корист мера које се базирају на поспешивању иновативних капацитета локалних индустрија и ширем укључивању локалних актера из области академије и привредних удружења, чији је заједнички именилац промовисање града у погодно окружење за бизнис и забаву.⁵⁴ У контексту градова земаља у развоју, предузетничка конотација управљања градом односи се на традиционалније мере приступа страном капиталу, уз занемаривање социјалне димензије, односно проблематике. Међу „жртвама“ оваквог опредељења су у областима урбане и стамбене политике најсиромашније друштвене групе, где су чести случајеви расељавања Рома са централних градских локација препознатих као

⁵⁴ Петровић, М. (2004). Глобализација и градови (у Социологија, Vol. XLVI, 1). Београд: Социолошко научно друштво Србије, стр. 32-33.

повољне за инвестиције у стамбене или комерцијалне садржаје који ће бити понуђени тржишту, при чему ће се по правилу испољити сви недостаци стамбене политике намењене сиромашнима.

Све су ово одлике концептуалног оквира који у планерском/урбанистичком систему у Србији постоји у периоду који се анализира у овој дисертацији, које је нужно констатовати, али које се не смеју сматрати апсолутним и непромењивим, односно на чије је побољшање, унапређење или напуштање (зависно од случаја) неопходно утицати на свим нивоима.

2. РОМИ У СРБИЈИ: КОНТЕКСТ, УЗРОЦИ И ЧИНИОЦИ КОЈИ УСЛОВЉАВАЈУ СОЦИО-ПРОСТОРНУ ИСКЉУЧЕНОСТ

2.1 РОМИ У СРБИЈИ - КРАЋИ ИСТОРИЈАТ

У одређивању миграторних кретања Рома значајан проблем представља оскудица писаних трагова о томе кроз историју. На подручје Балкана стижу највероватније средином XI века, крећући се из Јерменије кроз Анадолију до Грчке.⁵⁵ Архивска грађа о Ромима у Загребу и Љубљани датира од средине XIV века⁵⁶, те се из тога може закључити да су се у међупериоду први Роми настанили и на територији данашње Србије. Томе у прилог иде податак да су у време владавине Цара Душана (1348. године) прописана посебна давања за Роме који су се бавили поткивачким занатом.⁵⁷ До интензивирања досељавања Рома у ове крајеве долази током отоманске инвазије Балкана у XV и XVI веку. Код Османлија су Роми били и посебно територијално организовани у оквиру тзв. Циганског санџака (најпре у Анадолији, а касније и на Балкану).⁵⁸ Што се Београда тиче, први пут да се Роми помињу у попису становника је 1536. године, да би се до нових прецизних података о њиховом броју чекало све до XX века. Као и остало покорено становништво, Турци су и Роме различито третирали у односу на њихово верско опредељење, па су тако Роми хришћани били у обавези да плаћају све намете као и други хришћани, док је статус Рома који су прихватили ислам одговарао статусу других муслимана. Роми су такође били приморани да плаћају и посебан тзв. цигански харач, да би ова дискриминаторска пракса била укинута одлуком кнеза Милоша средином XIX века (са изузетком Рома скитача).⁵⁹ Роми су били активни учесници Првог српског устанка, за време ког је њихов положај на кратко био унапређен (што ће поново бити укинута крахом устанка). Ипак, Сретењски устав ће 1835. године изједначити Роме

⁵⁵ Радушки, Н. (2015). Етногенеза као фактор националног идентитета Рома. Београд: Српска политичка мисао 2/2015, стр. 170

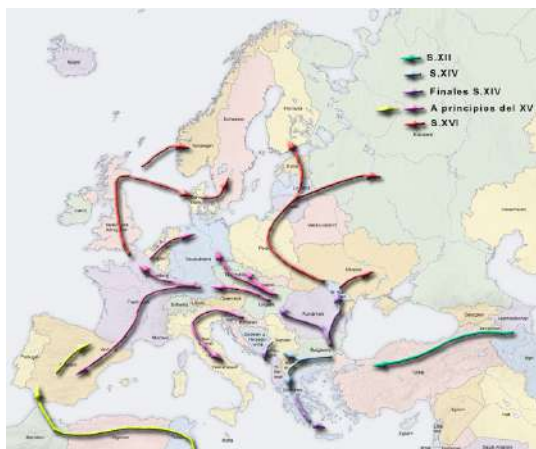
⁵⁶ Петровић, Ђ. (1976). Друштвени положај Цигана у неким југословенским земљама у 15. и 16. веку. Београд: Југословенски историјски часопис бр. 1-2/1976, стр. 45-66.

⁵⁷ Вукановић, Т. (1983). Роми (Цигани) у Југославији. Врање: Нова Југославија, стр. 27

⁵⁸ Зиројевић, О. (1981). Роми на подручју данашње Југославије у време турске владавине. Београд: Гласник Етнографског музеја, стр. 228.

⁵⁹ Радушки, Н. (2015.) Етногенеза као фактор националног идентитета Рома. Београд: Српска политичка мисао 2/2015, стр. 171

са осталим грађанима Србије.⁶⁰ Коначно, доношењем Закона о непосредном порезу 1884. године, Ромима су обезбеђена адекватна грађанска права тиме што су били у обавези да плаћају исте порезе као и остали грађани Србије.⁶¹ Турци су Роме (као уосталом и друге нетурске етничке групације) просторно сегрегирани, тако што су их насељавали у посебне варошке махале. Роми тек почетком XX века осим својих махала почињу да настањују и мешовите крајеве заједно са већинским становништвом.

Слика 6: Приказ највероватнијих миграторних кретања Рома у Европи од XII до XVI века (извор: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Movimiento_gitano.jpg)

Роми су посебно тешко страдали током Другог светског рата, посебно пошто су децембра 1942. били означени као народ који треба да буде упућен у концентрационе логоре и елиминисан.⁶² Постоје процене да је на тај начин широм Европе страдало укупно око 230,000 Рома.⁶³ На територији Србије немачка војна управа 30. маја 1941. године наређењем регулише и изједначава правни положај Јевреја и Рома⁶⁴, те их између осталог приморава на ношење жуте траке око леве надлактице (Роми су носили траке са натписом „Zigeuner“⁶⁵). Роми су у односу на Јевреје у нешто мањем обиму страдали од терора немачких окупатора и њихових домаћих савезника⁶⁶, што се у одређеној мери може тумачити и као последица мобилности (било их је теже лоцирати) и недисциплине ромског становништва (које

⁶⁰ Стојанчевић, В. (1992). Политички и правни положај Цигана (Рома) у Србији за време Првог и Другог устанка. (у: Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције). Београд: САНУ, стр. 26-30.

⁶¹ Тодоровић, Д. (2011). Роми у југоисточној Србији: од дефтера до пописа 2002. (у: Становништво југоисточне Србије: демографска репродукција и социо-културна динамика). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, стр. 201-222.

⁶² Хајнрих Химлер: Проглас Аушвиц (*Auschwitz Erlass*), преузето из Холокауст, страна 6, Савет Европе, 2008.

⁶³ Кнежевић, А. (2010). Роми (Цигани) у Београду – етнодемографска проучавања. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет, стр. 21

⁶⁴ Милошевић, Д. С. (1983). Избеглице и пресељеници на територији окупиране Југославије 1941-1945. године. Београд: ИРО Народна књига – Институт за савремену историју, стр. 239

⁶⁵ Вукановић, Т. (1983). Роми (Цигани) у Југославији. Врање: Нова Југославија, стр. 122

⁶⁶ Кољанин, Н. (1992). Немачки логор на београдском сајмишту 1941-1944. Београд: Институт за савремену историју, библиотека Страдања и отпори, стр. 98

се често није одазивало на позиве на пријаву полицијским властима)⁶⁷. Интернирање најпре ромских мушкараца у Београду је започето септембра 1941. године, а интензивирано наредног месеца, када су у већим групама смештани у логоре на Аутокоманди и на Бањици. Крајем октобра 1941. долази до масовног стрељања заточених Рома.⁶⁸ Нешто касније интернирају се и ромске жене, деца и старији и смештају на Старо сајмиште. Како са собом нису доносили никакву имовину, услови живота у логору су им били лошији него за Јевреје, те је смртност ромске одојчади и старијих особа била веома висока. До краја рата Роми су остали на мети окупационих снага, а мучења и убиства имали су непосредан утицај на њихов демографски развитак.⁶⁹ Свеукупно, може се констатовати да о укупном броју Рома из Србије који су страдали током Другог светског рата нема довољно прецизних података, пошто окупационе власти нису чувале евиденцију хапшених и убијених припадника ове мањине, али је добро документовано више појединачних случајева стрељања или прогона Рома у више крајева земље (као што су, на пример, случајеви стрељања у Араповој долини, те Јабуци код Панчева).

Седамдесете и осамдесете године XX века у бившој Југославији биле су обележене интензивном индустријализацијом земље, што за последицу има интензивирање миграција ка градовима. Како је изградња стамбених капацитета у градовима била искључиво у рукама државе, те како држава није била у стању да испрати толико интензивiranу потражњу, у урбаним срединама долази до појачане појаве нелегалне изградње. Јасно, ова тенденција није обухватила само Роме, већ шире друштвене слојеве. Роми су, међутим, били ти који су најчешће у градове долазили као неквалификована радна снага и сходно томе су проналазили слабо плаћене послове, што је за коначну последицу имало немогућност обезбеђивања адекватног стамбеног смештаја. У таквим условима Роми су због лошијег материјалног стања најчешће морали да се задовољавају најбазичнијим смештајем, који је свакако био испод потребног стандарда. Просторна последица описаног била је оснивање нелегалних насеља новог типа – сламова.

Ову сиромашну групу тешке животне околности **деведесетих година** погодиле су у већој мери него већинско становништво, а ионако лоша ситуација додатно се погоршала после конфликта и НАТО бомбардовања 1999, када се око 110.000 Рома иселило са Косова: највећи број њих остао је у Србији у статусу интерно расељених лица.

Ромска популација у Републици Србији у XXI века је хетерогена. То се, између осталог, осликава у чињеници да су у употреби три дијалекта ромског језика, као и да Роми припадају различитим верским заједницама, да постоје значајне разлике у степену образовања, имовинском статусу, запослењима, коначно и степену интегрисаности у друштво. Са друге стране, у односу на друге етничке групе у Србији модерног доба, код Рома су присутни највише стопе неписмености, најнижи ниво општег образовања, највиша стопа незапослености и најизраженије

⁶⁷ Беговић, С. (1989). Логор Бањица 1941-1944; књига 2. Београд: Институт за савремену историју, библиотека Страдања и отпори, стр. 33

⁶⁸ Кнежевић, А. (2010). Роми (Цигани) у Београду – етнодемографска проучавања. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет, стр. 22

⁶⁹ Исто, стр. 22-23

сиромаштво.⁷⁰ Ово стање свакако је поред тренутних прилика одраз и историјских токова и компликованих развојних путева кроз које су становници овог простора пролазили, у мањој или већој корелацији са својим пореклом.

2.2 РОМИ У СРБИЈИ – ПРЕСЕК ТРЕНУТНОГ СТАЊА

2.2.1. Преглед основних статистичких и квалитативних параметара

Роми чине једну од најзначајнијих националних мањина у Србији, али за разлику од других заједница не настањују претежно један одређени део територије државе, већ су готово равномерно територијално распрострањени. По званичним подацима из пописа становништва одржаног 2011. године, у Србији живи 147.604 Рома, што представља 2,05% укупног становништва.⁷¹ Према истом попису, Роми живе у 92 јединице локалне самоуправе, са различитим уделом у општем становништву у зависности од општине до општине. Ипак, ове цифре не показују стварно стање ствари, пошто су чести случајеви да се етнички Роми декларишу као припадници већинског становништва (о чему ће бити речи касније). Процењено је да у Србији живи око 23.000 интерно расељених Рома, који су у посебно лошем положају, јер 92% домаћинстава унутар ове групе не могу да обезбеде оброке са довољним нутритивним квалитетом, не могу да покрију комуналне трошкове, затим трошкове здравственог осигурања, хигијене, образовања и превоза у локалу.⁷² Роми, тачније њих 5.719 чине трећину укупно регистрованих бескућника у Србији, док многи други њихови сународници живе у насељима у којима владају веома лоши животни услови. Примера ради, 2011. године пописано је 1.553 домаћинстава која живе у просторијама насељеним из нужде, а чланови тих домаћинстава су у Попису 2011. године означени као секундарни бескућници.

Проблеми са којима се Роми суочавају у Србији нису одраз нових тенденција, већ представљају дугорочно стање. О томе најбоље сведочи чињеница да је сложеност положаја Рома веома добро документована и исказана кроз бројна истраживања спроведена у последње две деценије. Оно што је нажалост евидентно анализирањем тих истраживања је да су бројни испитивани параметри не само на забрињавајућем нивоу, већ је чест пример да су неке од старијих студија још увек релевантне из простог разлога што новији подаци не одступају од њих у довољној мери (барем не у позитивном правцу). Отуд и опредељење да се у овом сегменту рада не иде у правцу компаративне анализе предметних истраживања и њихових резултата, већ да се пружи један компилацијски приказ онога што је од важности за добијање комплетне слике и адекватне полазне основе.

⁷⁰ Симпсон-Херберт, М, Митровић, А, Зајић, Г, Петровић, М. (2006) Папирнати живот. Београд: Откровење, Друштво за унапређивање ромских насеља, стр. 8.

⁷¹ Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији: Национална припадност – подаци по општинама и градовима, Републички завод за статистику, Београд, 2012.

⁷² Svejic, S. (2015). Assessment of the Needs of Internally Displaced Roma in Serbia. Beograd: UNHCR, str. 8

Значајан део ромске популације данас у Србији живи у **крајње лошим стамбеним условима**, у веома сиромашним и нехигијенским насељима без адекватне инфраструктуре, често на великој удаљености од основних друштвених делатности. Роми представљају **једну од најсиромашнијих и најрањивијих група у Србији**. По истраживању из 2008. године, чак 49,2% Рома живело је испод границе сиромаштва и са бројним акутним социјалним проблемима.⁷³ Исто истраживање документује да је у истом периоду удео незапослених Рома у укупном ромском становништву био 31,6%, док је 63% Рома било без формалног образовања. Роми су десет пута угроженији од финансијског сиромаштва у односу на укупну популацију: учешће апсолутно сиромашних у укупном становништву је 6%, док је тај удео 60% у ромској популацији.⁷⁴ Разлике у **стопа незапослености** такође су лако уочљиве: удео незапослених Рома је 3,5 пута већи у односу на опште становништво (стопа незапослености Рома 2010. године је износила 50,8%, док је исти параметар код општег становништва износио 15,2%). Само 31% Рома узрасне доби између 15 и 65 година је исте године било запослено, док је код опште популације тај удео био 59%. Такође, док је у том периоду код опште популације 17% домаћинства са члановима радног узраста било без иједног запосленог, код Рома се радило о 69% таквих домаћинства.⁷⁵

Још један од дугостојећих проблема су и **имовинско-правни односи** и нерегулисано власништво над стамбеним простором. Према истраживању објављеном 2006. године, већина Рома у Србији није поседовала одговарајућу документацију о власништву над својим домовима или земљом, иако су себе сматрали власницима простора у којем станују (58,3%), а 26,05% породица живело је у неусловним објектима. **Стамбени простор** својом величином готово по правилу не одговара потребама многочланих ромских породица. Просечна ромска породица има нешто преко 5 чланова (5,32), а тек 20% породица користило је стамбени простор који је већи од 75 m². Преко две трећине Рома било је без сталног запослења, а они који су радили најчешће су имали најнижи степен квалификације и најлошије плаћена радна места.⁷⁶ **Образовни статус Рома** идентификован кроз стечени степен стручне спреме је врло низак: нешто више од трећине (34,2%) Рома и Ромкиња нема завршену осмогодишњу школу, удео Рома са завршеном средњом школом је 11,5%, док мање од једног Рома на сто припадника ове националне мањине има завршену вишу или високу школу (изражено у процентима ради се о 0,7% Рома). За децу у чак 20% ромских насеља школска установа је готово потпуно недоступна (јер живе у дислоцираним и просторно сегрегираним насељима где не постоји редован јавни превоз). Више од три четвртине ромске деце живи у породицама које немају стабилан извор прихода. Најчешће навођени извори зараде су повремене или привремене (по правилу) физички послови и скупљање секундарних сировина.

⁷³ Вукмировић, Д, Smith Govoni, R. (ур.) (2008). Студија о животном стандарду - Србија 2002-2007. Београд: Републички завод за статистику, стр. 11

⁷⁴ Петровић, М, Жарковић, Б, Велев, Г, Балић, О, Арамбашић-Пивић, К, Дамјановић, Д. (2012). Одрживо Становање за Роме у Србији. Београд: ПАЛГО центар, стр. 19.

⁷⁵ Цвејић, С, Бабовић, М, Пудар, Г. (2011). Студија о хуманом развоју - Србија 2010. Београд: UNDP

⁷⁶ Дејановић, В, Пејаковић, Љ. (2006). Више од незваничне процене - Положај ромске деце у Србији. Београд: Центар за права детета.

Што се писмености тиче, међу укупним ромским становништвом старијим од девет година постоји 15,1% неписмених, што је доста изнад националног просека од 2%.

Услови живота и самим тим **стамбени услови** се у Србији значајно разликују за Роме и већинско становништво.⁷⁷ Истраживање из 2005. године показало је да приближно 37% домаћинстава у ромским насељима нема одговарајући приступ води за пиће, док је тај удео у општој популацији значајно нижи - 8% домаћинстава.⁷⁸ Истим истраживањем откривено је да око 67% ромских домаћинстава настањује објекте који нису прикључени на канализацију, а да је у истом положају 37% домаћинстава већинског становништва. Сличан ниво разлике постоји и код приступа електричној енергији: 11% ромских домаћинстава је било без струје, а исти случај је и за свега 0,1% већинске популације. Ако би се од параметара основне инфраструктуре кренуло ка одликама стамбеног комфора, ситуација не би била ништа повољнија по Роме: у ромским домаћинствима просечан број соба по члану домаћинства је 0,63 – скоро два пута мање него код већинског становништва, код кога је тај однос 1,13.⁷⁹ Дрво као основни енергент у домаћинствима присутно је широм Србије, али дрво као извор енергије за кување није у толикој мери одлика домаћинстава опште популације (12%), колико је то случај са ромским домаћинствима (49%).

Слике 7, 8 и 9: Ентеријери ромских кућа у Тополи (фотографисано марта 2008. године)

Јасан показатељ непосредне перспективе ромских насеља огледа се у **покривености** ових насеља **адекватним урбанистичким плановима**. Урбанистички планови представљају неопходан основ за систематско унапређивање ових средина. Око половине ромских насеља евидентираних на територији Републике Србије, тачније њих око 290, 2014. године било је покривено само просторним планом општине. Урбанистички планови постојали су у свим општинама, али њима нису била обухваћена или третирана и ромска насеља. Генерални план био је урбанистички документ којим је било покривено само 19% идентификованих ромских насеља, 21% оваквих насеља било је третирано плановима генералне регулације, а 10% насеља било је предмет обухвата планова детаљне регулације.⁸⁰ Осим што је урбанистички план предуслов за изградњу

⁷⁷ Влада Републике Србије (2014). Други извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва, стр. 250.

⁷⁸ Bodewig, C, Sethi, A. (2005). Сиромаштво, социјална искљученост и етничка припадност у Србији и Црној Гори: Случај Рома. Београд: Светска банка, стр. 39.

⁷⁹ Perić, T. (2012). The Housing Situation of Roma Communities: Regional Roma Survey 2011. Bratislava: UNDP, str. 36.

⁸⁰ Влада Републике Србије. (2016). Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, страна 38

инфраструктуре и тиме адекватно опремање насеља сервисима који ће унапредити животне услове, легализација претходно изграђених стамбених објеката (као основ правне сигурности поседа и предуслов за даље унапређивање стамбених услова домаћинства) у великој мери је отежана недостатком адекватне урбанистичко-планске документације. Ипак, ни постојање урбанистичког плана само по себи не гарантује унапређење услова живота у самом ромском насељу: није редак случај да су урбанистички планови доношени зарад других интереса, односно због омогућавања развијања неких видова инфраструктуре или изградње објеката у оквиру различитих развојних пројеката, а на простору на ком су се ромска насеља већ налазила, чиме су се заправо припремали услови за расељавање Рома са дате локације. Свакако је корисно истаћи да је овакво поступање у потпуној супротности са међународним правом и домаћом легислативом, које наводе да је уклањање насеља и расељавање њихових становника мера која је само у изузетним случајевима дозвољена, односно која је могућа само у случају апсолутне нужде. У домаћој пракси, расељавање неформалних ромских насеља се најчешће спроводи кроз принудна исељавања, применом крајње неадекватних процедура. Примера ради, станари који су били исељавани нису о томе били благовремено обавештавани, а често за њих није био обезбеђиван било какав вид заменског смештаја (или је он био неадекватан, као када су за смештај коришћени такозвани стамбени контејнери – чија намена није да пруже догоровчан смештај – постављених тако да постану сегрегирана насеља без приступа основним комуналним сервисима и садржајима, те чиниоцима подршке социјалној инклузији). Као последица описане праксе Комитет Уједињених нација за елиминацију расне дискриминације је 2011. године поред других ствари наложио Републици Србији да принудна исељења више не буду део будућих расељавања.⁸¹

Генерално, **ромска насеља** се у Србији сусрећу са групом проблема који се понављају од локације до локације, и који укључују **нерегулисани имовинско-правни статус објеката и парцела на којима се налазе, слабу опремљеност** (или потпуну неопремљеност) **адекватном комуналном инфраструктуром** и непокривеност комуналним сервисима, те **веома низак квалитет стамбених објеката** (који се огледа у лошој физичкој безбедности и ниском степену стамбеног комфора).

Посебно је вредан помена **проблем недостатка личних докумената** и отежаних услова за добијање истих, који је нарочито присутан код Рома који живе у неформалним и нехигијенским насељима и који су због тога без регистроване адресе пребивања, или су бескућници. Процена Мисије ОЕБС у Србији из 2013. године на основу опсежног теренског рада била је да постоји око 6500 Рома који немају лична документа јер нису били регистровани при рођењу. Недостатак извода из матичне књиге рођених прва је карика у ланцу проблема који касније укључује и приступ битним правима као што су запослење, укњижење имовине, здравствена заштита, располагање новчаним средствима преко банковног рачуна, те добијање разних видова социјалне и материјалне помоћи. Накнадна регистрација је раније била веома компликована и изискивала је поседовање личних докумената оба родитеља и њиховим евидентирањем у матичним књигама, али је ова процедура у одређеној

⁸¹ Исто, стр. 40.

мери поједностављена Законом о допунама закона о ванпарничном поступку⁸² (иако се још увек ради о прилично комплексном питању за особе о којима се ради, и које још увек зависе од помоћи државних институција или организација цивилног друштва како би обезбедиле своја лична документа). До сличних података дошло се и у истраживању, односно сарадњи UNICEF и Републичког завода за статистику. Ово истраживање је указало на то да и у данашње време 1% ромске деце рођене у неформалним насељима не буде регистровано при рођењу, док 4% ромске деце узраста до 5 година из оваквих насеља не поседује здравствене књижице.⁸³

Када је реч о **економској активности**, постоје јасне разлике између Рома и већинског становништва. Иако је у последњој деценији читава Србија обухваћена процесом пада удела активног и пораста удела неактивног становништва, овај тренд обележен је различитим стопама пада за две одвојене групе. У периоду између два претходна пописа становништва (2002 – 2011) коефицијент економске зависности (који мери однос броја активних, издржаваних и лица са личним приходом) на нивоу републике смањен је за око 15%, док је број особа са личним приходом порастао за око 10%. У истом периоду број издржаваних Рома повећан је за 69,1%, док је број лица са личним приходом смањен за преко једне половине (51%). Још један битан показатељ сложености ситуације је и податак да је 2011. године у Републици Србији на 100 активних долазило 140 неактивних становника, док је код Рома на 100 активних било 257 неактивних (пре свега издржаваних) лица. По дефиницији, у активно становништво спадају особе које обављају занимање и незапослена лица (односно лица која су некада радила и лица која активно траже посао), па је битно је истаћи и то да су од укупно активних Рома њих 59% незапослена лица, што је знатно изнад националног просека који износи 22,4%. У истом међупописном периоду дошло је и до битног пада процента запослених Рома (5,95%)⁸⁴.

Важан параметар за сагледавање ситуације је и **професионална структура** Рома у Србији. Професионална структура је значајна јер као једна од најбитнијих економских карактеристика у великој мери указује на висину зараде, а самим тим и на економски и социјални статус Рома. Најчешћа занимања Рома су она која индукују професионалну и социјалну инфериорност. Ова занимања директан су производ образовне структуре. Даља анализа указује и на појаву која је ништа мање важна за укупну слику, а то је **полна диференцијација код активних Рома** који обављају неко занимање. Подаци указују да међу Ромима мушкарци чине 77,5%, а жене 22,5% особа са занимањем, што се значајно разликује у односу на ниво Републике Србије, на ком мушкарци чине 57,9%, а жене 42,1% од укупно активних који обављају занимање. Толико нижи ниво активности код Ромкиња није изненађујућ, и за њега постоји више идентификованих узрока, као што су рано ступање у брак, рабање и матерински статус, али и ниво образовања. Такође, важан

⁸² Закон о ванпарничном поступку, Сл. гласник РС бр. 25/1982-1253, 48/1988-2227, 46/1995-1689 (др. закон), 18/2005-26 (др. закон), 85/2012-3, 45/2013-25 (др. закон), 55/2014-55, 6/2015-5, 106/2015-56 (др. закон)

⁸³ Републички завод за статистику. (2012). Истраживање вишеструких показатеља у Републици Србији, 2010. Финални извештај. Београд: UNICEF и Републички завод за статистику, стр. 176.

⁸⁴ Влада Републике Србије. (2016). Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, стр. 19.

и узнемирујућ показатељ економске немоћи Рома је и чињеница да више од једне четвртине (27,6%) укупног броја ромских домаћинстава своје приходе остварује преко социјалних примања.⁸⁵ Даље, што се социјалне угрожености Рома тиче, забрињавајућ податак је и да је њих 45.050 регистровано међу корисницима услуга центара за социјални рад, што чини готово трећину од укупног броја Рома по пописним подацима из 2011. године. У поређењу са укупним становништвом Републике Србије, у ромској популацији је удео корисника услуга социјалне заштите готово четвороструко већи.⁸⁶

UNICEF „Истраживање вишеструких показатеља 4“ објављено 2011. указује на постојаност **диспаритета између Рома и већинске популације** када су у питању **здравље, образовање, запосленост и социјални сервиси**. Примера ради, само 19% младих из ромских насеља похађа средњу школу (свега 16,5% када се ради о девојчицама, за разлику од 22,8% дечака); ово има директне последице на број Рома који покушава да дође до диплома високог или вишег образовања, односно низак ниво искоришћавања погодности и прилика намењеним управо Ромима кроз афирмативне акције и мере које предузимају Министарство просвете и друге државне институције.

Наведено истраживање UNICEF о вишеструким показатеља положаја жена и деце открива и да је само 80% деце из ромских насеља похађало предшколски припремни програм пре уписивања у први разред основне школе (док је код опште популације обухват 98%), а само 69% ромске деце је кренуло у први разред основне школе на време (код опште популације ради се о 97% деце). Ови подаци у битној су корелацији и са уделом деце ромске националности који упишу и заврше основну школу – ради се о 64% деце, док у општој популацији основну школу заврши 93% од уписане деце. Коначно, само 22% ромске деце похађа средњу школу, за разлику од 89% деце из опште популације. Битно је и напоменути да чак 43% девојчица ромске националности напушта школовање у узрасту између 15 и 19 година због удаје и заснивања породице, а да само 4% девојчица истог узраста из опште популације напушта школу из овог разлога. Није згорег овде подсетити да је директна последица лошег образовног статуса Рома њихова слаба конкурентност на тржишту радне снаге, што за последицу има већ поменути ниску зараду, односно слаб економски и социјални статус.

Новији подаци од ових доступни су од 2015. године и настали су истраживањем које је ажурирало и надоградило претходно. Упоредни преглед појединих категорија добијених анкетањем домаћинстава на нивоу Србије и домаћинстава унутар ромских насеља приказан је у наредној табели.

⁸⁵ Исто, стр. 20.

⁸⁶ Лакићевић Добрић, А. (2013). Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању, Прилог 2: Преглед политика и мера у сектору социјалне заштите за подршку образовним потребама деце из осетљивих група. Београд: UNICEF, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, стр. 13-14.

Табела 1: Упоредни преглед појединих категорија добијених анкетањем домаћинстава на нивоу Србије и домаћинстава унутар ромских насеља.⁸⁷

Извор: https://www.stat.gov.rs/media/3527/mics5_izvestaj_srbija.pdf

Србија	Србија – ромска насеља
Карактеристике домаћинстава: Процент домаћинстава која имају електричну енергију	
99,7	89,7
Карактеристике домаћинстава: Просечан број лица по соби која се користи за спавање	
1,62	2,97
Лична или имовина домаћинства: Процент домаћинстава која поседују фрижидер	
98,3	75,2
Лична или имовина домаћинства: Процент домаћинстава која поседују веш машину	
93,6	57,6
Лична или имовина домаћинства: Процент домаћинстава у којима бар један члан има рачун у банци	
83,0	25,7
Здравље детета: Пуни обухват имунизацијом (процент деце узраста до 35 месеци која су примила све препоручене вакцине из националног календара имунизације)	
70,5	12,7
Заштита детета: Рано ступање у брак – Процент жена које су први пут ступиле у брак пре 15. године (пре 18. године)	
0,8 (6,8)	16,9 (57,0)
Ставови према насиљу у породици: Процент жена које мисле да муж/партнер има право да удари или истуче своју жену из најмање једног од низа разлога: (1) ако изађе без његовог знања, (2) ако занемари децу, (3) ако се свађа с њим, (4) ако одбије да има сексуалне односе с њим, (5) ако јој загори храна	
3,8	37,0

⁸⁷ Републички завод за статистику и UNICEF. (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај. Београд: Републички завод за статистику и UNICEF.

2.2.2. Роми у Србији: сиромаштво, социјална искљученост и дискриминација

Сиромаштво као доминантан фактор свакодневног живота Рома комплексније је од пуког недостатка материјалних средстава. Огледа се у **вишеструкој ускраћености могућности задовољавања потреба у кључним сферама живота у поређењу са просечним могућностима које постоје у заједници**. Оно што недостаје су основни елементи квалитета живота: образовање и запослење, комбиновано са лошим стамбеним условима и здравственим проблемима. **Сиромаштво** има директно и индиректно дејство. Директно, оно утиче на имовинско стање и платежну моћ, док је индиректно дејство социолошки још израженије, јер **генерише културне кочнице за мотивацију**. Садејством ове појаве са стигматизацијом и предрасудама којима је ромско становништво изложено, долази се до изузетно тешке ситуације, из ког год се угла она сагледавала. **Сиромаштво** је у овом случају стога део веће слике, **део својеврсног зачараног ланца**. Прва карика у том ланцу је **неукљученост у друштвену поделу рада**. Овако настала искљученост из економије већинског друштва води у **стигматизацију и маргинализацију**, која се огледа у изопштености из највећег броја важних животних процеса. Последица те изопштености биће **формирање посебног вредносног система**, често важне кочнице елементарног хуманог напретка. Деловање оваквих вредносних образаца утиче на **ниску образованост**, четврту и финалну карику ланца, која га затвара у круг и делује уједно као почетни елемент новог циклуса у кругу беде. Овај круг је последица дугог историјског процеса и његово постојање резултат је не само стања ромске или већинске популације, већ њиховог међусобног односа. Већинско становништво неодговорним понашањем кроз игнорисање ромске искључености, институционалну дискриминацију, ширење предрасуда и општу нетолеранцију дејствује као зупчаник који се окреће у сагласју са описаним зачараним кругом. Погрешни ставови две групе узајамно се хране. На примеру становања и стамбених услова уочава се да сиромаштво генерише недостатак воље да се сопствени стамбени простор побољша. Сиромашно насеље се временом претвара у комунално ругло, а тиме већ индиферентан однос већинске околине прелази у одбојност.⁸⁸

Изложеност сиромаштву током дужег временског периода довешће до одређене адаптације угрожених на маргинализовани положај у оквиру друштва (која ће се преносити са генерације на генерацију) и до креирања **културе сиромаштва**⁸⁹. Како се наводи, на успостављање културе сиромаштва често снажну улогу могу да имају преломни моменти у крупним друштвеним променама, што је управо случај са транзицијом у Србији (иако је сиромаштво као битна одлика живота Рома на овом простору значајно старија појава). Култура сиромаштва се одржава услед слабог учинка или незаинтересованости институција система које би требало да помогну сиромашнима, те у условима одржања постојећег друштвено-економског система. С једне стране култура сиромаштва доноси психолошке

⁸⁸ Вуксановић, З, Мацура, В. (2006). Становање и насеља Рома у Југоисточној Европи: приказ стања и напретка у Србији. Варшава: OSCE/ODIHR, стр. 59-61.

⁸⁹ Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. Scientific American, Vol. 215, No. 4. New J ork: Scientific American, p. 19-25.

последнице по становништво које јој је изложено и шаблоне контрапродуктивног понашања услед осећаја безнађа и очаја, док са друге стране доводи и до одређене солидарности међу угроженима на нивоу мањих заједница (посебно у оквиру сламова или других угрожених насеља).

Слика 10: Детаљ из ромског насеља у Бачкој Паланци (фотографисано приликом теренске посете априла 2008. године)

Слика 11: Детаљ из ромског насеља Нишки пут у Књажевцу (фотографисано приликом теренске посете марта 2008. године)

Појам **дискриминације** у најширем тумачењу домаћег правног оквира означава неједнако поступање према особи или некој групи на основу неке њихове личне особине, а чија ће последица бити неједнакост у могућностима остваривања уставом и законом загарантованих права.⁹⁰ По Закону о забрани дискриминације⁹¹, дискриминацијом се сматра „свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање (...) у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица (...) који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, роду, родном идентитету, сексуалној оријентацији, полним карактеристикама, нивоом прихода, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима“.⁹² Роми се у Србији сусрећу са различитим видовима дискриминације. У контексту овог рада нужно је обратити пажњу на појам **институционалне дискриминације**, тачније појава штетних последица по Роме од одлука или пракси институција (при чему оне не морају нужно испољавати намеру да дискриминишу).⁹³ Са друге стране, противмеру дискриминацији на институционалном нивоу чини **позитивна дискриминација**, која се огледа у спровођењу скупа правних, политичких и социјалних мера ради фаворизовања чланова угрожених или рањивих група које су већ оптерећене дискриминацијом. Позитивну дискриминацију карактеришу мере

⁹⁰ <http://ravnopravnost.gov.rs/diskriminacija/sta-je-diskriminacija/>

⁹¹ Сл. гласник РС бр. 22/2009 и 52/2021

⁹² Закон о забрани дискриминације, члан 2, став 1

⁹³ Јанковић, Б, Крстић, И, Андонов, А, Јакоби, Т. (2017). Борба за равноправност - Приручник за новинаре и новинарке. Београд: Повереник за заштиту равноправности, стр. 120.

афирмативне акције у циљу друштвеног укључивања и достизања пуног потенцијала друштвеног развоја.

Без обзира на етнички кључ, ромска национална мањина није једина група која у Србији тешко живи. Специфичност коју ова етничка група носи у свом свакодневном животу је свакако и **територијална распрострањеност**, што је далеко мање својствено другим националним мањинама. Вероватно је и просторни размештај припадника других националних мањина имао утицаја на њихово боље организовање и успешније представљање у оквиру локалних, али и националних институција и органа власти. Иако су се од увођења вишепартијског система и Роми политички ангажовали оснивањем више политичких странака, њихово учешће у власти и политичким процесима доношења одлука и управе је занемарљиво мало у односу на њихову укупну популацију, али и у односу на политичке успехе и домете странака појединих других националних мањина.⁹⁴ Политички капитал Рома је стога низак. Додатно, како студија „Одрживо Становање за Роме у Србији“ наводи: „Политички хабитус Рома је аномичан, ниског мотивационог капацитета за партиципацију и преговарање, с једне стране, уз високо респектовање ауторитарне моћи, с друге стране“.⁹⁵

Подаци о лошој образовној структури који су већ приказани имају директног утицаја на могућности Рома да пронађу стално и релативно добро плаћено запослење. Постоје уверљиве индиције да велики број ромске деце уопште не похађа школу или је напушта већ у трећем или четвртом разреду (а неретко у првих неколико месеци првог разреда, што посебно важи за ромске девојчице). Посебно озбиљан проблем је несразмерно велики број ромских ђака у тзв. специјалним школама (процењује се да Роми чине 80% од укупног броја деце у тим школама). Када је реч о **доступности образовних установа**, процена је да је за децу у чак 20% насеља школска установа готово потпуно недоступна (јер живе у дислоцираним и просторно сегрегираним насељима до којих нема добрих путева и где не постоји редован превоз). Због чега је ово последње веома важно? Добрим делом, што се институционалног нивоа тиче, ово је корен проблема. Пошто живе удаљени од школских и, што је у овом случају битно, предшколских установа, и пошто им родитељи нису у могућности да издвоје новчана средства за јавни превоз (ако и постоји) до тих установа, ромска деца се неће укључити у тај први корак у стицању образовања. Како код куће најчешће говоре ромским језиком и како нису на предшколском нивоу учили српски, када крену у први разред ова деца видно заостају и у старту имају проблеме због недовољног познавања језика. Честа реакција наставника на ову ситуацију била је препорука да се дете даље преусмери у неку од специјалних школа (готово сигурно још удаљенију од места становања), иако није физички ометено у развоју. Даље, битан податак је и да преко половине ромске деце одраста уз мајке које немају завршену основну школу (без школе у потпуности или са непотпуном школом, што најчешће значи тек два до три

⁹⁴ У тренутном сазиву Народне скупштине Републике Србије (формираном после избора одржаних 21. јуна 2020. године) нема посланика из редова ромских партија, док своје представнике у парламенту имају представници странака мађарске, бошњачке, албанске и македонске националне мањине.

⁹⁵ Петровић, М, Жарковић, Б, Велев, Г, Балић, О, Арамбашић-Пивић, К, Дамјановић, Д. (2012). Одрживо Становање за Роме у Србији. Београд: ПАЛГО центар, стр. 15.

разреда). Трећина деце има мајку са завршеном основном школом, а тек нешто више од једне десетине има мајке са средњим образовањем. Мајкама са вишим или високим образовањем припада готово занемарљиво мали удео. Са друге стране, једна трећина ромске деце има очеве без основног образовања (у потпуности или са непотпуном основном школом). Отац сваког четвртог ромског детета има завршену основну школу, а само четвртина деце расте уз очеве са средњим образовањем. Као у случају мајки, и статистика другог родитеља са високим или вишим образовањем је поражавајућа. Ово је од изузетне важности јер породица представља колевку аспирација. Родитељи који нису прошли школовање тешко да могу да схвате колико је оно заиста битно за даљи живот и вероватно неће инсистирати да им деца завршавају школе, а деца ће, са друге стране, бити у прилици да следе пример родитеља који ће их удаљити од могућности бољег живота. Једноставно, **из ромске перспективе образовање траје предуго, сувише је скупо, а не омогућава сигурност и видљиву корист.** Родитељи ромске деце су најчешће незапослени - 77,45% очеве и 92,67% мајки. Више од три четвртине ромске деце живи у породицама које немају стабилан извор прихода. Најчешће навођени извори зараде су повремене или привремене (по правилу) физички послови и скупљање секундарних сировина.⁹⁶ Из овога је јасно да су у највећем броју случајева недаће старе колико и живот, односно да се Роми укључују у токове сиромаштва практично без претходне шансе да себи обезбеде бољи живот.

Слика 12: Детаљ из ромског насеља Черкез Мала у Прокупљу (фотографисано приликом теренске посете марта 2008. године)

Слика 13: Детаљ из некадашњег ромског насеља испод моста „Газела“ у Београду (фотографисано јуна 2007. године)

Иако не нова појава, последица наведеног стања која је од посебног значаја за овај рад је такозвана **етничка мимикрија**. Ради се о ситуацији у којој се Роми изјашњавају као представници неке друге етничке заједнице, најчешће оне која је у већини у датој средини. Иако је питање етничке припадности лично, те како је сваком дато право да се о свом етницитету изјасни како жели, не може се а не приметити да се у случају Рома на овом простору најчешће ради о нечем комплекснијем. Наиме, кроз историју Роми схватају да дискриминација са којом се

⁹⁶ Дејановић, В, Пејаковић, Љ. (2006). Више од незваничне процене - Положај ромске деце у Србији. Београд: Центар за права детета.

сусрећу долази због негативних ставова већинског становништва о Ромима и оним што већина перципира као њихове животне навике и обичаје (а о информисаности већине о томе колико то одговара истини на овом месту ипак неће бити посвећено више речи), те прибегавају асоцирању са већином и макар привидном раскиду са својим стварним пореклом или традицијом. Једноставно речено, бројни Роми су веровали да ће ако се изјасне као Срби (односно припадници неке друге етничке групе уколико је она већинска тамо где живе) доћи у бољи положај, или макар престати да буду на мети негативних ставова већине према Ромима. Последице ове појаве су бројне. Примера ради, поменуте жртве међу Ромима током Другог светског рата су тешке за објективну процену управо због тога што су бројни Роми спас покушавали да пронађу у изјашњавању о припадности некој другој етничкој групи, те су касније као жртве били приписани нечијем другом збиру. Са становишта ове дисертације и напора за идентификовање ромских средина, односно насеља у којима је потребно побољшати животне услове, полазна основа су званични подаци. Они долазе из пописа, а као што је наведено, одређени број Рома се и данас изјашњава другачије о својој етничкој припадности (на шта свакако имају право). Иако у одређеном броју случајева дистанца која се се тако направи помогне у побољшању статуса, не може се рећи да се комплексан проблем који је у жижи интересовања овог рада може решити ако се, условно речено, ствари назову другим именом.

Истовремено, потребно је навести и да су Роми на овом простору делили судбину већинског становништва и у небројено документованих случајева исказали лојалност држави и широј заједници, што им, нажалост као и етничка мимикрија којој у одређеној мери прибегавају, није битно побољшало животне услове.

2.3 ШИРИ КОНТЕКСТ - РОМИ У ЕВРОПИ

Иако о бројности Рома на територији земаља чланица Европске уније не постоје тачни подаци⁹⁷, најчешће процене износе око 10 милиона, што Роме чини најбројнијом етничком мањинском групом у ЕУ. Ипак, оно што је евидентно је да се легални статус ромске националне мањине разликује од случаја до случаја, односно од државе до државе. Роми су у чланицама ЕУ разврстани у три групе: **домицилни Роми** (који већ више генерација живе у датој земљи и имају статус њених држављана), **Роми држављани друге земље чланице ЕУ** (најчешће неке од новијих чланица: Румунија, Бугарска, Чешка, Словачка, Мађарска, Хрватска) који живе на територији државе у коју су се доселили у складу са слободним кретањем грађана ЕУ и у потрази за бољим животним и економским условима (иако често у земљи дестинације не уживају права на рад), те **Роми који долазе из земаља које нису чланице ЕУ** (и који живе у статусу тражилаца азила или избеглица (или илегално), те су у најлошијем положају).

⁹⁷ Поред података о броју Рома у Европи, недоступни су и прецизни подаци о величини и демографским карактеристикама ромских заједница унутар неких од европских земаља, пошто званична статистика из тих држава не пружа информације о етничкосту становника (у једном броју земаља и само прикупљање дисагрегираних података о етничкосту становника је забрањено).

У сваком случају, проблеми са којима се Роми суочавају у Србији нису ендемске природе – крајње су упоредиви са ситуацијом не само у региону, већ и широм континента. Управо је учлањење једног броја земаља овог региона (са значајнијом ромском популацијом) у ЕУ уз миграторне токове који су се тиме отворили допринело томе да питање инклузије Рома постане битно на агенди не само влада земаља централне и источне Европе, већ и паневропски приоритет. Миграције у потрази за бољим животним условима и проблеми у интеграцији и најчешће неиспуњењу очекивања Рома са једне, односно одбојности локалне заједнице према Ромима са друге стране, довели су до тога да су проблеми и потребе пуне инклузије Рома у друштво присутни широм Европе, те да су подједнако регистровани у свим очекиваним областима. Што се **становања** тиче, неформална ромска насеља карактерисана веома лошим стамбеним фондом и комуналном опремљеношћу, те подигнута на нелегалан начин идентификована су у већини земаља ЕУ. Живот у оваквим условима са собом доноси и несигурност поседа и могућност принудних иселења. У више земаља ЕУ Роми су корисници јединица социјалног становања у знатно мањем уделу у односу на своју бројност у укупној популацији социјално угрожених. Сегрегација је такође уочен проблем: насеља у лошем стању у којима живе само Роми идентификована су у више земаља чланица ЕУ (Бугарска, Чешка Република, Словачка, Грчка, Француска, Румунија, Кипар, Мађарска, Италија, Португал, Шпанија, Словенија и Литванија). Просторна сегрегација у појединим земљама учинила је Роме и лакшим метама за насиље екстремних и расистичких група.⁹⁸

У домену **образовања**, широм Европе је регистровано да се већи проценат ромске деце не уписује у основну школу у односу на већинско становништво. Слична је ситуација са уписом у средњу школу, док је стопа одустајања од школе веома висока (најчешће су ове одлуке мотивисане жељом да се Роми што пре укључе у тржиште рада и почну да зарађују, иако би уз боље квалификације могли да остваре вишу зараду). Такође, код Рома су присутне и веће стопе неписмености. Иако се ради о комплексном феномену, **запошљавање** Рома у директној је вези и са образовањем. Оно што је евидентно је да највећи број Рома у Европи обавља послове који изискују најниже квалификације и који су самим тим најслабије плаћени. Коначно, и поред честог недостатка етнички дисагрегираних података у областима **здравствене и социјалне заштите**, међу ромском популацијом у Европи приметни су више стопе смртности и чешће обољевање од заразних болести него код већинског становништва. У Источној Европи животни век Рома је за око 10 година краћи од укупних националних просека. Стопе смртности одојчади су два пута више код Рома него код неромског становништва у Чешкој, Словачкој и Мађарској. Слична лоша статистика идентификована је и у вези са обољевањем од дијабетеса и кардиоваскуларних болести код одраслих Рома, те авитаминозом, неухрањеношћу, анемијом, дистрофијом и рахитисом код деце.⁹⁹ Све наведене одлике социоекономског положаја Рома у директној су вези и са дискриминацијом и

⁹⁸ Само током 2008. године девет Рома је изгубило животе у нападима екстремиста на ромска насеља у Мађарској, док су у истом периоду забележени и напади на насеља Рома у околини Напуља, као и случајеви етнички инспирисаног насиља према Ромима у Румунији, Чешкој и Северној Ирској.

⁹⁹ Morton Hyde, A. (2010). Roma-Net I – Baseline Report. Paris: URBACT Secretariat.

негативним ставовима већинског/околног становништва.¹⁰⁰ Наведени проблеми управо су одраз двосмерних процеса, односно динамике односа Рома и већинског становништва. Роми перципирају да су жртве директне и индиректне дискриминације, док их околна популација криви за антисоцијално понашање и одбијање да се интегришу. Упоредни приказ уочених проблема по специфичним областима приказан је у наредној табели.

Табела 2: Упоредни преглед перцепције проблема са којим се срећу ромске заједнице у Европи
Извор: Национално и локално мапирање проблема у инклузији Рома (градови Алмерија, Болоња, Будимпешта, Глазгов, Хераклион, Карвина, Кошице, Торент и Удине) (Morton Hyde, A. (2010). Roma-Net I – Baseline Report. Paris: URBACT Secretariat)

Област	Објективна ситуација и перспектива Рома	Перспектива већинског становништва
Образовање	<ul style="list-style-type: none"> - Ниски нивои уписа у школе и похађања наставе; - Висок ниво неписмености; - Језичка баријера; - Рано напуштање школовања; - Дискриминација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Негативни ставови Рома према образовању; - Слаба мотивисаност за учење и стицање квалификација; - Недостатак жеље за интеграцијом.
Здравствена заштита	<ul style="list-style-type: none"> - Искљученост из система здравствене заштите; - Немогућност стицања здравственог осигурања; - Непостојање установа здравствене заштите у близини ромских насеља; - Дискриминација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Здравствени проблеми Рома су последица њихових избора и традиционалног начина живота; - Незаинтересованост и незнање Рома о здравственим сервисима који су им доступни.
Становање	<ul style="list-style-type: none"> - Живот у просторно изолованим насељима; - Неопремљеност насеља комуналном инфраструктуром; - Лоши безбедносни услови (високе стопе криминала); - Пренасељеност; - Дискриминација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недостатак жеље за пресељењем ван оквира етничке заједнице; - Роми желе да живе у неформалним насељима како би избегли регуларне стамбене трошкове; - Неспремност Рома да се одрекну традиционалног начина живота и интегришу.
Запошљавање	<ul style="list-style-type: none"> - Ниске квалификације за бољи положај на тржишту рада; - Непостојање услова за приступ кредитима за предузетништво; - Дискриминација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна мотивација за стицање знања потребних за запошљавање; - Дарежљивост система соц. заштите и висок ниво соц. помоћи који демотивишу Роме од тражења запослења.

¹⁰⁰ Crepaldi, C, Voccagni, P, Barbera, M, Naaf, S. (2008). The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU. Brussels: European Parliament (Policy Department Economic and Scientific Policy)

Резултат, или најбољи показатељ постојећих тенденција у Европи је можда најбоље сумиран у податку да се готово четвртина (тачније 24%) грађана ЕУ испитаних у оквиру једног истраживања не би осећала лагодно уколико би им сусед био Ром, док је негативан став уколико је сусед дефинисан као „припадник друге етничке групе“ имало само 6% испитаника.¹⁰¹ Оно што је свакако уочено захваљујући овом и сличним истраживањима је да су ставови већинског становништва у великој мери засновани на **предрасудама и стереотипима**, те да не одражавају реално стање ствари (иако свакако доприносе проблему). С тим у вези, битно је напоменути да је на нивоу ЕУ већ одавно успостављен законски оквир за заштиту од дискриминације.¹⁰² Поред тога, више земаља чланица ЕУ је у претходном периоду усвојило посебне акционе планове који се директно тичу Рома и на основу којих су донешени специфични закони и подзаконски акти.¹⁰³

Оно што је сасвим јасно је да је искљученост Рома из друштва у Европи комплексно и мултинационално питање које превазилази границе било које земље или јединице локалне самоуправе, али и да постоји изражена свест о потреби решавања овог проблема. Ако алтруизам и *европске вредности* нису довољно снажан аргумент, нешто друго јесте. Оно што стручњаци и политичари на вишем нивоу већ увелико увиђају је да савремене демографске тенденције и старење европске популације под посебан фокус стављају потребу бољег вредновања људског капитала и неопходног укључивања свих становника Европе у тржиште рада (са посебним освртом на бројност ромске популације) кроз креирање адекватних политика, без обзира да ли се ради о пословима који изискују квалификованије раднике (где је неопходно омогућавање бољих услова за едукацију и радно оспособљавање Рома), или је реч о растућим потребама за нискоквалификованим радницима. Инклузија Рома овде постаје јасан приоритет на нивоу ЕУ. Проблем остаје транспонување ових идеја на нивое националне и локалне политике.

3. ПРАВНО-ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР

Као што је примећено, становање, односно стамбени услови у којима Роми у Србији живе део су комплексније слике. Они су последица бројних међусобно повезаних фактора, чији утицај прожима велики број сектора и области. Сходно томе, како би се сагледао оквир релеватних законских прописа који дефинишу услове становања (и могућности за унапређивање тих услова), неопходно је анализирати шири спектар оваквих прописа, а не само оне који се искључиво баве становањем и изградњом. Становање Рома налази се у међузависности са њиховим приходима, приступом основним правима, запослености, здравственом ситуацијом,

¹⁰¹ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_sum_en.pdf

¹⁰² Директива о расној једнакости (*The Racial Equality Directive* - Directive 2000/43/EC - RED) усвојена је још 2000. године са циљем сузбијања расно или етнички засноване дискриминације на нивоу ЕУ, а у областима запошљавања, образовања, социјалне заштите, имовинских односа и других услуга.

¹⁰³ Само у периоду од 2000. до 2010. године бројни документи у оквиру ове области ступили су на снагу у Бугарској, Грчкој, Шпанији, Француској, Ирсској, Италији, Литванији, Мађарској, Пољској, Румунији, Словенији, Словачкој, Уједињеном Краљевству и на Кипру.

образовањем, социјалном заштитом, као и другим аспектима живота, такође регулисаним различитом легислативом. Свеукупно, становање Рома део је шире друштвене слике.

Да би се верно приказале границе поља у ком су интервенције легално могуће, наредни сегмент рада има за циљ да на свеобухватан начин прикаже оквир законских прописа који су на снази у Републици Србији, а који имају директног или индиректног, али свакако утицаја на стамбене услове у којима Роми у Србији живе, као и институција у чијем мандату се налази ова проблематика. Анализирани су **домаћи законски оквир**, затим **међународни правни оквир** (односно међународне конвенције чији је Република Србија потписник, а које је обавезују на одређене мере и активности које су од важности за посматрану област), као и **оквир стратешких докумената** насталих у Србији, као последица постојеће ситуације, а чија је намена усмеравање конкретних политика и мера у циљу унапређивања општих, стамбених, и услова унутар других области, који ће имати посредан утицај и на област становања. Коначно, адекватна пажња обрађена је и на **институције и организације** које своје деловање обављају у оквиру ове области.

3.1 ОКВИР ДОМАЋЕ ЛЕГИСЛАТИВЕ

3.1.1. Устав Републике Србије¹⁰⁴

Највиши правно-политички документ Републике Србије доноси начелне прописе о друштвеном, економском и политичком устројству земље. Посебан (конкретно, други) део Устава Републике Србије посвећен је људским и мањинским правима и слободама, што је од посебног значаја за Роме. Од интереса за овај рад су забрана дискриминације (члан 21), заштита људских и мањинских права и слобода (члан 22), право на једнаку заштиту права и на правно средство (члан 36), право на држављанство (члан 38), неповредивост стана (члан 40), слобода изражавања националне припадности (члан 47), забрана изазивања расне, националне и верске мржње (члан 49), здравствена и социјална заштита (чланови 68, односно 69), право на образовање (члан 71), те посебно део који се односи на права припадника националних мањина: забрана дискриминације националних мањина (члан 76), равноправност у вођењу јавних послова (члан 77), забрана насилне асимилиације (члан 78), право на очување посебности (члан 79), право на удруживање и сарадњу са сународницима (члан 80), и развијање духа толеранције (члан 81). Свеукупно, Уставом се гарантују и непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима. Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Сл. гласник РС бр. 83/2006

¹⁰⁵ Устав Републике Србије, члан 18, ставови 2 и 3; Сл. гласник РС бр. 83/2006

Треба истаћи и да Устав Републике Србије не третира, односно не гарантује право на *адекватно становање*, иако се оно, примера ради, гарантује Међународним пактом о економским, социјалним и културним правима (чији је Република Србија потписник, и коме ће пажња бити посвећена касније у раду).

3.1.2. Закон о заштити права и слобода националних мањина¹⁰⁶

Закон о заштити права и слобода националних мањина уређује начин уживања индивидуалних и колективних права која су Уставом гарантована, у циљу заштите од било каквог вида дискриминације у остваривању индивидуалних права и слобода, те обезбеђује правни оквир за остваривање права мањина на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма. Овај закон дефинише националну мањину као „сваку групу држављана Републике Србије која је по бројности довољно репрезентативна, иако представља мањину на територији Републике Србије, припада некој од група становништва које су у дуготрајној и чврстој вези са територијом Републике Србије и поседује обележја као што су језик, култура, национална или етничка припадност, порекло или вероисповест, по којима се разликује од већине становништва, и чији се припадници одликују бригом да заједно одржавају свој заједнички идентитет, укључујући културу, традицију, језик или религију“¹⁰⁷. Закон прописује могућност делотворног учешћа у одлучивању о питањима посебности у власти и у управи кроз установљавање Савета за националне мањине и Националних савета националних мањина (којима је посвећен посебан закон).

Са становишта ове дисертације овај закон представља легислативни оквир за дефинисање циљне популације у односу на тему рада (из аспекта етничитета), те њихово идентификовање као посебну групу која има могућност уживања права гарантованих националним мањинама. Оно што је такође потребно истаћи је да се реализација одређених права гарантује у односу на проценат који дата национална мањина чини у укупном становништву, или у становништву јединице локалне самоуправе, а исти се установљује према званичним подацима последњег пописа становништва.

3.1.3. Закон о националним саветима националних мањина¹⁰⁸

Закон о националним саветима националних мањина уређује правни положај и овлашћења националних савета националних мањина у области културе, образовања, обавештавања и службене употребе језика и писма, поступак избора

¹⁰⁶ Сл. лист СРЈ бр. 11/2002, Сл. лист СЦГ бр. 1/2003 - Уставна повеља и Сл. гласник РС бр. 72/2009 - др. закон 97/2013 - одлука УС и 47/2018

¹⁰⁷ Закон о заштити права и слобода националних мањина, члан 2, став 1

¹⁰⁸ Сл. гласник РС бр. 72/2009, 20/2014 - одлука УС, 55/2014 и 47/2018

националних савета, њихово финансирање и друга питања од значаја за рад националних савета.¹⁰⁹

Национални савет је према овом закону ентитет којем се поверавају одређена овлашћења у вези са одлучивањем о питањима из наведених области. Национални савети могу да стичу и располажу имовином, имају статуте, те председнике (лица која нису чланови руководећих органа политичких странака, нити су изабрана или постављена лица у државним, покрајинским или органима јединица локалних самоуправа), извршне одборе и одборе за области које имају у својим надлежностима.

Мандати националних савета трају четири године, док се чланови савета бирају на непосредним изборима (уз помоћ посебно конституисаних бирачких спискова, креираних на основу званичних пописних података о особама које су се изјасниле као чланови неке мањинске етничке заједнице) или путем електорске скупштине.

Национални савет ромске националне мањине је репрезентативни представник Рома и као такав кључни саговорник како институција централне власти, тако и међународних организација за питања побољшања животних услова Рома. Да би се обезбедио системски приступ у оваквим настојањима, неопходно је постојање и неометано и ефикасно функционисање националног савета као тела које има јединствен приступ ромским групама и насељима. Без учешћа ове институције, рад у пракси би био значајно отежан (уколико и уопште методолошки могућ).

3.1.4. Закон о планском систему Републике Србије¹¹⁰

Законом о планском систему Републике Србије третира се плански систем Републике Србије, тачније управљање системом јавних политика и средњорочног планирања, врсте и садржина планских докумената које предлажу, усвајају и спроводе сви учесници у планском систему у складу са својим надлежностима, као и међусобна усклађеност планских докумената, поступак утврђивања и спровођења јавних политика и обавеза извештавања о спровођењу планских докумената, те сходна примена обавезе спровођења анализе ефеката на прописе и на вредновање учинака тих прописа.¹¹¹

Закон дефинише појам и врсте планских докумената, разликујући притом документе развојног планирања, документе јавних политика, и остале планске документе. Документи развојног планирања представљају планске документе најширег обухвата и највишег националног значаја, као што су, на пример, Просторни план Републике Србије, али и други просторни планови. Документи јавних политика су према овом закону документи којима се утврђују и разрађују од раније утврђене јавне политике (мислећи при томе на стратегију, програм, концепт

¹⁰⁹ Закон о националним саветима националних мањина, члан 1, став 1

¹¹⁰ Сл. гласник РС бр. 30/2018

¹¹¹ Закон о планском систему Републике Србије, члан 1, став 1

политике и акциони план). Закон о планском систему Републике Србије посебно истиче улогу Просторног плана Републике Србије као документа од највишег значаја и намењеног развојном планирању.

3.1.5. Закон о планирању и изградњи¹¹²

Закон о планирању и изградњи односи се на услове и начин уређења простора, уређивање и коришћење грађевинског земљишта и изградњу објеката, инспекцијски надзор, и друга питања од значаја за уређење простора, те уређивање и коришћење грађевинског земљишта и на изградњу објеката (осим у случају војних и рударских објеката и комплекса, над којима нема ингеренције). Поред тога, закон дефинише начела за уређење и коришћење простора, те прописује обједињену процедуру у поступцима за издавање аката у остваривању права на изградњу и коришћење објеката (што би требало да олакша поступак добијања локацијских услова и грађевинских дозвола – процеса који је због своје комплексности и недовољног капацитета ромских породица које су своје стамбено питање желеле да реше изградњом сопственог дома био веома битна препрека приликом обезбеђивања адекватног и правно сигурног становања).

Посебан (други) део закона посвећен је просторном и урбанистичком планирању, те су ту наведени типови планских докумената и њихове основне одлике. Овоме ће посебна пажња бити посвећена у наредном сегменту рада. Поред овога, делови закона посебно се односе и на грађевинско земљиште и изградњу објеката (где се прецизно дефинишу процедуре за исходовање елемената техничке документације, као и за само извођење радова).

Коначно, од важности за ову дисертацију је и део закона који уређује уклањање објеката (део XI) – у директној вези са расељавањима ромских насеља, пошто се ту прецизира да је такав исход могућ уколико надлежни орган јединице локалне самоуправе утврди да је услед дотрајалости или већих оштећења угрожена стабилност објекта и да исти представља непосредну опасност за живот и здравље људи, за суседне објекте и за безбедност саобраћаја¹¹³ (што је такође важно са становишта сигурности поседа). Још један разлог због којег неки објекат може бити порушен, односно уклоњен је његова легалност. С те стране, закон прописује да грађевински инспектор може да нареди рушење објекта или његовог дела уколико се објекат гради или је изграђен без грађевинске дозволе¹¹⁴. Овде треба имати у виду и да жалба на решење грађевинског инспектора не одлаже извршење, односно рушење / уклањање.

¹¹² Сл. гласник РС бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - длука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон и 9/2020

¹¹³ Закон о планирању и изградњи, члан 167, став 1

¹¹⁴ Закон о планирању и изградњи, члан 176, став 1

3.1.6. Закон о озакоњењу објеката¹¹⁵

Закон о озакоњењу објеката уређује услове, поступак и начин озакоњења објеката, односно делова објекта изграђених без грађевинске дозволе, односно одобрења за изградњу, односно незаконито изграђених објеката, те услове, начин и поступак издавања решења о озакоњењу, правне последице озакоњења, као и друга питања од значаја за озакоњење објеката.¹¹⁶ Ради се о последњем у низу закона који за циљ имају укључење нелегално изграђених објеката у регуларне легалне токове (наравно, у оним случајевима у којима је легализација могућа), а који су доношени у последњем периоду.

По постојећем закону, објекти које је могуће озакоњити су они за које је поднет захтев за легализацију у складу са раније важећим законом којим је била уређена легализација објеката до 29. јануара 2014. године, и који је видљив на сателитском снимку територије Републике Србије из 2015. године. Предмет озакоњења је и објекат за који није поднет захтев за легализацију у складу са раније важећим законом којим је била уређена легализација објеката, а који је видљив на сателитском снимку територије Републике Србије из 2015. године, за који је надлежни грађевински инспектор донео решење о рушењу, у складу са одредбама Закона о озакоњењу објеката.¹¹⁷

Није могуће озакоњити објекте изграђене на земљишту неповољном за грађење (клизишта, мочварно тло и слично), на површинама јавне намене, у зонама заштите природних или културних добара, у зонама санитарне заштите водоснабдевања, у војним комплексима и у зонама инфраструктуре посебне намене, те у заштитној зони дуж трасе радио коридора, као и оне који су изграђени од материјала који не обезбеђују трајност и сигурност.

Коначно, Закон о озакоњењу објеката дефинише начин и поступак озакоњења, упис права својине, те поступке рушења објеката и прикључења на инфраструктуру, као и казнене одредбе.

Са становишта овог рада, озакоњење објеката које су Роми бесправно подигли зарад решавања свог стамбеног питања јесте битан корак у обезбеђењу сигурности посуда и здравих основа за одржавање или унапређење стамбених и последично и животних услова Рома. Ипак, у пракси су чести случајеви да се насеља материјално и социјално најугроженијих Рома налазе на неповољном земљишту, или су објекти изграђени од нестандартних материјала, што представља ризик по здравље становника, и због чега је легализација немогућа, па је неопходно да се пронађе неко друго стамбено решење.

¹¹⁵ Сл. гласник РС бр. 96/2015 и 83/2018

¹¹⁶ Закон о озакоњењу објеката, члан 1, став 1

¹¹⁷ Закон о озакоњењу објеката, члан 6, ставови 1 и 3

3.1.7. Закон о становању и одржавању зграда¹¹⁸

Закон о становању и одржавању зграда односи се на одрживи развој становања, управљање зградом, коришћење и одржавање зграде, заједничких и посебних делова зграде, поступак исељења и пресељења, стамбену подршку, регистре и евиденције, надзор над применом одредаба овог закона и друга питања од значаја за стамбену политику.¹¹⁹

Од посебног значаја су секције које обрађују исељење (што је ситуација у којој се могу наћи социјално угрожени Роми и битно је знати која су њихова права) и стамбену подршку. Закон прописује могуће разлоге исељења, услове за пресељење у одговарајући смештај (као последицу исељења за лица која не поседују другу некретнину или немају средства да за себе и друге чланове свог домаћинства обезбеде други смештај), те поступке исељења и пресељења. У делу VI закона уређују се основни принципи стамбене подршке за особе које из социјалних, економских и других разлога не могу својим средствима да реше стамбено питање за себе и своје домаћинство под тржишним условима. У даљем тексту закона дефинисани су могући корисници стамбене подршке, затим појам одговарајућег стана (кроз дефинисање техничких критеријума), те услови за остваривање права на стамбену подршку у функцији прихода које чланови домаћинства остварују. Стамбена подршка у смислу овог закона подразумева закуп стана, куповину и други начин стицања права својине над станом или породичном кућом, унапређење услова становања, помоћ за озакоњење стана или породичне куће, или стамбено збрињавање.¹²⁰ Закон такође утврђује поступак расподеле стамбене подршке и критеријуме за одређивање приоритета за доделу стамбене подршке. Битно је напоменути да Роми нису експлицитно наведени међу осам категорија потенцијалних корисника стамбене подршке, иако су у раније важећем Закону о социјалном становању фигурирали као једна од категорија угрожених. Такође, Роми се у оквиру Закона о становању и одржавању зграда ниједном не помињу.

3.1.8. Закон о социјалном становању¹²¹

Закон о социјалном становању битан је са аспекта овог рада јер је био на снази у периоду у ком су активности које ће у раду бити описане биле спровођене. Овај закон престао је да важи ступањем на снагу Закона о становању и одржавању зграда.¹²²

Закон о социјалном становању уређивао је услове за одрживи развој социјалног становања и начине обезбеђивања и коришћења средстава за развој

¹¹⁸ Сл. гласник РС бр. 104/2016 и 9/2020 - др. закон

¹¹⁹ Закон о становању и одржавању зграда, члан 1, став 1

¹²⁰ Закон о становању и одржавању зграда, чланови 92 - 103

¹²¹ Сл. гласник РС бр. 72/2009

¹²² Закон о становању и одржавању зграда, члан 157, став 3

социјалног становања, као и друга питања од значаја за социјално становање¹²³. Закон је социјално становање дефинисао као „становање одговарајућег стандарда које се обезбеђује уз подршку државе, у складу са стратегијом социјалног становања и програмима за реализацију стратегије, домаћинствима која из социјалних, економских и других разлога не могу да обезбеде стан по тржишним условима“. Закон је прописивао да ће јединице локалне самоуправе донети сопствене локалне стамбене стратегије (које ће бити усклађене са националном стратегијом), те програме социјалног становања, као и да ће у складу са овим планирати своја буџетска средства и основати локалну стамбену агенцију која ће у оперативном смислу руководити пословима у вези са социјалним становањем.

Члан 10 закона наводио је да право на решавање стамбених потреба у оквиру социјалног становања имају лица која су без стана, односно лица без стана одговарајућег стандарда и која из прихода које остварују не могу да обезбеде стан по тржишним условима. Закон је затим прописао мерила за утврђивање права првенства и редоследа за доделу смештаја у социјалном становању. Параметри који су били узимани у обзир су стамбени статус, висина примања, здравствено стање, инвалидност, број чланова домаћинства и имовинско стање, а предност се давала особама која припадају рањивим друштвеним групама, односно младима, деци без родитељског старања, самохраним родитељима, породицама са више деце, самачким домаћинствима, лицима преко 65 година старости, особама са инвалидитетом, личним војним инвалидима, породичним војним инвалидима, цивилним инвалидима рата, избеглицама и интерно расељеним лицима, Ромима и припадницима других социјално рањивих група. Свакако је битно приметити да су Роми били препознати као посебна приоритетна категорија унутар потенцијалних корисника социјалног становања, иако је чест случај да припадају и некој другој приоритетној категорији.

Ипак, на последњу констатацију могућ је и валидан и другачији поглед. Наиме, како је законом дефинисан опсег категорија становништва са предношћу за добијање права на коришћење социјалних станова био прилично широк, те како се радило о отвореној клаузули, поставља се питање да ли су Роми (или припадници неке друге приоритетне групе) заиста могли (у пракси) остварити предност у односу на друге потенцијалне кориснике: потребе су велике, а могућности не прате такво стање.¹²⁴ Но иако је закон у овом сегменту представљао лепу жељу и иако је упитно да ли је његова примена била могућа и реална, чињеница да су Роми били посебно наведени као приоритетни корисници, што није био случај ни са једном другом етничком заједницом, доста говори о фрагилности њиховог положаја у овом друштву.

¹²³ Закон о социјалном становању, члан 1, став 1

¹²⁴ Невладина организација Praxis. (2013). *Анализа главних препрека и проблема у приступу Рома праву на адекватно становање*. Београд: Praxis, стр. 13.

3.1.9. Закон о комуналним делатностима¹²⁵

Закон о комуналним делатностима надлежан је над делатностима пружања комуналних услуга од значаја за остварење животних потреба физичких и правних лица код којих је јединица локалне самоуправе дужна да створи услове за обезбеђење одговарајућег квалитета, обима, доступности и континуитета, као и надзор над њиховим вршењем.¹²⁶ Међу комуналним делатностима убрајају се: снабдевање водом за пиће, пречишћавање и одвођење амтосферских и отпадних вода, производња, дистрибуција и снабдевање топлотном енергијом, управљање комуналним отпадом, градски и приградски превоз путника, управљање гробљима и сахрањивање, управљање јавним паркиралиштима, обезбеђивање јавног осветљења, управљање пијацама, одржавање улица и путева, одржавање чистоће на површинама јавне намене, одржавање јавних зелених површина, димничарске услуге и делатност зоохигијене.

Од важности за овај рад је члан 34 закона, који овлашћује комуналног инспектора да наложи уклањање ствари и других предмета са површина јавне намене, уколико су они ту постављени супротно прописима. Закон такође у члану 37 прописује да жалба на решење комуналног инспектора не одлаже извршење онога што је он наложио.

3.1.10. Закон о експропријацији¹²⁷

Овај закон важан је са становишта ове дисертације јер прописује услове и начине, односно поступак принудног преласка права својине над непокретностима из приватне у државну својину, тамо где је за то уочен јавни интерес. Ромска насеља су кроз историју на овом простору често била уклањана јер су се налазила на земљишту које је било предвиђено за јавне или приватне објекте или коридоре инфраструктуре, иако је било случајева да су се на некој територији налазила и пре него што је то земљиште опредељено за нову намену. Такође, у скоријем периоду, а посебно у Београду, чести су били случајеви уклањања неформалних ромских насеља са земљишта које је доспевало у приватно власништво или које је постајало намењено за изградњу већих стамбених или комерцијалних садржаја. У сваком случају, основ експропријације је јавни интерес који се утврђује законом или одлуком Владе Републике Србије.

Закон о експропријацији прописује да се непокретности могу експроприсати или се својина на њима може ограничити само у јавном интересу утврђеном на основу закона, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне.¹²⁸ Ипак, треба имати у виду да законом није предвиђена додела надокнаде за експропријацију објеката

¹²⁵ Сл. гласник РС бр. 88/2011, 104/2016 и 95/2018

¹²⁶ Закон о комуналним делатностима, члан 2, став 1

¹²⁷ Сл. гласник РС бр. 53/95, Сл. лист СРЈ бр. 16/2001 - одлука СУС и Сл. гласник РС бр. 20/2009, 55/2013 - одлука УС и 106/2016 - аутентично тумачење

¹²⁸ Закон о експропријацији, члан 1

лицима која нису власници или корисници објеката за које се одређује експропријација, односно који не поседују одговарајућу документацију која потврђује власништво или право на коришћење неког објекта. Ово је важно јер представља чест случај код сиромашних Рома који настањују неусловне објекте (које често сами бесправно саграде и који им буквално представљају кров над главом), а не поседују никакву власничку или сродну документацију.

Поред наведеног, закон описује поступак утврђивања јавног интереса, дефинише припремне радње и сам поступак експропријације (као и посебан поступак за експропријацију на подручјима захваћеним елементарним непогодама већег обима), те прописује поступак одређивања накнаде за експроприсану непокретност.

3.1.11. Кривични законик¹²⁹

Кривични законик третира више кривичних дела која су у вези са становањем, односно у случају Рома, са проблематиком неформалних насеља. Чланови 218 и 219 закона односе се на противправно заузимање земљишта и противправно усељење, и прописују да се противправно заузимање туђег земљишта кажњава новчаном казном или затворском казном у трајању до три године, односно да се неовлашћено усељење у туђу зграду, стан, пословне или друге просторије кажњава новчаном казном или затвором до две године.

Грађење без грађевинске дозволе такође је препознато је као кривично дело и закон у том смислу прописује да ће лице које је извођач радова или одговорно лице у правном лицу које је извођач радова на објекту који се гради, односно које изводи радове на реконструкцији постојећег објекта, без грађевинске дозволе, бити кажњено затвором од три месеца до три године и новчаном казном. Када је издато решење о обустави радова, а лице које изводи радове настави започету градњу, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година и новчаном казном.¹³⁰ Коначно, за прикључење објекта који се гради или је изграђен без грађевинске дозволе на електроенергетску, термоенергетску или телекомуникациону мрежу, односно водовод и канализацију, предвиђене су затворска казна од три месеца до три године и новчана казна.¹³¹

3.1.12. Закон о социјалној заштити¹³²

Закон о социјалној заштити регулише делатност социјалне заштите, циљеве и начела социјалне заштите, затим права и услуге социјалне заштите, поступке за

¹²⁹ Сл. гласник РС бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019

¹³⁰ Кривични законик, члан 219а, ставови 1 и 3

¹³¹ Кривични законик, члан 219б

¹³² Сл. гласник РС бр. 24/2011

остваривање права у овој области и коришћење услуга социјалне заштите, права и обавезе корисника социјалне заштите, оснивање и рад установа социјалне заштите, услове под којима услуге социјалне заштите могу пружати други облици организовања, надзор над радом установа социјалне заштите, инспекцијски надзор у вршењу делатности социјалне заштите, положај стручних радника и стручних сарадника у социјалној заштити, оснивање Коморе социјалне заштите, подршку и унапређење квалитета стручног рада у систему социјалне заштите, финансирање социјалне заштите, као и друга питања од значаја за социјалну заштиту.¹³³

Закон дефинише социјалну заштиту као организовану друштвену делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и отклањање последица социјалне искључености.¹³⁴ Право на социјалну заштиту законом је дато сваком лицу и породици којима је потребна друштвена помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољење основних животних потреба. Законом је такође предвиђена сарадња између установа које пружају услуге социјалне заштите са установама предшколског, основног, средњег и високог образовања, здравственим установама, полицијом, правосудним и другим државним органима, органима територијалне аутономије, односно органима јединица локалне самоуправе, удружењима и другим правним и физичким лицима.

3.1.13. Закони из области образовања

Више закона регулишу питања образовања у Републици Србији, али је са становишта овог рада битно напоменути да им је заједничко и то што су у њима посебно апострофирани Роми и што овој етничкој групи обезбеђују могућност и развијају инклузивно образовање. Ради се редом о **Закону о основама система образовања и васпитања**¹³⁵, **Закону о предшколском образовању и васпитању**¹³⁶, **Закону о уџбеницима и другим наставним средствима**¹³⁷, **Закону о основном образовању и васпитању**¹³⁸, **Закону о средњем образовању и васпитању**¹³⁹, **Закону о високом образовању**¹⁴⁰, те **Закону о ученичком и студентском стандарду**¹⁴¹.

Чланови 3, 4 и 6 Закона о основама система образовања и васпитања јасно издвајају вредности, циљеве и методе постизања укључивања Рома у образовање, односно значај ових категорија.

¹³³ Закон о социјалној заштити, члан 1

¹³⁴ Закон о социјалној заштити, члан 2

¹³⁵ Сл. гласник РС бр. 72/2009, 52/2011 и 55/2013

¹³⁶ Сл. гласник РС бр. 18/2010

¹³⁷ Сл. гласник РС бр. 72/2009

¹³⁸ Сл. гласник РС бр. 55/2013

¹³⁹ Сл. гласник РС бр. 55/2013

¹⁴⁰ Сл. гласник РС бр. 76/2005, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013 Аутентично тумачење – 100/07-4 – УС

¹⁴¹ Сл. гласник РС бр. 18/2010 и 55/2013

3.1.14. Закони из области здравствене заштите

Као и образовање, и здравство је област која је регулисана већим бројем посебних законских прописа. Такође, и у овој групи закона посебна пажња усмерена је на потребу укључивања припадника ромске националне мањине у основне токове система здравствене заштите. **Закон о здравственој заштити**¹⁴² гарантује друштвену бригу за здравље, под једнаким условима за сва лица на територији Републике Србије, посебно истичући могућност остваривања здравствене заштите за лица ромске националности која у Србији због традиционалног начина живота немају стално пребивалиште, односно боравиште. **Закон о здравственом осигурању**¹⁴³ такође се позивајући на чињеницу да неки припадници ромске националне мањине због „традиционалног начина живота“ немају стално пребивалиште, односно боравиште у Републици Србији, омогућава и овим особама обавезно здравствено осигурање (у случају да већ не испуњавају услове за стицање својства осигураника по другим основама – у личном својству, односно преко запослења, уколико се ради о кориснику пензије или члану породице осигураника). **Закон о правима пацијената**¹⁴⁴ посебно наводи мере против дискриминације, односно да у поступку остваривања здравствене заштите пацијент има право на једнак приступ здравственој служби, без дискриминације у односу на финансијске могућности, место становања, врсту обољења, време приступа здравственој служби или у односу на неку другу различитост која може да буде узрок дискриминације. Коначно, **Закон о јавном здрављу**¹⁴⁵ је релевантан за израду ове дисертације јер се бави уређивањем остваривања јавног интереса у здрављу и то кроз активности усмерене на очување физичког и психичког здравља становништва, као и очување животне и радне околине, дајући при томе посебну пажњу здрављу осетљивих друштвених група.

3.1.15. Остали закони

Међу законе који третирају, односно регулишу поступак исељења (ситуације са којом се Роми са нерешеним имовинско-правним питањима у вези са простором у ком живе могу срести), спадају и **Закон о извршењу и обезбеђењу**, **Закон о општем управном поступку** и **Закон о парничном поступку**. **Закон о извршењу и обезбеђењу**¹⁴⁶ уређује поступак у коме судови и јавни извршитељи принудно намирају потраживања извршних поверилаца заснована на извршним и

¹⁴² Сл. гласник РС бр. 107/2005, 72/2009 – др. закон, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 – др. закон и 93/2014

¹⁴³ Сл. гласник РС бр. 107/2005, 109/2005 – исправка, 57/2011, 110/2012 – УС, 119/2012, 99/2014, 123/2014, 126/2014 – УС

¹⁴⁴ Сл. гласник РС бр. 45/2013

¹⁴⁵ Сл. гласник РС бр. 72/2009

¹⁴⁶ Сл. гласник РС бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење и 54/2019

веродостојним исправама (извршни поступак), поступак обезбеђења потраживања и положај јавних извршитеља.¹⁴⁷ **Закон о општем управном поступку**¹⁴⁸ даје скуп правила која државни органи примењују у поступању са ситуацијама у којима правно или фактички утичу на положај странке кроз доношење управних аката, закључивање управних уговора, предузимање управних радњи и пружање јавних услуга. Коначно, **Закон о парничном поступку**¹⁴⁹ третира правила поступка за пружање судске правне заштите по којима се поступа и одлучује у парницама за решавање спорова насталих поводом повреде права личности и спорова из породичних, радних, привредних, имовинско-правних и других грађанско-правних односа, осим спорова за које је посебним законским прописом прописана друга врста поступка.¹⁵⁰

3.2 ОКВИР МЕЂУНАРОДНЕ ЛЕГИСЛАТИВЕ

3.2.1. Универзална декларација о људским правима

Универзалну декларацију о људским правима усвојила је Генерална скупштина Уједињених нација 10. децембра 1948. године. Она наводи да људска права припадају свим лицима без обзира на разлике у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности.¹⁵¹ Свим људима је дато право да буду признати као правни субјекти, те су пред законом једнаки и имају право на једнаку заштиту против било какве дискриминације. Члан 12 декларације прописује да нико не сме да се изложи произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити нападима на част и углед, те да свако има право на заштиту закона против оваквог мешања или напада. Члан 22 прописује да свако има право на социјално осигурање и право да остварује привредна, друштвена и културна права неопходна за своје достојанство и за слободан развој своје личности, уз помоћ државе и путем међународне сарадње, а у складу са организацијом и средствима сваке државе.

Поред наведеног, Универзална декларација о људским правима такође третира и право на адекватан стандард живота („који обезбеђује здравље и благостање, његово и његове породице, укључујући храну, одећу, стан и лекарску негу и потребне социјалне службе, као и право на осигурање у случају незапослености, болести, онеспособљења, удовиштва, старости или других случајева губљења средстава за издржавање услед околности независних од његове воље“¹⁵²), као и образовање („Свако има право на образовање. образовање треба да буде бесплатно бар у основним и нижим школама. Основно образовање је обавезно.

¹⁴⁷ Закон о извршењу и обезбеђењу, члан 1, став 1

¹⁴⁸ Сл. гласник РС бр. 18/2016 и 95/2018 - аутентично тумачење

¹⁴⁹ Сл. гласник РС бр. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 - одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020

¹⁵⁰ Закон о парничном поступку, члан 1, став 1

¹⁵¹ Универзална декларација о људским правима, члан 2

¹⁵² Универзална декларација о људским правима, члан 25

Образовање треба да буде усмерено ка пуном развиту људске личности и учвршћивању поштовања људских права и основних слобода¹⁵³).

3.2.2. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима је међународни инструмент о људским правима легислативног карактера. Његове одредбе утврђују индивидуална и колективна права и одређене мере за надзор над њиховим поштовањем. Пакт је усвојен и упућен на ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А (XXI) усвојеном 16. децембра 1966. године, а званично је ступио на снагу 3. јануара 1976. године када је потребних 35 држава потврдило да су ратификовали или приступили пакту.

Код нас је овај пакт ратификован у јулу 1971. године доношењем Закона о ратификацији међународног пакта о економским, социјалним и културним правима¹⁵⁴. Тиме се држава између осталог обавезала да у складу са садржајем члана 16 надлежном телу УН подноси извештаје о предузетим мерама и постигнутим резултатима у обезбеђивању поштовања права признатих у овом документу. Документ је остао на снази, пошто је након октобарских промена 2000, тадашња Савезна Република Југославија 12. марта 2001. године дала сукцесорску изјаву у Уједињеним нацијама која се односила и на поновно приступање Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима.

Пакт у члану 11 наводи да државе потписнице признају право сваком лицу на животни стандард довољан за њега самог и његову породицу, убрајајући ту и довољну храну, одећу и смештај, као и стално побољшање његових услова живота. Државе потписнице пакта преузимају одговорност доношења одговарајућих мера ради обезбеђења остварења овог права и у том циљу оне признају и битан значај међународне сарадње. Што се смештаја тиче, право на адекватно становање додатно је коментарисано и третирано кроз Опште коментаре 4 и 7 Комитета Уједињених нација за економска, социјална и културна питања. Тако Општи коментар број 4 наводи да право на адекватно становање у себи садржи и подразумева и правну сигурност стамбеног статуса (сигурност станарског права, становања, или поседа, у зависности од превода), која укључује и заштиту од принудног исељења, затим доступност јавних сервиса, материјала и услуга, приступачност цена, доступност, приступачност локација у физичком смислу, те прикладност у културном смислу. Наведени коментар такође наводи да: „Принудна исељења не треба да имају за резултат то да појединци остану без својих домова, или да им прети нарушавање других људских права“.¹⁵⁵ Треба напоменути и да су додатна разматрања ових ставова наведена у Основним принципима и смерницама у вези евикција и расељавања заснованих на развоју, у оквиру Анекса 1 извештаја Специјалног

¹⁵³ Универзална декларација о људским правима, члан 26, ставови 1 и 2

¹⁵⁴ Службени лист СФРЈ- Међународни уговори, бр. 7/71

¹⁵⁵ Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Општи коментар 4, параграф 16; (превод преузет из Невладина организација Praxis. (2013). Анализа главних препрека и проблема у приступу Рома праву на адекватно становање. Београд: Praxis, стр. 16.)

известиоца за адекватно становање као компоненту права на адекватан животни стандард, A/HRC/4/18¹⁵⁶.

3.2.3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Међународни пакт о грађанским и политичким правима је још један међународни инструмент легислативног карактера који третира људска права. Одредбе овог документа превасходно дефинишу индивидуална и колективна права, а затим и прописују мере за надзор над њиховим поштовањем, те прописују оснивање Комитета за људска права при Уједињеним нацијама, у чијој је надлежности настојање да све земље потписнице пакта наставе да се придржавају обавеза које су преузеле потписивањем, односно приступањем пакту. Пакт је званично усвојен и отворен за потписивање и ратификовање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А(XXI) од 16. децембра 1966. године, да би ступио на снагу 23. марта 1976. године када је потребних 35 држава депоновало инструменте о ратификацији, односно приступању.

Законом о ратификацији Пакта о грађанским и политичким правима¹⁵⁷ донетим 30. јануара 1971. године наша земља је ратификовала овај документ. Поред пакта код нас су усвојена још два протокола: Опциони протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима (који је ступио на снагу 23. марта 1976. године) и Други опциони протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима (који је ступио на снагу 11. јула 1991. године). Савезна Република Југославија је оба протокола ратификовала 2001. године.¹⁵⁸

Државе које су ратификовале пакт обавезују се да поштују и да зајамче права призната у пакту свим појединцима који се налазе на њиховој територији и потпадају под њихову власт без икаквог разликовања, нарочито у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или сваког другог убеђења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или другог статуса.¹⁵⁹ Такође, између осталих појединости, пакт наводи да „нико не може бити изложен произвољном или незаконитом мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити противзаконитим нападима на част и углед“, те да „свако има право на законску заштиту од таквог мешања или напада“¹⁶⁰.

Коначно, члан 27 пакта наводи следеће: „У државама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају тим мањинама не могу бити лишена права да имају у заједници с другим члановима своје групе свој сопствени културни живот, да исповедају своју сопствену вероисповест и обављају верске дужности, или да употребљавају свој сопствени језик.“

¹⁵⁶ Kothari, M. (2007). Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living. New York: UN General Assembly.

¹⁵⁷ Службени лист СФРЈ бр. 7/1971

¹⁵⁸ Службени лист СРЈ- Међународни уговори, бр. 4/2001

¹⁵⁹ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, члан 2

¹⁶⁰ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, члан 17, ставови 1 и 2

3.2.4. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, донета у Риму 4. новембра 1950. године, у фокусу има право на живот, забрану мучења, забрану ропства и принудног рада, право на слободу и безбедност, право на правично суђење, кажњавање само на основу закона, право на поштовање приватног и породичног живота, слободу мисли, савести и вероисповести, слободу изражавања, слободу окупљања и удруживања, право на склапање брака, право на делотворни правни лек, те забрану дискриминације. У нашој легислативи и пракси ова конвенција је званично прихваћена усвајањем Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и Први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број уз 13 Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима.¹⁶¹

У смислу овог рада, корисно је приметити да Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода можда не подразумева право на адекватно становање, али пракса Европског суда за људска права (институције основане управо на основу ове конвенције) ово право препознаје у низу посебних чланова конвенције, а нарочито у одредбама о мирном уживању имовине наведених у члану 1 Протокола 1 и гаранција које се односе на борбу против дискриминације наведених у члану 14 и члану 1 Протокола 12 уз Конвенцију¹⁶².

3.2.5. Декларација о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина

Декларација о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина донета је на заседању Генералне скупштине Уједињених нација 18. децембра 1992. године.¹⁶³ Декларација се практично надовезује на члан 27. Међународног пакта о грађанским и политичким правима тако што додатно проширује заштиту и остваривање права припадника националних мањина. Основне одлике ове декларације су омогућавање очувања културног, националног,

¹⁶¹ Сл. лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр. и Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015

¹⁶² Невладина организација Praxis. (2013). Анализа главних препрека и проблема у приступу Рома праву на адекватно становање. Београд: Praxis, стр. 17.

¹⁶³ Резолуција Генералне скупштине УН бр. 47/135

етничког, верског и језичког идентитета поменутих припадника националних мањина, било индивидуално или у заједници са другима, приватно и јавно. Члан 2 декларације такође наводи да на државном и, кад је потребно, на регионалном нивоу, особе које припадају мањинама имају право активног учешћа у доношењу одлука које се односе на њима припадајуће мањине или на подручја у којима оне живе, на начин који је у складу са законом.

Декларација прописује и обавезе које државе треба да предузимају зарад обезбеђивања остваривања поменутих права без било какве дискриминације по личној основи. Члан 6 прописује да у циљу јачања узајамног разумевања и поверења, државе треба да сарађују на питањима која се односе на особе које припадају мањинама, између осталог размењујући информације и искуства. Такође, од држава се очекује да сарађују у циљу спровођења заштите права које декларација утврђује.

3.2.6. Декада инклузије Рома

Декада инклузије Рома 2005-2015. представљала је заједнички напор дванаест европских држава посвећен побољшању животних услова Рома. Декада је имала јасну подршку Европске комисије, Фондације за отворено друштво, Светске банке, Савета Европе, UNDP, UNICEF, UNHCR и бројних ромских организација широм Европе. Декада је поставила оквир за Владе земаља централне и источне Европе за рад на пуној интеграцији Рома и мониторингу напретка у борби против дискриминације која је бројне ромске заједнице спречавала да изађу из сиромаштва. Декада инклузије Рома је окупила националне и међународне институције, као и организације цивилног сектора и ромску заједницу у настојању да се утиче на званичну политику земаља у областима које су идентификоване као приоритетне, а то су: образовање, запошљавање, здравство и становање, уз пуно разумевање питања у вези са Ромима која прожимају ове области – сиромаштво, дискриминација и равноправност полова.

Осам земаља основало је Декаду потписивањем споразума у Софији 2. фебруара 2005. године. Биле су то: Бугарска, Мађарска, Румунија, Северна Македонија, Словачка, тадашња Србија и Црна Гора, Хрватска и Чешка. Укупан број чланица Декаде до 2008. досегао је 12, када су се споразуму прикључиле Албанија, Босна и Херцеговина и Шпанија, а државна заједница Србије и Црне Горе престала да постоји, те пошто су обавезе из Декаде на себе преузеле обе нове независне државе. Статус земаља посматрача имале су Молдавија, Норвешка, Словенија и Сједињене Америчке Државе. Државе чланице имале су обавезу да одвоје неопходна средства за планиране активности у областима од интереса Декаде, те да ускладе своје планове и програме са могућностима које су постојале за аплицирање за финансијска средства код међународних и билатералних донаторских организација.

Кључне активности земаља потписница Декаде инклузије Рома односиле су се на развој, доношење и спровођење националних акционих планова (и обезбеђивање финансијских средстава за имплементацију програма које планови прописују), омогућавање и осигуравање учешћа ромских организација цивилног друштва у телима основаним у циљу спровођења и мониторинга имплементације

националних акционих планова, те успостављање механизма за мерење прогреса у спровођењу поменутих акционих планова и прикупљању етнички дисагрегираних статистичких података у складу са међународним стандардима за прикупљање и заштиту података.

На крају Декаде инклузије Рома, 2015. године, констатовано је да су резултати ове иницијативе значајни, али да је посао на пуноправном укључивању Рома у све друштвене процесе и постизању једнаког положаја са већинским становништвом земаља потписницама још далеко од завршеног. Европска унија преузела је на себе улогу платформе за наставак иницијатива сродних или проистеклих из Декаде, тако да је од 2016. године уз подршку Европске комисије и Фондације за отворено друштво на снази програм Интеграција Рома 2020. Осим земаља ЕУ, овим програмом омогућена је подршка земљама кандидатима за чланство у ЕУ, уз успостављање сличне институционалне структуре и механизма финансирања релевантних активности на плану инклузије и интеграције Рома у свим државама. Напори су усмерени ка одрживим и ефикасним мерама спровођења нових и унапређивања постојећих програма намењених редуцирању социоекономских разлика између Рома и већинске популације, те јачању институционалних обавеза националних власти да инкорпорирају и достигну специфичне циљеве интеграције Рома у главним политичким токовима и актима.

3.2.7. Агенда 2030 Уједињених нација о одрживом развоју¹⁶⁴

Циљеви одрживог развоја, такође познати и као глобални циљеви, представљају универзални позив на деловање ради искорењавања сиромаштва, заштите животне средине и обезбеђивања мира и просперитета за све. Укупно 17 дефинисаних циљева базирано је на претходном успеху такозваних миленијумских циљева развоја, узимајући у обзир и нове околности и новоидентификоване приоритетне области, међу којима се истичу климатске промене, економске неједнакости, иновације, одржива потрошња, мир и правда. Међу циљевима је присутан висок степен корелације и јасно је уочено да кључ достизања једног циља често лежи у сагледавању изазова који су својствени неком другом циљу, односно да мере постављене зарад испуњавања једног циља могу имати позитивних утицаја и на реализацију неког другог циља, те да је потребна координација мера и политика. У 17 циљева одрживог развоја убрајају се:

- искорењавање сиромаштва,
- борба против глади,
- побољшање здравља светске популације,
- пружање квалитетнијег образовања,
- обезбеђивање родне равноправности,
- обезбеђивање чисте воде и квалитетних санитарних услова,

¹⁶⁴ Усвојено резолуцијом Генералне скупштине Организације уједињених нација 25. септембра 2015. године; документ доступан на: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

- побољшање доступности енергије и поспешивање употребе обновљивих извора енергије,
- обезбеђивање услова за достојанствен рад и економски раст,
- одрживо инвестирање у индустрију, иновације и инфраструктуру,
- смањење неједнакости,
- успостављање одрживих градова и заједница,
- одговорна потрошња и производња,
- борба против климатских промена,
- очување светских океана и подводног света,
- очување и борба против деградације земљишта,
- мир, стабилност, људска права и ефикасно управљање базирано на владавини права, и
- снажна опредељеност за глобално партнерство и сарадњу.

Ових 17 циљева све земље чланице УН усвајају 2015. године у оквиру Агенде 2030 о одрживом развоју. Агенда разрађује 17 општих кроз 169 посебних циљева.

Активности за остваривање циљева одрживог развоја одвијају се у духу партнерства и прагматизма, у настојању да се у нашем времену направе оптимални избори и тиме обезбеди одрживо побољшање животних услова за будуће генерације.

Међу појединачним циљевима, треба приметити да циљ број један, који третира борбу против сиромаштва широм света међу својим конкретним циљевима налаже смањење броја сиромашних за барем 50% до 2030. године, без обзира на димензије сиромаштва, и у складу са национално прихваћеним дефиницијама. Да би се ово постигло, потребно је спровести програме социјалне заштите који су калибрисани према националним околностима земаља чланица, како би се до 2030. постигло да овим програмима буде у великој мери покривена светска популација сиромашних и рањивих лица. Такође, наводи се опредељење да до 2030. године сви мушкарци и жене, а посебно сиромашни и рањиви, треба да имају једнака права приступа економским ресурсима, као и приступа основним јавним сервисима. У оквиру циља 16, којим треба да се обезбеди промовисање мира и инклузивних друштава зарад достизања одрживости развоја и да се развију ефикасне, одговорне и инклузивне институције на свим нивоима, тражи се да се до 2030. омогући легални лични идентитет за све, укључујући регистровање при рођењу, као и да се у циљу достизања одрживог развоја промовишу и спроводе закони и политике које искорењују све видове дискриминације.

Циљеви одрживог развоја део су крајње инклузивног система. Примера ради, они се у домену сиромаштва баве основним узроцима сиромаштва и конципирани су тако да обезбеде услове за синергију различитих напора постављених у циљу увођења позитивних промена које ће се одразити на читаву планету и све њене становнике.

3.2.8. Европски стуб социјалних права¹⁶⁵

Европски стуб социјалних права (*The European Pillar of Social Rights*) је документ који кроз 20 кључних принципа сумира нова и учинковитија права грађана. Наведени принципи разврстани су у три теме, односно категорије: једнаки изгледи и доступност тржишта рада, пристојни (фер) услови рада, и социјална заштита и укључивање.

У оквиру категорије посвећене једнаким изгледима и доступности тржишта рада, даље се разрађују четири принципа: право на образовање, оспособљавање и континуирано учење, родна равноправност, једнаке могућности, и активна подршка запошљавању (изражена кроз правремену и индивидуално прилагођену помоћ у побољшању изгледа за запошљавање, било кроз подршку у тражењу посла, оспособљавању, или преквалификацији).

Категорија социјална заштита и укључивање разрађена је кроз следеће принципе: заштита и подршка деци, социјална заштита, права за време незапослености, гарантовани примерени минимални доходак, доходак у старости и старосна пензија, здравствена заштита, укљученост особа са инвалидитетом, дуготрајно старање, становање и помоћ бескућницима (где се прецизира обавеза пружања приступа адекватном социјалном становању или квалитетној помоћи за становање, помоћ рањивим особама и заштита од присилних деложација, и обезбеђивање примерених склоништа и услуга за бескућнике у циљу побољшања њихове социјалне укључености), те приступ основним услугама.

Европски стуб социјалних права усвојила је Европска комисија 17. новембра 2017. године.

3.2.9. Остали међународни документи

Ревидирана европска социјална повеља усвојена је у Стразбуру 3. маја 1996. године, а постала је део наше легислативе усвајањем Закона о потврђивању ревидиране европске социјалне повеље¹⁶⁶. Повеља наводи већи број обавеза за земље потписнице по питањима обезбеђивања адекватних права за све становнике у бројним областима, од којих треба издвојити право на рад, право на безбедне и здраве радне услове, право на заштиту здравља, право на социјалну сигурност, право на социјалну и медицинску помоћ, и право на становање. По овом питању повеља конкретно наводи да се стране уговорнице обавезују да преузимају мере које имају за циљ унапређивање приступа стамбеном смештају одговарајућег стандарда, затим спречавање или умањивање појаве бескућништва, како би се она постепено

¹⁶⁵ https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf

¹⁶⁶ Сл. гласник РС – међународни уговори, бр. 42/2009

уклонила, те да учине да цене стамбеног смештаја буду доступне онима који немају довољно средстава.¹⁶⁷

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације усвојена је од стране Генералне скупштине Уједињених нација 21. децембра 1965. године, да би конвенција ступила на снагу 4. јануара 1969. године пошто је ратификована од стране довољног броја земаља. Код нас је ратификована 1967. године¹⁶⁸, да би Република Србија као сукцесор некадашње Југославије постала чланица Конвенције од 2001. године. Конвенција појам расне дискриминације дефинише као свако разликовање, искључивање, ограничавање или давање првенства који се заснива на раси, боји, прецима, националном или етничком пореклу који имају за циљ или за резултат да наруше или да компромитују признавање, уживање или вршење, под једнаким условима, права човека и основних слобода у политичкој, економској, социјалној и културној области, или у свакој другој области јавног живота. Конвенција обавезује државе чланице да забране и да укину расну дискриминацију у свим њеним облицима и да гарантују право свакоме на једнакост пред законом без разлике на расу, боју или национално или етничко порекло, а међу релевантним економским, социјалним и културним правима наведени су право на рад, право на стан, право на здравље, лекарску помоћ, социјално осигурање и коришћење социјалних служби, право на образовање и стручно оспособљавање, те право учешћа (под једнаким условима) у културним активностима.¹⁶⁹

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена је међународноправни инструмент о људским правима легислативног карактера усвојен од стране Генералне скупштине Уједињених нација 18. децембра 1979. године, да би ступила на снагу 3. септембра 1981. године по ратификацији од стране довољног броја земаља. Конвенција је код нас најпре усвојена 1981. године доношењем Закона о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁷⁰, да би Република Србија, као сукцесор претходних држава, постала проглашена за чланицу Конвенције 12. марта 2001. Конвенција својим одредбама афирмише равноправност мушкарца и жене у погледу свих економских, друштвених, културних, грађанских и политичких права, а такође и доноси мере за надзор над остваривањем равноправности мушкарца и жене у поменутиим областима.

Конвенција о правима детета усвојена је заседању Генералне скупштине Уједињених нација 20. новембра 1989. године, да би код нас била ратификована усвајањем Закона о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета¹⁷¹ 1990. године. Конвенција наводи да ниједно дете не сме бити изложено

¹⁶⁷ Ревидирана европска социјална повеља, члан 31; наведено у члану 2 Закона о потврђивању ревидиране европске социјалне повеље

¹⁶⁸ Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми, бр. 6/67, као и Закон о ратификацији међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, Службени лист СФРЈ бр. 31/67

¹⁶⁹ Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, члан 5

¹⁷⁰ Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори, бр. 11/81

¹⁷¹ Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори, бр. 15/90 и Сл. лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 4/96 и 2/97

самовољном или незаконитом мешању у његов приватни и породични живот, дом или личну преписку, као ни незаконитим нападима на његову част и углед, те да дете има право на заштиту закона од таквог мешања или напада.¹⁷² Такође, Конвенција у члану 24 наводи да државе чланице признају право детета на највиши ниво здравствене и медицинске заштите и на рехабилитацију, те да ће државе чланице настојати да ниједном детету не буде ускраћено право на такву здравствену заштиту, а да ће предузети конкретне мере у циљу смањења смртности одојчади и деце, обезбеђења неопходне медицинске помоћи и здравствене заштите свој деци, сузбијања болести и неухрањености (обезбеђујући адекватне хранљиве намирнице и чисту воду за пиће), обезбеђења одговарајуће заштите мајке пре и после рођења детета, омогућавања свим сегментима друштва (а посебно родитељима и деци) да буду информисани и да им се пружи подршка у коришћењу основних знања о здрављу, исхрани детета, предностима дојења, хигијени и хигијенским условима животне средине, те коначно развоја превентивне здравствене заштите, пружања савета и образовања родитељима и пружању услуга у вези с планирањем породице, што су све елементи од интереса за ромске породице. Такође, члан 26 конвенције наводи да државе чланице уважавају право сваког детета да користи социјалну заштиту, укључујући социјално осигурање, и предузимају све мере неопходне за пуно остваривање тог права у складу с националним законима, док у члану 27 стоји да државе чланице признају право сваког детета на животни стандард примерен физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју детета. Што се образовања тиче, у члану 28 наводи се да државе чланице признају право детета на образовање и, ради постепеног остварења тог права на основу једнаких могућности, проглашавају основно образовање обавезним и бесплатним за све; подстичу развој различитих облика средњошколског образовања, укључујући опште и стручно образовање, које је доступно свој деци, и предузимају одговарајуће мере као што су увођење бесплатног образовања и пружање финансијске помоћи у случају потребе; предузимају мере за подстицање редовног похађања школе и смањење исписивања из школе.

Посебно је важно да конвенција предвиђа да дете које припада етничкој, верској или језичкој мањини или је аутохтоног порекла у некој земљи, не сме бити лишено права на своју културу, исповедање своје вере и вршење верских обреда или употребу свог језика.¹⁷³ Поред наведеног, треба напоменути и да се конвенција бави и заштитом деце од економске експлоатације, што је нажалост од интереса и за овај рад.

¹⁷² Конвенција о правима детета, члан 16

¹⁷³ Исто, члан 30

3.3 ОКВИР СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА

3.3.1. Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године¹⁷⁴

Стратегија за социјално укључивање Рома за период 2016-2025. године је (у време писања ове дисертације) последњи у низу стратешких докумената сличног назива који за примарни циљ има пуну инклузију Рома у Републици Србији. Тренутно важећи документ донесен је са намером да настави где се стало и гради на резултатима Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији 2010-2014, као и Акционог плана за спровођење Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији за период 2012-2014.

Иако је у претходном периоду било помака у омогућавању накнадног уписа у матичну књигу рођених (и прописивања прецизног поступка за реализацију тог права), повећању обухвата ромске деце у основном образовању, успостављања система афирмативних мера за упис ученика и студената ромске националности у средње школе и на факултете, олакшавању приступа за реализацију неких од права тако што је један број представника Рома укључен у питања креирања и спровођења јавних политика (увођењем здравствених медијаторки, ангажовањем педагошких асистената, те координатора за ромска питања у јединицама локалне самоуправе), уочено је да фундаментални проблеми супротстављени социоекономској инклузији Рома још увек постоје, те да се још увек не може говорити о остварењу потпуне нормативне базе за имплементацију дугорочних мера намењеним борби против сиромаштва и за остваривање јасне једнакости између грађана ромске националности и већинског становништва – а то су били примарни циљеви претходне Стратегије за унапређење положаја Рома. Управо је због тога на снази тренутна Стратегија, и управо је на основу идентификоване недовољне социјалне укључености Рома новом стратегијом прописано да су **основни циљеви** у овој области **смањење сиромаштва и борба против дискриминације** Рома, као и **креирање услова за пун приступ остваривању основних људских права** за лица ромске националности у Србији.

Стратешки циљеви које Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији поставља су следећи:

- успостављање механизма за спровођење, планирање, праћење и унапређење усвојених мера и активности,
- развијање капацитета и одговорности органа државне управе и локалне самоуправе да се ефикасно старају о остваривању и заштити права лица ромске националности,
- обезбеђење средстава у буџету Републике Србије, буџетима јединица локалне самоуправе, као и код међународних развојних партнера који делују у Републици Србији за финансирање стратешких мера, те

¹⁷⁴ Сл. гласник РС бр. 26/2016

- делотворно укључење представника ромске заједнице у поступцима осмишљавања и спровођења стратешких мера и остваривања гарантованих људских права на рад, становање, образовање, социјалну и здравствену заштиту.¹⁷⁵

Креирање стратегије било је у надлежности Канцеларије за људска и мањинска права, која се старала да овај документ буде усклађен са Стратегијом Европа 2020. У писање стратегије били су укључени Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, ресорна министарства надлежна за јавне политике релевантне за остваривање стратешких мера наведених у стратегији, Национални савет ромске националне мањине, као и више и организација цивилног друштва које заговарају права Рома. У стратегији је препозната и чињеница да се социјална инклузија Рома практично остварује у локалној заједници, те да је неопходна координација између мера и политика донетих на националном нивоу са активностима које се спроводе на локалном, или нивоу ромских насеља.

Стратегија даје свеобухватан приказ тренутног стања и представља својеврсну полазну основу за све планске и политичке мере које као циљну групу имају припаднике ромске националне мањине. Приказ стања дат је засебно по **основним тематским областима** кључним за развој ромске заједнице: **образовање, становање, запошљавање, здравље и социјална заштита**. За сваку од наведених области постављен је по један посебан циљ, а у области становања дефинисан је следећи: унапредити услове становања Рома кроз обезбеђивање правне сигурности стамбеног статуса, доступности услуга, материјала, објеката, инфраструктуре, финансијске приуштивости, одговарајуће настањивости и приступачности, одговарајуће локације и културне адекватности, како је дефинисано међународним стандардима о праву на адекватно становање, а које је Република Србија ратификовала.¹⁷⁶ За достизање посебних циљева предвиђени су одговарајући оперативни циљеви, односно групе мера које ће се спроводити у циљу остваривања жељених резултата до 2025. године.

О намери аутора да Стратегија буде свеобухватна и амбициозно конципирана доста добро сведочи податак да у су области становања дефинисане **44 конкретне мере**, међу којима посебно треба истаћи: креирање и одржавање базе података (географског информационог система) за праћење ромских насеља, опредељивање буџетских средстава од стране локалних самоуправа за израду или ажурирање урбанистичких планова који ће покривати ромска насеља (где ће основна претпоставка бити унапређење насеља), преиспитивање и ревизија урбанистичких планова који предвиђају расељавање ромских насеља са постојећих локација од стране локалних самоуправа, обавезивање носилаца израде урбанистичких планова који покривају ромска насеља да осигурају рану партиципацију становника ромског насеља, као и пуну партиципацију током израде плана, обезбеђивање стручне и финансијске помоћи сиромашним јединицама локалне самоуправе од стране ресорног министарства за потребе израде одговарајуће планске документације за

¹⁷⁵ Влада Републике Србије. (2016). Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, стране 1 и 2, а доступно на https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/strategija_za_socijalno_ukljucivanje_roma_i_romkinja_2016_2025_0.pdf

¹⁷⁶ Исто, страна 59

ромска насеља, обезбеђивање правне, техничке и финансијске помоћи Ромима за регулисање имовинско-правних питања над објектима и парцелама, за легализацију објеката, за укњижавање и ажурирање података у катастру непокретности, законско регулисање постојећих подстандардних ромских насеља која су идентификована као одржива, односно проналажење и обезбеђивање локације за њихово пресељење (уколико је оно заиста нужно), у складу са међународном и домаћом легислативом и стандардима, реализовање програма побољшања инфраструктурних услова у подстандардним ромским насељима, али и пресељење у одговарајуће стамбене објекте социјалног становања на територији јединица локалних самоуправа, у сарадњи између националних и локалних власти, те уз подршку међународних партнерских институција, изградња потребне инфраструктуре и прикључака за објекте уз прибављање адекватних грађевинских и употребних дозвола од стране локалне самоуправе, тако да инфраструктурна мрежа и прикључци буду уредно укњижени и укључени у комунални систем и структуре (чиме се обезбеђују редовно одржавање, поправке и доградње ових структура од стране надлежних комуналних предузећа), развијање посебних стамбених програма и програма социјалног становања од стране ресорног министарства, уз примену модалитета стамбене подршке који су приуштивни и одговарајући за рањиве групе становништва (као, на пример, регулисана и подржана самоградња, додела нове куће у власништво, изградња нове куће уместо старе, додела куће на селу, програм „плац и комуналије“, и сл), те обезбеђивање адекватног смештаја расељеним породицама (у сарадњи између локалних самоуправа и државе), уз потпуно поштовање дефиниције адекватног смештаја наведене у оквиру Општег коментара бр. 4: право на адекватно становање Комитета Уједињених нација за економска, социјална и културна права.¹⁷⁷ Иако је списак мера наведених у овом делу Стратегије знатно шири, мере које су овде приказане су веома значајне јер су њихови домети препознати у пракси у Србији, чему ће посебна пажња бити посвећена у наставку дисертације. Исправно је приметити да је управо та успешна пракса препоручила наведене мере за инкорпорирање у Стратегију.

Такође је добро приметити да Стратегија у сегменту који третира становање позива и на интервенцију у оквиру легислативе, конкретно наводећи потребу исходовања измене и допуне Закона о планирању и изградњи како би се у законске оквире адекватно сместила самоградња, те да би се олакшала доградња основних санитарних просторија мањег габарита на постојеће стамбене објекте (који су код Рома превише често лишени ових садржаја) тако што би обавеза прибављања грађевинске дозволе за ове радове била укинута. Ипак, треба истаћи и да поједине мере које Стратегија прописује практично више нису релевантне, пошто се директно позивају на Закон о социјалном становању, што је проблематично у светлу његовог укидања 2016. године, односно неукључивања аналогних одредби у Закон о становању и одржавању зграда.

Ради успешног остваривања жељених циљева стратегијом је предвиђено да се успостави одговарајући управљачки механизам за активности које проистичу из овог документа, на чијем челу ће бити истакнута фигура из редова извршне власти.

¹⁷⁷ Исто, стране 68-75.

Одлуком Владе из јуна 2015. године¹⁷⁸ ова улога поверена је потпредседници Владе и тадашњој министарки грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, госпођи Зорани Михајловић (министарки рударства и енергетике после јунских избора 2020. године). Њен задатак је да координира напоре државних органа, органа јединица локалне самоуправе, јавних предузећа и других институција Републике Србије и јединица локалне самоуправе, у пословима из њихових надлежности у вези са унапређивањем положаја, као и потпуне укључености у друштвени, економски, културни и политички живот Рома. Влада Републике Србије преузела је обавезу подношења годишњих извештаја о напретку реализације Стратегије. Такође, стратегијом се оснива Координационо тело за социјално укључивање Рома и Ромкиња, чији је задатак синхронизација напора државних органа у вези са унапређивањем положаја Рома, а подршку му пружају Канцеларија за људска и мањинска права и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва.

Стратегија наводи да се финансирање активности које проистичу или су у складу са оним што овај документ прописује обезбеђује из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, или јединица локалне самоуправе, затим од Европске уније кроз Инструмент за претприступну помоћ (ИПА), и то кроз програмске циклусе 2012–2013. и ИПА II кроз циклус за 2014. годину, те из средстава које пружају међународни донатори и финансијске институције активни у овој области, као што су Влада Краљевине Шведске, Влада Немачке, Влада Швајцарске, Светска банка, и други.

3.3.2. Стратегија за смањење сиромаштва¹⁷⁹

Стратегија за смањење сиромаштва развојни је документ који је усвојила Влада Републике Србије 16. октобра 2003. године. Овај документ на једном месту приказује анализу узрока, карактеристика и профила сиромаштва у Србији, док у циљу смањења броја сиромашних грађана Србије у наредном периоду даје основне стратешке смернице друштвеног развоја. Није изненађење што активности које Стратегија за смањење сиромаштва предвиђа за циљ имају привредни развој и раст, те спречавање појаве новог сиромаштва насталог реструктурирањем привреде, и бригу о традиционално сиромашним групама. Поред приказа пресека стања у моменту писања стратегије, документ свеобухватно презентује и транзициони и реформски оквир у овој области, анализира стратешке правце смањења сиромаштва, те настоји да прикаже реалне трошкове приоритетних активности стратегије, и коначно даје оквир за спровођење и мониторинг спровођења активности и њихових резултата.

Што се Рома тиче, мере које овај документ предвиђа за ову рањиву групу (која се по објективним показатељима налази на дну лествице сиромаштва у Србији), наведене су у оквиру разних приоритетних задатака у области становања. Тако, стратегија наводи неопходност регулисања правног статуса ромских насеља која су

¹⁷⁸ Закључак 05 Број: 035-6254/2015 од 8. јуна 2015. године

¹⁷⁹ https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_siromastvo.pdf

идентификована као одржива, путем израде адекватног законског оквира, те опремање комуналном инфраструктуром оваквих насеља, односно помоћ и пресељење становника сламова и других насеља чије континуирано постојање није могуће на датим локацијама.¹⁸⁰ Конкретно, у случају пресељења, стратегија подсећа да „уколико је такво решење неминовно, оно се мора остварити према одређеним правилима и стандардима, уз ангажовање свих актера“.¹⁸¹

3.3.3. Национална стратегија социјалног становања¹⁸²

Национална стратегија социјалног становања донета је фебруара 2012. године са јасним циљем постављања темеља за развој социјалног становања и консеквентно омогућавање решавања стамбеног проблема домаћинства са ниским и средњим приходима, а која на тржишту, односно под постојећим тржишним условима нису у стању да реше своје стамбено питање. У својој основи стратегија приказује пресек стања у области становања у тренутку доношења овог документа, кроз приказ општих услова за развој социјалног становања, расположивог стамбеног фонда, анализу потенцијалних корисника, институционалног оквира и могућих партнера за спровођење овог документа, анализу постојећег правног оквира, анализу стања и могућности за финансирање и субвенције у становању, те разматрање проблема доступности стана по тржишним условима и корелацију са материјалним статусом потенцијалних корисника социјалних станова.

Стратегија претпоставља развој стамбеног сектора путем јачања правних, финансијских и институционалних капацитета за социјално становање, затим повећање обима и разноврсности стамбене понуде, повећање финансијске доступности становања за домаћинства са ниским и средњим примањима, обнављање поверења у вредност становања под закупом у свим облицима својине, утврђивање и пуну примену стандарда за стамбену изградњу и унапређење становања у постојећем стамбеном фонду, успостављање инструмената за спречавање и смањење бескућништва, те унапређење услова становања за становнике неформалних, односно подстандардних насеља.

Примена стратегије базира се на принципима праведности, добре циљаности, социјалне, финансијске и фискалне одрживости, економске ефикасности, ефикасног коришћења ресурса и заштите животне средине, транспарентности, отпорности на преваре и манипулације, ниским трошковима примене и конзистентности. **Модел** које стратегија предлаже укључују **прибављање станова за становање у програмима социјалне заштите, прибављање станова за становање под закуп у јавној својини, становање под закупом по регулисаним условима у становима у приватној својини, изградња станова за куповину под непрофитним условима, унапређење услова становања у личној својини кроз различите програме финансијске подршке, субјектне субвенције као стамбени додатак код**

¹⁸⁰ Влада Републике Србије. (2003). Стратегија за смањење сиромаштва, преузето са https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_siromastvo.pdf

¹⁸¹ Влада Републике Србије. (2003). Стратегија за смањење сиромаштва, Прилози и анекси, стр. 36

¹⁸² Сл. гласник РС бр. 13/2012

плаћања закупнине, субјектне субвенције за куповину станова, обезбеђивање стамбених кредита, и пореске олакшице за становање.

Национална стратегија социјалног становања се директно односи на **Роме** у делу који обрађује специфични циљ унапређења услова становања у подстандардним насељима. Стратегија у том смислу предлаже конкретне мере као што су **унапређење правног статуса, инфраструктуре и животних услова појединачних домаћинстава унутар ових насеља**. Конкретно, Стратегија наводи могуће мере за унапређивање појединачних стамбених јединица као што су доградња, реконструкција и прикључење објеката на постојећу или новоизграђену мрежу инфраструктуре. Такође, да би се дошло до економски што рационалнијих решења, Стратегија предвиђа подстицање „организоване самоградње“, и то за она домаћинства која су у могућности да ову меру спроведу, али и уз обезбеђивање обавезне обуке и надзора.

3.3.4. Стратегија превенције и заштите од дискриминације¹⁸³

Стратегију превенције и заштите од дискриминације усвојила је Влада Републике Србије на седници одржаној 27. јуна 2013. године. Циљ овог стратешког документа је креирање предуслова и операционализовање поштовања уставног начела забране дискриминације, која се може испољавати према лицу или групи лица у односу на његово/њено лично својство, са посебним освртом на елиминисање дискриминације осетљивих друштвених група (националних мањина, жена, ЛГБТ особа, особа са инвалидитетом, старијих, деце, избеглица, интерно расељених лица и других угрожених мигрантских група, припадника различитих вероисповести и лица с обзиром на њихово здравствено стање).

Стратегија представља први државни стратешки документ посвећен борби против дискриминације, који настоји да на свеобухватан начин обради ово питање. Посебни циљеви стратегије постављени су у односу на националне мањине, а у складу са Уставом Републике Србије и већим бројем релевантних закона. Нарочита секција стратегије односи се на Роме, са освртом на приступ личним документима, образовању, запошљавању и становању. Наиме, по подацима који су наведени у стратегији (а преузети из Другог извештаја Републике Србије о спровођењу оквирне конвенције за заштиту националних мањина Савета Европе (поднетог 2007. године)), чак 72% ромских насеља у Србији су у статусу нелегалних. Наводи се и описује до ког су степена услови у неформалним ромским насељима лоши, те да често у њима не постоје услови за хуман живот становника.¹⁸⁴ Стратегија подсећа и на случајеве расељавања неколико неформалних ромских насеља у Београду, у оквиру којих је град расељеним Ромима обезбедио контејнерски смештај, али је такав смештај далеко од дугорочно прихватљивог. Поред тога, подсећа се и да је Повереник за заштиту равноправности дао мишљење да „поједине одредбе уговора о коришћењу

¹⁸³ Сл. гласник РС бр. 60/2013

¹⁸⁴ Влада Републике Србије. (2013). Стратегија превенције и заштите од дискриминације, секција 4.2.2.3.

мобилних стамбених јединица и других аката којима град поставља услове за њихово коришћење нису усклађене са прописима о забрани дискриминације¹⁸⁵. Оно што се у стратегији закључује на ову тему је да је нужно креирати и наставити спровођење програма социјалног становања за лица која су угрожена на овакав начин.

Стратегија је била писана за период од 2013. до 2018. године, а до закључивања овог рада нова није ступила на снагу. Поједине организације цивилног друштва су активно позивале на доношење нове стратегије и у том циљу креирале и сетове препорука за садржај будућег документа, као и акционог плана који би требало да га прати¹⁸⁶, док је Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања као ресорна институција за доношење нове стратегије са своје стране 2019. године упутило позив цивилном сектору за улазак у консултације у вези са креирањем овог документа¹⁸⁷. Поменуто министарство је августа 2019. године објавило документ (у форми нацрта) „Анализе ефеката, односно полазне основе за израду нове стратегије превенције и заштите од дискриминације 2020-2025.“ који пружа налазе и предлоге за унапређења по областима, али који (нажалост) обраћа пажњу на сличне проблеме са којима се Роми срећу као и претходна стратегија, што довољно говори о напретку у решавању ових питања (иако су одређени помаци регистровани).

3.3.5. Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године¹⁸⁸

Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године конципирана је као кључни инструмент за реализацију одрживог урбаног развоја применом интегралног приступа. У стратегији је дефинисано пет стратешких праваца урбаног развоја, и то су: одрживи економски развој, уређење урбаних насеља, друштвено благостање, квалитет животне средине, и управљање урбаним развојем. Стратегија је заснована на директној корелацији са просторним аспектом, са посебном пажњом усмереном ка раздвајању деловања на националном и локалном нивоу.

Међу кључним проблемима урбаног развоја Србије које Стратегија идентификује у оквиру своје анализе стања налазе се и: слабљење економске основе и социјалне структуре урбаних насеља у транзицијском / пост-социјалистичком периоду; слаба ефикасност система финансирања локалне самоуправе у делу изворних фискалних и нефискалних прихода и расхода у области грађевинског земљишта, уз континуирано смањење улоге инструмената грађевинског земљишта у локалним буџетима; спонтани и неконтролисани урбани раст и ширење грађевинских подручја, уз екстремно неефикасно коришћење грађевинског

¹⁸⁵ Мишљење Поверенице за заштиту равноправности бр. 214/2012 од 16. октобра 2012. године, донето на основу притужбе НВО Праксис

¹⁸⁶ <http://www.labris.org.rs/sr/preporuke-civilnog-sektora-za-izradu-nove-strategije-prevencije-i-za%25%A1tite-od-diskriminacije-i-0>

¹⁸⁷ <https://womenngo.org.rs/prakticne-politike/zagovaranje/1523-2019-azc-predlog-nova-strategija-prevencije-i-zastite-od-diskriminacije-za-period-2020-2025-godine>

¹⁸⁸ Сл. гласник РС бр. 47/2019

земљишта и прекомерну конверзију пољопривредног и шумског земљишта; опадање квалитета уређености и идентитета урбаних простора и пораст урбанистичког хаоса у рубним урбаним зонама и приградским насељима под утицајем масовне бесправне изградње као сложеног феномена урбаног развоја; **повећање ризика од сиромаштва и/или социјалне искључености, нарочито младих и разних осетљивих група**; неадекватно стање постојеће и заостајање у развоју нове саобраћајне, техничке, комуналне и социјалне инфраструктуре и јавних простора; неприлагођеност регулаторног, институционалног, социјалног, имплементационог и финансијског оквира за планирање и управљање урбаним развојем; неефикасност планирања и управљања урбаним развојем, демократски дефицит у партиципацији и управљању урбаним насељима.

Стратегија посебно обраћа пажњу на битне проблеме у домену ефикасног коришћења грађевинског земљишта, ресурса који је означен као највреднији део физичког територијалног капитала урбаних насеља. Када се посматра индикатор потрошње грађевинског земљишта по глави становника, долази се до податка да Република Србија користи око 1.000 m² грађевинског земљишта по становнику, што је чини земљом у класи изразито екстензивних корисника грађевинског земљишта на глобалном нивоу. Такође, услед нерационалног коришћења грађевинског земљишта и интензивних процеса стихијског урбаног ширења и бесправне изградње, урбана густина становништва је у готово драматичном паду. Присутно је ширење урбаних насеља и урбани раст на готово неконтролисаним начин, противно постојећим плановима или у подручјима која нису покривена плановима, а све то најчешће на уштрб пољопривредног земљишта (раније присутног у рубним појасевима градова и намењеног „прехрани“ градова, односно пољопривредној производњи чији ће директни корисници бити управо градови у непосредној близини). Нажалост, међу одговорним чиниоцима за овакво стање налазе се и урбанистички планови новије генерације, који често нереално сагледавају очекиване потребе за грађевинским земљиштем и због тога акценат стављају на „гринфилд“ инвестиције, а не на реактивирање постојећих, односно „браунфилд“ локација. Конкретно, на губитку од запоседања земљишта новим садржајима уместо ревитализације већ изграђених али запуштених целина често бивају Роми, који из овог разлога остају без стамбеног смештаја (најчешће подстандардног, али свакако унапредивог) који су претходно на оваквим локацијама користили. Такође, истиче се недовољна учинковитост политике урбане обнове у комбинацији са традиционалним инструментима урбанистичког планирања и политиком коришћења грађевинског земљишта. Масовна бесправна изградња није тековина искључиво новог доба, и као таква има дугу историју у Србији, али начин на који се испољавала током деведесетих (када је практично постала паралелни модел обезбеђења стамбеног простора) је нешто што у великој мери обележава и актуелно време, посебно у сфери интензивирања незаконите индивидуалне стамбене самоградње најчешће ван централног градског ткива, односно масовне доградње и надзиђивања постојећих објеката у изграђеном централном урбаном ткиву, те изградње нових објеката на јавним површинама већ изграђених урбаних зона и узурпације јавног грађевинског земљишта и јавних површина, изградње у планираним инфраструктурним коридорима, и коначно у стварању сламова и нехигијенских насеља.

Стратегија посебну пажњу усмерава ка депривираним четвртима, у које спадају и подстандардна насеља. Као становници оваквих насеља посебно се апострофирају припадници ромске заједнице. Поред непостојања или лошег стања основне урбане инфраструктуре, озбиљан додатни проблем за становнике подстандардних насеља представља и доступност услуга основне социјалне инфраструктуре – основног образовања, здравствене и социјалне заштите. Стога Стратегија одрживог урбаног развоја у овој области посебно прописује мере које за циљ имају омогућавање инклузивног урбаног развоја, као и обезбеђивање приступачности становања за све угрожене становнике.

3.3.6. Стратегије из области здравља

Закон о јавном здрављу као области јавног здравља наводи физичко, ментално и социјално здравље становништва, промоцију здравља и превенције болести и повреда, животну средину и здравље становништва, радну околину и здравље становништва, организацију и функционисање здравственог система, те поступање у кризним и ванредним ситуацијама. **Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године**¹⁸⁹ се у складу са овим законом превасходно заснива на деловању у оквиру промоције здравља и превенције болести и повреда. Принципи Стратегије су засновани на људским правима и убрајају: одговорност државе и друштва за здравље, све облике партнерства за унапређење здравља, усмереност на популацију и друштвене групе, оријентацију ка локалној самоуправи, интерсекторски и мултидисциплинарни рад, те акције за социјалне одреднице, факторе ризика и смањивање неједнакости у здрављу. Конкретан спектар активности којима се разрађује Стратегија дат је у Акционом плану за период од 2018. до 2026. године, остављајући притом отворена врата да се активности даље развијају, унапређују и евалуирају. У Стратегији се примећује да су најчешће болести директно повезане са социјалним и економским одредницама здравља, односно да је њихово присуство код сиромашног становништва несразмерно бројности сиромашног становништва, што је тачно и у случају ромске националне мањине.

Стратегија за стално унапређење квалитета здравствене заштите и безбедности пацијената¹⁹⁰ осмишљена је у жељи отклањања проблема насталих услед неуједначеног квалитета здравствених услуга, неприхватљивог нивоа варирања у исходима по здравље лечених пацијената, неефикасног коришћења здравствених технологија, времена чекања на медицинске процедуре и интервенције, незадовољства корисника пруженим здравственим услугама, незадовољства запослених у систему здравствене заштите, и трошкова који настају због лошег квалитета здравствене заштите. Стратегија уочава да је поента сталног унапређења квалитета у промовисању значаја безбедне и квалитетне здравствене заштите и омогућавању стварања услова за даљу обуку здравствених радника, као и у бољем и потпунијем информисању јавности о значају и резултатима сталног

¹⁸⁹ Сл. гласник РС бр. 61/2018

¹⁹⁰ Сл. гласник РС бр. 15/2009

унапређења квалитета здравствене заштите. Циљ је у достизању безбедне и сигурне здравствене заштите коју заједнички развијају сви кључни актери у здравственом систему. Међу специфичним циљевима Стратегије јасно је истакнута потреба унапређења сарадње Министарства здравља са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у настојању **да се побољша доступност и приступачност здравствене заштите посебно осетљивим групама становника, а нарочито Ромима**. Такође, наводи се и потреба бољег идентификовања посебно осетљивих група у јединицама локалне самоуправе.

3.3.7. Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године¹⁹¹

Стратегију развоја образовања у Србији до 2020. године усвојила је Влада Републике Србије 25. октобра 2012. године. Реч је о документу који се бави утврђивањем сврхе, циљева, праваца, инструмената и механизма развоја система образовања у Републици Србији, на реалистичан али и амбициозан начин. Стратегија је рано уочила да је развој система образовања предмет више сектора, односно ресора, те да се жељени резултати могу постићи само у сарадњи свих релевантних ресора, а не само образовног.

Циљеви развоја образовања које Стратегија поставља укључују повећање квалитета процеса и исхода образовања до максимално достижног нивоа, повећање обухвата становништва Републике Србије на свим образовним нивоима, достизање и одржавање релевантности образовања, те повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања, односно завршавање образовања у предвиђеном року, са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања.

Са становишта овог рада, битно је напоменути да Стратегија изричито наводи потребу да се у оквиру предшколског образовања и образовања посебно води рачуна о давању доприноса превенцији сиромаштва и социјалне искључености кроз остваривање инклузивног васпитања и образовања, омогућавању равноправног почетка обавезног образовања и васпитања кроз припрему деце за полазак у основну школу, те пружање разноврсних облика помоћи породици, према њиховим специфичним потребама, у циљу остваривања услова за пуну сарадњу породице и предшколских установа, као и оснаживању породице да од дететовог рођења успостави здраве, безбедне и подстицајне услове за његов пуни живот и развој у породичној средини и за активно укључивање родитеља у функционисање и развој система.¹⁹² Такође, Стратегија као проблем на који посебно треба обратити пажњу истиче низак обухват ромске деце предшколским васпитањем и образовањем и наводи да је неопходно њихово интензивније укључивање у систем. Како би се систем развио на жељен начин, у оквиру Стратегије је уочена важност улоге локалне самоуправе у развоју рада предшколских установа, а све како би се развила и неговала инклузивна образовна политика, те како би предшколске установе имале развијен сензибилитет за остваривање права детета и биле отворене ка локалној

¹⁹¹ Сл. гласник РС бр. 107/2012

¹⁹² Влада Републике Србије. (2012). Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, стр. 13

средини, у смислу да организују програме и за децу из локалне средине која нису обухваћена тим установама и омогуће квалитетну сарадњу с родитељима и другим социјалним партнерима из локалне средине.

Поред пажње усмерене ка предшколском образовању и обухвату ромске деце, Стратегија истиче и проблеме са којима се ромска деца сусрећу и у каснијим фазама образовања, те се бави Ромима и у секцијама документа посвећеним основном и средњем образовању и васпитању. У том смислу, Стратегија наводи стратешке мере за превазилажење ових проблема, као што су већи обухват, боља постигнућа у настави, подршка, повезивање образовања са мерама активне политике запошљавања и слично.

Иако је претходна стратегија прешла свој предвиђени временски хоризонт, до фебруара 2021. године на снагу још увек није ступила следећа верзија документа. Јануара 2020. објављено је да се ради на изради Стратегије развоја образовања, васпитања и науке до 2030. године, коју би требало да прати и акциони план за њених првих пет година¹⁹³, да би нацрт овог документа постао доступан јавности фебруара 2021. године, када је најављена и јавна расправа на ову тему¹⁹⁴. Прегледом предлога Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године¹⁹⁵ може се установити да је инклузија Рома предмет разматрања и мера и овог документа, али и да су у односу на период покривен претходном стратегијом помаци који се тичу образовања Рома веома мали.

3.3.8. Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године¹⁹⁶

Последња стратегија у области запошљавања стратешки је документ који је Влада Републике Србије донела у настојању да се омогуће бољи услови за запошљавање и смањи незапосленост у Србији, са хоризонтом активности до 2020. године. Стратегија приказује анализу стања у претходном периоду и перспективе развоја сектора запошљавања (укључујући пројекције кретања на тржишту рада), и идентификује потенцијалне изазове у овој области (међу којима је акценат стављен на демографске проблеме, радне миграције и разлике међу регионима, образовни изазов, изазов институционалног оквира, те ситуацију на тржишту рада).

Општи циљ стратегије представља повећање запослености, док су међу посебним циљевима подстицање запошљавања у мање развијеним регионима и развој регионалних и локалних политика запошљавања, унапређење квалитета људског капитала, развој институционалних капацитета и експанзија програма активне политике запошљавања, те редуковање дуалности на тржишту рада.

¹⁹³ <http://www.mpn.gov.rs/ministarstvo-prosvete-nauke-i-tehnoloskog-razvoja-intenzivno-radi-na-novoj-strategiji-razvoja-obrazovanja-vaspitanja-i-nauke-do-2030-godine/>

¹⁹⁴ <http://www.mpn.gov.rs/pocela-javna-rasprava-o-predlogu-strategije-razvoja-obrazovanja-i-vaspitanja-u-republici-srbiji-za-period-od-2021-do-2030-godine/>

¹⁹⁵ http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/02/1-SROVRS-2030_MASTER_0402_V1.pdf

¹⁹⁶ Сл. гласник РС бр. 37/2011

Важно је напоменути да Стратегија идентификује ромску популацију као једну од посебно осетљивих, односно рањивих група на тржишту рада. Предвиђено је да се Националним акционим плановима запошљавања (инструментима који се доносе на годишњем нивоу), дефинишу мере активне политике запошљавања, да би се реализацијом ових мера настојало на обезбеђивању побољшања запошљивости и подстакло запошљавање припадника ромске националне мањине. Запошљавањем Рома директно се утиче на њихово економско оснаживање, а намера је да се то оствари кроз укључивање Рома у мере активне политике запошљавања, што могу бити програми из система додатног образовања и обуке, или конкретни финансијски подстицаји пружени у циљу запошљавања или samozapoшљавања. Поред наведеног, дефинисане мере би требало да имају значајног посредног утицаја на отклањање предрасуда и подизање свести (унутар локалне заједнице) о могућностима и реалним потенцијалима ромског становништва.

Иако најављена за јануар 2021, нова национална стратегија запошљавања за период 2021-2026. године (за коју је континуирани раст запослености прецизиран као основни циљ) до краја фебруара 2021. још увек није донета. Најављено је да ће нови документ посебну пажњу обратити на категорије теже запошљивих лица, међу којима су посебно апострофирани Роми.¹⁹⁷ Ипак, ово је у директној колизији са анализом најављене нове стратегије која је изнета од стране Националног конвента о ЕУ, где се упозорава да за разлику од претходне стратегије која је дефинисала циљеве за побољшање положаја десет теже запошљивих група (међу којима су били и Роми), предлог нове стратегије наводи мере само за четири приоритетне групе (мешу којима више нису Роми), чиме се, како се наводи, игнорише истраживање Светске банке које истиче да ће до 2030. године и до 30% нових особа на тржишту рада бити чланови маргинализованих и рањивих група као што су Роми.¹⁹⁸

3.3.9. Национална стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године¹⁹⁹

Проблем положаја избеглица и интерно расељених лица присутан већ готово тридесет година на територији Републике Србије третиран је кроз бројне институционалне напоре, а ова тематика била је предмет више стратешких докумената током поменутог раздобља. Последњи у низу тих докумената је Национална стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године. Стратегија је конципирана тако да понуди два паралелна правца деловања, односно да омогући својој циљној групи слободан избор између два најповољнија и трајна решења: повратка или интеграције. Стратегија се базира на принципима поштовања људских права, уважавања људског достојанства сваког појединца, информисаности и добровољности одлука,

¹⁹⁷ <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4185686/tepavcevic-strategija-zaposljavanja-januar.html>

¹⁹⁸ <https://www.eukonvent.org/aktuelno/kljucni-nalazi-analize-predloga-nacionalne-strategije-zaposljavanja-za-period-2021-2026>

¹⁹⁹ Сл. гласник РС бр. 62/2015

партнерства свих релевантних актера, доступности права и услуга на једнаким основама за све, добробити избеглица и интерно расељених лица, активног учешћа избеглица и интерно расељених лица у проналажењу најбољих решења. **Циљеви Стратегије укључују стварање неопходних услова за достојанствен и одржив повратак избеглица у Републику Хрватску и Босну и Херцеговину, обезбеђивање потребних услова за остваривање равноправности избеглица које су одлучиле да живе у Републици Србији и њихово интегрисање у локалну заједницу, побољшавање животних услова најугроженијих категорија интерно расељених лица, појединаца и породица, тако да остварују приступ правима, услугама и ресурсима, у складу са законом, као и други грађани и да решавају своја основна животна питања, те заштиту интереса интерно расељених лица у приступу и остваривању права у месту порекла.**²⁰⁰

Значајан број избеглица и посебно интерно расељених лица у Србији чине представници ромске националне мањине. Конкретно, база података Комесаријата за избеглице и миграције даје податак да у Србији живи 22.167 интерно расељених Рома. С тим у вези, Стратегија у својим полазним основама идентификује карактеристичне проблеме са којима се суочавају Роми који припадају циљним групама овог документа. Примера ради, Стратегија наводи да „интерно расељена лица која припадају заједници Рома, Ашкалија и Египћана представљају посебно угрожену категорију и теже остварују своја загарантована права, приступ услугама здравства, образовања и васпитања, запошљавања, социјалне заштите и стамбеног збрињавања, најчешће због недостатка личних докумената, сиромаштва, традиционалног начина живота и отежаног приступа институцијама система.“²⁰¹ Један од кључних уочених проблема је недостатак личних докумената код интерно расељених Рома, па је тако у оквиру Процене потреба интерно расељених лица припремљене 2011. године нотирано да је без личне карте или извода из матичне књиге рођених 8% расељених лица (без оба документа је 2,3% интерно расељених), али да је међу Ромима тај проценат значајно виши. Проблем је и пријава пребивалишта: највећи број интерно расељених особа чије је пребивалиште у циљу добијања личне карте у недостатку бољих опција морало бити пријављено на адреси локалног центра за социјални рад, чине Роми из неформалних насеља. Такође, идентификована стопа активности (изражена кроз однос броја издржаваних и броја активних становника) је неповољна: у односу на 22,9% код неромског становништва, проценат активности код интерно расељених Рома је 14,6%. Треба имати у виду и да 70% активних интерно расељених Рома обавља повремене послове, док их је само 10% запослено на одређено време.

Интерно расељени Роми доста су лошијег образовног статуса од осталих интерно расељених лица. Према подацима Комесаријата за избеглице и миграције, док је диплому средње школе стекло укупно 49% интерно расељених лица, а основно школовање завршило њих 28%, ови проценти код интерно расељених Рома су значајно нижи. Роми су најчешће напуштали школовање услед недостатка финансијских средстава (46,1%) и недостатка интереса (21,5%). Ипак, примећено је

²⁰⁰ Влада Републике Србије. (2015). Национална стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године, стр. 12-40

²⁰¹ Исто, стр. 27

да укључивање педагошких асистентената и њихов циљани рад са ромском децом даје вредне резултате. Слично томе, ангажовање ромских здравствених медијатора (чија је мрежа успостављена у сарадњи између Министарства здравља и Мисије ОЕБС у Србији 2008. године) у великој је мери побољшало доступност здравствене заштите и информисаност о здрављу, те коначно унапредило здравље, посебно ромских жена и деце.

У сектору социјалне заштите уочени су проблеми интерно расељених Рома у виду немогућности за прибављање свих неопходних докумената за добијање и периодично обнављање појединих облика заштите, али и због лоше информисаности о доступним програмима заштите. Поред тога, Стратегија открива да се 38% интерно расељених Рома изјаснило да им је потребна помоћ у подношењу захтева у вези са остваривањем права из области социјалне заштите, било да су изјавили да не знају како да се пријаве, или да су навели да је процедура превише компликована. У поређењу са нешто испод 30% неромских домаћинстава која реализују неку врсту социјалне помоћи, код Рома је тај удео 64,2%.

Уочено је и да интерно расељени Роми живе у лошијим стамбеним условима од осталих интерно расељених лица. Просечна површина објеката које су у тренутку објављивања стратегије настањивали Роми била је 40,73 m², што је по члану домаћинства износило 10,1 m². Интерно расељени Роми су власници свега 34,8% објеката у којима станују, а од тих објеката 65% је легализовано или је у процесу легализације. Како се наводи, главну препреку у решавању стамбених потреба интерно расељених лица у Републици Србији представља недостатак материјалних средстава.

Свеукупно, као један од кључних одговора на наведене проблеме, Стратегија наводи потребу инвестирања у стамбене програме (и то нарочито у области социјалног становања) који у свом фокусу задржавају најрањивије међу циљним групама. По Стратегији, овакви програми представљају основни предуслов за успешну интеграцију избеглица и интерно расељених.

Иако је последња Стратегија намењена питањима избеглица и интерно расељених лица покривала период од 2015. до 2020. године, до фебруара 2021. нова још увек није донета.

3.3.10. Стратегија реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији²⁰²

На основу Споразума о реадмисији лица која незаконито бораве на територији Европске уније (потписаног између Републике Србије и ЕУ у Бриселу 18. септембра 2007. године, а који је ступио на снагу 1. јануара 2008. године), Србија је на себе преузела одређене обавезе у вези са прихватом и интеграцијом повратника, односно особа које су боравиле илегално на територији ЕУ (или им је легални боравак у некој од земаља чланица ЕУ истекао), а имају држављанство Републике Србије. У циљу адекватног одговора на дату ситуацију, Влада Републике Србије

²⁰² Сл. гласник РС бр. 15/2009

усвојила је 13. фебруара 2009. године Стратегију реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији, у жељи да пружи одговарајућу основу за одрживу интеграцију повратника. У циљу операционализовања предвиђених мера и активности, у наредним годинама сукцесивно су доношени Акциони планови за спровођење Стратегије, те је оформљен Савет за интеграцију повратника. Савет је мултидисциплинарно тело чији је задатак предлагање мера и активности које треба реализовати по питању прихвата и збрињавања повратника, пружање неопходне подршке локалним самоуправама у реализацији потребних мера за помоћ повратницима на локалном нивоу, те предлагање и успостављање оквира за међународни дијалог о питањима миграната и проблему илегалне миграције и мониторинг спровођења предвиђених мера.

Општи циљ Стратегије реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији је **одржива интеграција повратника у заједницу уз пуно поштовање социјалне и културне различитости**. Стратегија примећује да повратници не чине хомогену групу у погледу могућности приступа правима, структури и распрострањености сиромаштва, те да одређени број повратника нема адекватне информације о својим правима и релевантним процедурама, било у земљама у којима су тражили азил, или у Републици Србији. Такође, примећено је да велики број повратника чине представници националних мањина, а да међу њима највећи контингент чине Роми (**више од 70% присилних повратника су лица ромске националности**). Наводи се да Роми чине популацију посебно изложену ризику у процесу повратка, пошто се ради о маргинализованој и социјално угроженој групи. Уочени проблеми присутни код домицилних Рома представљају посебну и додатну претњу постављену пред Роме повратнике, пошто ће они готово сигурно бити прикључени домицилним Ромима у њиховим насељима, а не већинском становништву, те ће практично наследити и ове проблеме.

Конкретно, у области стамбене политике, Стратегија препознаје решавање стамбеног питања Рома као једно од приоритетних питања, те подвлачи потребу обезбеђивања основних стамбених услова, у које спадају приступ основним јавним услугама и инфраструктури. Наводи се и да су локалне самоуправе веома заинтересоване за побољшање стамбених услова Рома (било староседелаца или повратника), али да је основни проблем у недостатку финансијских средстава за конкретне радове. Ипак, Стратегија коректно примећује и да потпуно изоловани стамбени програми не могу представљати трајно и одрживо решење, већ морају бити део свеобухватних напора у области интеграције, односно бити организовани у координацији и тако што пружају узајамно комплементарно дејство са другим релевантним програмима, који би између осталог омогућили приступ сталним и стабилним изворима прихода.

3.4 ОКВИР ИНСТИТУЦИЈА

Инклузија Рома и њен просторни аспект представљају мултидисциплинарну област, па су политике, мере и активности који се тичу ове области у надлежности већег броја институција, те предмет интересовања већег броја организација.

Наредни сегмент рада пружа краћи преглед оних субјеката чије су делатности најзначајније са становишта ове дисертације.

Пре свега, ромска национална мањина и њени стамбени (али и сродни) проблеми у фокусу су одређеног броја државних институција.

Канцеларија за људска и мањинска права је институција надлежна за координисање спровођења Стратегије за социјално укључивање Рома у Републици Србији и акционих планова који су проистекли из овог документа. Канцеларија је испред Владе Републике Србије овлашћена да обавља стручне послове који се између осталог односе на: заштиту и унапређење људских и мањинских права, праћење усаглашености домаћих прописа са међународноправним актима о људским и мањинским правима и иницирање измена домаћих прописа, те општа питања положаја припадника националних мањина и остваривања мањинских права.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије успостављен је 2009. године, да би од 2018. године био инкорпориран у Кабинет председнице Владе. Основни задатак Тима је рад на јачању капацитета Владе за потребе развијања адекватне политике социјалног укључивања, као и координација и праћење спровођења ове политике у складу са међународним стандардима и примерима добре праксе у Европи. Ова институција је наследница Тима за спровођење Стратегије за смањење сиромаштва, документа усвојеног још 2003. године, у оквиру ког су први пут у Србији дефинисане најрањивије социјалне групе, међу којима посебно место заузимају Роми. Основне области у којима је Тим ангажован су социјална заштита, здравље, образовање, становање, економски развој и запошљавање, осетљиве групе и људска права, те ЕУ интеграције.

Координационо тело за праћење реализације Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године основала је Влада Републике Србије 3. марта 2017. године, пошто је социјално укључивање Рома препознато као један од приоритета Владе у кључним стратешким документима у процесу европских интеграција, а са жељом да се значајно допринесе ефикасности у остваривању стратешких циљева у области инклузије Рома. Ова институција на националном нивоу прати све процесе везане за социјално укључивање Рома, те координише рад органа државне управе, органа јединица локалне самоуправе и јавних предузећа у овој области. Поред тога, Координационо тело се бави и унапређењем међуресорне сарадње, давањем препорука за реаговање у ургентним ситуацијама чија последица може бити додатна рањивост Рома и предлагање начина за остваривање прописаних и додатних мера које доприносе социјалном укључивању Рома. У сарадњи са Европском комисијом, Координационо тело у име Владе на сваке две године организује Семинар о инклузији Рома ради праћења учинка мера посвећеним унапређењу њиховог положаја, али и у циљу дефинисања приоритета за наредни период.

Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре ресорно је министарство за питања урбанистичког планирања, становања Рома и опремања њихових насеља комуналном инфраструктуром. Под јурисдикцијом ове

институције налазе се креирање и праћење спровођења политике социјалног становања, али и питања регулација и легализације неформалних ромских насеља.²⁰³ Питања која су од суштинске важности за овај рад налазе се у надлежности различитих одељења унутар министарства: сектора за стамбену и архитектонску политику, комуналне делатности и енергетску ефикасност, сектора за грађевинске послове, спровођење обједињене процедуре и озакоњење, сектора за просторно планирање и урбанизам, те сектора за међународну сарадњу и европске интеграције.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања задужено је за питања која се тичу социјалне и политике запошљавања, а која су у директној вези са социјалном инклузијом. Министарство обавља послове државне управе који се, између осталог, односе на: систем социјалне заштите; остваривање права и интеграцију избеглих и расељених лица, повратника по основу споразума о реадмисији, ромског становништва и других социјално угрожених група; стратегију, програм и мере активне и пасивне политике запошљавања; запошљавање особа са инвалидитетом и других лица која се теже запошљавају; развој и обезбеђивање социјалног запошљавања и социјалног предузетништва; припрему националног стандарда квалификација и предлагање мера за унапређење система образовања одраслих. Министарство је у том смислу надлежно за прописивање мера која се директно тичу Рома, а који су, као што је већ истакнуто, у великом проценту корисници услуга центара за социјални рад и националне службе за запошљавање.

Министарство здравља у свом ресору има низ питања која се примарно тичу здравствене заштите, али која су у директној корелацији са условима становања. Како су најчешће болести и повреде повезане са социјалним и економским одредницама здравља, односно несразмерно присутне код сиромашног и рањивог становништва²⁰⁴, потребно је да здравствени систем посебну пажњу усмери управо ка рањивим категоријама, међу којима се истичу Роми. Нарочита улога Министарства здравља у области инклузије Рома огледа се у ангажовању и праћењу рада мреже ромских здравствених медијаторки (чији су посебни задаци у приближавању примарне здравствене заштите Ромима становницима неформалних насеља, у ширењу основних знања о здравственој заштити и јавном здрављу унутар ове популације, те у борби против дискриминације Рома у здравственом систему, а све кроз посебно циљан теренски рад), и креирању услова за њихов учинковитији рад.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја државна је институција надлежна за питања образовања Рома. У складу са Уставом и Законом о заштити права и слобода националних мањина, Министарству је омогућено увођење мера афирмативне акције усмерених ка достизању равноправности између

²⁰³ Доношење урбанистичких планова, пројектовање комуналне инфраструктуре и случајеви накнадног озакоњавања стамбених објеката изграђених без потребних дозвола у надлежности су органа локалних самоуправа, али је Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре ентитет задужен за доношење релевантне законске регулативе, као и подршку локалним самоуправама у спровођењу ових прописа.

²⁰⁴ Влада Републике Србије. (2018). Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године, Члан 2.1.1.

припадника националних мањина и већинског становништва (у случајевима када овакве мере имају за циљ уклањање изразито неповољних услова живота). На основу тога Министарство је у скорашњем периоду у сарадњи са Националним саветом ромске национале мањине и Канцеларијом за људска и мањинска права спроводило (и још увек спроводи) мере подршке упису ромских ученика у средње школе, док су у случају олакшица уписа ромских студената у установе високог образовања партнер Министарству директно високошколске установе. Тако је високошколска установа чији је оснивач Република у обавези да предвиди квоту од 1% од укупног броја буџетских студената за упис ромских студената (као типичан пример мере афирмативне акције).²⁰⁵ Такође, Министарство је гарант права ромских ученика на образовање на ромском језику, учење ромског језика и неговање ромског идентитета и културе. Коначно, у надлежности ове институције је и рад педагошких и андрагошких асистената који настоје да помогну у школовању ромске деце, односно у функционалном основном образовању одраслих.

Министарство за европске интеграције основано 27. јуна 2017. године као наследник Канцеларије за европске интеграције између осталог у својој надлежности има и координацију, праћење и извештавање у вези са процесом придруживања и приступања Европској унији, координацију спровођења Споразума о стабилизацији и придруживању и рада заједничких тела основаних тим споразумом, успостављање и развој система за коришћење структурних и кохезионих фондова Европске уније, праћење спровођења, вредновање и извештавање о спровођењу програмских докумената финансираних из структурних и кохезионих фондова Европске уније, координацију процеса селекције и приоритизације инфраструктурних пројеката за финансирање из средстава Европске уније и осталих извора, координацију програмирања ИПА средстава, као и идентификацију средстава и утврђивање приоритета за финансирање из ИПА средстава и средстава међународне помоћи, праћење и извештавање о реализацији ИПА средстава и средстава међународне помоћи у сврху испуњавања стратешких развојних приоритета, као и координацију међународне билатералне и мултилатералне донаторске помоћи Републици Србији. Ова државна институција од значаја је за овај рад пошто конкретне активности, односно програми и пројекти намењени инклузији Рома (нарочито у домену становања) у великој мери зависе од финансијских средстава која су омогућена кроз ИПА фондове и/или међународне донације из билатералних или мултилатералних извора.

Национални савет ромске националне мањине у Републици Србији је организација која поседује више овлашћења у оквиру одлучивања о питањима из области културе, образовања, обавештавања и службене употребе језика и писма у циљу остваривања колективних права Рома као националне мањине у Србији. Национални савет је практично примарни партнер државних институција у настојањима да се омогући инклузија Рома: представници савета су директно учествовали у изради новијих Стратегија за социјално укључивање Рома, а сам савет је означен као једна од кључних институција за управљање, односно спровођење стратегије. У складу са Законом о националним саветима националних мањина,

²⁰⁵ Влада Републике Србије. (2016). Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, стр. 31

Национални савет је означен као основни орган самоуправе националне мањине, а његови чланови се бирају на непосредним изборима (у којима право гласа имају сви регистровани чланови ромске националне мањине).

Стална конференција градова и општина (СКГО) је удружење настало 1953. године које представља својеврстан савез јединица локалне самоуправе Србије и које је захваљујући свом вишедеценијском раду и посвећености чланица постало озбиљан и обавезан партнер државним институцијама и међународним организацијама у областима децентрализације и реформи и јачања система локалне самоуправе. Циљ ове организације је развијање и побољшање ефикасности локалних самоуправа, а она се такође стара о усвајању стратешких докумената који одговарају на потребе чланица. У оквиру СКГО функционише осам посебних одбора – радних тела која разматрају питања из области од значаја за локалну самоуправу. Реч је о одборима за: економски развој; урбанизам, изградњу и становање; образовање, културу, омладину и спорт; животну средину и ванредне ситуације; комуналне делатности и енергетику; системска питања и управу; финансије и јавну имовину; здравље и социјалну политику. СКГО руководи већим бројем пројеката финансираних од стране међународних донатора, у чему користи и капацитете укупно 26 мрежа експерата са локалног нивоа које је сама основала. У области инклузије Рома СКГО представља виталну спону између мера донесених на националном нивоу и намера агенција (државних или међународних) да успешно имплементирају своје програме или пројекте, са активностима које је неопходно спровести на локалном нивоу.

Побољшање положаја Рома у Републици Србији налази се високо на агенди приоритета већег броја међународних организација које делују на територији државе. Са становишта овог рада битно је поменути да се сходно својим мандатима Ромима у Србији баве или су се у скоријем периоду бавили: **Делегација Европске уније у Републици Србији, Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС)**, више УН агенција као што су Програм Уједињених нација за развој (**UNDP**), Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (**UNHCR**), Дечији фонд Уједињених нација (**UNICEF**), Програм Уједињених нација за људска насеља (**UN-HABITAT**), Канцеларија високог канцелара Уједињених нација за људска права (**OHCHR**), Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (**UN WOMEN**) и Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (**UNOPS**). Поред ових међународних организација, пројекте намењене инклузији Рома директно спроводе или финансирају и **Светска банка**, Немачка агенција за међународну сарадњу (**GIZ**), Немачка развојна банка (**KfW**), **Одсек за спољне послове и међународни развој Владе Уједињеног Краљевства** (некадашњи **DFID**), владе више земаља (где се истичу Немачка, Швајцарска, Шведска, Норвешка и Аустрија), те **Фондација за отворено друштво** и Фонд за образовање Рома (**REF**).

* * *

Основно питање на које анализа правног и институционалног оквира било ког друштва треба да да одговор је да ли овај оквир пружа адекватне и реалне услове

за уживање свих права која су зајамчена кровним легислативним документима. На то питање надовезују се друга, сродна, али једнако важна: која је ефикасност система; да ли су законске одредбе спроводиве кроз функционисање институција система; да ли су прописи добро координисани – има ли преклапања и контрадикторности, или сегмената живота који су остали непокривени законском регулативом; да ли се прописи у стварности спроводе?

Оно што је без сумње својствено правном систему Републике Србије је **постојање широко разгранате мреже законских прописа**, укорењено у дугој традицији правног система. Ипак, тековина новијег периода (испољена најпре у раном транзиционом и кризном периоду деведесетих година прошлог века, а интензивирана после октобарских промена 2000. године) је хипертрофија законске регулативе, односно доношење великог броја нових закона, било да се доносе у областима које претходно нису биле адекватно законски обрађене, било као замена за претходно постојеће законе које је требало унапредити и осавремениити (не заборављајући ни велики број случајева ажурирања легислативе кроз измене и допуне, односно амандмане на постојеће документе). Ова појава је добрим делом и оправдана: друштвене прилике су се мењале, било је потребно да држава иде у корак са њима (или по могућству један корак испред њих). Ипак, у чињеници да је држава најчешће *реаговала* на друштвене промене, уместо што их је антиципирала и на време покушавала да се адекватно постави и њихове негативне последице спречи, може се наћи разлог тако убрзане *производње* легислативних докумената. Еклатантан пример овога је серија закона донесених у сфери накнадног озакоњавања нелегално изграђених објеката, где се стање на терену у највећој мери признаје, подигнути објекти се желе укључити у регуларне токове, те попунити државни буџет кроз таксе за легализацију и потом наплату пореза на имовину. Оно што се не може приметити је нека шира интенција државе да третира узроке толико раширене појаве као што је бесправна градња, и адекватним политикама помогне грађанима који се на бесправну изградњу одлучују јер не проналазе други приступачан начин да реше своје стамбено питање (колико год овај проблем био комплексан и чије решавање би изискивало веома значајна финансијска средства).

Други битан фактор за сагледавање шире слике и позадине интензивираних доношења нових законских прописа су и преовладавајуће тенденције по питању правца друштвеног развоја и опредељења (реалног или декларативног, некад је врло тешко проценити) за европске интеграције. У процесу приступања ЕУ пред Републику Србију и њено друштво постављен је велики број услова. Међу најзначајнијим условима је хармонизација законског оквира са оним који постоји у *европској породици народа*. Оно што је, нажалост, својствено овој појави у Србији је тенденција да се закони (као што је поменуто) *производе*, али примарно у жељи да се испуне постављени формални услови у оквиру преговора за приступање ЕУ, док је друштвена свест о бенефитима од доношења ових прописа и жељи да се друштво унапреди на врло ниском нивоу. Када се томе додају у друштву крајње приметан недостатак емпатије и солидарности, добијају се дубоки и веома постојани темељи за проблеме који постоје у области коју третира ова дисертација.

Иако идентификовање свих мањкавости законске регулативе у областима блиским инклузији Рома у Србији излази из оквира овог рада, на једну нелогичност

је ипак нужно скренути пажњу: Закон о социјалном становању, до чијег је настанка био прећен веома дугачак и трновит пут, и који је коначно поставио основе социјалног становања у Србији (и јасно препознао Роме као једну од категорија корисника), био је укинут после само седам година од усвајања (заједно са институцијом Републичке агенције за становање, коју је инаутурисао). На месту тог закона од 2016. године је Закон о становању и одржавању зграда, иако је већ на први поглед јасно да се ради о пропису који третира далеко шири друштвени сегмент, те који само у једном свом делу обрађује тему *стамбене подршке* (такође битно различиту од раније дефинисаног социјалног становања, и такође на крајње дискутабилан начин, посебно имајући у виду недореченост механизма финансирања), а који нити једном речју не помиње Роме.

Ако је циљ интегралан приступ решавању проблема инклузије Рома (посебно његовог просторног аспекта), чињеница да у Србији постоје закони који су приказани у претходном сегменту рада говори у прилог томе да је што се правног оквира тиче, овакав приступ омогућен. Ипак, проблем настаје када се пажња преусмери на имплементацију ових прописа. У најкраћем облику, закони постоје, али њихова примена често бива крајње проблематична. Веома је слична ситуација и на стратешком нивоу, где стратешки документи постоје (иако је приметан проблем кашњења у доношењу нових стратегија по истеку претходних), али је могућност финансирања онога што они прописују приказана само декларативно.

Недовољно адекватна примена закона под лупу поставља **постојање и функционисање институција система**. Њихово постојање и одлике, одосно области јурисдикције приказани су у овом раду. Оно на шта је неопходно указати у жељи да се ово питање проблематизује је питање капацитета (људског, организационог и финансијског) релевантних институција. Оне које припадају **националном нивоу** врло често не поседују адекватне капацитете да политику која им је у надлежности спроводе (где се посебно истичу проблем недовољно бројног или неадекватно обученог особља на оперативном нивоу, али и проблем недостатка финансијских средстава за спровођење програма у посебно осетљивим областима, каква је, на пример, становање Рома). **На локалном нивоу** највише се истиче проблем недостатка могућности за финансирање активности од интереса за овај рад, али и проблем који је у директној вези са суштински неспроведеном децентрализацијом и веома ниским степеном развоја локалне политике, тачније појавом усклађивања локалне политике са оном која преовладава на вишем нивоу (у негативном смислу), односно слушањем диктата из партијских централа. **Организације цивилног друштва** покушавају да пронађу своје место у оваквој констелацији и боље се позиционирају, тако што најчешће настоје да унапреде своје капацитете за спровођење пројеката и приступ средствима за која могу да аплицирају било код националних институција, било код спољних донатора, тиме поправљајући свој тржишни статус (где се не сме занемарити да се делегирањем задатака у домену социјалне или урбанистичке политике цивилном сектору може створити клима у којој се одговорност за овако озбиљна питања делимично скида са државних институција). Коначно, **међународне организације** у чијим је мандатима деловање у области у фокусу ове дисертације у доста су бољем положају од претходно наведених институција и организација утолико што располажу (или управљају)

значајним могућностима за финансирање активности, програма или пројеката, те су због своје репутације (или лошијег рејтинга националних институција у очима донаторских институција) у бољој позицији да им међународни донатори повере значајна средства за релеватне активности (због чега их и државне институције оберучке прихватају за партнере). Ипак, међународне организације одликује и чињеница да своје активности конципирају и у односу на оно што им доноси бољитак или продужетак мандата, а све у комплексном систему међусобних ривалстава, прожимајућих ресора, те политика на вишем, односно нивоу централа тих организација.

Укратко: институционални оквир у Србији постоји, али треба бити свестан његових ограничења у смислу капацитета и учинковитости.²⁰⁶

4. ПЛАНСКИ ОКВИР

Просторно и урбанистичко планирање, као посебне дисциплине, односно области, пружају посебан угао гледања, односно перспективу на решавање бројних друштвено-економских и социјалних проблема на некој територији. Донекле слично као и документи који припадају претходно анализираном законском оквиру, просторни и урбанистички планови (као основна оруђа, односно производи планерског система) представљају оквир осмишљен да поспеши развој и смањи друштвене и економске разлике између или у оквиру одређених територија – оквир ван којег се не би смела тражити решења за развој, уколико је процес доношења просторног или урбанистичког плана био адекватно вођен, и уколико су поштовани принципи свеобухватног сагледавања проблематике и интегралног приступа планирању.

Ромска насеља посебно су апострофирана као проблем у простору и тиме што су у оквиру Закона о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године²⁰⁷ издвојена као најугроженија категорија насеља. Поред тога, у оквиру истог закона приказани су модели за потенцијалну социјалну и економску интеграцију ових насеља и унапређивање животних услова њихових становника. Просторно и урбанистичко планирање, уређење и коришћење грађевинског земљишта и изградња објеката, са друге стране, регулисани су Законом о планирању и изградњи. У наставку дисертације биће ближе приказане релације између важећег

²⁰⁶ Анализом правног и/или институционалног оквира који се тиче проблематике живота Рома у Србији (као и недостацима истог) бавили су се бројни аутори, те би овде било добро скренути пажњу на следеће корисне публикације (у којима се могу срести ставови који се подударају са неким од овде изнетих): „Роми у Републици Србији: изазови дискриминације“ (Г. Башић), „Анализа главних политика усмерених на интеграцију Рома у Србији“ (Б. Жерјав и П. Николић), „Системске препреке за социјално укључивање Рома и Ромкиња на локалном нивоу“ (И. Секуловић), „Равноправност у пракси - примена антидискриминационих закона у Србији“ (Equal Rights Trust), „Социјална димензија процеса приступања Србије Европској Унији“ (Н. Вучковић), „Делотворни утицај пројеката удружења финансираних из буџета јединица локалне самоуправе“ (И. Радић Милосављевић), „Компаративна анализа улоге цивилног друштва у пружању услуга социјалне заштите на Западном Балкану“ (SeConS).

²⁰⁷ Сл. гласник РС бр. 88/2010

Просторног плана Републике Србије, оног што је познато о будућем државном просторном плану, те различитих типова урбанистичких планова са питањем унапређивања стамбених услова у којима Роми у Србији живе.

4.1 ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Просторни план републике највиши је плански документ државе и као такав предствља обавезујући оквир за све планове нижег ранга. Просторни план је документ од непроцењивог значаја на државном нивоу, пошто му је сврха да третира развој тако што поставља и решава питања и проблеме који далеко превазилазе локални ниво. У спровођењу и реализацији просторног плана користе се средства и ресурси државе, за шта је неопходна стална координација државних органа и институција. То и јесте разлог због којег просторни план усваја и прати највиши државни орган – парламент, односно влада. Ипак, односно управо зато што се ради о документу са далекосежним последицама по цело становништво, учешће јавности у његовом доношењу (било директно или индиректно) веома је битно. Пракса код нас је да се учешће јавности формално обезбеђује кроз процедуру јавног увида, док је у случају земаља са децентрализованим политичким системом тенденција да се јавност укључује у различитим видовима партиципације од самог почетка процеса израде плана.

Иако се на првом месту ради о документу стратешког карактера, Просторни план је релевантан основ за решавање питања становања и побољшања стамбених услова у ромским насељима управо зато што је тај проблем неопходно третирати и сагледати дугорочно и свеобухватно. Просторни план јесте и треба да буде полазно становиште за дефинисање стратегија које се односе на државни, регионални и локални ниво, а које имају утицај на просторни развој државе, региона и јединица локалне самоуправе.

4.1.1. Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године²⁰⁸

Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године је документ који је у време писања овог рада на снази, иако се приближава крај његове имплементације, а чека се на усвајање новог плана. Поменути просторни план усвојен је и озваничен ступањем на снагу Закона о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године²⁰⁹. Просторни план Републике Србије утврђује дугорочне основе организације, уређења, коришћења и заштите простора Републике Србије у циљу усаглашавања економског и социјалног развоја са природним, еколошким и културним потенцијалима и ограничењима на њеној територији.²¹⁰

²⁰⁸ Сл. гласник РС бр. 88/2010

²⁰⁹ Сл. гласник РС бр. 88/2010

²¹⁰ Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године, члан 1

У оквиру опште оцене стања **Просторни план препознаје важност проблема становања** и стамбених услова, те претходно неадекватан одговор на овај проблем у оквиру јавног/непрофитног сектора и развоја социјалног становања. Додатни проблем који је апострофиран је и дефинисање програма подстандардних делова насеља, па и целих насеља (бесправних или неформалних). Процена у тренутку усвајања плана била је да је у Србији било око милион бесправно саграђених објеката, те да су ти објекти и таква насеља представљали веома велики развојни ризик, али и „најтежи морални, еколошки и културни белег на лицу Републике Србије“. Поред овога, са становишта овог рада битно је напоменути да се анализа постојећег стања у оквиру плана бави и питањима социјалне кохезије и приступања социјалним правима (права која се односе на области становања, социјалне заштите, запошљавања, здравства и образовања), у настојању да се ова питања доведу у директну корелацију са простором, кроз питање њихове просторне дистрибуције. Коректно је примећено да мрежа установа социјалне заштите није у стању да пружи задовољавајући ниво услуга за све потенцијалне кориснике, што нарочито треба имати у виду у случају неједнакости у приступу здравственим услугама, чиме су посебно погађене сиромашне и остале ризичне и маргинализоване групе становништва. **Територијална кохезија је под директним и неоспореним негативним утицајем сиромаштва и социјалне искључености**, пошто ове појаве утичу на ненадокнадиве губитке људских ресурса. Овде треба имати у виду и чињеницу да се социјална сегрегација директно манифестује и у простору кроз живот сиромашних и социјално искључених у безусловним стамбеним приликама, односно насељима, за шта су, како се наводи, типичан пример управо Роми.

У оквиру SWOT анализе Просторног плана, међу могућностима (шансама) и претњама јасно су идентификовани елементи од интереса за развој овог рада, као што су развој социјалног становања, подстицај урбаној обнови, социјалној инклузији и кохезији, али и непостојање значајнијих субвенција и извора финансирања у области социјалног становања, изузев на тржишту стамбених кредита, те могућност развоја социјалне искључености и гетоизирања у условима изградње социјалних станова искључиво на предвиђеним и издвојеним локацијама. Слично томе, уочени су диспаритети између прилика за интеграцију неформалних насеља у укупну градску структуру, односно регулисаног власништва над земљиштем (што би за последицу имало омогућење целисходне наплате пореза, а што би даље утицало на оснаживање буџета и капитализацију градске ренте, унапредило секундарно тржиште некретнина и допринело социјалној једнакости и стабилности) са једне, и неразвијених метода и модела легализације, санације и реконструкције неформалних насеља и наставка бесправне изградње, неефикасних републичких и локалних надлежних служби, као и неефикасних судова, са друге стране.

Као један од **основних циљева** плана постављен је **уравнотеженији регионални развој и унапређена социјална кохезија**, где се под социјалном кохезијом подразумева „напор ка смањењу разлика у степену развијености и јачању територијалне конкурентности Републике као целине, али и њених регионалних подцелина.“ Усклађеност и одрживост социо-економског развоја препознати су као неопходан предуслов за унапређење кохезије на регионалном и националном нивоу.

У настојању да се на оптималан начин омогући достизање основних циљева, Просторни план развија већи број оперативних циљева, међу којима су за овај рад од интереса потреба за равномернијом мрежом објеката и услуга јавних служби усклађеном са размештајем и потребама становништва, а нарочито службе социјалне заштите, те превенцијом и најстрожом контролом појаве бесправне изградње уз истовремени развој система социјалног и доступног становања.

Просторни план доводи у директну везу социјални капитал Србије са елементима и карактеристикама територијалне кохезије и конкретних демографских процеса, узимајући у обзир стање на државном нивоу, колико и ситуацију у погледу културних, традиционалних и географских особености на нивоима различитих регионалних и локалних целина. Коректно се примећује и да су **од кључног значаја за просторни развој државе и области које нису примарно економског или привредног карактера**, као што су образовање, здравство, култура и социјална заштита (али и да је неопходна кооперација и координација унутар свих сектора и између свих релевантних актера).

Социјалној компоненти развоја придата је адекватна пажња. Осим што је наведено да ће социјални развој Републике Србије бити у центру пажње интегралног приступа њеном просторном развоју и круцијални фактор при доношењу развојних одлука, уочено је да су најважнији елементи просторног развоја ове области пружање снажније подршке искљученим или сиромашним друштвеним групама (кроз процес децентрализације и снажније тенденције преузимања одговорности од стране локалних самоуправа), успостављање и одржавање квалитетне мреже објеката здравственог, образовног, културног и система социјалне заштите у претходно на адекватан начин децентрализованог и регионализованог Републици Србији, те развој система социјалног становања, који ће бити у потпуности усаглашен са политиком урбаног и руралног развоја која се примећује на локалном нивоу (такође у складу са промовисањем кључних принципа социјалне инклузије и кохезије).

Као кључан чинилац социјалног развоја идентификован је **систем социјалног становања**. Просторни план истиче да овај систем мора бити развијан према јасној, флексибилној, примењивој, подстицајној и недискриминаторној правној регулативи, постављен на принципима супсидијарности и децентрализације економске одрживости. Систем социјалног становања мора бити синхронизован са урбаном и руралном политиком на локалном нивоу, али и њен саставни део. Посебна координација је неопходна са програмима урбаног развоја, обнове и реконструкције, јер њихов обавезни део треба да буду управо програми социјалног становања. Принципи који морају бити у пуном фокусу у овој области су они који произилазе из социјалне инклузије и кохезије, што треба да буде инструментализовано плановима и посебним пројектима.

Оно што Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године такође у оквиру концептуалног оквира и разматрања коришћења територијалног капитала Републике Србије и њених регионалних целина потенцира је потреба обнављања стратешког мишљења, истраживања и управљања. Наводи се да је поред општих принципа који су на снази за шири дијапазон области, веома важно да се развојне, планске и сродне стратешке политике базирају на полазиштима као што су:

балансирање економске, социјалне и територијалне кохезије (у циљу ублажавања утицаја агресивног транзиционог тржишта на различите социјалне, територијалне и културне системе и ресурсе), затим обавеза реализације помака „од владања ка управљању“, како у одлучивању тако и у стратешком управљању, као нечему што треба бити успостављено као кровни принцип управљања просторним развојем, који ће бити базиран на компетентности стручњака, али и партиципацији широког круга актера, те коначно тенденција да се онемогући или у највећој могућој мери минимизира социјално искључивање у процесу апропријације јавних простора, или да се колико год је то могуће утиче да се не умање егзистенцијалне и развојне шансе за све социјалне групе (што је овде посебно значајно) и територијалне ентитете.

Део плана посвећен социјалном развоју и социјалној кохезији такође је значајан са становишта овог рада. Просторни план дефинише **социјални развој** као унапређење благостања и квалитета живота грађана, те прецизира да се ради о променама у друштву које ће друштво учинити праведнијим и приступачним за све његове чланове. Основе социјалног развоја су економска праведност и социјална инклузија, а основни циљеви су му смањење сиромаштва, проширење дистрибуције развојних резултата, достизање кохезивнијег и друштва које пружа јачу подршку својим непривилегованим елементима, те постизање одрживости таквог развоја. Социјални развој ће бити могућ само ако су испуњени предуслови постојања правне држава (државе у којој је обезбеђена владавина права), гарантовања људских права, утемељених друштвених вредности и норми, као и социјалног капитала, те јасно образложеног и опште прихваћеног концепта јавног добра.

Социјална кохезија дефинисана је у оквиру Просторног плана као „способност друштвене заједнице да створи услове за постизање добробити за све грађане и друштвене групе, путем смањења социјалних и економских разлика и унапређења квалитета живота, укључујући и смањење социјалне искључености и јачања социјалних веза, удруживања и организовања међу грађанима, друштвеним групама и институцијама у циљу постизања заједничке добробити, односно јачањем социјалног капитала заједнице“. Уочено је да је повећање социјалне кохезије у директној вези са друштвеним укључивањем (односно инклузијом), у домену приступа друштвеним ресурсима, институцијама и процесима који ће се позитивно одразити на оснаживање како појединаца унутар друштва, тако и читавих друштвених група, и то тако да се овим елементима отворе могућности остваривања својих потреба, права (грађанских, политичких, економских, социјалних, културних и права у области очувања животне средине) и обезбеђивања нечега што би се могло сматрати минималним прихватљивим условима живота, те могућности за активно укључивање у живот шире заједнице. У случају непостојања оваквих услова они елементи друштва који би тиме били погођени били би скрајнути на маргину, те би били у положају искључености из основне друштвене заједнице. Социјалну искљученост карактеришу четири области: образовање, здравље, финансијско сиромаштво и тржиште рада, иако се мора имати у виду да битног утицаја у овој сфери има и шири дијапазон фактора доступности разних врста услуга од јавног значаја, те фактора благостања појединца, породице и локалне заједнице.

Феномен присутан у овој области (а који је у директној вези са сфером интересовања овог рада) јесу неформална насеља и бесправна изградња као таква.

Под **бесправном изградњом** сматра се изградња или доградња, адаптација или реконструкција стамбеног или неког другог (пословног или помоћног) објекта у случају да за те радове није добијена урбанистичка или грађевинска дозвола. **Неформалним насељима** сматрају се насеља која су спонтано настала, или при њиховом настанку нису поштоване одговарајуће законске процедуре и прописи. Просторни план наводи потребу да се у наредном периоду дефинишу и калибришу активности којима ће се омогућити правно регулисање и унапређење оваквих насеља у Србији, као и обавезно заустављање даље бесправне изградње (и формирања нових неформалних насеља). Постојеће структуре оваквог карактера потребно је пажљиво и рационално интегрисати у околну урбану структуру.

Свеукупно, неки од основних циљева које Просторни план поставља у овој области (а који су такође у складу са претпоставкама овог рада) су постизање социјалне једнакости и кохезије у доступности и квалитету услуга од општег интереса и промовисање друштвене солидарности као основне друштвене вредности за унапређење добробити социјално рањивих и осетљивих друштвених група, затим унапређење услуга од општег интереса у подручјима ниске доступности услуга, те јачање људских ресурса и оспособљавање локалних заједница за унапређење услуга од општег интереса. Ипак, потребан је посебан опрез при опредељивању за конкретне мере. Примера ради, децентрализација као таква јесте нешто чему се посвећује доста пажње и чија је реализација добродошла у бројним секторима, али у случају услуга у области образовања, здравствене и социјалне заштите и културе, примена линеарне децентрализације само ће довести до погоршања положаја оних грађана којима су већ сада слабо доступне или чак потпуно недоступне услуге јавних служби, где би најопаснија ситуација настала код престанка доступности основних јавних служби (оних у домену образовања и основне здравствене заштите). Резултат оваквог процеса заправо би било поспешивање социјалне искључености и раст сиромаштва. План зато прописује обавезу утврђивања минималних обавезујућих стандарда јавних служби, где посебна пажња треба да буде посвећена мерама повећања њихове просторне доступности и утемељивању корективних механизма за субвенционирање услуга од јавног интереса у неразвијеним подручјима и насељима која се налазе на значајнијој удаљности од својих општинских или градских центара. Да би се у овоме успело, неопходно је да на највишем, односно националном нивоу постоји могућност пружања адекватне подршке јачању капацитета и повезивању насеља која се налазе у рубним зонама јединица локалне самоуправе. Ради се о насељима која не поседују довољне људске, институционалне и материјалне ресурсе за адекватно организовање, док се са друге стране готово редовно ради о насељима која су занемарена од стране сопствених општинских центара.

Социјална искљученост и сиромаштво имају и свој просторни аспект, што Просторни план такође обрађује. Социјална искљученост јесте последица положаја појединца или друштвене групе у односу на опште стање друштва, али је исто тако одређена и сиромаштвом или лошим економским стањем територије на којој дотични појединац или група живе, а које је последица бројних повезаних фактора, као што су незапосленост, лоши образовни услови и слаба стручна оспособљеност, отежан приступ услугама од општег интереса, лоши здравствени услови, ниски

капацитети локалне управе, низак лични доходак, лоши стамбени услови и слаба комунална опремљеност насеља, лоша саобраћајна повезаност, итд. Начин на који Просторни план обрађује просторни аспект социјалне кохезије је анализирањем индикатора доступности услуга од јавног интереса. Овде је најпре реч о доступности основних услуга, као што су образовање, здравствена и социјална заштита, те култура – чинилаца који појединца оснажују и омогућују му активно учествовање у економским и другим активностима од значаја за личну и породичну добробит, или му пружају неопходну подршку у ситуацијама када сам не може да оствари своје и благостање своје породице. Међу у овој области нарочито угроженим друштвеним групама посебно су апострофирани становници сламова и других типова сиромашних подручја (иако се није улазило у њихову етничку припадност).

Ипак, **Просторни план Републике** нешто касније **посебан сегмент своје анализе постојећег стања посвећује у потпуности Ромима**, односно ромским енклавама и сламовима. Полазне основе у приказу стања били су подаци добијени у оквиру истраживања „Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“ аутора Божидара Јакшића и Горана Башића, а које је 2002. обелоданило да су у Србији регистрована 593 већински или у потпуности ромска насеља. У највећем броју случајева радило се о сиромашним насељима, док су значајан број међу њима чинила насеља из категорије најугроженијих: нехигијенска насеља и сламови. Кључни проблеми које Просторни план наводи у вези са ромским насељима јесу сиромаштво и неукљученост у друштвени систем. У оба случаја, ради се о дуготрајним обележјима ромских насеља. Систематичнији програми намењени побољшању животних услова у сиромашним ромским насељима иницирани су махом почетком овог века, иако треба приметити и да се ради о иницијативама са скромнијим донетима услед недостатка финансијских средстава. Дуготрајна изложеност високим нивоима депривације и животу у условима који су испод довољног стандарда у домену становања, комуналне опремљености и доступности јавних сервиса, у великој мери је допринела формирању затвореног круга беде, сиромаштва и друштвене искључености. Наводи се и да су у посебно тешкој ситуацији интерно расељени Роми са Косова, који најчешће настањују сламове и нехигијенска насеља.

Проширујући своју анализу, Просторни план сумира најчешће проблеме са којима се ромска насеља у Србији сусрећу и пажњу обраћа на:

- њихов правно нерегулисани статус (у домену коришћења парцеле или изградње објеката),
- својински нерегулисан статус земљишта,
- веома слаб квалитет комуналне инфраструктуре (или непостојање исте),
- лош грађевински бонитет и ниске хигијенске стандарде објеката,
- пренасељеност (изражену кроз број домаћинстава у стамбеној јединици или број лица у стану),
- неуређено, сиромашно и здравствено ризично окружење,

- одсуство основних јавних услуга у насељу и отежане услове коришћења јавних сервиса у окружењу.

Оно што План у овој области поставља за основни циљ јесте интеграција сиромашних подручја и ромских енклава у шири социјални и економски простор околних насеља. У сврху реализације овог општег циља дефинисано је неколико оперативних циљева, као што су: **(1)** унапређење услова живота у сиромашним подручјима и ромским енклавама бар до нивоа минималних стандарда комуналне инфраструктуре, **(2)** изградња институционалних аранжмана који ће омогућити да грађани из сиромашних подручја и ромских енклава користе услуге јавних служби у околним зонама (као што је превоз деце до обданишта и основних школа), те **(3)** усмеравање активности и изградња садржаја од градског/насељског значаја у сиромашним подручјима и ромским енклавама (чиме би се подигла атрактивност подручја и побољшао територијални капитал).

Да би дошло до унапређења животних услова у сиромашним ромским насељима и њихове интеграције у околни социјални и економски простор, неопходне су заједничке активности локалних власти и становништва у овим подручјима. Када се у обзир узме чињеница да у ромским заједницама најчешће влада строга хијерархијска структура по којој о свим важним питањима одлучују одрасли мушкарци као традиционалне главе породица, **неопходно је да дође до активирања и оснаживања** и других група локалног становништва (на првом месту **жена и омладине**) зарад доприношења равномерном и одрживом развоју локалне заједнице. Стога је јасно да до жељених промена у сиромашним ромским насељима не може доћи искључиво путем самоорганизовања становника, већ је, како се наводи, неопходна адекватна програмска, финансијска, институционална и организациона помоћ јавног сектора и организација цивилног друштва. Уједно, искључив рад на унапређењу просторно-физичких карактеристика и услова становања у сиромашним ромским насељима неће донети жељене резултате; неопходна је и координација са напорима на повећању социјалног капитала у овим заједницама и способности становника да се удружују и организују ради остваривања личне и заједничке добробити. Просторни план у овом домену предвиђа спровођење ширег дијапазона потенцијалних стратешких пројеката, али са временским хоризонтом до 2014. године. Ипак, треба приметити да по тематици ови пројекти одговарају онима који су имплементирани и у скоријем периоду (који су у неким случајевима били наставак управо тих иницијалних стратешких напора које Просторни план и предвиђа).

Узимајући све параметре у обзир, Просторни план Републике дефинише **два основна модела за побољшање животних услова у ромским насељима**. Први модел подразумева **очување постојећих насеља** (тамо где је то законски и са становишта безбедности могуће), уз њихово унапређивање у смислу достизања адекватних стандарда квалитета живота. Други модел базира се на **изградњи нових смештајних капацитета** у другим насељима и **дисперзовано расељавање мањих група ромских породица**. Овде се прави јасна разлика између насеља која могу бити очувана и унапређена и насеља која се налазе на безусловним теренима и која због немогућности решавања имовинских односа не могу бити легализована (где се стога

мора прибећи расељавању). У циљу унапређивања животних и стамбених услова у сиромашним ромским насељима План такође дефинише већи број мера:

- имплементацију програма унапређивања услова живота, као и програма расељавања који узимају у обзир и специфичне потребе и карактеристике процеса интеграције младих, посебно деце предшколског узраста или у основном образовању, као и жена;
- финансирање програма унапређења насеља базираних на заједничком учешћу локалне заједнице (општине или града), државних и међународних фондова, те саме ромске заједнице (која се укључује у процесе обнове и унапређивања путем разних видова партиципације);
- нарочити програми за оспособљавање и образовање локалног ромског становништва, посебно младих и жена, са циљем самоорганизовања и формирања својих удружења, помоћу којих ће бити у прилици да аплицирају за добијање средстава за финансирање пројеката који за циљ имају унапређење квалитета живота у локалним ромским заједницама;
- увођење мобилних служби за побољшање стандарда јавних сервиса у ромским насељима;
- формирање националне институције за посредовање у коришћењу фондова Европске уније и донатора присутних међу међународним организацијама активним у Србији намењених унапређењу животних услова у сиромашним ромским насељима;
- финансијска, пореска и друге подршке локалним заједницама које се покажу успешним у области интегрисања сиромашних ромских насеља и њихових становника.

Важећи законски оквир омогућава употребу неколико модела унапређења ромских насеља, односно стамбених услова у њима, и који могу бити од интереса и користи јединицама локалне самоуправе које на својој територији имају идентификоване овакве стамбене целине. Примери ових модела су: регулисање својинског статуса земљишта (давање у закуп, продаја по субвенционисаним условима, бесплатно уступање); правно-техничка помоћ и подршка и субвенционирани услови за легализацију, изградњу или осавремењивање инфраструктуре, изградњу објеката од општег интереса у насељу и сл; побољшање услова становања путем изградње социјалних станова, регулисања самоградње и доградње постојећих објеката (санитарни чворови, нове просторије, помоћ у завршавању започетог објекта), обуке за самоградњу, понуде грађевинског и другог материјала и опреме по субвенционираним ценама; обезбеђивање привременог смештаја који задовољава минималне стандарде за породице без стана; куповина или узимање у закуп станова или кућа са окућницом у насељима са нижим ценама некретнина (најчешће у сеоским срединама). Просторни план такође у овом сегменту даје и препоруке за организацију јавних служби према хијерархијском нивоу насеља.

Третирајући **социјално становање** као један од кључних инструмената социјалне политике Републике Србије у домену становања, Просторни план

социјално становање не разматра као трошак, већ као „економски и друштвено исплативу инвестицију са дугорочним позитивним ефектима“, јер управо оно мора бити један од кључних чинилаца одрживог економског и социјалног развоја градова. Социјално становање не утиче само на повећање друштвене одрживости заједнице, већ и на тржиште рада, запосленост, унапређење стандарда становања, повећање мобилности радних места, економску стабилност, и друге превасходно економске параметре. Са друге стране, циљ социјалног становања није само обезбеђивање адекватног смештаја, већ и стварање неопходних предуслова за друштвену кохезију. Планирање у домену социјалног становања у Србији мора бити координисано са постављањем циљева регионалног и просторног развоја. **Социјално становање може бити важан чинилац равномерног регионалног развоја, исто као што и недостатак адекватног планирања социјалног становања може само амплификовати регионалне диспаритете.**

Сходно наведеном, главни проблеми који стоје пред успостављањем одрживог система социјалног становања идентификовани у оквиру Просторног плана су: **(1)** изузетно ниска, неефикасна и нетранспарентна јавна улагања у сектор становања, као и недостатак одговарајуће законске регулативе која би за циљ имала уређивање услова за добијање стамбених олакшица, односно субвенција (ови су механизми апсолутно неопходни када постоје услови ниске куповне моћи становништва, односно у ситуацијама када однос просечних цена станова према просечним годишњим примањима прелази број 4 – а у Србији је у тренутку доношења Просторног плана овај однос био преко 11); **(2)** застарели легислативни оквир који није у стању да на адекватан начин одговори актуелној ситуацији и интензивираним стамбеним потребама економски најугроженијег становништва;²¹¹ **(3)** постепена деструкција институција које су се на системски начин бавиле питањем становања, посебно у случајевима друштвених група којима је за решавање стамбених питања неопходна посебна подршка; **(4)** смањење обима стамбене изградње, која је са изграђених 10.000 станова у 2000. години достигла најнижи ниво, да би тек 2007. године била враћена на ниво из педесетих година прошлог века, са око 19.000 станова годишње; **(5)** распродаја друштвеног и државног стамбеног фонда кроз приватизацију, услед чега је у потпуности поништен иницијални циљ приватизације, а то је по тада важећем Закону о становању био покушај обезбеђивања средстава за решавање стамбених проблема социјално угрожених становника, те подстицање изградње станова; **(6)** одржавање на снази проблема избеглица и интерно расељених лица и недостатак финансијских средстава за решавање њихових стамбених проблема; **(7)** урбанистичко планирање које карактерише изразит недостатак флексибилности, као и неадекватна политика располагања грађевинским земљиштем, која је у комбинацији са веома израженим приливом избеглица и интерно расељених лица резултирала поражавајућим порастом броја случајева бесправне изградње (која, опет, без адекватних потеза у оквиру стамбене и социјалне политике неће и не може бити зауздана).

²¹¹ Коментар о застарелости легислативног оквира је интересантан пошто је најпре био превазиђен ступањем на снагу Закона о социјалном становању, да би опет добио на актуелности укидањем овог закона (који је формално замењен Законом о становању и одржавању зграда, иако је то, како је већ истакнуто, крајње неадекватно у домену социјалног становања).

На основу свега наведеног, јасно је да је **основни циљ у сектору социјалног становања** креирање услова за одрживу доступност стамбеног простора свим грађанима Републике Србије, што ће бити могуће само уз свеобухватну подршку и ангажовање релевантних чинилаца на националном и локалном нивоу, и то кроз утемељавање система за структурирано обезбеђивање стамбеног простора домаћинствима која из социјалних, економских и других разлога под тржишним условима не могу самостално да обезбеде адекватан стамбени простор.

Коначно, када у посебном сегменту бивају третирани **неформална насеља и бесправна изградња**, Просторни план их дефинише као „посебан феномен и драматичан резултат урбанизације у Републици Србији“. Наводи се проблем недостатка базичних података о социо-професионалној, економској и социјалној структури лица која предузимају бесправну изградњу, али и информација о броју, структури и разлозима бесправне изградње – што све отежава креирање адекватне социјалне политике у овој области, али и дугорочно остајање на сталном курсу спровођења овакве политике, те координацију и синхронизацију са политикама и праксама просторног и урбанистичког планирања, мерама усмереним ка смањењу сиромаштва и другим сродним политикама.²¹² Оно што се изводи као закључак је да основни циљ будућих активности на плану легалног регулисања и унапређења неформалних насеља у Републици Србији мора бити безусловно заустављање даље бесправне изградње и формирања нових неформалних насеља са једне, односно пажљиво и рационално интегрисање тих насеља у укупну урбану структуру, са друге стране.

Просторни план препознаје разлику између класичне бесправне изградње и узурпације. Док се под **бесправном изградњом** овде сматра изградња породичне куће за сопствене потребе на сопственој парцели (без угрожавања квалитета становања и живљења на суседним парцелама), **узурпација** се јасно дефинише као изградња на јавним или туђим приватним површинама (парковима, тротоарима, заједничким просторијама, заштићеним појасевима и зонама), којом се суседни објекти угрожавају (било изградњом у близини суседног објекта, било нарушавањем висинске и хоризонталне регулације). Ипак, јасно је и да се не може сва бесправна изградња посматрати на исти начин. Међу бесправним градитељима постоје значајне разлике у погледу економског статуса, што даље диктира бројне различитости између бесправно изграђених структура. Отежавајућу околност у разматрању овог проблема (и креирања адекватног одговора) чини и непостојање социјалне карте домаћинства, без које се не може анализирати њихов прави имовински статус.

Иако и у овом сегменту Просторни план наводи адекватне мере интервенција на свим нивоима, од директног интереса за овај рад је и да се те мере овде и наведу. **На националном нивоу**, неопходно је омогућити да процес легализације неформалних насеља постане саставни део националне стамбене политике. Што се **локалног нивоа** тиче, неопходно је: **(1)** припремити локалне стратегије и акционе

²¹² Треба истаћи да је крајње поражавајуће „признање“ у оквиру овако значајног документа да толика количина толико важних података, односно одредница једног толико распрострањеног друштвеног феномена као што је бесправна изградња није позната, већ се анализа започиње и завршава са глобалним узроцима распрострањивања феномена.

планове за санацију и реконструкцију неформалних насеља, те дефинисати мере за превенцију даље неформалне изградње, (2) припремити оперативне, интегралне пројекте консолидације директно намењене одвојеним зонама неформалних насеља (при чему такви пројекти морају да садрже мере опремања комуналном и социјалном инфраструктуром), (3) припремити адекватне урбанистичке планове намењене санацији и консолидацији постојећих неформалних насеља, (4) припремити конкретне, оперативне и интегралне пројекте комуналног опремања и уређивања грађевинског земљишта за потребе индивидуалне стамбене изградње, (5) дефинисати и уводити облике партиципације локалног становништва, и (6) јачати локалне капацитете у домену бољег управљања земљиштем, припреме и имплементације пројеката, промовисања и подстицања међусекторске сарадње у циљу обезбеђивања одрживости и квалитетног управљања ресурсима. Коначно, што се **корисничког нивоа** тиче, мере чије је спровођење потребно треба да омогуће самоорганизовање грађана и промовисање иницијатива које каналишу и уобличавају захтеве локалног становништва у сфери достизања вишег стандарда и бољег квалитета живота, организовање и спровођење програме обуке (уз рад на мотивисању локалног становништва за учествовање у оваквим програмима), обезбеђивање транспарентних и крајњим корисницима јасних финансијских планова за консолидацију и ревитализацију њихових насеља, при чему би локалној заједници била остављена отворена могућност избора начина партиципације, те различитих видова јавно-приватног партнерства који би били иницирани у циљу успешног спровођења мера унапређивања неформалних насеља.

4.1.2. Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године²¹³

Будући Просторни план Републике Србије наслања се на поставке претходна два Просторна плана Републике (донета 1996. и 2010. године), али и на програме имплементације и извештаје о реализацији претходног просторног плана, Национални инвестициони програм до 2025. године, стратегије и развојне документе државе, резултате бројних претходних истраживања, као и на међународне оквири и документа у сфери просторног планирања и развоја. Одлуку о изради Просторног плана Републике Србије за период од 2021. до 2035. године усвојила је Влада Републике Србије јула 2019. године²¹⁴, а израда плана започета је у септембру 2019. године.

²¹³ Напомена: како је током израде овог рада актуелан Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године (иако у завршној години свог спровођења), у овом сегменту рада коментарисан је материјал доступан под насловом „Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године – Основни концептуални приступ просторном развоју за рани јавни увид“, објављен фебруара 2020. године, те Нацрт просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године који је постао доступан марта 2021. године. Иако је у односу на првонаведени документ Нацрт просторног плана новији и опсежнији документ, жеља је била да се анализом оба документа укаже и на процес планирања у оквиру области релевантне за ову дисертацију, посебно имајући у виду проток времена и развој ситуације између њиховог публикавања (или у многим случајевима стагнацију или негативне развојне трендове).

²¹⁴ Сл. гласник РС бр. 48/2019

Будући просторни план републике утемељен је на постојећим јавним политикама из бројних области. Тако се у сфери становништва и социјалног развоја опредељење плана за развој урбаних насеља и система поклапа са мерама које су планиране или су већ на снази, а које се тичу борбе против повећаног ризика од сиромаштва и/или социјалне искључености, посебно младих и припадника осетљивих, односно рањивих група. Конкретније, од новог Просторног плана очекују се директни позитивни ефекти (кроз развој јавних служби) на обезбеђивање једнакости, универзалности, континуитета, доступности и прилагођености мреже објеката јавних служби и пружања услуга за све кориснике, као и на побољшање квалитета живљења и социјалну укљученост становништва. У истом домену Просторни план има намеру да одговори и на неадекватно стање постојеће и заостајање у развоју нове саобраћајне, техничке, комуналне и социјалне инфраструктуре.

Анализирајући стање у Србији у области становништва и социјалног развоја, будући просторни план коректно примећује да је просторна доступност кључни услов за праведан социјалан развој и кохезију друштва. Конкретно, у сфери социјалног развоја, мрежа јавних служби и становања, истиче се да неадекватна просторна доступност услуга у области социјалног развоја само појачава постојећу социјалну искљученост, те погоршава услове и квалитет живота, и као таква дејствује као један од круцијалних чинилаца уништавања социјалне кохезије (што је највише приметно у сеоским, периферним и саобраћајно лоше интегрисаним срединама). Поред тога, истиче се да су у оквиру приватизационих процеса започетих деведесетих година XX века неповратно изгубљени многи објекти и простори који су били циљано грађени за потребе услуга од јавног интереса, док наставак овакве праксе представља озбиљну препреку на путу унапређивања квалитета и стандарда у овој области.²¹⁵ Такође, веома је забрињавајућа чињеница да у Србији тренутно не постоје подаци о корисницима социјалне заштите према типу насеља у коме живе (иако треба приметити да Просторни план ситуацију сагледава са становишта поделе насеља на градска и сеоска, а не у односу на типологију насеља која је у фокусу овог рада).

Посебно важан показатељ у оквиру анализе и оцене стања у области становања је да је удео станова изграђених за потребе социјалног становања у укупном изграђеном стамбеном фонду још увек занемарљиво мали, те да је проблем јасно изражен и на институционалном нивоу, пошто је у Србији на локалном нивоу тренутно у функцији свега 10 непрофитних стамбених агенција. Овај проблем далеко превазилази потребе само ромског становништва: на нивоу републике 5,7% домаћинстава стан користи на основу сродства, а 5,1% домаћинстава су подстанарска; о томе колико је стамбени простор неприуштив сведочи податак да је однос између годишње нето зараде и просечне цене стана просечне величине 1:10,5,

²¹⁵ Не би ово требало посматрати само као неминовност транзиције (иако и она свакако игра важну улогу), јер је транзиција сама по себи неминован и свеукупно користан процес, али у пракси често компромитован или узурпиран од стране субјеката чији лични интерес надвлада над општим. У транзицији у Србији (као и у другим државама које су у протеклим деценијама пролазиле кроз сличне друштвене промене) свакако је дошло до губитака који су овде поменути и који су могли бити избегнути, да је држава испољила довољно воље и способности да транзицију спроведе на адекватан начин.

док је 2018. године 31,3% становника за трошкове становања морало да одвоји више од 40% својих прихода (11,8% становништва се налази у стању изразите стамбене депривације). Такође, посебан проблем је и изузетна енергетска неефикасност стамбеног фонда (за трошкове енергије издваја се 13,3% прихода), а у подстандардним и неформалним насељима посебан проблем представља инфраструктурна неопремљеност.²¹⁶

Постављени циљеви просторног развоја Републике Србије у великој мери су у складу, односно представљају континуитет у односу на циљеве Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године. **Општи циљ** јесте достизање одрживог и равномернијег просторног развоја, ублажавање регионалних разлика и већи степен територијалне кохезије ради побољшања квалитета живота, затим успоравања неповољних демографских процеса и стварања услова за останак младих у земљи, уз унапређење конкурентности, приступачности, јачање територијалног капитала и очување идентитета простора, прилагођавање делатности у простору и насеља на климатске промене. Идући ка **посебним циљевима**, од интереса за овај рад значајни су напори који су жељени у циљу:

- заустављања даље деградације простора и животне средине, угрожавања и уништавања природних ресурса,
- сузбијања непланске изградње,
- санације и ревитализације угрожених подручја (посебно оних која поседују перспективе развоја), те управљања функцијским и просторним конфликтима,
- успостављања одрживог демографског развоја, постизања уравнотеженијег просторног размештаја становништва и смањења одлива млађег и квалификованог кадра,
- управљања миграцијама у складу са популационом политиком и дугорочним потребама развоја и кретањем на тржишту рада,
- стварања квалитетног окружења за улагања у јачање и развој људског капитала у свим територијалним целинама, и
- даљег развоја социо-економских структура становништва.²¹⁷

Циљеви просторног развоја значајни са становишта овог рада **сврстани су у области демографског развоја, развоја урбаних насеља и система, и социјалног развоја, мреже јавних служби и становања**. Што се демографског развоја тиче, будући Просторни план за циљ поставља стварање квалитетног окружења за улагања у јачање и развој људског капитала у свим регионалним целинама и јединицама локалне самоуправе. У области развоја урбаних насеља и система, као циљ је препознат одрживи развој урбаних целина, који треба да буде реализован унапређењем економског, социјалног и културног развоја, побољшањем квалитета уређења урбаног простора, поспешивањем заштите животне средине и бољим

²¹⁶ Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године – нацрт, стр. 80-81

²¹⁷ Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године – Основни концептуални приступ просторном развоју за рани јавни увид, стр. 55

прилагођавањем на климатске промене, побољшањем друштвеног благостања (квалитета живота, здравља становништва и безбедности), приуштивим и квалитетним становањем, очувањем и афирмацијом градитељског наслеђа и урбаног идентитета. Коначно, у домену социјалног развоја, мрежа јавних служби и становања, постављени циљеви укључују остваривање минималних стандарда квалитета услуга од јавног интереса (било да се ради о основним услугама или о услугама вишег ранга), побољшање доступности и квалитета јавних служби (посебно у руралним подручјима, подручјима са ниским густинама насељености и за рањиве, тј. осетљиве категорије становништва), активан допринос услуга од општег интереса постизању социјалне укључености и кохезије и повећању запослености и радне сигурности, повећање обухвата деце у предшколским установама, потпуни обухват деце основним обавезним образовањем, те побољшање услова за наставак средњег и високог образовања за младе, повећање укључености и обухвата друштвено осетљивих група специјализованим програмима, повећање обухвата и квалитета основне здравствене и социјалне заштите, обезбеђивање одговарајућег и одрживог становања за све грађане, уз подршку и ангажман државе и локалних заједница и унапређење система стамбене подршке за домаћинства која нису у могућности да самостално на тржишту обезбеде одговарајући стан, правно регулисање, санација и уређење неформалних насеља интегрисањем у урбано или рурално насеље, уз ограничавање њиховог ширења и спречавање формирања нових бесправно изграђених подручја, и коначно унапређење услова становања за становнике подстандардних насеља и ромских енклава, уз подстицање социјалне интеграције и инклузије.²¹⁸ Тенденције најпре наведене у Основном концептуалном приступу просторном развоју практично су пренете и у касније објављени Нацрт просторног плана.

У области социјалног развоја, мрежа јавних служби и становања, концепција просторног развоја ће по будућем Просторном плану Републике Србије бити базирана на Агенди 2030 Уједињених нација о одрживом развоју и Европском стубу социјалних права. Истакнуто је да је просторна доступност једна од кључних димензија социјалног развоја и јавних служби, односно сервиса од општег или јавног интереса. Корелација између просторне доступности услуга и социјалне искључености је од раније препозната, па се стога истиче да ће повећање просторне доступности услуга у области социјалног развоја директно утицати на редуцирање социјалне искључености, унапређење квалитета живота, те као један од најважнијих чинилаца утицати на побољшање социјалне кохезије. Посебно се наводи да припадници маргинализованих друштвених група који живе у енклавама у урбаним подручјима због бројних баријера често не могу да користе услуге јавних служби, те се суочавају са вишеструком депривацијом и готово потпуним одсуством услова за интеграцију у социјално окружење. Пут ка побољшању животних услова у предметним енклавама води преко сложених вишедимензионалних програма - интегрисаних услуга - које заједно треба да организују и реализују јавни сектор (државне установе), специјализоване и квалификоване организације цивилног друштва, локална удружења и грађани из самих енклава.²¹⁹ Поред тога, дефинисано

²¹⁸ Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године - нацрт, стр. 153

²¹⁹ Исто, стр. 246

је да ће, што се инклузије маргинализованих друштвених група и повећања социјалне кохезије тиче, концепција развоја становања бити заснована на имплементацији два основна принципа: доступности адекватног и одрживог становања за све грађане, праћеног развијеним системом стамбене подршке, те унапређењу квалитета становања у постојећим депривираним и неформалним насељима, имајући у виду јасно опредељење да се ширење оваквих насеља или формирање нових у другим срединама мора енергично ограничити (што је практично пренето из претходног Просторног плана републике). Национална стамбена стратегија ће бити извор за дефинисање нарочитих видова подршке државе развоју становања које треба да допринесе социјалној инклузији и смањењу сиромаштва. Нацрт просторног плана Републике посебну пажњу обраћа на потребу регулисања и унапређења неформалних и подстандардних насеља, дефинишући следећа планска решења:

- обезбеђивање средстава из јавних буџета и међународних извора за континуирано спровођење програма регуларизације и обнове насеља;
- креирање стручно-аналитичке основе;
- просторно уређење неформалних и подстандардних насеља кроз израду, преиспитивање и ажурирање урбанистичких планова и програма за санацију и унапређење ових насеља, спровођење поступка урбане комасације и израду пројеката за изградњу недостајуће инфраструктуре (уз изражену партиципацију локалног становништва);
- подстицање осигурања правне сигурности поседа у неформалним насељима озакоњењем стамбених објеката;
- приоритетно спровођење програма регуларизације и обнове подстандардних ромских насеља, по могућству уз избегавање расељавања, и кроз међусекторску сарадњу (становање, социјална заштита, здравље, образовање, култура и запошљавање);
- пружање стамбене подршке социјално угроженим домаћинствима у неформалним и подстандардним насељима за унапређење стамбених објеката;
- изградња и унапређење постојеће саобраћајне и комуналне инфраструктуре у насељима (приоритетно је решавање комуналних проблема који непосредно утичу на ниво хигијене и здравље становника);
- спровођење програма обезбеђивања одговарајућег становања за становнике који се расељавају са непогодних локација за становање;
- унапређење квалитета становања у неформалним насељима кроз мање урбане интервенције, уз подстицање активног учешћа локалног становништва у свим фазама реализације пројеката;

- спречавање будуће неформалне изградње кроз подизање свести о њеном утицају на економски развој и оснаживањем одговарајућих законских и регулаторних оквира.²²⁰

На крају, разматрајући жељене ефекте будућег Просторног плана Републике Србије, примећује се да се говори о директном позитивном утицају развоја јавних служби на остваривање једнакости, универзалности, континуитета, доступности и прилагођености мреже објеката и пружања услуга за све кориснике, на повећање квалитета живљења и социјалну укљученост становништва у урбаним и руралним насељима, као и на развој урбаних система и рурални развој.²²¹

4.2 ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ НИЖЕГ РАНГА

Просторни план јединице локалне самоуправе представља стратешки документ којим се дефинишу средњерочни или дугорочни циљеви развоја унутар територије која припада локалној самоуправи. У односу на тематику којом се бави овај рад и на основу досадашње праксе планирања и спровођења планова у Србији, може се рећи да се овде ради о прилично општем документу (посматрајући конкретне проблеме и захвате који су потребни да би се омогућило унапређење стамбених услова у ромским насељима), и који по својој природи најчешће не обрађује на посебан начин питање неформалног ромског насеља на територији одређене општине или града.

Просторни планови јединица локалних самоуправа донети су за територије свих општина и градова, у складу са важећим законским прописима, али и у складу са стратешким планским оквиром постављеним унутар Просторног плана Републике Србије, односно релевантног регионалног просторног плана. У односу на просторне планове вишег реда, просторни планови јединица локалних самоуправа ближе одређују смернице за развој појединих делатности и намену површина, као и услове за одрживи и равномернији развој на територији јединице локалне самоуправе.

Типично, до сада донети просторни планови јединица локалне самоуправе садрже шематске приказе за уређење насеља, као и основе за уређење сеоских насеља, различите по нивоима детаљности разраде, али и у неким случајевима нешто детаљнија правила у вези са изградњом и уређењем простора. Оваква пракса утицала је на то да у одређеном броју случајева територије локалних самоуправа буду покривене просторним плановима који садрже и елементе за директну примену, иако се превасходно ради о виду стратешких планских докумената.

Конкретно, планске одреднице у оквиру општинских просторних планова које су имале битнијег утицаја на просторни развој општина и градова односе се на мрежу јавних служби, социјални развој и становање. Наравно, у свим овим случајевима радило се са једне стране о смерницама које су биле усклађене са оним

²²⁰ Исто, стр. 251-252

²²¹ Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године - Основни концептуални приступ просторном развоју за рани јавни увид, стр. 92

што су прописали планови вишег реда, односно, са друге стране, у хармонији са локалним специфичностима. Просторни планови јединица локалне самоуправе су тако садржали различите мере унапређења бонитета појединих објеката јавних служби, али и предлоге за повезивање различитих активности ради рационалније и сврсисходније организације, односно додатне децентрализације. Међу активностима које су стога биле идентификоване као приоритетне у области функционисања јавних служби биле су: уједначавање доступности, повећање квалитета услуга и физичке доступности објеката, диверзификација и флексибилнија организација услуга, као и стимулисање инвестиција и донација приватног сектора усмерених ка развоју јавних служби.

Нажалост, планерска пракса на локалном нивоу у Србији чини да просторни планови јединица локалне самоуправе не могу представљати значајнији ослонац за напоре који су у фокусу ове дисертације. Израда просторног плана овако нижег ранга у пракси је пречесто примарно одраз задовољавања законске обавезе, док су стратешки карактер или развојна оријентација у другом плану или скоро одсутни у просторним плановима општина.²²²

4.3 УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ

У односу на просторни план, урбанистички план је документ који пружа бољи основ за побољшање животних и стамбених услова у неформалним или подстандардним ромским насељима, односно настојању да се унапреде и легализују оваква ромска насеља. Урбанистички планови који се у Србији доносе су **генерални урбанистички план, план генералне регулације и план детаљне регулације**.²²³ У зависности од свог обухвата и ранга, урбанистички планови покривају целу територију градског насеља (генерални урбанистички план и у неким случајевима план генералне регулације) или само његов део (план генералне регулације и план детаљне регулације). Плански документи оваквог карактера израђују се за максимални временски период од 25 година.

Проблематика становања Рома и њихових насеља у пракси бива предмет разматрања и обраде планова генералне или детаљне регулације.

Покривање ромских насеља адекватним и ажурираним урбанистичким плановима важно је са више аспеката. Урбанистички план представља неопходан правно-регулаторни оквир за унапређење подстандардних насеља. Добра планска документација је неопходни основ за системско унапређење насеља. Насеље које се налази у обухвату урбанистичког плана и које је као такво препознато оваквим документом постаје средина у којој су створени предуслови за изградњу, односно реконструкцију комуналне инфраструктуре. Један од главних резултата доношења урбанистичког плана је разграничење земљишта које има јавну намену од делова насеља на којем су приватни поседи, а затим и отварање могућности за

²²² Шећеров, В, Филиповић, Д. (2010). Искуства и проблеми у имплементацији просторних планова општина. Београд: Гласник Српског географског друштва, година 2010, свеска ХС – бр. 1, стр. 197

²²³ Закон о планирању и изградњи, члан 11, став 2

организовани физички и просторни развој насеља.²²⁴ Коначно, значај урбанистичких докумената у случају подстандардних насеља огледа се и у улози планске документације као полазном основу за укњижавање објеката, те предуслову за легалну реконструкцију или доградњу стамбених објеката. Иако постоје, као што је већ описано, средине, односно насеља и објекти чији је опстанак на некој локацији немогућ услед различитих и законски прописаних критеријума, треба приметити да су у пракси овакви случајеви у убедљивој мањини у односу на локације чије је унапређење могуће, ма колико пут до жељених резултата био дугачак. Ако се решавање овог проблема супротстави идеји о расељавању ромских насеља и подизању нових на некој другој локацији (осим, као што је наведено, када је то апсолутно нужно), од суштинске је важности подсетити се да је унапређивање угрожених локација најјефтинији, друштвено најбезболнији и најадекватнији приступ за становнике ових насеља.²²⁵ Унапређивање је много боља опција од расељавања, и поред тога што унапређивање некад може да подразумева веома дугачак процес у оквиру којег је потребно израдити и урбанистички план.

У најкраћим цртама, планови генералне и детаљне регулације разликују се по обухвату и степену општости. Уколико је примарни циљ израде неког урбанистичког плана тај да се њиме крене у решавање стамбених и комуналних проблема у одређеном ромском насељау, треба имати у виду да израда и једне и друге поменуте врсте плана може бити адекватан избор за потребе укључивања ромских насеља у правилне урбанистичке токове, те да ће бројне просторне особености конкретних насеља и њихове околине бити фактори због којих ће се јединице локалне самоуправе на чијој територији се налазе предметна насеља одредити за израду плана генералне или детаљне регулације. Планови генералне регулације се обавезно доносе за цело грађевинско подручје насељеног места, засебно третирајући посебне делове насељеног места. Иако је често схватање да се план детаљне регулације израђује само уколико је то прописано просторним планом јединице локалне самоуправе или урбанистичким планом вишег ранга, аутономију при доношењу одлуке о изради плана детаљне регулације има сама јединица локалне самоуправе, те евентуално неприпознавање ромског насеља као просторног ентитета који би требало посебно третирати кроз израду плана детаљне регулације у оквиру плана вишег ранга не може и не треба да буде препрека у третирању једне овакве средине адекватним урбанистичким планом. План детаљне регулације најчешће јесте најбољи оквир за потребе легализације и унапређивања неформалних ромских насеља²²⁶, и то посебно за управљање насељем, успостављање услова изградње, разграничење земљишних парцела и инфраструктурно опремљивање, али његова слабост је чест недостатак најновијих катастарско-топографских подлога у општини (неопходних за израду овог плана). Битно је истаћи и да план генералне регулације може ефикасно да реши питање поделе земљишта на јавно и приватно, што је предуслов за решавање бројних других

²²⁴ Мацура, В, Ристић, С, Лукић, Б. и Дивјак, Л. (2010). Водич кроз легализацију неформалних ромских насеља. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 23.

²²⁵ Мацура, В, Цвејић, Ј, Ференчак, М, Петовар, К. (1997). Ромска енклава Орловско насеље – Концепција одрживе обнове и резултати. Београд: Друштво за унапређивање ромских насеља.

²²⁶ Члан 27 Закона о планирању и изградњи по први пут јасно идентификује план детаљне регулације као документ који може да регулише неформално насеље.

питања у неформалним ромским насељима, која се тичу пројектовања и изградње инфраструктурних мрежа, парцелације, грађевинских дозвола, легализације итд. У сваком случају, урбанистички планови имају специфичну улогу у посредовању између политика и стратегија са вишег нивоа и реализације пројеката и активности на локалном нивоу: урбанистички планови су инструменти реализације просторних планова, док је за достизање жељених резултата у пракси неопходно да планови дефинишу јасне правне, финансијске, економске, организационе, техничке и управљачке мере и инструменте.²²⁷

5. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ РОМСКИХ НАСЕЉА

Унапређивање животних и стамбених услова у неформалним или подстандардним ромским насељима врло је комплексно питање. Не ради се о проблему који је могуће решити деловањем унутар само једног сектора, баш као што се и не ради о проблему искључиво стамбеног или комуналног сектора, јер се, као што је већ описано, ради о систему спојених судова где становници ових насеља решење својих животних проблема треба да нађу у стамбено-комуналном, али и систему социјалне заштите, образовном систему, здравственом систему, те систему запошљавања. Интервенције које су неопходне не само да припадају различитим секторима, већ је неопходна и њихова адекватна координација. Примера ради, и најбољи програм социјалног становања остављен сам за себе пружиће породицама корисника само физичко уточиште, односно кров над главом. Уколико овакав програм није праћен иницијативама за, између осталог, стручно оспособљавање, укључивање деце у образовни систем, издавање личних докумената и укључивање у здравствени систем, те укључивање у систем социјалне заштите, корисници ће се убрзо наћи у проблемима који се тичу плаћања комуналија и сличних дажбина, на шта би условима уговора о коришћењу социјалних станова били обавезани, што би могло резултирати раскидом уговора и губитком права на коришћење социјалних станова, па би своје стамбено питање изнова из нужде решавали усељавањем у насеље неформалног или нехигијенског карактера.

У пракси, сваки програм или пројекат који се тиче нехигијенских насеља (било да се ради о унапређењу животних услова или о комплетном пресељењу) мора да садржи и одреднице социјалне и економске политике, образовања, здравствене заштите и, генерално, забране дискриминације. Да би се са речи и лепих жеља прешло на дела, неопходно је да се поред стриктно урбанистичких и комуналних питања надлежне структуре позабаве и многим другим: утврђивањем потреба и збрињавањем најугроженијих, активним приступом служби социјалне заштите (задуженим да дугорочно покушају да кориснике оспособе за осамостаљивање), економским оснаживањем породица преко развојних програма, обезбеђивањем радних места, едукацијом за обављање нових делатности, донацијама и кредитима за започињање самосталног пословања, обезбеђивањем равноправног приступа тржишту, укључивањем деце у редовне предшколске и школске установе,

²²⁷ Шећеров, В, Филиповић, Д. (2010). Искуства и проблеми у имплементацији просторних планова општина. Београд: Гласник Српског географског друштва, година 2010, свеска ХС – бр. 1, стр. 200-201

описмењавањем и просвећивањем одраслих, превентивном здравственом заштитом и здравственим просвећивањем, и сличним. Такође, важно је не посматрати проблеме мањинских група изоловано од ставова већинског становништва које их окружује. Заустављање дискриминације је тежак посао базиран на дуготрајним напорима, а јавно мњење је потребно константно просвећивати да би се дошло до жељене толеранције.

У наредном сегменту рада пажња ће бити усмерена ка кључним принципима који морају бити узети у обзир у циљу достизања адекватних резултата у пракси унапређивања стамбених услова у неформалним или подстандардним ромским насељима у Републици Србији.

5.1 СВЕОБУХВАТНОСТ

Као што је већ наведено, унапређивање ромских насеља није питање на које се може пружити једнодимензионалан одговор. У сагледавању проблема неопходно је бити свестан свих његових аспеката, односно свих чинилаца који имају утицаја како на постојећу ситуацију, тако и на жељени процес унапређивања. Такође, адекватна анализа мора да идентификује и утицаје и међузависност унапређене ситуације у неком насељу са околином, јер не треба изгубити из вида да између неформалног, односно подстандардног ромског насеља и његове околине постоје комплексни односи међузависности. Ситуацију треба адекватно сагледати, а то је могуће једино ако се идентификују и анализирају сви њени аспекти.

Баш као и у општој планерској пракси, у обрађивању ове материје неопходан је интегрални приступ, јер ће се само тако доћи до адекватних одговора на овако компликовану и специфичну проблематику. Третирањем ситуације из секторске перспективе, односно проналажењем решења само унутар једне области, неће се доћи до одрживог и дуготрајног решења. Осим тога, могуће су и пожељне синергије мера донешених у оквиру различитих области, које ако су пажљиво испланиране могу довести до у великој мери повољнијих решења него да службе које се хватају у коштац са проблемима подстандардних ромским насељима раде индивидуално и без међусобне координације. Стога, када се ради о побољшању животних услова у једном ромском насељу, у такво настојање морају бити укључени програми становања, образовања, здравства, запошљавања и социјалне заштите, односно социјалног старања.

Последице деловања које је супротно овом начелу евидентне су на примеру Блока 20 у Јамболу, у југоисточној Бугарској. Тамошње власти су у жељи да пруже адекватан смештај већем броју сиромашних и угрожених породица (међу којима су већину чинили Роми) 1989. године изградиле осмоспратни блок са социјалним становима у које је усељено преко 1500 становника. Са стамбеног становишта овакав пројекат је био оправдан и квалитетан, али чињеница да није праћен комплементарним програмима у другим кључним областима, те транзициони период у који је Бугарска недуго затим ушла, условили су убрзано пропадање блока. Његови становници остали су на маргини друштва, нису имали средстава да плаћају комуналне дажбине, да би затим почели да делове конструкције распродају или

користе као огревни материјал. Зграда је до 2010. године постала опасна за становање (претходних година су због штете нанете инсталацијама струја и вода морали да буду искључени), те је срушена, а око 1300 Рома који су још увек живели на тој локацији су тако остали и без рудиментарног крова над главом.

Слике 14 и 15: Блок 20 у Јамболу (Бугарска) изграђен 1989. за потребе социјалног становања, али упропашћен услед лошег одржавања и неадекватног одговора на екстремно сиромаштво Рома становника блока. Слика 14 приказује стање зграде пред рушење 2010, док је слика 15 неколико година старија. (извор: <https://www.reddit.com>)

5.2 ЕТНИЧКО И СОЦИЈАЛНО МЕШАЊЕ

Иако су Роми ти који се налазе у тешкој позицији, и чија су неформална насеља у центру пажње ове дисертације, било би погрешно посматрати та насеља и прилике и проблеме у њима изоловано, односно ван ширег контекста и заједничке перспективе са околиним насељима и структурама. Интервенције у циљу побољшања стамбених услова јесу неопходне, али би исто тако било погрешно осмишљавати их и спроводити у кључу некаквог „ромског урбанизма“²²⁸, односно политике која циља искључиво Роме.

Оно што јесте потребно је балансиран приступ који омогућава и поспешује етничко и социјално мешање. Само увођењем оваквих мера може се допринети борби против сегрегације и гетоизације, која би проистекла из крајње изолационог деловања мера које не узимају у обзир шири контекст. С једне стране, уколико се ради искључиво на унапређењу стамбених или комуналних прилика у угроженом ромском насељу, а без додирних тачака са ширим унапређењем прилика у околини или читавој општини, доћи ће се до тачкастог напретка који дугорочно неће пуно допринети инклузији и интеграцији маргинализованих Рома, осим што ће живот

²²⁸ Нужно је овде напоменути да се термин под наводницима не користи у циљу умањења вредности мера афирмативне акције или позитивне дискриминације, већ због опасности да се у настојању обезбеђивања помоћи Ромима занемаре законске обавезе у области урбанизма и становања, и тиме решење које се предложи или спроводи постане неодрживо са законског становишта. Урбанизам сам по себи не познаје префикс оваквог типа: мере и решења морају бити универзално примењиви. Уколико су законски прописи неповољни по рањиву или маргинализовану популацију, треба их мењати, али се у сваком тренутку мора обезбедити поштовање постојеће легислативе (о чему ће бити речи у наредном сегменту).

унутар њиховог насеља бити нешто подношљивији. Нажалост, са друге стране, овакво делање може бити и контрапродуктивно, узме ли се у обзир чињеница да су у транзиционој Србији потребе стамбено-комуналних унапређења присутне у многим срединама, те колико год то неутемељено било, помоћ Ромима може произвести негативне емоције код околног становништва, дубоко увереног да је и њима потребна помоћ.

За време и након активности које ће довести до побољшаних услова становања у ромским насељима, потребно је спроводити мере које ће као крајњи циљ имати интеграцију, односно поспешивање суживота Рома и околног становништва. Примера ради, сврсисходније би било унапредити услове у постојећим образовним установама (предшколским и школским) које се налазе у близини ромског насеља које се третира, те ромску децу упућивати у ове установе и поспешивати етничко мешање, него градити нове установе или анексе истих у оквиру ромских насеља, како би ромска деца похађала баш те установе и ултимативно остајала сегрегирани, односно раздвојена од својих вршњака припадника већинске популације. Као прво, ромска насеља су у највећем броју случајева недовољно велика да изискују постојање сопствене образовне установе. Поред тога, додатни рад са ромском децом најчешће јесте потребан, али је далеко сврсисходније упућивати педагошке асистенте у ромска насеља (пракса која у Србији постоји већ више година), него омогућити и продубити физичко раздвајање Рома и осталог становништва већ у том узрасту.

Слике 16 и 17: Зграде социјалног становања намењене корисницима из различитих етничких и социјално угрожених група у Смедереву и Малом Мокром Лугу (општина Звездара, Београд) (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Увек треба имати у виду да побољшање стамбених услова није циљ сам за себе, већ је део шире слике, а да је крајњи циљ интеграција и инклузија Рома. Ипак, стручњаци упозоравају и на другу крајњост, по којој може доћи до уништавања постојећих добростојећих ромских заједница са често дугом традицијом, зарад „боље социјализације“. Оваква пракса једнако је погрешна колико и расељавање Рома са одређених локација и њихово насељавање у новоформирана ромска насеља на периферијама градова под плаштом „очувања ромског идентитета“.²²⁹ Као што је наведено, потребан је уравнотежен приступ.

²²⁹ Мацура, В, Ристић, С, Лукић, Б. и Дивјак, Л. (2010). Водич кроз легализацију неформалних ромских насеља. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 12.

5.3 ПОШТОВАЊЕ ЗАКОНА И ПРОПИСА

Да би се обезбедила одрживост и дуготрајност жељених решења, у процесу унапређивања стамбених услова у подстандардним ромским насељима не може бити пречица, односно не може се планирати и радити мимо постојећег законског и планског оквира. У сваком кораку мора се обезбедити поштовање закона и прописа. Сви актери укључени у процес унапређивања насеља морају да поштују сва правила релевантна за конкретне кораке и активности унутар процеса. Само оваквим понашањем гарантује се сигурност живота у насељу и даљег развоја насеља, јер свако одступање од законских прописа приликом интервенција у ромским насељима доводи таква решења у опасност од нужног враћања у почетно стање, што може наложити релевантна инспекција или други надлежни орган. Чак иако је неко решење идентификовано као нешто што је у најбољем интересу Рома становника проблематичног насеља, уколико је оно у колизији са неким законом или прописом, не сме бити примењено. Једноставно, ситуација која би проистекла из такве активности била би незаконита, те неодржива.

Са друге стране, не треба обесхрабрити настојања да се проблематични законски прописи мењају, како би нека решења која су у датом тренутку супротна постојећим прописима била омогућена. Примера ради, 2014. године развијена је иницијатива за измену Закона о планирању и изградњи у његовом делу који регулише изградњу, односно издавање грађевинских дозвола. Закон је предвиђао низ ситуација, односно објеката за чију изградњу није потребно исходовање грађевинске дозволе, док је међутим процедура за издавање грађевинске дозволе доста захтевна, и често сиромашним ромским породицама нејасна. Владимир Мацура, тада консултант Мисије ОЕБС у Србији, приметио је да је процедура обезбеђивања грађевинске дозволе потпуно иста било да се ради о изградњи неког већег објекта, или доградњи постојећег стамбеног објекта. Такође, оно што је идентификовано у пракси је да је ромским кућама које су биле карактерисане као условне често била потребна доградња у смислу изградње мокрог чвора, односно купатила, што по Закону о планирању и изградњи није било могуће без исходовања грађевинске дозволе. Стога је лансирана иницијатива да се специјалан случај овакве доградње подведе под већ постојеће случајеве када грађевинска дозвола није неопходна, а да се злоупотребе спрече навођењем конкретног параметра у оквиру релевантног члана Закона, у вези са наменом просторије која се дограђује, те максималном дозвољеном површином овакве просторије (од тада прецизираних 10 m²). На тај начин Ромима из подстандардних насеља значајно би се помогло и олакшало да (уколико су у ситуацији) сами унапреде своје стамбене услове. Нажалост, наведена иницијатива тада није наишла на разумевање законодаваца, те том приликом није дошло до жељене промене.²³⁰ Ипак, овакав исход не искључује

²³⁰ Још један сличан пример представља иницијатива коју је 2009. године покренула група стручњака коју су чинили професорка Ксенија Петовар и представници Групе 484 у циљу измене Закона о социјалном становању. Наиме, закон је међу корисницима социјалних станова право коришћења (а касније и право на упис власништва, те евентуално и отуђење) давао појединцу, одабраном члану домаћинства, што је готово стопроцентно бивао мушкарац – глава породице. Наведени стручњаци су

могућност да се у будућности нешто промени у позитивном смислу, те не треба да обесхрабри.

5.4 УМЕРЕНЕ ПРОСТОРНО-ФИЗИЧКЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Осим у посебним случајевима, не би требало прибегавати расељавању постојећих подстандардних ромских насеља, те прибегавати просторним и физичким интервенцијама толико великог обима да постојеће насеље нестане. Не ради се овде само о активностима циљаним ка унапређењу животних и стамбених услова у којима Роми живе, већ и о оним развојним активностима којима одређено ромско насеље стоји као сметња, те ће мере које се планирају предузети Роми третирати као колатералну штету.

Тако би, на пример, кад год је то могуће требало избећи прибегавање планирању и изградњи одређених већих видова саобраћајне или енергетске инфраструктуре на подручју постојећих ромских насеља – без обзира на њихово стање и комуналну опремљеност. На првом месту, ромска насеља су у просеку целине које не захватају велику површину унутар градова и општина, те би било реално очекивати да је у процесу планирања инфраструктурних коридора или других површина и објеката јавне намене могуће избећи просторну колизију, односно учинити да ромска насеља не буду целине које ће бити жртвоване зарад изградње неких других објеката.

Пракса изградње великих саобраћајница, индустријских зона, депонија и сличних објеката преко, односно на уштрб постојећих ромских насеља треба да буде напуштена. Овакве ситуације су биле честе у прошлости, као што је био пример расељавања, односно рушења некадашње Јатаган мале због изградње ауто-пута кроз Београд, али и изградње клиничког центра и захуктале урбанизације града, као и расељавање седамдесетак ромских породица приликом изградње стамбених насеља Медаковић. У новијој историји, добро су познати примери расељавања слама испод моста „Газела“, те расељавања ромских породица које су у нехигијенским условима живеле на подручју на ком ће се изградити насеље Белвил. Неке од оваквих интервенција јесу оправдане и неминовне, док су неке могле бити избегнуте. Циљ овог рада није да се дају оцене оваквим појединачним случајевима. Овде се само жели истаћи да су само умерене просторно-физичке интервенције нешто што ће донети жељену избалансираност развоју.

ову праксу препознали као погрешну, јер су сматрали да би право на коришћење социјалног стана требало да припада свим члановима домаћинства (што би их ставило у равноправан положај и отклонило опасност да остану без адекватног смештаја у случају распада породице). На крају крајева, социјални стан се уобичајено условима конкурса додељује одређеној породици управо због стања у којој се налази читава породица, а не само на основу положаја особе која се идентификује као глава породице. Нажалост, ни ова иницијатива није у своје време уродила плодом.

Слике 18 и 19: Некадашње ромско насеље Белвил на Новом Београду, пре и за време изградње нових стамбено-пословних објеката на овој локацији

5.5 ЛИЧНИ ДОКУМЕНТИ КАО ПРЕДУСЛОВ ЗА ИНТЕГРАЦИЈУ

Као што је већ наведено, Роми се у Србији суочавају са значајним проблемом по питању добијања личних докумената, на првом месту личне карте. Иако је у претходних десетак година дошло до одређених помака и побољшања ситуације, део ромске популације још увек не поседује лична документа, због чега се ови становници Републике Србије свакодневно суочавају са бројним проблемима на плану уживања и остваривања низа људских права, превасходно у областима здравствене и социјалне заштите, образовања, запошљавања, те стицања непокретности и друге имовине.

У области становања, нужно је приметити да је за обезбеђивање грађевинске дозволе неопходно пружити доказ о власништву над парцелом на којој се планира изградња. Са друге стране, многи Роми (посебно у неформалним и подстандардним насељима) нису власници земљишта на којима се налазе њихове куће, или немају формалан доказ о власништву над тим земљиштем. Издавање личне карте у Републици Србији је дуго било повезивано стриктно са адресом пребивалишта, односно сталног места становања, или са адресом привременог боравка. Део адресе је кућни број, а кућни број се једино издавао за објекте изграђене на основу поменуте грађевинске дозволе²³¹.

Овакав својеврни зачарани круг донекле је разбијен доношењем Закона о допунама закона о ванпарничном поступку 2015. године, односно одредницама које су из тог закона проистекле, а које су Ромима (али у једнакој мери и припадницима других етничких група) омогућиле олакшице у процесу накнадне регистрације лица која лична документа немају јер при рођењу нису била регистрована у матичне књиге рођених. Такође, честа је пракса да се Ромима који немају регистровано пребивалиште у неформалном насељу у ком живе, личне карте издају са адресом надлежног центра за социјални рад.

У сваком случају, пракса да Роми прво себи морају да обезбеде легално грађене стамбене објекте (или да им исти буду додељени), па да им се тек на основу

²³¹ Вуксановић, З, Мацура, В. (2006). Становање и насеља Рома у Југоисточној Европи: приказ стања и напретка у Србији. Варшава: OSCE / ODIHR, стр. 82

тога омогући добијање личне карте, није прихватљива и треба да буде напуштена. За обезбеђивање легалног смештаја потребно је превише времена, а друге потребе за које је поседовање личне карте неопходан предуслов не могу да чекају. До оваквог закључка дошло се још 2005. године на Регионалној конференцији о регистрацији Рома у Југоисточној Европи, када је прецизирано да питање регистрације не треба да буде повезивано са питањем легализације ромских насеља и кућа.²³² Ромима треба омогућити сву помоћ и подршку за добијање личних докумената, јер то представља најсигурнији пут ка пуној интеграцији у друштво.

5.6 СТАНОВАЊЕ РОМА КАО ДЕО ИНТЕГРАЛНОГ СТАМБЕНОГ СИСТЕМА

У Србији постоји вишегодишња пракса по којој се на побољшање животних услова Рома утиче спровођењем акционих планова у кључним областима. За реализацију ових акционих планова кључно је да за њих буду обезбеђена адекватна буџетска средства, како на републичком, тако и на локалном нивоу. Ипак, тај начин опхођења према постојећем проблему неће довести до жељених резултата, бар не до потпуног решења проблема.

Иако проблем становања Рома изискује хитрост у доношењу одлука и спровођењу мера, те иако је јасно да ће у блиској будућности бити потребно још доста специјално циљаних активности у овој области, крајњи циљ треба да буде интеграција, односно да се насеља у којима живе Роми доведу до нивоа да за њих не буду потребни посебни програми са посебно обезбеђеним финансирањем, већ да та насеља буду део општег стамбеног система. Конкретно, потребно је постићи да стамбени систем обухвата и регулише односе између тржишне стамбене сфере и социјалне политике (преко социјалног становања), али и да држава располаже полугама за евентуалан хитан ушљив у стамбени сектор у случају неке хитне потребе (настале, на пример, услед неке изненадне ситуације, природне катастрофе или епидемије).

Стамбено тржиште за Роме треба да буде једно и јединствено са тржиштем и условима који постоје и за већинско становништво, те да у њему владају иста правила и принципи. Исто тако, у домену социјалног становања регулативне норме треба да буду истоветне за Роме и друге угрожене категорије, односно кориснике система. Жеља да стамбени систем буде јединствен не долази само од потребе да се избегне дискриминација, већ и да би се таквим системом обезбедила равноправност. Дугорочни циљ је прелазак са мера и политика које се боре против негативне појаве на мере које доприносе позитивном стању.

Пример добре праксе у овом смислу својевремено је била припрема Методолошког упутства за израду локалних стамбених стратегија у општинама Србије, насталог у сарадњи између некадашње канцеларије UN-HABITAT у Србији

²³² OSCE / ODIHR Regional Conference on Civil Registration on Roma in South East Europe (Регионална конференција о регистрацији Рома у Југоисточној Европи), организована у партнерству са тадашњим Министарством људских и мањинских права држане заједнице Србије и Црне Горе, одржана 20. и 21. новембра 2005. године у Београду.

и тадашњег Министарства за капиталне инвестиције. Овај документ имао је великог доприноса у изради већег броја будућих општинских стамбених стратегија, које су на адекватан начин анализирале ситуацију, проблеме и могућности како у области тржишног, тако и у области социјалног становања на локалу. Стамбене стратегије анализирају могућности инвестирања у нову стамбену изградњу, потребе за одржавањем постојећег стамбеног фонда, као и могућности за боље управљање у стамбеном сектору. Основни елементи стратегија су општински стамбени профил (односно анализа постојећег стања у стамбеном сектору у датој општини), приоритетни стратешки циљеви (као одговор на проблеме идентификоване у оквиру општинског стамбеног профила), секторске стратегије за постизање дефинисаних циљева, општински стамбени акциони планови, те инструменти за мониторинг и евалуацију. Роми јесу једна од дефинисаних циљних група унутар стратегија, али се проблематика становања Рома третира равноправно са стамбеном ситуацијом већинског становништва. Такође, у процесу припреме општинских стамбених стратегија неопходно је и спровођење партиципативног приступа, што између осталог омогућује и Ромима да буду укључени у доношење дугорочних одлука и мера којима се управо њихова стамбена ситуација унапређује.

5.7 УРБАНИСТИЧКИ ПЛАН КАО ОСНОВ ЗА РАЗВОЈ РОМСКОГ НАСЕЉА

И поред тога што су практично сви релевантни закони од завршетка Другог светског рата на овамо прописивали потребу планског развијања државе и градова, у пракси су се ствари другачије одвијале. Поједини градови у Србији су под притиском прилива нових становника и сталним потребама за изградњом нових стамбених, али и индустријских садржаја током више деценија били у стању готово неконтролисаног бујања. Криза и ратови деведесетих додатно су погоршали ситуацију и довели до интензивирања нелегалне градње и непланског урбаног развоја.

Урбанистички план јесте главно оруђе у настојању да се урбане области и насеља адекватно развију и унапреде. Практика урбанистичког планирања у Србији је развијена и законски регулисана. Ипак, што се ромских насеља тиче, она су често остајала ван оквира урбанистичких планова. Чињеница да нису покривена адекватним плановима довела је до низа додатних развојних, стамбених и комуналних проблема. Поједини аутори овај податак тумаче и као одраз институционалне дискриминације Рома²³³. Оно што је сигурно је да за овакав институционални вид унапређивања ромских насеља мора да постоји политичка воља, пошто је покретање израде било ког урбанистичког плана у надлежности локалних самоуправа, односно скупштина општина.

Скорашња пракса, ипак, даје разлоге за оптимизам. Крајем прве деценије овог века тадашње Министарство инфраструктуре је у сарадњи са тада постојећим Министарством за људска и мањинска права и Мисијом ОЕБС у Србији спроводило

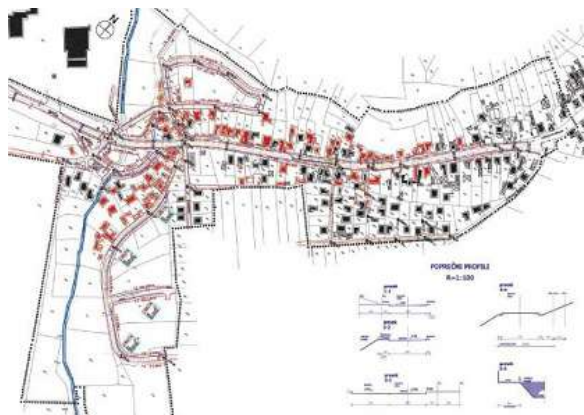
²³³ Вуксановић, З, Мацура, В. (2006). Становање и насеља Рома у Југоисточној Европи: приказ стања и напретка у Србији. Варшава: OSCE / ODIHR, стр. 85.

програм легализације ромских насеља и додељивало средства локалним самоуправама које су желеле да израде урбанистичке планове за ромска насеља на својој територији која нису била покривена адекватним планским документима, а чије би унапређивање тиме постало могуће. Средства су била обезбеђена из дела буџета Министарства инфраструктуре предвиђеног за помоћ слабије развијеним општинама, да би реализацију програма преузело касније оформљено Министарство животне средине и просторног планирања. Кроз овај програм финансирана је израда 10 урбанистичких планова у осам општина: Апатин, Србобран, Опово, Младеновац (два плана, односно насеља), Књажевац, Сокобања, Прокупље (два плана) и Бела Паланка, чиме би у оквир адекватних и ажурираних урбанистичких планова било стављено преко 1570 ромских домаћинстава.²³⁴

Да би се обезбедио адекватан правно-регулаторни оквир за унапређење ромских насеља, неопходно је да она буду покривена адекватним урбанистичким плановима. Ови документи су веома важни јер представљају полазни и неопходни основ за системско унапређење насеља: уколико насеље није препознато у оквиру урбанистичког плана, изградња или реконструкција основне инфраструктуре је немогућа, као што је и укњижавање објеката или њихова евентуална реконструкција или доградња легално немогућа.

Слика 20: План намене површина ромског насеља Нишки пут у Књажевцу у оквиру плана детаљне регулације насеља из 2010. године (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Слика 21: Саобраћајно решење са нивелацијом и регулацијом у оквиру плана детаљне регулације насеља из 2010. године (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

²³⁴ Подаци и процена из јула 2010. године, преузето из Мацура, В, Ристић, С, Лукић, Б. и Дивјак, Л. (2010). Водич кроз легализацију неформалних ромских насеља. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 33.

5.8 КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ ИНТЕГРАЦИЈЕ И ИНКЛУЗИЈЕ У УРБАНОМ РАЗВОЈУ

На први поглед, интеграција ромских насеља у околни већински урбани систем је важан принцип и циљ сам по себи. То је, међутим, само део решења. Јер, иако би интеграција подстандардних насеља подразумевала више позитивних промена и процеса, односно била заснована на изради адекватних урбанистичких планова, затим изградњи и унапређивању комуналне инфраструктуре, уређењу јавног простора, унапређивању образовног система, те здравствене и социјалне заштите у насељима (било изградњом објеката ових система у самим насељима, или побољшањем капацитета постојећих елемената ових система у близини ромских насеља), те тиме битно утицала на побољшање животног стандарда Рома становника подстандардних насеља, као и повећање социјалне кохезије и сузбијање дискриминације, фундаментално би се ипак радило о прилагођавању ромских насеља околном, односно већинском урбаном ткиву, тачније структури, функцији и облику већинског урбаног система.

Урбана интеграција је стога сврсисходна само ако функционише у садејству са урбаном инклузијом. Инклузиван град доводи у јасну и нераскидиву везу раст, развој и равноправност. Инклузиван град је место где је свако слободан и оснажен да равноправно учествује у друштвеним, економским и политичким процесима града, без обзира на материјално стање, пол, расу, етничку припадност или религијска уверења.²³⁵ У одређеној мери, за постизање овог циља неопходно је и да се већински систем прилагоди ромској заједници.²³⁶ Условно речено, потребан је и обрнути процес оном који представља урбана интеграција. У овом смислу, инклузија представља процес адаптирања већинског система мањинским потребама и могућностима.²³⁷ Или, како је поентирано у још једном документу који је произвео UN-HABITAT, равноправност и укључивање нису корисни само за смањење сиромаштва, они такође поспешују раст.²³⁸

Веома добар пример оваквог инклузивног процеса представља процес доношења новог урбанистичког плана за Орловско насеље у Београду. Иако се ради о ромском насељу са веома дугом историјом, до средине деведесетих година прошлог века подручје насеља је по важећем урбанистичком плану било намењено изградњи веће градске саобраћајнице, што би било могуће тек по расељавању Рома и рушењу њиховог насеља. Становници насеља свакако са овим нису били сагласни, али сами нису умели да аргументују своје захтеве, нити да их упуте на праву адресу. Ипак, у сарадњи са Друштвом за унапређивање ромских насеља, активном организацијом цивилног друштва, поднели су иницијативу за укидање спорног урбанистичког плана. Скупштина града је уважила изнете аргументе и заиста

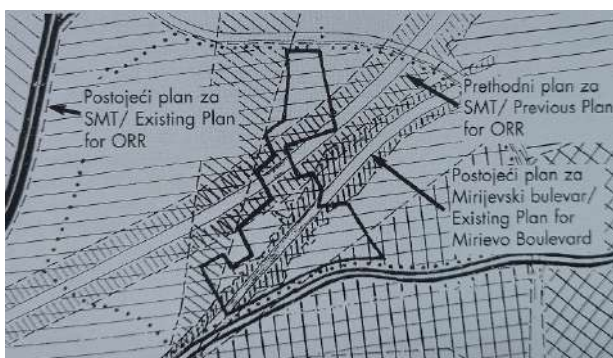
²³⁵ UN-HABITAT. (2002). The Global Campaign on Urban Governance – Concept Paper, 2nd Edition. Nairobi: The Global Campaign on Urban Governance Secretariat, str. 5.

²³⁶ Вуксановић, З, Мацура, В. (2006). Становање и насеља Рома у Југоисточној Европи: приказ стања и напретка у Србији. Варшава: OSCE / ODIHR, стр. 85.

²³⁷ UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education (Ref: ED-94/WS/18). Salamanca: World Conference on Special Needs Education: Access and Quality.

²³⁸ UN-HABITAT. (2003). Inclusive Cities – Towards Cities for All. Nairobi: UN-HABITAT.

укинула постојећи план, након чега је 2002. израђен и усвојен нови план – Регулациони план насеља Миријево²³⁹, уз пуну партиципацију становника Орловског насеља. У овој ситуацији дошло је до прилагођавања система урбанистичких планова града Београда потребама и захтевима локалне ромске заједнице, што је управо пример претходно описаног инклузивног процеса унутар урбаног развоја.

Слика 22: Планирани коридори саобраћајница због којих су делови Орловског насеља (Београд) били предвиђени за рушење (извор: Друштво за унапређивање ромских насеља)

Слика 23: Орловско насеље у Регулационом плану Миријева из 2002. године (извор: Урбанистички завод Београда и Српска академија наука и уметности)

5.9 КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ СОЦИЈАЛНОГ И ДОСТУПНОГ СТАНОВАЊА

Постојање функционалних система социјалног и доступног становања је нешто што мора бити обезбеђено и утемељено. Док систем социјалног становања подразумева подршку државе и локалне самоуправе у пружању адекватног смештаја (законски регулисаног и са становишта техничких карактеристика безбедног) рањивим групама становништва по повлашћеним условима (односно уз значајно умањене трошкове), доступно становање подразумева низ мера, прописа, програма и активности који заједно омогућавају ромским породицама да у складу са својим материјалним могућностима себи обезбеде стамбени простор бољег квалитета.

Велики број ромских породица у Србији способан је да сам реши своје стамбено питање, и поред лошије финансијске ситуације, нижег нивоа образовања и високе стопе незапослености. Остављене саме за себе, ове породице себи смештај не обезбеђују на одржив начин, јер се најчешће ради о нелегално подигнутим објектима, а некад и читавим насељима која немају перспективу. Систем социјалног становања мора да постоји и да помогне и сиромашним Ромима да реше своје стамбене проблеме, али овај систем не може у довољно кратком року да одговори на велике потребе за социјалним становима које су у Србији присутне. Стога је потребно да се учврсти и систем доступног становања, тачније да се системски омогући смањење цене становања до нивоа прихватљивог за ромске породице које не би могле да реше своје стамбено питање на отвореном тржишту, али нису међу најугроженијима и поседују одређена средства (финансијска или друга) којима би

²³⁹ Сл. гласник Града Београда, бр. 20/2002

могле да обезбеде стамбени простор уз одговарајућу подршку система. Да би се ово постигло, потребни су напори у неколико праваца. Најпре би било потребно да се постојећа легислатива измени, превасходно у домену самоградње (која јесте дозвољена, али на доста ригидан начин (из разумљивих безбедносних разлога), те би требало пронаћи начин да Роми који не поседују потребне грађевинске лиценце, али имају знање и искуство у овој области учествују у грађевинским радовима, потенцијално уз надзор лиценцираних мајстора), али и на нижем, односно нивоу техничких правилника, како би била озакоњена приступачнија техничка грађевинска решења и олакшано добијање атеста за традиционалне грађевинске материјале (разни видови печене или сушене опеке) или иновативна која се већ примењују у међународној пракси (као на пример *compressed earth blocks*). Коначно, потребно је и обезбеђивање одређених финансијских инструмената који би помогли овакав вид изградње, било кроз издавање повољних кредита, или продужавањем рока за плаћање пуне цене изградње тако што би се омогућила изградња куће у етапама. У сваком случају, Роми у Србији нису први који се сусрећу са проблемом лошег материјалног стања и изражених стамбених потреба, па би свакако било добро послужити се богатим искуствима из праксе земаља Латинске Америке, Африке и Азије.²⁴⁰

Наравно, не треба заборавити на Роме који нису у могућности да сопственим материјалним средствима реше своје стамбено питање, и који би решење свог проблема потражили у систему социјалног становања. Нужно је обезбедити да сиромашни Роми имају равноправан положај, односно једнаке шансе за добијање смештаја у социјалном становању као и други потенцијални корисници, међу којима су младе породице са приходима недовољним за набавку стана, самохрани родитељи, породице са пуно деце и са ниским приходима, избеглице, привремено расељена лица, ратни и мирнодопски инвалиди, старе особе и старачка домаћинства, физички и ментално хендикепиране особе, дуго незапослени без прихода, и друге друштвено рањиве категорије становника.

Управо ове категорије су идентификоване као потенцијални корисници система социјалног становања у оквиру Генералног плана Београда до 2021. године²⁴¹, документа који је 2003. године када је донет по први пут у Србији издвојио социјално становање као посебан вид становања (Закон о социјалном становању донет је тек септембра 2009. године) и дефинисао га као „становање које је намењено решавању стамбених потреба социјално угрожених и лако повредивих група“. Такође, нужно је напоменути да само они припадници наведених рањивих група који имају „изузетне економске, социјалне, етничке, здравствене и добне тешкоће“ могу добити смештај у социјалним становима. Дакле, социјално становање нема капацитет да одговори на проблеме свих који за њим имају потребе, али је баш зато потребно тражити дугорочно решење у комплементарном дејству социјалног и доступног становања. Поменути Генерални план Београда до 2021. добар је пример оваквог опредељења. У овом документу наводи се следеће: „Чињеница да је стан мање собности, мање просечне површине и скромније опреме и обраде јефтинији од

²⁴⁰ Вуксановић, З, Мацура, В. (2006). Становање и насеља Рома у Југоисточној Европи: приказ стања и напретка у Србији. Варшава: OSCE / ODIHR, стр. 86.

²⁴¹ Сл. гласник Града Београда, бр. 27/2003

просечног стана чини га прихватљивим и за друге, социјално неуgroжене групе становништва.“²⁴² Генерални план тако претпоставља утемељивање доступног становања као могућег решења стамбеног питања за сиромашније категорије становника, али оних који се још увек не налазе у кругу довољно угрожених да се квалификују као могући корисници социјалних станова.

5.10 МУЛТИЕТНИЧКИ ПРИСТУП У РЕШАВАЊУ РОМСКОГ СТАМБЕНОГ ПИТАЊА

Иако су стамбени проблеми са којима се Роми у Србији сусрећу учестали и присутни широм земље, не треба занемарити чињеницу да бољи смештај траже, а у лошим стамбеним условима већ живе и припадници других етничких група, као и већинског становништва. Због тога је нужно ситуацију свеобухватно сагледати и решења понудити за све који су рањиви и у нужди. Програми и пројекти који су усмерени ка унапређењу ромских насеља или изградњи нових стамбених капацитета за Роме треба да буду део ширег система, који се бави потребама свих сиромашних и угрожених грађана Србије. Уколико се приступи решавању проблема само једне етничке групе, па макар то били осведочено угрожени Роми, такав поступак може довести до друштвених и међуетничких тензија.

Овакво стање ствари изискује деловање које у начелу садржи поштовање мултиетничности, и које ће довести до реализације активности у којима сви угрожени грађани, без обзира на своје етничко порекло, долазе до бољих стамбених и животних услова. Оваквим приступом довело би се до повезивања различитих етничких група у оквиру једног насеља или суседства, али и контакта између различитих класа, умањења друштвене напетости, побољшања социјалне кохезије, јачања толеранције, и свеукупно постављања снажнијих темеља за будуће иницијативе и активности сличног карактера.

Тешко је рећи да ће се у наредним редовима описати један добар пример овога што је у овој секцији описано, пошто се ради о пројекту који никад није спроведен у дело. Ипак, на основу опсежних анализа може се потврдити да је пресељење дела Рома који су настањивали некадашњи слам испод моста „Газела“, које је било планирано за реализацију 2005. године, требало да буде управо пројекат који би у потпуности усвојио управо поменуто начело мултиетничности у решавању стамбених проблема сиромашних.

Са једне стране, град је тежио да се реши великог нехигијенског насеља испод моста који је саставни део кључног инфраструктурног коридора, те у близини конгресног центра и два луксузна хотела. Са друге стране, дужи временски период постојала је свест да је потребно помоћи становницима поменутог насеља, који су у великој већини били Роми. Град је стога одлучио да Ромима са Газеле који су имали пребивалиште у Београду додели на коришћење адекватан број социјалних станова.

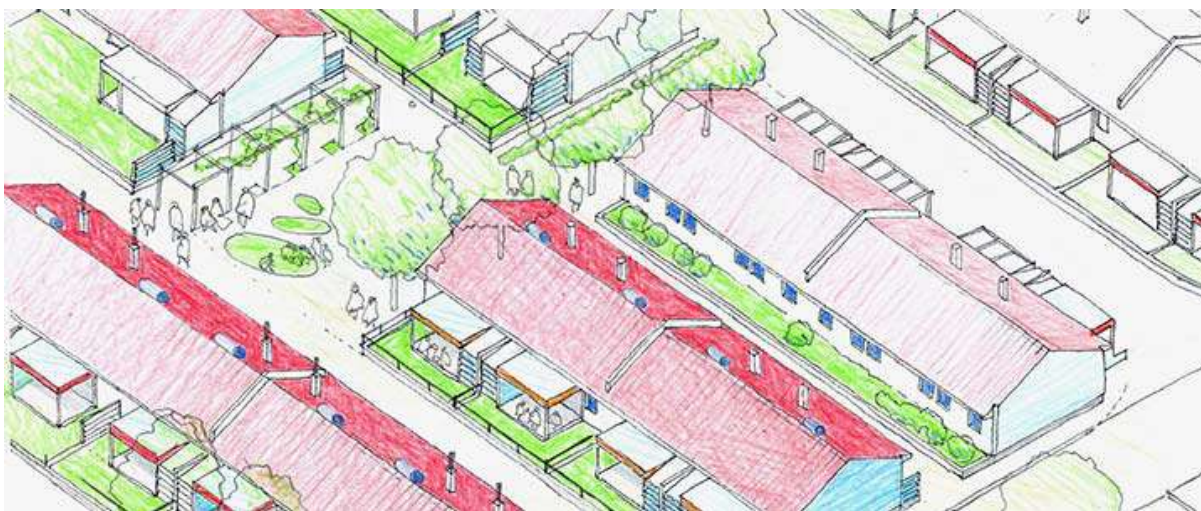
²⁴² Генерални план Београда до 2021 – Социјално и доступно становање

Тада још увек свежи Генерални план Београда до 2021. прописивао је да ће међу локацијама за социјално становање бити и оних где ће се социјални станови градити унутар већих стамбених групација, што ће их чинити мешовитим. Било је предвиђено да једна од таквих локација буде у улици Др Ивана Рибара на Новом Београду. Град је 2005. објавио да ће у социјалне станове који ће бити играђени у насељу „Др Иван Рибар“, бити пресељени и неки од Рома из насеља испод „Газеле“, чиме ће оно коначно нестати, а терен на којем се налази бити трансформисан делом у зелену површину, а делом припремљен за комерцијалну изградњу, сходно претходно планираној намени. Према овом плану, нове станове добило би укупно око 150 ромских породица, рачунајући београдске Роме (са пребивалиштем у Београду), избеглице и интерно расељене са Косова, док би се о осталима старале њихове матичне општине. Станови би били у власништву града (без могућности откупа) и били би дати на коришћење Ромима уз обавезу сталног одржавања. Исто тако, корисници би станове напуштали по довољном побољшању материјалне ситуације, а градске службе би све то надзирале. Остатак од планираних 400 станова у насељу „Др Иван Рибар“ био би намењен осталим угроженим групама. Тих 400 станова били би део од планираних 950, који би се градили на локацијама као што су Мали Мокри Луг, Камендин, Сремчица, Орловско насеље, Овча и друге. Основна идеја је да се оваквом изградњом град ослободи од нехигијенских насеља, а њихови становници добију шансу да побољшају квалитет својих живота. Идеја о више локација потекла је од жеље да не дође до гетоизације угрожених, као и од настојања да људи буду пресељени на другу локацију на истој општини и тиме наставе да буду део исте заједнице.²⁴³ Поред наведеног, треба имати у виду да је било планирано да ново насеље у Др Ивана Рибара настаје етапно, односно да се Роми са Газеле најпре преселе у прелазни смештај монтажног типа на суседној парцели, и ту сачекају да се изградња новог насеља приведе крају. Привремено насеље било је пројектовано тако да би имало зеленило, пешачке стазе са осветљењем, мали трг у центру, паркинг, противпожарни пут и боксове, односно економска дворишта за одлагање секундарних сировина (пошто је прикупљање истих била примарна делатност већине Рома који би се ту преселили). Важни садржаји у привременом насељу били би канцеларија (као спона између становника и града), амбуланта, школа и друштвени клуб, а о безбедности би се бринули стално присутни позорници.

Нажалост, потврда валидности оваквог концепта и успешности планираних решења није добијена у пракси. Када је план изградње новог насеља обелодањен, током лета 2005. године групе становника околних новобеоградских блокова започеле су протесте против оваквог решења. Вишенедељни протести, блокаде саобраћаја, те притисци услед кривичних пријава и предлога за смену локалне власти утицали су најпре на одлуку градских челника да се одустане од идеје да ће у привременом насељу бити обезбеђен и простор за сакупљање секундарних сировина. Током времена се потпуно одустало од пресељења Рома са Газеле на локацију у насељу „Др Иван Рибар“, планираном као мултиетничко насеље са социјалним и другим стамбеним простором.

²⁴³ Дивјак, Л. (2007). Проблем пресељења нехигијенског насеља испод моста Газела (дипломски рад). Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.

Треба напоменути да ово није био једини пројекат овог типа од кога се у граду одустало. Две године касније, становници још увек постојећег слама код Газеле требало је да буду расељени на нову локацију (по сличном кључу где би смештај добили домицилни и интерно расељени Роми, док би они са пребивалиштем у другим општинама у Србији били враћени у матичне средине). Избор је пао на локацију у Овчи, такође намењену социјалном становању. Ново насеље је овог пута било пројектовано као насеље са индивидуалним становањем, које је требало да буде реализовано куповином и постављањем типских монтажних кућа адекватног квалитета, које су биле произвођене од стране неколико домаћих фирми. Слично као у првој итерацији плана пресељења, и ово новоформирано насеље у свом непосредном суседству имало би објекте социјалног становања намењене припадницима других етничких група. Такође, била је планирана изградња објеката других социјалних, здравствених и образовних структура, који би за циљ имали интеграцију и социјалну кохезију. Као и у случају од две године раније, и у овој ситуацији дошло је до протеста „староседелаца“, што је још једном резултирало тиме да је град одустао од планираног пресељења.

Слика 24: Детаљ из дела планираног насеља социјалног становања код Овче, где је 2007. године Град Београд намеравао да пресели део становника насеља „Газела“ (илустрација). Део насеља предвиђен за Рома са Газеле требало је да буде сачињен од типских монтажних кућа постављаних у низу. (Извор: билтен „Вести о Ромском Становању“ број 33, 24. октобар 2008.)

На крају, 2009. године, нехигијенско насеље испод моста „Газела“ било је расељено тако што је Ромима пружен смештај у стамбеним контејнерима на неколико локација. Ово решење било је предвиђено као средњерочно, у чекању добијања адекватног смештаја у објектима социјалног становања, а на основу конкурса које је град повремено расписивао. Решење које је на крају примењено било је далеко лошије од онога што је четири, односно две године раније било планирано.

5.11 ПОДИЗАЊЕ НИВОА СВЕСТИ ШИРЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ПРИДОБИЈАЊЕ ПОДРШКЕ ЈАВНОСТИ

Проблеми са којима се Роми у Србији срећу нису одраз новијих тенденција, већ су последица дуге историје и друштвене динамике, те у себи садрже и битну компоненту става и предрасуда већинског становништва. Управо из тог разлога је од круцијалне важности радити и на бољем и адекватнијем информисању шире заједнице о проблемима које Роми имају (не само у домену становања), те утицати и на позитивне промене у ставовима већинског становништва према Ромима.

Продужени периоди друштвене, политичке и економске несигурности и криза (у каквим се, нажалост, овај регион често налази) битно утичу на опште смањење емпатије и појачану склоност да се за узрок проблемима тражи лака мета. Роми су ти који су пречесто у новијем периоду били ти који су наилазили на активан отпор већинске популације, када би се, примера ради, говорило о пресељењу припадника ове угрожене групе на неку повољнију локацију. Неретко се од оваквих активности и одустајало због оваквог отпора већинског становништва, који је и поред одређеног степена неспремности и немогућности ромске заједнице да промени свој стил живота и образац понашања, у сржи мотивисан предрасудама, али и лошом информисаношћу о појединостима планираних пресељења.

Због свега овога неопходан је дуготрајан и систематичан напор кроз посебно калибрисане кампање јавног информисања усмерене ка подизању свести, бољем информисању и јачању толеранције већинског становништва, у чему би учешћа морали да узму и државне и локалне институције, и истакнуте личности чије ставове би јавност лакше саслушала и усвојила, али и сами Роми. Овакав напор мора да буде упарен и да функционише у садејству са жељом и усмеравањем ромске заједнице ка бољој и потпунијој интеграцији у друштво. У сваком случају, у фокусу овакве кампање јавног информисања не треба да буду искључиво користи које ромско становништво може добити, него и оно што би шири заједница добила уколико дође до унапређења стамбених и хигијенских услова за Роме, односно унапређења њихових насеља.

5.12 ПАРТИЦИПАТИВНИ ПРИСТУП У УНАПРЕЂИВАЊУ РОМСКИХ НАСЕЉА

Било каква иницијатива која за циљ има унапређење животних и стамбених услова у ромским насељима или за Роме, мора да у свој фокус постави интерес Рома. Међутим, и поред најбоље намере и најстручнијег кадра који у таквој иницијативи може да учествује са стране надлежних институција, оно што је кључни предуслов успешности било каквог пројекта у овој области јесте укључивање Рома у доношење одлука у овом процесу, тачније Рома који су становници дотичног насеља и чија партиципација има вишеструку важност.

Основа идеје о значају партиципативног приступа лежи у чињеници да развој није условљен искључиво економским, социјалним и образовним факторима, већ у

великој мери и културним оквирима, односно вредносним системима. Иако је веома вероватно да постоје боље образовани и боље упознати са законима, прописима и процедурама, нико не може боље да разуме потребе и жеље Рома од њих самих, односно од њихових представника. Правилан однос између „струке“ и Рома у доношењу било каквих одлука о процесу унапређивања њихових стамбених услова најбоље би могао да буде описан на следећем поједностављеном примеру заступничког планирања: стручњаци су ту да формулишу један број технички могућих решења, али у коначном одабиру важну улогу треба да имају и Роми, пошто избор не треба да буде завршен када се обаве анализе трошкова и користи, већ је потребно да се на адекватан начин обраде и квалитативни показатељи, што је могуће искључиво ако се у обзир узму и вредносни ставови оних који ће нове мере директно искусити. Ово правило важи колико на крајње локалном нивоу, где је, на пример, циљ одабрати тачну локацију за неки објекат унутар ромског насеља, толико и на највишем националном нивоу, приликом израде стратешких докумената.

Три су основна вида партиципације. На првом месту, потребно је поспешити **ангажовање ромских организација цивилног друштва**, како би активно учествовале у консултацијама и доношењу одлука о унапређивању ромских насеља. Иако има доста простора за напредак и рад на јачању капацитета (посебно у области становања, односно урбанизма), ромске организације цивилног друштва (раније препознатљивије под ознаком невладине организације) показале су се као веома успешан вид организовања и фокусирања ромских гласова у циљу решавања разних проблема са којима се ова етничка група сретала у Србији. Мрежа ових организација код нас је до сада већ постала веома разграната, а прави пример даљег организовања и профилисања ових удружења може бити „Стална конференција ромских удружења грађана“ (СКРУГ), која је настала на основама претходне неформалне коалиције невладиних организација под називом „Лига за Декаду Рома“, а која је окупила 60 организација цивилног друштва са циљем да се обезбеди континуирано праћење и ефикасно спровођење постојећих стратегија за унапређење положаја Рома. СКРУГ наставља активности које је покренула Лига за Декаду Рома, а разлог за формално удруживање проналази у неопходности учествовања у креирању и усмеравању нове стратегије за Роме, а све у циљу припреме практичних и хитних мера и политика, пре свега на локалном нивоу. СКРУГ своју мисију сумира жељом да учествује у стварању одговорног друштва задовољених потреба.²⁴⁴ Организације унутар СКРУГ-а улажу доста напора да се оспособе на техничком плану, иако се услед ниског нивоа образованости Рома срећу са потешкоћама у проналажењу добрих кадрова специјализованих за област становања, односно урбанизма.

Други облик партиципације омогућен је формирањем и **радом Националог савета ромске националне мањине**. Ако је поента функционисања организација цивилног друштва мобилизација људи директно погођених неким проблемом и њихово ангажовање по принципу „одоздо на горе“, Национални савет ромске националне мањине представља покушај институционалног оснаживања Рома и пружања платформе за деловање на вишем нивоу, уз доношење одлука и утицање

²⁴⁴ <https://www.ligaroma.org.rs/sr/o-nama/o-skrug-u.html>

на увођење мера које ће се спроводити на локалном нивоу. Конкретно, један од важнијих доприноса Националног савета јесте сарадња са јединицама локалне самоуправе и утицање на ангажовање локалних координатора за питања инклузије Рома, што је позиција која је кроз ове напоре и систематизована у одређеном броју општина у Србији.²⁴⁵ Задаци координатора леже у ангажовању на решавању многобројних проблема Рома на локалу, али и институционално и стратешко деловање на програмима становања, образовања, здравља и социјалне заштите.

Коначно, као трећи вид партиципације истиче се не само учествовање у раду општинских или градских органа и тела, већ и **оснивање нарочитих локалних самоуправа на локацијама где Роми чине већину**. У Србији постоји доста примера таквих ситуација на нивоу месних заједница, док примера ради у Северној Македонији случај општине Шуто Оризари у Скопљу показује значај успостављања локалне ромске самоуправе за развој једног великог ромског насеља. Са друге стране, пример добре праксе у Србији свакако јесте својевремено оснивање Координационог центра за ромска питања у оквиру управе Града Београда 2005. године. Основни задатак овог тела било је усклађивање секторски оријентисаних програма донетих унутар најважнијих области за развој ромских заједница – урбанизам, становање и комуналне делатности, образовање, здравство, запошљавање и социјална заштита – тачније креирање и спровођење посебних пројеката као резултата добро координисаних мера прописаних од стране разних политика на нивоу града. Уобичајена ситуација била би да релевантни градски секретаријати доносе одлуке и мере у оквиру својих надлежности, али тек оснивањем Координационог центра долази до усклађивања ових мера и њихових повезивања у кохерентне пројектне активности. Паралелно са увођењем Координационог центра, у Београду је формиран и Савет за укључивање Рома у градски систем, који су чинила четири представника Националног савета ромске националне мањине и четири ресорна секретара.²⁴⁶

Треба наравно имати у виду да ниједан од наведених примера праксе ромске партиципације не треба да стоји сам за себе, јер у њиховој комплементарности и синергији лежи потенцијал за далеко већим успесима и утицајима на развој.

Не треба заборавити ни да партиципација имплицира заједнички рад на неком питању. Учествовање Рома јесте нужан предуслов за решавање њихових стамбених проблема, али то ни у ком случају не значи да је само по себи довољно. Оно што јесте неопходно је заједнички (али и добро координисан и организован) рад Рома и већинског становништва. Са једне стране, потребно је да Роми заузму важне позиције унутар тимова који се баве питањима урбаног планирања и развоја

²⁴⁵ Тешко је дати адекватан податак о броју локалних самоуправа које су ангажовале особе на овим позицијама, најпре због тога што није усвојен јединствен назив за ову позицију (па тако постоје ромски координатори, координатори за ромска питања, координатори за питања инклузије Рома, али и координатори за питања националних мањина, и слично). Такође, услед мораторијума на запошљавање у јавном сектору, уведеног 1. јануара 2014. године (таман када је иницијатива за успостављање позиција ромских координатора почињала да узима маха) најпре као двогодишња мера (али која је касније продужавана), бројне локалне самоуправе су или одустајале од ангажовања Рома на наведеним пословима, или су то чиниле издавањем уговора краћег трајања.

²⁴⁶ Није неважно приметити и да је на челу Координационог центра од оснивања био Живојин Митровић, Ром.

ромских насеља, затим креирањем политика и програма који за циљ имају запошљавање припадника ове националне мањине, као и постављањем услова за бољи обухват ромске деце школским системом и превенцију превременог престанка похађања школских установа, те решавањем евентуалних проблема и побољшањем међусуседских односа између ромских и околних насеља. Са друге стране, треба бити свестан и чињенице да је за рад на техничким питањима неопходно ангажовање адекватно обучених, односно школованих или лиценцираних, једном речју професионалних кадрова. Само у заједничком деловању и пуној срадњи ове две групе актера могуће је доћи до жељених резултата.

Такође, треба имати у виду да су програми урбане обнове прилично сложени, те да изискују значајан обим финансирања. Партиципација Рома у решавању ових проблема јесте значајна, односно представља нужан предуслов, али сама за себе неће произвести жељен резултат, уколико није праћена адекватном финансијском подршком, односно уколико нису обезбеђене неопходне финансије за све радове које треба предузети. Стога је јасно да је у оваквим програмима потребно заједничко учешће свих релевантних актера, тачније свих који могу да дају смислен допринос, било да се ради о представницима ромских насеља, ромским организацијама цивилног друштва, представницима система државне управе, независним експертима, или представницима локалних самоуправа и локалних јавно-комуналних предузећа.

Слике 25, 26 и 27: Примери партиципације Рома у процесу израде урбанистичких планова у општинама Бела Паланка, Лесковац и Сомбор (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Као добар пример оваквог деловања може се истаћи рад на изради Акционих планова за укључивање Рома у Србији у све четири кључне области. Први пут је овакав напор предузет између 2002. и 2004. године, када је у припремама за улазак у Декаду инклузије Рома био организован рад специјалних радних група, које је координисало Министарство за људска и мањинска права. Сваку радну групу чинили су представници Рома (припадници Националног савета ромске националне мањине, представници ромских организација цивилног друштва, и ромски експерти из дате области), представници ресорних министарстава и стручњаци из релевантних области. Све предложене мере и активности биле су усвајане на редовним заједничким координационим састанцима, а на основу тако

предложених мера усвајани су и финални документи – Акциони планови. У пракси, радне групе су коментарисале предложене мере и акције, формулисале сугестије и предлоге, и контролисале спровођење закључака донесених на ранијим састанцима.²⁴⁷

5.13 АДЕКВАТНО КАЛИБРИСАЊЕ ТЕХНИЧКИХ СТАНДАРДА

Под термином техничких стамбених стандарда подразумевају се скупови законом одређених мера у вези са стамбеним простором, станом, односно стамбеном јединицом, који овом простору обезбеђују задовољавајући квалитет за нормално одвијање живота, а у складу са задовољавањем различитих породичних и појединачних потреба. Ови стандарди морају бити дефинисани на довољно флексибилан начин, пошто се примењују на потребе које у старту одступају од универзалности: живот породице и појединца је флексибилан и прилагодљив различитим условима и нивоима задовољења потреба. Оно што је стога заиста потребно је препознавање минималних стандарда, односно онога испод чега ниједна грађевинска структура намењена становању не би могла да се прихвати као место за смештај породица и појединаца, а све у границама онога што је прописано подзаконским актима који су на снази (Правилник о условима и нормативима за пројектовање стамбених зграда и станова²⁴⁸, Правилник о условима и нормативима за планирање и пројектовање стамбених зграда и станова у програмима стамбене подршке²⁴⁹, Уредба о стандардима и нормативима за планирање, пројектовање, грађење и условима за коришћење и одржавање станова за социјално становање²⁵⁰, Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама²⁵¹, Правилник о врсти, обиму и динамици активности текућег и инвестиционог одржавања зграда и начину сачињавања програма одржавања²⁵², Правилник о обавезном атестирању елемената типских грађевинских конструкција на отпорност према пожару и о условима које морају испуњавати организације удруженог рада овлашћене за атестирање тих производа²⁵³). Услед различитих економских и социјалних могућности Рома у односу на национални просек, дефинисање најнижих прихватљивих грађевинских стандарда мора се довести у везу управо са финансијским могућностима које ромске породице имају у смислу остваривања и поштовања таквог стандарда (наравно, док год се поштују базични безбедносни и хигијенски стандарди).

Треба приметити да поменути базични технички и грађевински стандарди (између осталог изражени и као функција финансијских могућности) могу и да се

²⁴⁷ Вуксановић, З, Мацура, В. (2006). Становање и насеља Рома у Југоисточној Европи: приказ стања и напретка у Србији. Варшава: OSCE / ODIHR, стр. 89.

²⁴⁸ Сл. гласник РС бр. 58/2012, 74/2015, 82/2015

²⁴⁹ Сл. гласник РС бр. 76/2017

²⁵⁰ Сл. гласник РС бр. 26/2013

²⁵¹ Сл. гласник РС бр. 22/2015

²⁵² Сл. гласник РС бр. 54/2017

²⁵³ Сл. гласник СФРЈ бр. 24/1990

разликују између две државе. Разлог је у томе што се они не могу сматрати универзалним. Ово је уочено још 2003. године, када је на међународној конференцији „Роми у Европи која се шири: изазови за будућност“ саопштено да: „Све делегације позивају своје владе да у области становања осигурају израду основних стандарда за адекватно становање“.²⁵⁴

Постојање базичних стандарда у овој области не треба доводити у везу искључиво са материјалним статусом корисника, односно власника станова, и задовољавањем њихових потреба. Ово питање од изузетне је важности из перспективе легалности изградње. Потврда о техничком пријему радова могућа је само у случају поштовања законски прописаних стандарда изградње. У немогућности исходовања овог документа не може се доћи ни до употребне дозволе, а без употребне дозволе кућу није могуће укњижити као власништво. Закономерност је овде јасна: са нижим стандардима нижа је и цена радова, односно изградње, што већем броју ромских породица омогућава обезбеђивање легалног и укњиженог стамбеног простора. Супротно томе, уколико су технички стандарди строжији, смањује се број породица које могу да их испоштују, а повећава број оних који по завршетку изградње можда неће бити у ситуацији да дођу до потврде о техничком пријему и употребне дозволе, те на концу неће бити у могућности да објекат укњиже као своје власништво.

Описани проблем свакако није својствен само ромским породицама – њиме су условљене и сиромашније породице које су припаднице свих етничких група. Са оваквом ситуацијом у коштац су се својевремено хватале и међународне организације које су током деведесетих година прошлог века учествовале у пројектима изградње стамбених капацитета за избеглице. Ситуација је била компликована, пошто су на снази били технички стандарди донесени још за време СФРЈ, и који су свакако осликавали прилике у богатијем и стабилнијем друштву од оног осиромашеног које се нашло у центру недаћа последње деценије ХХ века. Ти стандарди²⁵⁵ једноставно нису кореспондирали са приликама у оквиру опште националне економије тог периода (нажалост прилично лако упоредивим и са онима који су на снази у садашњем времену), нити материјалним могућностима индивидуалних породица.

У смислу квалитета стамбеног простора, насеља Рома треба третирати на исти начин као и насеља, односно стамбене целине која настајује већинско или становништво које припада некој другој националној мањини. Технички грађевински стандарди²⁵⁶ који важе за изградњу и опремање ромских насеља треба да буду истоветни као и они који се примењују у било којем другом насељу у Србији. Ипак, ти стандарди треба да осликавају реалне финансијске могућности, те би било корисно да се чешће евалуирају и рекалибришу.

²⁵⁴ Заједничка изјава ромских активиста, припремљена у оквиру конференције „Роми у Европи која се шири: изазови за будућност“, одржаној 1. јула 2003. године.

²⁵⁵ Одлука о условима и техничким нормативима за пројектовање стамбених зграда и станова, Сл. гласник Града Београда, бр. 32/4, 1983.

²⁵⁶ Стандарди који се односе на безбедност конструкције, отпорност на земљотрес, противпожарну заштиту, звучну, топлотну и хидроизолацију, те који треба да обезбеде микроклиматски комфор, односно адекватну температуру и влажност ваздуха у стамбеним просторијама.

5.14 КОНТИНУИРАНО СПРОВОЂЕЊЕ МЕРА

Ни целокупна инклузија Рома, нити део који се односи на побољшање стамбених услова у насељима која Роми настањују нису краткотрајни процеси. Све и да нису нагомилани, постојећи проблеми су такве природе да се на њих не може дати једноставан одговор и лек са инстант дејством. До пуне интеграције Рома у друштво неће доћи преко ноћи, потребни су дуготрајни и константни напори. Пут је веома дугачак и састоји се од много малих корака.

Мере које се предузимају треба да буду кохерентне и координисане, те што је најважније – системске. Нити једна од активности које се у овој области спроводе не треба да буде третирана изоловано и планирана без кореспондирања са дугорочним циљевима развоја, односно инклузије. Ако се, примера ради, ради на доношењу урбанистичког плана којим ће се покрити проблематично ромско насеље, циљем се не може сматрати његово усвајање, већ је потребно старање надлежних институција да се план током времена и имплементира. Слично томе, уколико се изграде нови капацитети социјалног становања, погрешно би било сматрати да се проблем ромских породица решава оног момента када се потпишу уговори и предају кључеви нових станова, већ је неопходно да се у каснијем периоду континуирано спроводе програми који су комплементарни стамбеним, а на основу којих би породице заиста могле да напредују. Свеукупно, **пројекти** који се спроводе треба да су делови адекватних **програма**, а програми одраз реално дефинисаних **политика**. Не ради се о насумичној семантици када се у овој дисертацији често користи термин *унапређивање, а не унапређење*.

Добар пример оваквог третирања проблематике инклузије Рома представља пројекат Roma-Net²⁵⁷ који је спровођен у оквиру програма европске територијалне сарадње URBACT, и који је окупио градове из више европских земаља у заједнички напор да се Роми оснаже за активно ангажовање у оквиру својих заједница, да се кроз интегралан приступ боре против сегрегације и дискриминације, те да се кроз размену искустава побољша стамбени статус, степен образовања, опште здравље и положај Рома на тржишту рада. Са оваквим партнерством у виду градови Будимпешта и Нађкало (Мађарска), Кошице (Словачка), Карвина (Чешка Република), Глазгов (Уједињено Краљевство), Алмерија и Торент (Шпанија) и Болоња и Удине (Италија) 2009. године започињу своје заједничке активности, које ће се најпре протезати до 2013. године, и током којих ће сваки од ових градова окупљати све локалне актере из циљаних области, а који ће улагати континуиране напоре на унапређивању положаја Рома (што је било у складу и са дугорочним циљевима Европске Комисије у овој области). Основе методологије рада градова у оквиру пројекта биле су поступност и упорност, пошто је рад на свим постављеним задацима исправно идентификован као дугорочан. Поред континуитета у спровођењу планираних мера, у великом обиму докумената и препорука проистеклих из размене искустава између градова партнера на пројекту посебно се истиче и потреба да се за финансирање оваквих мера пређе са *пројектног* на

²⁵⁷ <https://urbact.eu/roma-net>

програмски базирано, дакле да се обезбеди континуираност и кохерентност и направи отклон од тачкастог и појединачног (иако потоње кореспондира са нажалост честим жељама локалних или централних власти за опишљивим и презентабилним резултатима активности унутар изборних циклуса). С тим у вези, партнери на поменутом пројекту су били одлучни да наставе са радом и по истеку пројекта, те је плод такве иницијативе најпре био пројекат Roma-Net II²⁵⁸ (2013-2015) у оквиру програма URBACT, да би и по окончању другог пројекта градови партнери наставили сарадњу и не само међусобну размену искустава, већ и да својим искуствима помажу и поспешују инклузију Рома и у другим срединама.

6. ПРОЈЕКАТ „ЕВРОПСКА ПОДРШКА ЗА ИНКЛУЗИЈУ РОМА“

Иако веома комплексна, питања инклузије Рома и побољшања стамбених услова у њиховим насељима изискују крајње конкретне одговоре. Овај рад је управо због тога конципиран тако да пружи свеобухватан теоретски оквир за третирање ове проблематике, али и понуди јединствен увид у практична решења (која су заснована на описаним теоретским постулатима), анализира их и прикаже њихове домете.

Наредни сегмент рада у фокусу држи праксу у предметним областима, приказану кроз студију случаја о једном пројекту који је у оквиру својих активности у Србији повезао импозантан број актера на националном и локалном нивоу, те био постављен тако да у великој мери следи претходно приказане теоретске поставке. Аутор овог рада је на овом пројекту био ангажован током две и по године, што му (поред чињенице да му то није био први професионални ангажман у области становања Рома) пружа прилику да своје увиде из праксе прикаже непристрасно, али са жељом да та искуства буду од користи у конципирању и имплементацији будућих практичних иницијатива у овој области, тим пре што је пројекат и његови резултати који ће бити приказани референциран од стране бројних каснијих иницијатива у предметним областима, те су управо на његовим достигнућима базиране касније (као и тренутне) активности више институција и организација. Управо је професионални ангажман аутора на овом пројекту оно што чини да наредни сегмент рада буде заснован на ретком сагледавању како унутрашњег функционисања и организације рада на једном комплексном пројекту, тако и његових екстерних домета. Појединачни кораци унутар релевантних пројектних активности детаљније су анализирани јер је опредељење аутора да прецизно опише пут и поступке којима се дошло до резултата (који ће такође бити ближе истражени), како би се истакли они сегменти који имају жељени учинак, као и они аспекти праксе које би требало унапредити или напустити.

²⁵⁸ <https://urbact.eu/roma-net-ii>

6.1 ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ И САРАДЊУ (ОЕБС) – НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА

Октобарске промене из 2000. године између осталих ствари условиле су и појачано присуство и ангажовање међународних организација које су учествовале у спровођењу различитих развојних пројеката у Србији. Неке од ових организација су донаторске, што значи да је њихова улога у финансирању програма, пројеката и активности (најчешће је овде реч о међународним финансијским институцијама), док другу групу институција чине организације које у сарадњи са националним и локалним партнерима и другим релевантним актерима спроводе конкретне пројекте. Током последње две деценије у Србији је по овом кључу спроведен већи број пројеката који су за циљ имали унапређење живота Рома, те њихових животних услова.

Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС, у оригиналу *Organization for Security and Co-operation in Europe*, односно *OSCE*) је једна од најактивнијих међународних организација на територији Србије. Организација је основана 1973. године са идејом креирања својеврсног форума између источног и западног блока током хладног рата, и то најпре под називом Конференција за европску безбедност и сарадњу (КЕБС), да би јануара 1991. године добила данашње име. Реч је о највећој светској међувладиној организацији која се бави питањима безбедности, а чијем пољу активности припадају и питања људских права, слободе штампе и слободних избора, али и контроле наоружања. ОЕБС тренутно окупуља 57 земаља чланица из Европе, Кавказа, централне Азије и Северне Америке и покрива највећи део северне хемисфере. Седиште организације налази се у Бечу.

Званично, Република Србија је чланица Организације за европску безбедност и сарадњу од 10. новембра 2000. године, да би 27. новембра исте године на састанку Министарског савета ОЕБС у Бечу постала потписница основних докумената ОЕБС (Завршни акт из Хелсинкија²⁵⁹, Париска повеља²⁶⁰, Истанбулски документ²⁶¹), чиме је званично прихватила све норме, стандарде и обавезе које произилазе из наведених докумената.

Мисија ОЕБС у Србији основана је 11. јануара 2001. године са циљем продубљавања и конкретизовања партнерског односа и сарадње између Републике Србије и ОЕБС, а у контексту приступања Србије Европској унији и процеса реформи и постизања високих демократских стандарда, помирења у региону и решавања других сродних питања. Активности Мисије остварују се у пуној сарадњи организације са државним органима Републике Србије и базиране су око **четири засебне програмске области**:

- **владавина права и људска права,**

²⁵⁹ https://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/11/helsinki_zavrсни_akt.pdf, односно <https://www.osce.org/helsinki-final-act>

²⁶⁰ <https://www.osce.org/mc/39516>

²⁶¹ <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2006/02/istanbulski-protokol.pdf>, односно <https://www.osce.org/mc/39569>

- демократизација,
- реформа полиције, те
- развој слободних медија и професионалног новинарства у служби грађана.

Мисија има важну улогу у пружању савета у изради и примени закона, стратегија реформи и акционих планова, подржавању јачања демократских институција, подстицању дијалога на националном и регионалном нивоу у вези са избеглицама и расељеним лицима, те пружању подршке развоју регионалне сарадње и помирења. Поред овога, Мисија ОЕБС у Србији блиско сарађује и са независним институцијама и сектором цивилног друштва у земљи. Такође, Мисија активно сарађује и са другим мисијама у региону на заједничким пројектима и иницијативама. Седиште Мисије је у Београду, а организација оперативно дејствује на терену преко својих теренских канцеларија у Бујановцу и Новом Пазару.

Партнерски однос са државним институцијама Републике Србије најбоље се огледа у томе што Мисија ОЕБС ове институције препознаје као носиоце реформских процеса, којима пружа стручну помоћ кроз спровођење заједничких активности. Заједнички циљ на овом путу је успостављање чврстог система заснованог на усклађеном скупу прописа, које у пракси спроводи правичан и непристрасан правосудни систем, у коме нема места за дискриминацију или привилегије.²⁶² **У области владавине права и људских права** Мисија има жељу да својим активностима допринесе јачању независног и непристрасног правосуђа, кривичног правосуђа са поштовањем људских права, ефикасног грађанског правосуђа и усаглашавању домаћих закона са међународним стандардима и нормама. **У сектору демократизације** Мисија у блиској сарадњи са државним институцијама на централном и локалном нивоу, затим независним телима, те представницима националних мањина и организацијама цивилног друштва ради на јачању демократских пракси и борби против дискриминације.

У оквиру свог одсека за демократизацију, Мисија ОЕБС у Србији је од 2013. године спроводила посебан пројекат који је био намењен подршци Ромима, односно њиховој инклузији.

6.2 КРАТАК ПРИКАЗ ПРОЈЕКТА

Пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ представљао је свеобухватан покушај хватања у коштац са главним проблемима са којима се Роми суочавају у Србији. Становање је само једна од компоненти овог пројекта, а активности планиране и предузете унутар ове компоненте осмишљене су тако да имају комплементарно дејство са мерама и резултатима других компоненти пројекта (које у фокусу имају образовање, запошљавање, накнадно издавање личних докумената, рад на оснаживању ромских организација цивилног друштва, те приближавање локалних и националних институција, односно сервиса ромској заједници кроз

²⁶² https://www.osce.org/files/Serbia%20FactsSheet_2018_srp.pdf

оформљавање и рад нарочитих мобилних тимова у општинама и градовима одабраним да учествују у пројекту).

Пројекат је конципиран као директан одговор на секторски документ Владе Републике Србије намењен социјалном развоју и спровођењу тадашње Националне стратегије за унапређење положаја Рома. Првопоменути документ идентификовао је пет области деловања, од којих је последња намењена пружању подршке у имплементацији поменуте Националне стратегије. Пројекат је такође био усклађен са, односно био заснован на бројним одредбама Закона о заштити права и слобода националних мањина, Закона о социјалној заштити, више закона из области образовања и социјалне заштите, Закона о планирању и изградњи, Закона о озакоњењу објеката, тада још увек актуелног Закона о социјалном становању, као и више међународних легислативних докумената обавезујућих за Републику Србију. На нивоу стратешког разматрања области у којима ће пројекат бити ангажован, у припреми пројекта посебно су апострофиране тада важећа Стратегија за социјално укључивање Рома, али и Стратегија за смањење сиромаштва, Стратегија превенције и заштите од дискриминације, стратегије из области здравља и образовања, Стратегија реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији, те тада актуелна Национална стратегија социјалног становања. Коначно, пројекат је био постављен у складу са одредбама Закона о националним саветима националних мањина (у смислу да је међу кључним партнерима у реализацији бројних пројектних активности идентификован Национални савет ромске националне мањине). Треба приметити и да постоји јасна корелација између пројекта и бројних елемената Просторног плана Републике Србије, посебно у делу у којем се план бави утврђивањем минималних обавезујућих стандарда јавних служби (и њихове доступности, посебно у неразвијеним, односно маргиналним подручјима – претходно идентификованим као кључним елементима територијалног капитала које је неопходно унапредити).

Финансирање пројекта било је обезбеђено од стране Европске уније, кроз **Инструмент за претприступну помоћ** (*Instrument for Pre-Accession Assistance*, **ИПА**) за 2012. годину. Инструмент за претприступну помоћ је финансијски инструмент ЕУ осмишљен у циљу подршке стратегији проширења ЕУ кроз финансијску помоћ земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима у процесу приступања унији. Општи циљеви претприступних фондова ЕУ су груписани око јачања демократских институција и владавине права, афирмације и заштите људских и мањинских права и слобода, родне равноправности и борбе против дискриминације, реформе државне управе (укључујући успостављање децентрализованог управљања фондовима ЕУ), спровођења економских реформи, развоја цивилног друштва, обнове и помирења, односно унапређења регионалне и прекограничне сарадње.

Пројекат је био спровођен уз пуну сарадњу и координацију са тадашњом владином Канцеларијом за европске интеграције, Канцеларијом за људска и мањинска права, као и Тимом за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, као институцијама које су биле најукљученије у све аспекте функционисања пројекта. Са друге стране, сарадња је била неопходна и успешно организована и са Министарством здравља, Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарством грађевинарства, саобраћаја и

инфраструктуре, Министарством просвете, науке и технолошког развоја, те Министарством државне управе и локалне самоуправе.

Конкретна улога Мисије ОЕБС у Србији у спровођењу пројекта односила се на пружање подршке Канцеларији за људска и мањинска права и наведеним министарствима у формулисању и реализацији политика у домену инклузије Рома, управљање фондовима ЕУ који су од стране Владе Републике Србије дати на располагању пројекту (укључујући све јавне набавке у оквиру пројекта), рад и сарадњу са партнерским министарствима и државним институцијама, локалним самоуправама и организацијама цивилног сектора у циљу успешног спровођења пројектних активности, те пружање директне помоћи ромским организацијама цивилног друштва.

Пуна имплементација ромске националне стратегије представља дугорочни циљ, чије је остваривање могуће само уз значајно дуготрајно ангажовање и инвестирање од стране државе и ромске заједнице. Већ је истакнуто да су бројност и комплексност проблема који спречавају или отежавају пуну инклузију Рома у друштво у Србији посебно присутни у легалним, економским и социјалним сферама друштва, те да им је као таквима неопходно приступити путем мултисекторског и свеобухватног одговора, како би се обезбедила одрживост и дуготрајност жељених решења. У раним фазама конципирања пројекта установљено је да ће ово бити могуће уколико се предузму мере на плану техничке подршке, развоја и спровођења политика, јачања капацитета (националних и локалних институција са једне, и ромских организација цивилног друштва и ромске заједнице на локалу са друге стране), и неопходних промена у понашању и ставовима друштва, како са стране већинског друштва, тако и са стране Рома.

Имајући наведено у виду, пројекат је осмишљен тако да у исто време утиче на побољшање ситуације на више поља, конкретно: (1) уклањањем препрека које стоје пред ромском заједницом у остваривању њихових основних права, (2) смањењем разлика у похађању средњих школа између ромске деце и деце која припадају већинском становништву, (3) унапређењем статуса нелегалних насеља и побољшањем општих стамбених услова, (4) јачањем капацитета ромских организација цивилног друштва, те (5) креирањем бољих прилика за запошљавање Рома. Оно на шта ће се посебно обратити пажња је чињеница да су ови циљеви међусобно повезани, те да мере донесене у циљу покретања одређених активности у једној од наведених области имају последице и у другим секторима деловања. Такође, како би се жељени циљеви остварили, јасно је препознато да ће бити неопходно омогућити учешће и сарадњу бројних актера на државном, локалном и нивоу цивилног друштва.

Како би пројектне активности и резултати били адекватно фокусирани и у довољној мери конкретизовани, пројекат је био тако конципиран да ће се највећи део његових активности спроводити у посебно одабраних **20 локалних самоуправа**, такозваних *20 пилот општина*: **Сомбор, Озаци, Нови Сад, Панчево, Ковин**, затим београдске општине **Палилула и Звездара, Смедерево, Коцељева, Ваљево, Крагујевац, Крушевац, Књажевац, Бела Паланка, Прокупље, Житорађа, Лесковац, Бојник, Врање и Бујановац**. Ове општине одабрала је пре иницирања самог пројекта нарочита међуресорна радна група на основу већег броја

критеријума. Основна идеја водила при одабиру општина била је идентификовање постојећег или потенцијалног капацитета у овим срединама за унапређење услова живота за Роме и поспешивање њихове инклузије. Одабране средине биле су означене као најпогодније за стратешко каналисање техничке подршке, јачања капацитета и размене информација са кључним корисницима пројекта, уз сталну евалуацију и жељу да се унапреде државне и локалне политике у домену инклузије Рома.

Пројектне активности осмишљене су тако да њихов учинак буде комплементаран са постојећим и предвиђеним ангажовањем државних институција чији је мандат да директно утичу на инклузију Рома, чиме ће се овим институцијама пружити додатна подршка, на првом месту техничка. На више начина овако конципиран пројекат поставиће темеље за дугорочне и одрживе механизме, који ће предвиђена решења интегрисати у функционисање јавног сектора.

Пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“, који је током готово четири године спроводила Мисија ОЕБС у Србији у сарадњи са бројним националним и локалним институцијама, имао је укупни буџет од 4,8 милиона евра. Једна од компоненти пројекта имала је задатак да поправи стамбене услове у већем броју сиромашних ромских насеља у Србији и постави темеље за даље унапређивање ових насеља.

6.3 КОМПОНЕНТЕ ПРОЈЕКТА

Пре него што се посебна пажња усмери ка стамбеној компоненти пројекта, која је у фокусу овог рада, овде ће се пружити увид у остале пројектне компоненте које су се такође спроводиле током четири године трајања пројекта. Често су активности унутар једне од компоненти пројекта биле у садејству са онима из неке друге компоненте. Такође, неретко су дешавања унутар једног од сектора условљавала и модификовање активности унутар неког од других сектора, што је захтевало сталну координацију и добро планирање од стране особља пројекта.

6.3.1. Побољшање приступа основним правима

Као што је раније наведено, веома важан проблем са којим се Роми у Србији срећу је недостатак личних докумената. Проблем најчешће настаје због тога што дете при рођењу не буде регистровано, што касније за собом повлачи бројне последице. Поред тога, накнадна регистрација била је додатно отежана у случају становања у нерегулисаним условима, односно у нелегалним насељима и на локацијама на којима није било могуће пријавити пребивалиште. Закон о допунама закона о ванпарничном поступку из 2012. године у великој је мери олакшао накнадну регистрацију и добијање личних докумената за претходно „правно невидљиве“ становнике. Ипак, процес пријављивања и добијања докумената доста је

компликован и особама које желе да добу до личних докумената још увек је потребна правна помоћ и подршка.

Циљ који је био постављен пред пројекат било је да се помогне у исходавању личних докумената за 1000 представника ромске националне мањине који до сада нису били регистровани. У остваривању овог резултата пројекат је наступио у партнерству са организацијом цивилног друштва „Праксис“, која је у годинама које су претходиле пројекту стекла богато искуство у овој области.

Током трајања пројекта група који су чинили члан ОЕБС пројектног тима и особље организације „Праксис“ најпре је евалуирала статус нерегистрованих Рома у 20 општина у којима се пројекат спроводио, како би се дошло до статистичких података о реалним потребама и пропустима у систему на терену. Посебна пажња била је усмерена на нерегистроване жене, децу, интерно расељене, старе и особе са хендикепом, због чињенице да је овим особама потребна додатна помоћ у остваривању њихових основних права. Такође, иако је примарни задатак била накнадна регистрација и издавање извода из матичне књиге рођених, јасно је да постоји још низ личних докумената који су неопходни за остваривање и уживање основних права, а које је могуће затражити и добити тек по добијању крштенице и личне карте. Ови документи део су здравственог, образовног, те система запошљавања и имовинско-правних односа. Правни тим номинован од стране пројекта пружио је помоћ великом броју корисника и успео да за њих исходује тражена лична документа.

Конкретни циљеви били су да се најмање 1000 Рома подржи у процесу регистравања и добијања личних докумената, док је најмање 400 корисника ове помоћи требало да прође кроз комплетну административну процедуру и добије жељена документа током трајања пројекта. Оно што је на овом плану било реализовано било је започињање укупно 969 административних или судских процедура (и то 253 административне процедуре за накнадну регистрацију и издавање извода из матичне књиге рођених, 305 судских процедура за одређивање датума и места рођења, те 311 административних процедура за одређивање личног имена), за укупно 907 Рома. Од наведених процеса, укупно 469 их је било успешно окончано (155 накнадних регистрација, 94 одређена датума и места рођења и 220 утврђених личних имена) за укупно 463 Рома.

Иако циљ иницирања 1000 административних и судских процедура у овој области није био сасвим испуњен, треба истаћи да је пре краја пројектних активности постојао још 81 случај у припремној фази, што значи да су корисници били идентификовани и да су добили неки вид асистенције од стране пројектног тима, те да је у одређеном броју случајева прибављена пратећа документација и дато пуномоћје за даље поступање. Главна потешкоћа препозната током спровођења пројекта била је прецизно идентификовање корисника, односно правно невидљивих Рома, а посебно и одржавање контакта са њима, као и иницирање релевантних процедура. Разлог за ово биле су честе миграције корисника, проузроковане тражењем посла или напуштањем привремених / неформалних насеља и настањивање на новим оваквим локацијама. Контакт са корисницима је такође често био отежан услед мењања бројева мобилних телефона које су користили, или због тога што уопште нису поседовали телефон. Било је и случајева

када су каснили са давањем и потписивањем пуномоћја, или када то уопште не би урадили, као и проблема са обезбеђивањем потребних сведока. Нажалост, у неким случајевима се корисници помоћи једноставно нису појавили на заказаном судском рочишту. Бројни су узроци за наведене недовршене процедуре, али се у основи све своди на неповерење несуђених корисника пројекта у идеју да ће им се животи променити на боље у случају добијања докумената, барем не битно, односно да је остајање и чекање на завршетак прописане процедуре за издавање докумената вредније од мигрирања у потрази за (највероватније) сезонским послом. Ова појава свакако је у корелацији са широм културом сиромаштва.

Роми који су добили ову врсту помоћи од стране пројекта су, након што су постали препознати од стране система, своја права даље тражили и користили у уписивању и похађању школа, тражењу запослења, добијању социјалне помоћи, здравствене заштите, итд.

Резултати и сазнања стечена у оквиру ове пројектне компоненте подељени су са Министарством правде, Министарством унутрашњих послова и другим релевантним институцијама у циљу унапређивања политика и процедура издавања личних докумената за Роме на централном и локалном нивоу. Такође, сва сазнања и савети који се дају корисницима били су сублимирани и преношени и другим ентитетима који су овакве информације могли да пласирају Ромима, како би што већи број људи дошао у ситуацију да се информише и поступи у складу са процедурама за издавање личних докумената, те добије бесплатну правну помоћ. Оваква дистрибуција информација била је омогућена и посредством других компоненти пројекта, јер су здравствене медијаторке, педагошки асистенти и други чланови мобилних тимова (о којима ће бити речи у наставку рада) такође ромским корисницима пружали додатне информације из ове области.

6.3.2. Мобилни тимови за инклузију Рома

У ранијем периоду већ су доношене одређене мере и постигнути одређени резултати у циљу инклузије Рома на локалном нивоу. Један број стручног особља већ је запошљен у више локалних самоуправа широм Србије и бави се из различитих углова овом проблематиком, било да се ради о особама запосленим на позицијама унутар администрације локалних самоуправа (координатори за ромска питања), у школству (педагошки асистенти), здравственом систему (здравствене медијаторке), или посебним позицијама унутар центара за социјални рад, филијала националне службе за запошљавање или завода за запошљавање. Ипак, остављене саме за себе, особе запослене на овим позицијама и поред најбоље намере не могу да утичу на достизање жељених циљева онолико колико би то било могуће уколико би њихови напори били боље координисани (и хоризонтално и вертикално) и уколико би дошло до њихове синергије, што је доста отежано услед постојећих институционалних аранжмана и организације пружања наведених услуга и самог рада (које карактеришу секторски приступ и ниски капацитети/слаба ефикасност). Циљ пројекта је стога био да се повећа број Рома који ће остварити приступ основним правима, тржишту рада, образовном систему, здравственом и систему

социјалне заштите у 20 општина у којима се пројекат примарно спроводи, и то кроз бољу координацију надлежних служби путем установљивања и ангажовања **мобилних тимова за инклузију Рома**.

Да би се ово постигло, а у циљу јачања капацитета институција и обезбеђивања одрживости предвиђених мера, на локалном нивоу је било неопходно креирати одржив институционални оквир (уз подршку свих релевантних министарстава и самих локалних самоуправа), који ће омогућити особљу поменутих локалних сервиса да раде заједно и координисано на заједничком циљу. Кључан део оваквих напора је и теренски рад: било је неопходно да локални службеници изађу у теренске посете како би били у бољем положају да боље помогну индивидуалним Ромима или ромским породицама суоченим са бројним проблемима. Такође, од непроцењивог значаја било је и омогућавање размене података и сазнања између различитих сервиса и агенција, како за свакодневни рад, тако и за каснији мониторинг учинка мобилних тимова и постављање доброг темеља за креирање још учинковитијих политика на националном нивоу.

У одабиру 20 општина у којима се пројекат спроводио, кључни критеријуми били су постојање ромских координатора, здравствених медијаторки и педагошких асистената у датој јединици локалне самоуправе (јер су наведене позиције биле идентификоване као неопходне за успешно спровођење жељених мера, док би чекање на запошљавање особа на овим позицијама тамо где још увек нису биле именоване довело до осетних кашњења и сасвим извесно неуспешности пројектне компоненте у датом трајању читавог пројекта). Ове особе су уједно касније били кључни чланови мобилних тимова. Креирање тимова, као и обавезе које се тичу њиховог успешног функционисања биле су прецизиране и формализоване кроз потписивање меморандума о разумевању између пројекта, односно Мисије ОЕБС и 20 одабраних локалних самоуправа фебруара 2014. године.

Пројекат је организовао програм обуке за чланове мобилних тимова, са намером да сваки тим припреми свој акциони план за активности које ће спроводити током животног века пројекта, а све у циљу побољшања координације и поспешивања сарадње између различитих сервиса и установа унутар исте општине у домену инклузије Рома. Коначно, да би се пружила конкретна техничка подршка и омогућило да рад мобилних тимова заиста буде теренски, пројекат је септембра 2014. набавио и јединицама локалне самоуправе донирао 20 теренских возила.

Слике 28 и 29: Примопредаја теренских возила намењених јединицама локалне самоуправе које су били партнери на пројекту „Европска подршка за инклузију Рома“ (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Једна од најважнијих активности унутар ове компоненте пројекта била је развој и спровођење акционих планова за функционисање мобилних тимова за инклузију Рома (који су чинили општински координатор за ромска питања, здравствена медијаторка, педагошки асистент, те представници центра за социјални рад и националне службе за запошљавање). Планови су се доносили на годишњем нивоу, а током трајања пројекта одржан је велики број радионица и других врста обуке за чланове тимова. Оно што је такође постигнуто били су велики помаци у процесу систематизације позиције здравствене медијаторке – позиције која је прво уведена у домаћи здравствени систем 2008. године током трајања једног другог пројекта којим је ОЕБС пружао подршку Ромима у Србији²⁶³, али која је све до тада егзистирала на бази привремених и повремених послова, или уговора о делу.

6.3.3. Јачање капацитета ромских организација цивилног друштва

Позитивне промене политика које се тичу Рома на националном нивоу јесу нешто што ромске организације цивилног друштва у скоријем периоду примећују као жељен исход, али оно што је такође евидентно је да спровођење ових политика на локалном нивоу не протиче без проблема. Поједине локалне самоуправе биле су агилније и показале су већу политичку вољу да у своје активности укључе и значајније напоре у домену инклузије Рома, или овакве напоре боље координишу. Уочено је да оно што може да олакша активности овог типа јесу добро осмишљени локални акциони планови, у чијој припреми и спровођењу јединице локалне самоуправе треба да наступе у партнерству са институцијама из области јавних услуга (центри за социјални рад, здравствени центри, школе и сл.), али и организацијама цивилног друштва.

Припрема поменутих локалних акционих планова пружа одличну прилику да се Роми укључе у процес процене потреба и доношења одлука о приоритетним акцијама које се директно тичу побољшања њихових животних услова, те

²⁶³ Ангажовање ромских здравствених медијатора је концепт који је настао у Румунији, одакле је по састанку представника Министарства здравља две државе организованом децембра 2007. године у Темишвару у оквиру Програма подршке Ромима који је Мисија ОЕБС у Србији тада спроводила, ова пракса усвојена и у Србији. Роми у Румунији су дуго по питању здравствене заштите били у веома лошем положају и у ситуацији упоредивом са оном у Србији. У циљу бољег обухвата ромског становништва настањеног у сиромашним насељима (сегрегираним енклавама) мерама примарне здравствене заштите, Министарство здравља Румуније препознало је неопходност приближавања услуга здравственог система Ромима који до тада нису били обухваћени овим системом, конкретно кроз успостављање поверења и информисање о функцијама система и како их Роми могу искористити. Процењено је да је најбољи начин да се ово постигне тај да се ромским породицама приступи помоћу посредника који су и сами Роми. Како су као приоритетне области идентификовани просвећивање о базичној здравственој заштити, те веома лоша ситуација по питању репродуктивног здравља посебно међу женама, одлучено је да се за посреднике траже Ромкиње са барем минималним здравственим квалификацијама. Логика је била да ће оне много лакше остварити контакт са примарном циљном групом жена и изградити поверење, које је такође битно због каснијих напора усмерених ка обавезној вакцинацији деце и њиховим увођењем у редовне токове система здравствене заштите (пошто, као и у Србији, у оквиру ромских породица улога примарног старца над децом традиционално припада мајци). Концепт идентичан овом примењује се и у Србији од 2008. године.

планирања конкретних активности на локалном нивоу. Локални акциони планови сами по себи представљају најбољи основ за мониторинг и евалуацију мера и политика на локалном нивоу, те њихово усавршавање и пружање смерница за будуће активности, чиме се практично затвара круг. Процена да ће најбољи „контролори“ учинковитости планираних мера бити сами Роми сасвим је логична, али да би се ова идеја институционализовала и операционализовала неопходно је да Роми који ће на овај начин учествовати у једној овако битној активности буду организовани на неки начин, уместо да наступају као појединци или индивидуални посматрачи процеса. Стога је процењено да су ромске организације цивилног друштва идеални актери унутар описаног процеса, те да је кључно боље их припремити и профилисати за рад у овом пољу, односно оснажити њихов капацитет.

Пројекат је стога пружао подршку ромским организацијама кроз активности на два колосека. **Прва група активности** била је базирана око **програма обуке и менторства**, у којима су различити експерти одржавали посебно осмишљене радионице у вези са процесом развоја и праћења спровођења локалних акционих планова. **Паралелно** са тим, напори су улагани и у циљу **развоја мрежа ромских организација цивилног друштва**, како би организације дошле у ситуацију да делују комплементарно једне са другима, те да се боље подржавају и успешније заступају Рома на вишим нивоима (провинцијским или националним). Неколико мрежа је већ раније било организовано, али њихови капацитети и степен организације нису били задовољавајући, па се ишло на организовање заједничких догађаја намењених размени искустава и поспешивању сарадње између организација из различитих крајева земље, посебно оних чије су делатности сродне. Ипак, уочено је да је и физичка близина важан фактор у успешном функционисању ових мрежа, јер већи путни трошкови значајно отежавају рад у условима веома ограничених финансијских могућности ромских организација. Наравно, све ово је потребно посматрати у контексту јачања социјалног капитала Рома, што ће свакако бити проузроковано побољшаним капацитетом Рома у сфери образовања и радног оспособљавања/запошљавања.

Како је оцењено да је посебну пажњу потребно усмерити на родну равноправност, односно чињеницу да су Ромкиње у значајно мањој мери заступљене у организацијама цивилног друштва, пројектни тим је ову компоненту пројекта спроводио у блиској сарадњи са Ромском женском мрежом, чије су чланице бројне организације из свих крајева Србије. Други важни партнер у овом домену била је Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом Владе Републике Србије.

У пракси, први корак предузет у оквиру ОЕБС пројекта било је идентификовање и **мапирање свих активних ромских организација цивилног друштва** у 20 општина у којима је пројекат спровођен. Саставни део овог истраживања било је и профилисање организација и процена њихових капацитета у односу на активности и пројекте у којима су учествовали у претходним годинама. Ови подаци били су употребљени за даље калибрисање пројектних активности, а свим организацијама упућен је позив да се укључе у **програм обуке** који је био централни део ове пројектне компоненте. Тренинзи у оквиру обуке били су организовани са регионалним фокусом и тако били намењени организацијама

цивилног друштва из Војводине, Београда и околине, те централне и јужне Србије. Програм су чинила укупно три тренинга, а сваки тренинг био је организован као дводневна радионица. Између сваке од ових сесија полазницима је остављан задатак да конкретна нова знања примене у пракси, а све уз подршку и у контакту са менторима које је ангажовао пројекат. Поред овога, опредељеност на регионални аспект програма обуке за циљ је имала и ближе повезивање организација цивилног друштва из географски блиских средина, како би се ојачале хоризонталне везе и изградиле снажније мреже организација. Коначно, у оквиру пројекта одржана су и два годишња скупа ромских организација цивилног друштва, чији је циљ био усредсређивање на локалну имплементацију националних политика у домену инклузије Рома, и могућности организација цивилног друштва за узимање значајнијег учешћа у овим процесима.²⁶⁴ Јачање капацитета ромских ОЦД важно је и услед растућих тенденција у друштву у смислу све јаснијег опредељења државе за успостављање јавно-цивилних партнерстава, нарочито у домену социјалне заштите, где би једини исправан пут значао учешће Рома и њихових организација у оваквом процесу, уместо да њихове интересе заступају друге организације које су се боље позиционирале и оспособиле за учествовање у будућим пројектима и иницијативама (које и поред најбоље намере не би биле у стању да буду прави заступници Рома и свакако би имале проблема да боље артикулишу захтеве од оних који би то радили „у првом лицу“).

6.3.4. Програм спречавања одустајања од школовања за ромску децу

Претходна истраживања (већ референцирана у овом раду) утврдила су да постоје значајне разлике у похађању основних, средњих, виших и високих школа између Рома и припадника већинског становништва. Установљено је да свега 19% младих становника ромских насеља похађа средњу школу, те да је статистика још више поражавајућа за девојчице (16,5%) него за дечаке (22,8%). Овако низак ниво

²⁶⁴ О томе колико концепт оснаживања ромских организација цивилног друштва може да буде успешан добро сведоче два примера у којима су ОЦД досегле ниво на ком су као носиоци пројеката аплицирале за и располагале средствима из ЕУ фондова за пројекте у области инклузије Рома. Пројекат *Life Together* пример је иницијативе за оснаживање локалне ромске заједнице у Острави (Чешка Република), у оквиру које је Ромима који су јула 1997. због поплава остали без крова над главом најпре обезбеђен нови стамбени простор, да би стамбени програм био праћен активностима и мерама у областима образовања, здравства и социјалних сервиса. Укупан буџет пројекта износио је готово 2,5 милиона EUR. Сличан пример високог нивоа на ком је једна ромска организација оперисала представља пројекат *Supporting the development of the Roma Communities from the North-Western and Central development regions*, којим је руководила ромска ОЦД *Resource Centre for Roma Communities* из Клуж-Напоке (Румунија) и чији је буџет досегао 3,8 милиона EUR. Међу активностима пројекта најзанимљивије су обуке изабраних лидера из локалних заједница о развоју заједница и креирању пројеката у области социјалног запошљавања, обуке и оспособљавање великог броја Рома за запошљавање, те школарине и подршка за 150 угрожених ромских ученика у периоду од три године. Успешност ових пројеката охрабрујућа је јер сведочи о томе до ког нивоа ромске ОЦД могу да стигну (ако се у обзир узму теме пројеката (од круцијалне важности за инклузију Рома), високи буџети, односно средства са којима су располагали, те административна захтевност аплицирања за средства фондова са високог нивоа), као и о исправности концепта оснаживања ромских капацитета и повезивања овог концепта са претходним унапређењем образовног статуса Рома.

похађања средњих школа узрок је веома слабог коришћења могућности (стипендија и слично) које су предвиђене за студенте ромске националности на државним факултетима. Одустајање од школовања (које је често одраз лоше материјалне ситуације ученика) директно утиче на будући материјални статус, односно на генерацијске циклусе сиромаштва: млади који немају завршену основну школу (и који последично не могу да похађају средњу школу) су доказано у значајно већој опасности од сиромаштва од оних који имају диплому средње школе. Стога је пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ као један од својих циљева предвидео утицање на спречавање младих Рома од одустајања од школе, што је требало реализовати кроз пажљиво калибрисани програм стипендија.

Пре овог пројекта, сличан систем доделе стипендија (спроведен само на територији Аутономне покрајине Војводина) успешно је опробао Фонд за образовање Рома (*Roma Education Fund*, REF). Стипендије су биле подешене тако да покрију основне животне трошкове, чиме је умањен економски терет под којим се налазе породице чија деца остају у школи (уместо да раде или на неки други конкретан начин помажу породици). Успешност овог програма мотивисала је централне власти да размишљају у правцу креирања **стипендијског програма за ромске ученике** на нивоу целе државе, што је реализовано уз техничку подршку Мисије ОЕБС у Србији баш кроз овај пројекат. ОЕБС и Министарство просвете, науке и технолошког развоја заједнички су конципирали жељени стипендијски програм, да би пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ директно управљао имплементацијом тог програма. Сарадња је успостављена са школским одборима широм земље, као и са Фондом за образовање Рома, док је Национални савет ромске националне мањине имао важну улогу у дистрибуирању информација о конкурсима за стипендије када је исти био расписан.

Пројекат је успео да додели значајан број стипендија у току две школске године ромској деци која су испунила прописане услове. На конкурсима је примљено готово 2000 пријава, од којих је 891 била технички исправна. На основу тога, радна група коју су чинили представници ОЕБС, РЕФ и Министарства просвете, науке и технолошког развоја одабрала је 15. јануара 2015. године 525 ромских ученика који ће бити добитници стипендија. Нажалост, двадесет ромских ученика није на овај начин остварило право на своје стипендије пошто су ипак напустили школу у међувремену. Такође, вреди напоменути и да је идентификован одређени број ромских ученица које су прекинуле школовање услед раног ступања у брак. Педагошки асистенти који су били у улози ментора су ступили у контакт са њима и пробали да објасне како ступање у брак не мора да значи и крај школовања, али су ти покушаји били неуспешни, најчешће због заснивања породице (трудноће и рађања деце). Такође, битно је напоменути да су поред стипендија сви ученици који су били изабрани на конкурсима били и корисници менторске мреже, односно имали сталну подршку и усмеравање које су им ментори у настави пружали. Ово је било од нарочитог значаја јер је додатно смањивало ризик од напуштања школе.

Од посебног значаја у спровођењу ове активности били су поменути педагошки асистенти које је Министарство просвете, науке и технолошког развоја од раније ангажовало у школама и срединама са већим бројем ромске деце, чији је задатак био да циљано помаже управо ромској деци у савладавању наставног

програма, као и да служе као спона између школе и ромске породице, како би се деци олакшало школовање и спречило рано одустајање од похађања школе.

Пројекат је у циљу институционалног оснаживања (и жељене дугорочне одрживости резултата спроведених мера, јер је неопходно демонстрирати да иза одвајања средстава за ову сврху стоји систем, те и на тај начин показати угроженим Ромима да образовање свакако има смисла и да је потребно да се изгради поверење у образовни систем) спровео и **допунски програм обуке за педагошке асистенте** (пошто је 170 педагошких асистената који су до 2012. године били ангажовани већ прошло кроз четири модула обуке спроведених кроз један ранији пројекат Мисије ОЕБС у Србији).²⁶⁵

6.3.5. Подршка запошљавању Рома

Услед ниског нивоа образовања, као и неких других фактора (међу којима се истиче дискриминација), Роми су често у тешкој ситуацији по питању запошљавања. Најчешће обављају послове који не изискују високу стручну спрему, те последично имају низак лични доходак, ако уопште имају сталан, а не сезонски или повремени посао (најчешће у пољопривреди или прикупљању отпада и секундарних сировина). Стога је побољшање запослености Рома нимало лак задатак.

Пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ предвидео је **пружање подршке Ромима који су власници малих и средњих предузећа**, која би као резултат имала **повећан број радних места** у тим предузећима, односно повећала број Рома који имају посао. Најпре се у сарадњи са Националним саветом ромске националне мањине, те Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Привредном комором Србије приступило опсежној анализи и мапирању фирми чији су власници Роми. У контакту са овим предузећима и по процени њихових потреба направљен је ужи избор компанија које би могле да уђу у осмишљени програм, а који је за циљ имао обезбеђивање одрживог запошљавања Рома. Програм је дизајниран тако да буде комплементаран са постојећим програмима samozapošljavanja Рома, програмима под окриљем Националне службе запошљавања и других актера (HELP, Ромски информативни центар, CARE, EXO), и такође је предвиђао тренинге и менторство за представнике одабраних фирми у циљу успешнијег пословања и креирања адекватних бизнис планова, те техничку подршку од стране пројекта у виду набавке и донације опреме која би на унапред дефинисани начин унапредила производни или услужни процес, и омогућила

²⁶⁵ Међу већим бројем стипендијских програма намењених ромским ученицима који су широм Европе били организовани током протеклих неколико деценија, овде је значајно скренути пажњу на иницијативу *Steps to improving of the access for Roma children in educational field*, спровођену у четири региона у Румунији од 2008. до 2011. године. Овај пројекат објединио је напоре владиног и цивилног сектора и располагао је буџетом од 3,5 милиона EUR, који је поред самих стипендија био усмерен и на обуку укупно 150 наставника за бољи рад са децом у мултикултуралним срединама, активности на побољшању односа између ромских и ученика чланова већинске заједнице (али и између њихових родитеља), спровођење кампање јавног информисања о штети услед одустајања од школовања, те студијске посете школама у којима се програм већ успешно спроводи.

оперативну експанзију и отварање нових радних места – што је био кључан критеријум у селекцији предузећа која су ушла у овај програм. Конкретан циљ пројекта било је да 50 Рома буде запослено на новим одрживим радним местима.

Поменуто мапирање добрих пракси у запошљавању Рома иницирано је јануара 2014. године, када је издат позив за пријављивање предузетницима или власницима микро, малих и средњих предузећа (до 250 запослених) који су Роми, затим предузетницима или власницима наведених предузећа који нису Роми, али који запошљавају Роме, те представницима удружења грађана или задруга који кроз пословну делатност радно ангажују Роме. Наравно, сва ова предузећа и удружења морала су претходно бити регистрована у Агенцији за привредне регистре. Позив за пријављивање је дистрибуиран преко широког круга актера: општинских ромских координатора, педагошких асистената, ромских организација цивилног друштва, канцеларија за локални економски развој, међународних организација, Националне службе за запошљавање, Савета за унапређење положаја Рома и спровођење Декаде Рома Владе Републике Србије, Националног савета ромске националне мањине, Канцеларије за инклузију Рома Аутономне покрајине Војводине, посредника у запошљавању, и путем друштвених мрежа.

Пријаве је послало 249 иницијатива, односно предузећа из 65 општина и градова широм земље, што је надмашило сва очекивања. Од пристиглих пријава 175 их је одговарало основним условима из позива. Са 165 иницијатива / предузећа је обављен телефонски интервју (10 их је одустало или нису оставили исправне контакте), који је садржао више од 30 питања: о броју запослених, броју запослених Рома, начину ангажовања запослених, финансијским карактеристикама, карактеристикама пословања и планираној иницијативи и новом запошљавању. На основу евалуационе бодовне листе сачињена је ранг листа најбољих пракси у запошљавању Рома од којих је 68 иницијатива / предузећа позвано да учествује на тренингу о изради бизнис планова. Од тог броја, 48 иницијатива / предузећа је присуствовало тренинзима, а 44 је доставило комплетне бизнис планове. Током јула и августа 2014. године реализоване су теренске посете у 43 предузећа / иницијативе (једно предузеће је одустало пошто није могло да обезбеди потврду од Пореске управе о измирену порезу) од стране истраживача и бизнис консултаната ангажованих од стране пројекта. Извештаји са ових посета и досијеи предузећа достављени су Мисији ОЕБС крајем августа 2014. У септембру 2014. године заседала је Селекциона комисија пројекта и одлучила да подржи 17 предузећа. Три предузећа су касније одустала а нова четири су изабрана са резервне листе, тако да је на крају 18 предузећа изабрано за подршку, од којих је 14 предузећа у власништву Рома (међу њима је чак 8 Ромкиња власница).

Изабраних 18 предузећа били су из следећих региона: Војводина (5), Београд (2), западна Србија (3), централна Србија (3), јужна Србија (3), и Источна Србија (2). У касној фази реализације пројекта, једно предузеће је због искрслог проблема са Пореском управом морало да одустане од подршке, тако да је на крају било **подржано 17 предузећа** која су на основу подршке које су добиле од пројекта запослила **60 нових радника** (32 Ромкиње, 27 Рома и једну неромкињу). Треба напоменути да су ови резултати далеко превазишли иницијалне циљеве пројекта, који су предвидели подршку за барем три предузећа, те запошљавање 50 особа.

Међу изабраним предузећима био је заступљен широк спектар различитих делатности: индустрија обуће, текстилна индустрија, производња меса, производња пластичних артикала, рециклажна индустрија, сакупљање секундарних сировина, трговина кожом, трговина грађевинским материјалом, као и услужне делатности (хигијенско одржавање, манипулација теретом, фото радња, козметички салон, књиговодствена агенција и самостална трговинска радња). Са свим предузећима потписани су уговори о донацији који регулишу ново запошљавање и услове коришћења дониране опреме. Послодавци су били у обавези да новозапослене пријаве уговором на одређено време на две године, али је до маја 2016. године на уговор на неодређено време већ било пријављено 33 од поменутих 60 запослених. Запослени су били у обавези да претходно буду на евиденцији Националне службе за запошљавање, што и јесте био случај: више од две трећине њих били су дугорочно незапослени (преко две године на евиденцији), више од 20 њих је било преко пет година на евиденцији НСЗ, а чак троје је на евиденцији било преко 10 година. Са друге стране, кроз сегмент пројекта који се бавио куповином и донирањем опреме за одабрана предузећа или иницијативе **набављено је преко 150 различитих комада опреме** од 32 добављача **за укупну суму од 365.000 евра**. Сва опрема је испоручена са основном обуком за коришћење исте. Пословни консултанци су ангажовани ради подршке у обезбеђивању одрживости предузећа и отворених радних места. Највише је подршке пружено у областима унапређења продаје услуге или робе, овладавања новим алатима за маркетинг и рекламирање, правног констатинга, испитивања могућности извоза робе, подршке у унапређењу руковођења предузећем као и помоћи у истраживању тржишта и финансијских програма подршке.

Вреди напоменути и да је од 14 ромских предузетника, чак половина претходно живела, радила или боравила у иностранству, те имала прилике да неке добре праксе из иностранства пренесе у Србију. У разговору пројектног особља са њима био је приметан велики утицај боравка у уређеним правним и привредним системима западних земаља (већином се радило о искуствима из Немачке, Аустрије и Шведске).²⁶⁶

²⁶⁶ Међу бројним иницијативама и програмима посвећеним запошљавању Рома у Европи, по успешности се посебно истиче пројекат *Acceder*, који је уз финансијску подршку Европског социјалног фонда био спровођен у Шпанији од 2000. до 2013. године. Пројекат је био конципиран тако да делује у три правца, те су његове компоненте за циљ имале: (1) спровођење програма обуке и оспособљавања Рома за равноправни приступ тржишту рада (у сврху чега је широм Шпаније отворено 48 интегрисаних центара за запошљавање у којима је заинтересованим Ромима пружана индивидуална асистенција ради откривања склоности и знања/вештина, те им је на основу тога пружана адекватна обука и прилика за боље профилисање ради проналажења жељеног запослења); (2) успостављање медијацијског система за послодавце, како би боље ускладили своју потражњу за радном снагом са расположивим капацитетима међу Ромима који траже посао; и (3) пружање консултантских услуга Ромима који су желели да постану предузетници и отворе сопствена предузећа. О успешности пројекта најбоље сведочи податак да је до средине 2009. године захваљујући његовим напорима посао пронашло 24,355 Рома.

6.4 СТАМБЕНА КОМПОНЕНТА ПРОЈЕКТА

Као што је поменуто, начин на који се стамбени проблеми Рома широм Србије најчешће физички манифестују су подстандардна насеља. Да би се схватила размера проблема, али и идентификовале све локације за будуће интервенције у циљу побољшања стамбених услова, пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ је у сарадњи са Министарством грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре предузео активности на мапирању свих подстандардних насеља у којима живе Роми, са циљем да се све ове локације унесу у **географски информациони систем (ГИС)** у власништву министарства, а који ће садржати основне информације о комуналној и инфраструктурној опремљености препознатих локација, као и о власништву над земљиштем на којем се насеља налазе. У сарадњи са Сталном конференцијом градова и општина до фебруара 2015. године обављено је идентификовање ових локација, а касније те године креирано је и посебно софтверско решење за ГИС, односно за уношење података добијених кроз истраживање. Истраживање које је спроведено указало је на то да су подстандардна ромска насеља присутна у 120 од 169 општина у Србији, и то највише око три највећа урбана центра, а затим и у мачванском, колубарском, јужнобанатском и јабланичком округу. Подаци да у 38% овако идентификованих насеља ниједан објекат није прикључен на водоводну мрежу, да у 26% насеља не постоји ни метар асфалтираних саобраћајница, да у 74% насеља не постоји канализациона мрежа, те да је 50% насеља покривено само просторним планом општине (дакле не налазе се у обухвату било каквог урбанистичког плана), само су неки од алармантних који су поменути истраживањем потврђени.²⁶⁷

За разлику од креирања ГИС, све остале активности у сфери становања спроводе се у 20 пилот општина.

У сарадњи са наведеним општинама и градовима спроведено је **истраживање о стамбеним моделима** који су претходно били коришћени, односно праксама које су биле спроведене у локалним ромским насељима. Овако идентификована решења била су представљена у форми студије, да би после тога акценат био на анализи модела оцењених погодним за будућу примену и давању препорука за њихово унапређење, уз приказ добрих пракси и решења која су већ била успешно примењена у различитима градовима и општинама. Као и у случају прве студије, и ова је настала у пуној сарадњи, односно консултацијама са представницима локалних самоуправа и локалним представницима Рома.

Од посебне важности за наредне кораке у имплементацији пројекта било је утврђивање почетног стања у релевантним ромским насељима у поменутих 20 градова и општина. У жељи да се процене потребе за интервенцијама у циљу унапређења стамбених услова, приступило се **темељној анализи стања у подстандардним насељима**. Пројектни партнер на овој активности, Екуменска хуманитарна организација (ЕХО), свој теренски рад обавља током летњих месеци

²⁶⁷ Живковић, Љ, Ђорђевић, А. (2015). Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице. Београд: Мисија ОЕБС у Србији.

2014. године. У директним интервјуима са породицама из свих идентификованих насеља у 20 општина, као и у насељима у општини Обреновац, додатој на постојећи списак због штете нанете у мајским поплавама те године, долази се до конкретних података на основу којих се формулишу препоруке за приоритетне радове којим би ситуација била побољшана. Резултати овог истраживања и препоруке које су тако настале приказани су представницима локалних самоуправа и ромских организација цивилног друштва на три регионалне радионице одржане током октобра и новембра 2014. године, и изазвали корисне реакције код поменутих актера по питању каснијег одабира интервенција у насељима.

Да би се обезбедио адекватан правно-регулаторни оквир за унапређење ромских насеља, неопходно је да она буду покривена адекватним **урбанистичким плановима**. После консултација са представницима градова и општина укључених у пројекат, закључено је да у 11 општина постоје насеља која нису а могу бити покривена планском документацијом, те су у циљу доношења планова детаљне или генералне регулације (зависно од случаја), као и јачања капацитета локалних јавних предузећа задужених за креирање урбанистичких планова, потписани уговори са овим јавним институцијама које ће до краја спровођења пројекта припремити укупно 13 урбанистичких планова.

Коначно, у жељи да се на конкретан начин побољшају услови у подстандардним ромским насељима у 20 пилот општина, са посебном пажњом пришло се активностима на **припреми техничке документације**, односно пројеката за унапређење инфраструктуре или стамбеног фонда у насељима. Потенцијални пројекти најпре су идентификовани кроз претходно поменућу детаљну процену стања, а затим и кроз додатне консултације са самим локалним самоуправама. Пројектна документација је од велике важности: за конкретне радове и изградњу потребна су значајна финансијска средства, а за приступање релевантним фондовима којим би се покрили трошкови изградње по правилу су потребни конкретни и добро разрађени пројекти.

Овако заокружен процес представља најбољи пример заједничког рада међународних организација, националних и локалних институција и ромске заједнице, а његове резултате ће директно осетити они којима је помоћ најпотребнија – Роми који су становници подстандардних насеља. Активности унутар стамбене компоненте пројекта ће у наставку рада бити детаљно анализирани.

6.4.1. Географски информациони систем за подстандардна ромска насеља

Историјски посматрано, у Србији су о нехигијенским ромским насељима постојале углавном површне информације, а и такве су јавности углавном постајале доступне на основу карактеристичних примера који би се појавили у медијима, најчешће када је у питању био неки развојни пројекат ометен постојањем нехигијенског насеља на датој локацији, и потребом расељавања Рома (бивши сламови код моста „Газела“ и Белвила први падају на памет). Иако се о проблемима и недостацима који постоје у оваквим срединама знало сасвим довољно,

парадоксално звучи да до скоро конкретни и систематски прикупљени подаци о локацијама на којима се налазе ромска насеља нису постојали. Ако је и постојала политичка или макар декларативна воља да се ради на решавању проблема лоших стамбених услова у ромским насељима, у пракси се све завршавало на *ad hoc* акцијама и активностима најчешће предузетим на пројектном нивоу. Иако је Република Србија имала и обавезе како условљене међународним документима у којима фигурира као потписница, тако и сопственом законском регулативом, за било какво планирано дејствовање увек је недостајао први корак: мапирање, односно тачно утврђивање где се (све) у простору налази проблем.

Први покушај давања одговора на ово питање долази **2002. године**, у оквиру пројекта социјалног истраживања „Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“, који су спроводили *Oxfam* и Центар за истраживање етничитета. Теренско истраживање које је у оквиру овог пројекта било предузето између јула и октобра 2002. године и које је открило укупно 593 насеља у којима живи више од 15 ромских породица или 100 људи, било је прво овакве врсте у Србији. Методолошки гледано, разлог за дефинисање јединица које су мапирани на овај начин (заједница барем 15 породица, односно 100 људи) био је директно повезан са сврхом самог истраживања - реализацијом целовитог програма побољшања животних услова у ромским насељима. Тачније, сматрало се да би у случају унапређивања насеља ове величине заједнице мањег обима и слично лоших стамбених карактеристика природно гравитирале, односно мигрирале ка унапређеним насељима (и тиме практично престале да постоје као просторни проблем). Такође, имало се у виду да постоје и средине са израженијом ромском популацијом у којима Роми не насељавају посебне енклаве, већ живе заједно са већинским становништвом (у неким деловима јужнобанатског, мачванског, подунавског, браничевског округа и у јужној Србији), али се није ишло на евидентирање таквих локација јер се сматрало да је у тим срединама процес социјално-економске интеграције Рома довршен.²⁶⁸ Двостепени метод евиденције насеља – преко локалних органа власти и локалних истраживача – дао је истраживању доста висок ниво прецизности (иако су аутори истраживања оставили могућност да поједина насеља на крају нису евидентирана, највише због незаинтересованости и недовољно темељног приступа на локалном нивоу, било представника локалних самоуправа, било локалних ромских удружења).

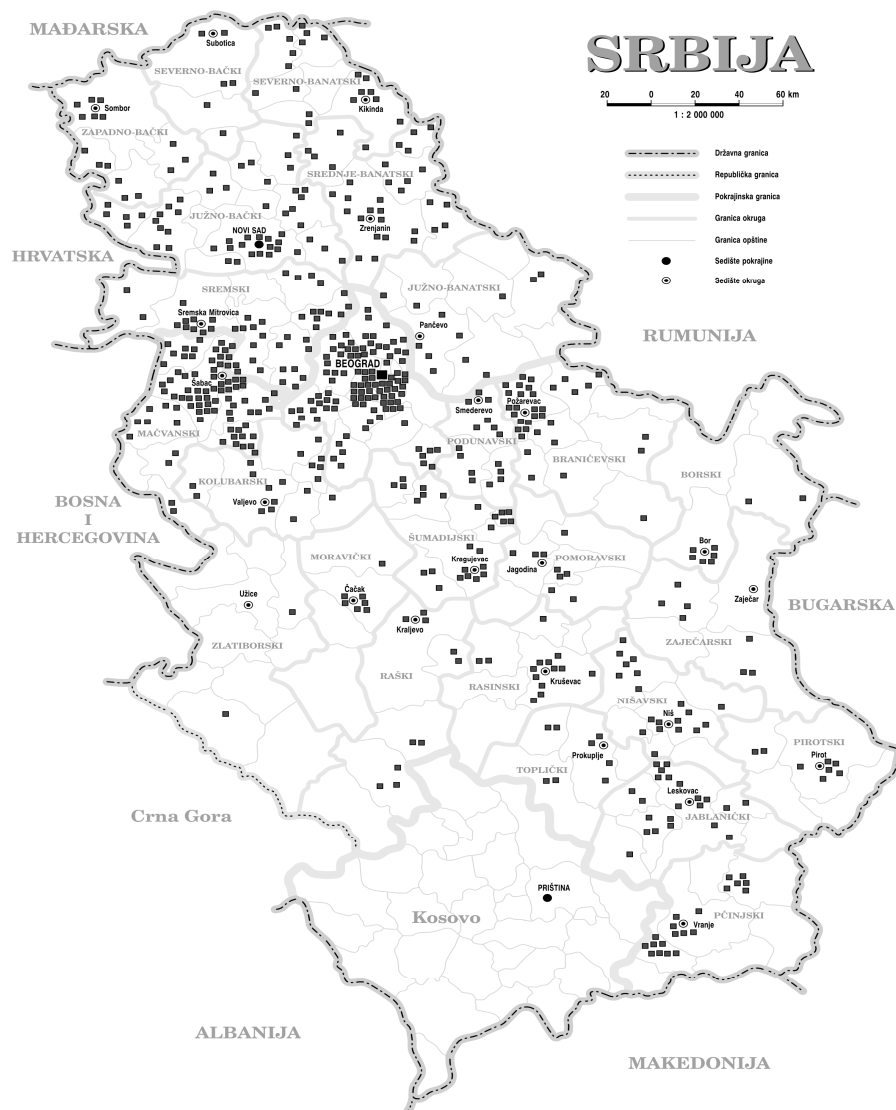
Што се територијалног размештаја тиче, истраживање из 2002. године открило је да је најгушћа насељеност Рома била у Београду (где су евидентирана укупно 102 насеља), те у северозападном делу централне Србије, Војводини и у околним у јужној Србији. Најмање ромских насеља мапирани су у санџачким општинама у југозападној Србији. У различитим регионима биле су уочљиве разлике у погледу уређења насеља, квалитета стамбених објеката и опремљености комуналном инфраструктуром. Од 593 евидентирана насеља било је 285 градских, а остала су била приградска или рурална. У овим насељима 2002. године било је настањено укупно 201.353 Рома староседелаца и 46.238 Рома расељених са Косова. Истраживање је пружило и низ других података о идентификованим ромским насељима. Она се

²⁶⁸ Јакшић, Б, Башић, Г. (2002). Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији - Резултати социјалног истраживања. Београд: Центар за истраживање етничитета.

нешто чешће јављају у градским срединама (52,7%), а по величини било је највише насеља са до 200 становника (314), док су идентификована четири насеља са преко 5.000 становника (најмногољуднија су била насеља Адице у Новом Саду са око 6.000 и Београд Мала у Нишу са 6.500 становника). Што се старости идентификованих ромских насеља тиче, подаци до којих су истраживачи дошли сведоче о томе да је чак 47,3% ромских насеља у Србији настало почетком XX века, док је у деценији пре истраживања подигнуто 4,9% насеља. Укупно 28% ромских насеља у Србији је настало плански, 34,6% је подигнуто бесправно, а 35,4% насеља се бесправно проширило око планско подигнутог језгра насеља. Такође, највише сламова и нехигијенских насеља откривено је у зонама забрањене градње, а уређених насеља тамо где је градња дозвољена (што поред осталог сведочи и о свести самих Рома о потребама и препрекама за унапређивања насеља). Тамо где је градња стамбених објеката била законски омогућена, било је највише претежно уређених и уређених насеља.

Како би се могло и очекивати, истраживање из 2002. године показало је да су ромска насеља била прилично лоше комунално опремљена, односно да су врло ретка она која су адекватно уређена. Од свих идентификованих, нехигијенским насељима сматрало се њих 43,5%. Насеља су такође карактерисана уличном мрежом слабог квалитета (тек 33,1% насеља је имало асфалтирану уличну мрежу), 9,2% насеља је у целости било без електричне енергије, постојање водоводне мреже било је евидентирано у 47,1% ромских насеља, 65,1% насеља било је без канализације, у око 41% насеља није било дечијих вртића, односно прешколских установа (тамо где их је било, најчешће се радило о програмима које су спроводиле организације цивилног друштва, а знатно ређе су у питању биле установе система социјалне заштите), док је код око 20% насеља оваква установа била удаљена преко 1 km. Коначно, здравствена установа није постојала у близини 29,8% ромских насеља, док је код још 28,8% она постојала на удаљености већој од 1 km.²⁶⁹

²⁶⁹ Подаци преузети Јакшић, Б, Башић, Г. (2005). Уметност преживљавања – Где и како живе Роми у Србији. Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију, односно Јакшић, Б, Башић, Г. (2002). Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији - Резултати социјалног истраживања. Београд: Центар за истраживање етницитета.

Слика 29: Дистрибуција ромских насеља у којима живи више од 15 породица или више од 100 становника (извор: Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији - Резултати социјалног истраживања (Божидар Јакшић и Горан Башић, 2002))

Као што је наведено, за разлику од осталих активности унутар стамбене компоненте пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“, које су биле спровођене у 20 одабраних градова и општина, мапирање ромских насеља и њихово укључивање у посебан географски информациони систем по природи ствари спроведено је на територији читаве Србије. Да би се правилно сагледала размера стамбених проблема којима су изложени Роми, али и идентификовале *све локације* за будуће интервенције у циљу побољшања стамбених услова – што би поставило адекватан оквир за интервенције које премашују обим овог пројекта и што би било веома значајно за дугорочније планирање и програмирање активности и финансијских средстава доступних држави – пројекат је у сарадњи са Министарством грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре предузео активности на **мапирању свих подстандардних насеља у којима живе Роми**, са циљем да се све ове локације унесу у **географски информациони систем (ГИС)** у власништву

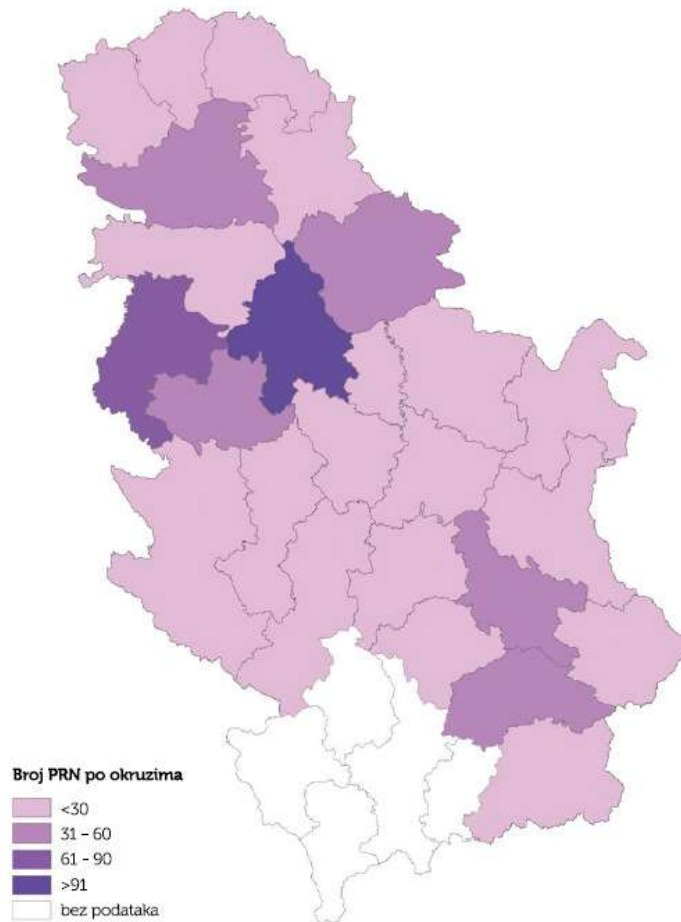
министарства, а који ће садржати основне информације о комуналној и инфраструктурној опремљености препознатих локација, као и о власништву над земљиштем на којем се насеља налазе.

При избору насеља која ће бити унета у ГИС, прво питање на које је било неопходно дати одговор било је која се врста насеља мапира, односно која су то насеља која треба да буду предмет даље анализе. Почетна премиса да се насеља истражују по етничком кључу није могла бити прихватљива у целости, пошто би обележавање насеља и њихових становника на тај начин било непожељно (ако већ не и некоректно, јер је право на лично опредељење по етницикету гарантовано), те би истраживање и тражење „ромских насеља“ вероватно довело и до нежељених ефеката етикетирања и давања одређених нежељених конотација неким од локација које би биле предмет обраде. Како би се овај проблем решио, у први план стављен је критеријум стамбених и животних услова у насељима, а у којима (по подацима који ће се добити са терена) живе Роми. На тај начин искристалисао се термин *подстандардно насеље*. Ради се о локацијама које насељавају Роми а које „задовољавају“ макар један од ових критеријума:

- неадекватан приступ води за пиће,
- неадекватан приступ санитарној и другој инфраструктури (канализационој мрежи или септичким јамама, саобраћајницама, водоводној мрежи и другим комуналним сервисима),
- лош квалитет стамбених јединица (изграђених коришћењем неадекватних техника градње и/или лошег грађевинског материјала; стамбене јединице пропале услед лошег одржавања, које су потенцијално опасне по безбедност становника),
- пренасељеност (било у смислу просечне густине становника у насељу, или великог броја чланова по домаћинству), и
- несигуран правни статус објеката на парцелама (укључујући нерешене имовинско-правне односе над објектима и земљиштем насеља).

У сарадњи са Сталном конференцијом градова и општина (СКГО) до фебруара 2015. обављено је идентификовање ових локација, а касније те године креирано је и посебно софтверско решење за ГИС, односно за уношење података добијених кроз истраживање. Истраживање које је спроведено указало је на то да су подстандардна ромска насеља присутна у 120 од 169 општина у Србији, и то највише око Београда, Ниша и Новог Сада, а затим и у мачванском, колубарском, јужнобанатском и јабланичком округу.

Свеукупно, кроз истраживање из 2015. године у Србији су **идентификована 583 подстандардна ромска насеља**, са укупно 23.895 стамбених јединица, односно 17.316 домаћинстава **са 56.276 становника**. Просечно подстандардно ромско насеље стога има скоро 41 стамбену јединицу, то јест скоро 30 домаћинстава, и у њему живи нешто мало испод 100 становника.

Слика 30: Размештај подстандардних ромских насеља у Србији по окрузима (извор: Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице (Београд: Мисија ОЕБС у Србији, 2015)

Подаци о подстандардним ромским насељима прикупљани су уз помоћ упитника са 26 претежно затворених питања из четири засебне категорије. Сам поступак прикупљања података био је поверен СКГО, односно мрежи од 16 теренских сарадника коју је ова организација оформила (а сваки од ових сарадника покривао је између седам и дванаест општина). СКГО је била ангажована на овом пројекту од септембра 2014. до марта 2015. године, а главни „саговорници“ у прикупљању података на локалу били су запослени у локалним службама за урбанизам и изградњу, координатори за питања националних мањина (у оним општинама у којима постоје), те друге стручне службе које се на локалном нивоу баве решавањем стамбених питања угрожених група (локалне стамбене агенције, центри за социјални рад, или организације цивилног друштва). Активности СКГО започете су најпре кроз добијање ортофото подлога у одговарајућој резолуцији, које је уступио Републички геодетски завод, да би истовремено била организована обука за поменуте теренске сараднике. Овај сегмент пројекта комплетиран је 25. октобра 2014. Потом су уследиле регионалне радионице на којима је представљен основни концепт истраживања и објашњено шта ће се то накнадно конкретно затражити од општинских служби. Радионице су одржане у Нишу, Зрењанину, Аранђеловцу,

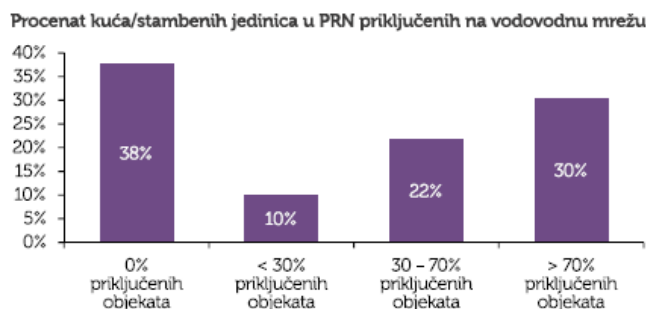
Сремској Митровици, Лесковцу, Крушевцу, Параћину, Краљеву и Београду у периоду између 6. новембра и 5. децембра 2014. године, а на њима су била присутна укупно 142 представника испред 73 општине. Оне општине које нису биле представљене на радионицама биле су накнадно контактиране телефоном и обезбеђено је њихово учешће у истраживању.

Намерно се избегло постављање доњег прага за идентификацију насеља која ће бити обрађена у смислу броја кућа, домаћинстава или становника, већ је донета одлука да се локалним самоуправама препусти да саме мапирају, предложе и доставе податке о свим подстандардним групама кућа на својој територији, за које сматрају да је потребно урбанистички интервенисати, израдом урбанистичких планова, изградњом инфраструктуре, или на неки други начин. На вишем нивоу, подаци су били прикушљани, односно просторно уклапани на основу ортофото снимака, као и на основу званичне статистичко-катастарске и поделе територије Србије на пописне кругове, те података које је уступио Републички завод за статистику.

Свако насеље је геореференцирано на ортофото снимку Србије, тако да је позната његова тачна локација. Такође, у систему је нацртана и провизорна граница сваког насеља, док су прикушљени алфанумерички подаци о броју кућа и становника, структури и квалитету кућа, стању инфраструктуре, планској документацији, те коришћењу и облику власништва над земљиштем. ГИС не садржи личне податке: сви прикушљени подаци су генерички и односе се на цело насеље, укључујући и податке о домаћинствима и етничкој припадности.

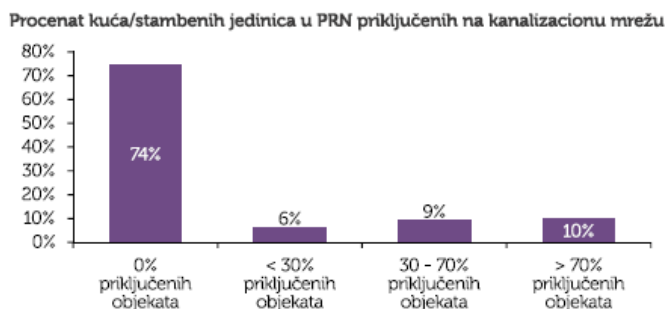
Подаци до којих се стигло кроз истраживање указали су на реалност живота у сиромашним ромским заједницама, али и потврдили оно што се већ годинама у стручним круговима претпостављало. Најпре, већина (52,75%) подстандардних ромских насеља просторно јесте интегрисана у формална насеља. Насеља која постоје дуже од 45 година су најмногбројнија у свим регионима Србије осим у Београду, где доминирају млађа насеља (што је у складу са познатим флукуацијама, односно честим настајањима и нестајањима ромских сламова). На територији Србије доминирају мања подстандардна ромска насеља са између 15 и 50 стамбених јединица (44,25%), док је најмање подстандардних насеља са преко 200 стамбених јединица (3,25%). Сходно томе, најбројнија су насеља са мање од 100 становника (46%).

У чак 38% подстандардних ромских насеља ниједан објект није повезан на водоводну мрежу. Поред овога, у још 10% насеља на водовод је привезано мање од трећине домаћинстава.

Дијаграм 1: Статус водоводне мреже у подстандардним ромским насељима у Србији (извор: Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице (Београд: Мисија ОЕБС у Србији, 2015)

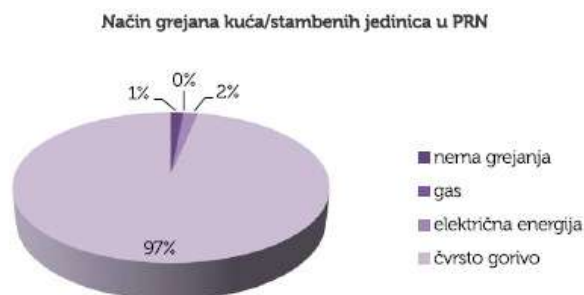
Као што би се могло очекивати, истраживање је указало на то да се ситуација по питању прикључености на канализациону мрежу није поправила током протекле деценије: потпуно без прикључака је 74% евидентираних насеља, док је у свега 10% на канализациону мрежу прикључено више од 70% објеката.

Дијаграм 2: Статус канализационе мреже у подстандардним ромским насељима у Србији (извор: Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице (Београд: Мисија ОЕБС у Србији, 2015)

Стање по питању прикључености на мрежу електричне енергије је боље у односу на друге видове комуналне инфраструктуре, јер постоје подаци да у 68% идентификованих насеља струју има преко 70% објеката. Ипак, не треба изгубити из вида да се често ради о нелегалном прикључивању на електромрежу, те да је стање што се тиче безбедности снабдевања електричном енергијом, као и сигурности самих објеката и вода знатно лошије.

Доминантни енергент који се користи у подстандардним ромским насељима је чврсто гориво (дрво и угаљ), док се други извори користе у незнатним процентима (забележено је и да у 1% насеља грејања уопште нема).

Дијаграм 3: Грејање у подстандардним ромским насељима у Србији (извор: Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице (Београд: Мисија ОЕБС у Србији, 2015)

Организовано одношење комуналног отпада не постоји у чак 40% евидентираних насеља, што свакако негативно утиче на више проблема који се тичу квалитета живота у овим срединама.

Коначно, подаци о покривености идентификованих насеља планским документима указују на лошу перспективу и дуг пут ка системском унапређењу стамбених услова: у чак 50% случајева насеља су покривена једино просторним планом општине, што значи да су ван оквира свих постојећих урбанистичких планова. Постојање адекватне планске документације је главни предуслов развоја и унапређења насеља, било кроз легализовање и унапређивање самих објеката, било кроз интервенције на комуналном и инфраструктурном опремању ових локација.²⁷⁰

Дијаграм 4: Врсте планских докумената којима су подстандардна ромска насељима покривена (извор: Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице (Београд: Мисија ОЕБС у Србији, 2015)

Због осетљивости података које садржи, ГИС је инсталиран на интранету Владе Републике Србије и није јавно доступан. Уз Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (које је примарни корисник), база података о ромским насељима корисна је и за Републички геодетски завод, локалне самоуправе, Републички завод за статистику, Републичку агенцију за просторно планирање, као и Канцеларију за људска и мањинска права, Министарство здравља и друга министарства која спроводе мере за унапређење положаја Рома, Ромски национални

²⁷⁰ Статистички подаци из претходног одељка преузети из Живковић, Љ, Ђорђевић, А. (2015). Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице. Београд: Мисија ОЕБС у Србији.

савет, донаторске организације које финансирају пројекте из области инклузије Рома. Из тог разлога, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре је на себе преузело обавезу објављивања периодичних јавно доступних извештаја о стању у подстандардним насељима у Србији.

Свеукупно, Географски информациони систем за подстандардна ромска насеља представља моћан алат који обезбеђује добру основу за утврђивање приоритета за унапређење услова становања сиромашних Рома, као и транспарентност финансирања мера за смањивање сиромаштва и социјалног укључивања ове рањиве друштвене заједнице. Другим речима, постојањем овакве базе гореференцираних података системски је обезбеђен јасан преглед стања у подстандардним насељима, на основу чега је омогућено доношење информисаних одлука при прављењу средњерочних и дугорочних планова и пројеката за њихово унапређење, као и праћење ефеката већ спроведених пројеката у овој области.

Што се буџета тиче, за ову пројектну активност било је опредељено укупно 295.100 евра, што је у почетку било предвиђено за рад консултанта који је осмислио ГИС концепт, услуге софтверске компаније која је израдила базу података и сам ГИС, те унос података у систем, затим за рад СКГО и мапирање подстандардних ромских насеља, услуге друге софтверске компаније која се бавила техничком контролом квалитета података унетих у ГИС, и коначно за набавку ИТ опреме предвиђене за теренски рад и мапирање. Пошто је у току спровођења пројекта преовладало опредељење да се неће ићи на физичко обележавање терена (уз помоћ последње поменуто опреме) – највише због недостатка времена и других ресурса да се овакво мапирање спроведе у дело, али и услед проналажења бољег методолошког приступа и успешне сарадње са Републичким геодетским заводом, који ће уступити ортофото подлоге и омогућити СКГО ефикаснији рад и директно повезивање са општинама – средства за набавку опреме за мапирање (таблета и друге помоћне ИТ опреме) пренамењена су за набавку пет рачунара за Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, који ће особље министарства користити за унос и складиштење података у ГИС, као и приступ бази података.

6.4.2. Стамбени модели за Роме

Проблем неадекватних стамбених услова у којима Роми у Србији живе никако није новијег датума, те су у претходним деценијама у циљу његовог барем делимичног решавања несумњиво прављени одређени напори. Специфичности ромских насеља и проблема са којима се ова осетљива група срећу диктирала су примену појединих стамбених решења, односно модела, који су неретко постали карактеристични управо за ромска насеља. Како међу овим решењима постоје и квалитетне идеје и модели које је могуће унапредити и усавршити, али и они са чијом применом би требало прекинути, намера пројекта била је да најпре идентификује све стамбене моделе који су у новијем периоду примењивани у срединама у којима станују Роми, да би се затим пажња усмерила на оне моделе које је могуће још успешније примењивати, уколико се рафинишу, или уколико се за њих успоставе повољнији услови. Како је ова пројектна компонента изискивала

добро познавање историјских и урбанистичких токова у вези са становањем Рома, у циљу припреме адекватне анализе и идентификовања свих постојећих стамбених модела, пројекат је ангажовао два консултанта са богатим искуством у овој сфери: госпођу Злату Вуксановић Мацуру и господина Владимира Мацуру.

Напори у оквиру ове пројектне активности били су обележени настојањима да се идентификују постојеће праксе у области социјалног и доступног становања за Роме и другу осетљиву популацију у Србији, затим да се пружи процена прикладности и адекватности ових пракси за њихову даљу одрживу примену, те коначно да се адекватна решења, односно стамбени модели детаљно опишу и прикажу доносиоцима одлука на локалном или националном нивоу, како би на једном месту имали квалитетан преглед потенцијалних решења за потребне интервенције, а у зависности од локалних специфичности, могућности и лимитирајућих фактора. Студија коју су за потребе пројекта поменути консултанти припремили идентификовала је 18 различитих постојећих стамбених модела, који су сви имали свој историјат и развој (при чему је оправдано очекивати да ће се процес развоја и коришћења ових модела наставити и у будућности, управо због чега је битно унапредити их, по потреби укључити у регуларне токове, или обуставити са њиховом применом уколико је та пракса штетна). **Стамбена решења, односно модели** који су били идентификовани у поменутој студији **подељени су у четири основне групе. Прву групу** чинила су решења у којима је ромска породица сама градила свој дом, и то тако да није користила било какву помоћ са стране. **Другу групу** представљали су модели изградње социјалних станова у којима је ромска породица корисник стамбене јединице која је дата у закуп (реч је о становима који су у власништву општина), као и модели у којима се својина над станом преноси на корисника. У **трећој групи** налазила су се решења у којима се породици додељивала кућа за становање у личној својини, у случају да породица већ поседује неки ресурс (као на пример земљиште, стару кућу, или радну снагу) који се могао упарити са подршком шире друштвене заједнице, или у случају да породица није у поседу било каквих сопствених ресурса. Треба напоменути да у овим моделима ромска породица остаје власник куће, односно стамбене јединице. Коначно, **четврта група** окупила је моделе по којима је до унапређења услова у постојећим објектима долазило кроз помоћ у санацији, реконструкцији, доградњи, или додели грађевинског материјала.

Табела 3: Преглед стамбених модела примењених у области становања Рома у Србији
Извор: Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији

Прва група: Роми сами граде свој дом	Друга група: Социјално становање	Трећа група: Кућа уз помоћ са стране	Четврта група: Унапређивање услова становања
„Кључ у руке“	Станови за куповину под непрофитним условима	Добијање нове куће у власништво	Доградња стамбених просторија уз помоћ са стране
Изградња куће ангажовањем породице и мајстора	Социјално становање у субвенционисаном закупу	Изградња нове куће уместо старе	Доградња санитарних просторија уз помоћ са стране

Самоградња куће	Социјално становање у заштићеним условима	Куповина куће на селу	Поправка куће уз помоћ са стране
Проширење и адаптација постојеће куће	Стамбено збрињавање у нестамбеним контејнерима		Завршавање започете куће уз помоћ са стране
Самоградња „баракe“			Добијање грађевинских пакета
Самостална производња ваљка или ћерпича			

„Кључ у руке“ био је први модел идентификован у случајевима када ромска породица сама гради своју кућу. Овим моделом су се типично служиле имућније ромске породице које имају финансијских могућности да ангажују предузимаче који би им изградили кућу у целости (укључујући и грубе радове и занатске финализације). Реално је очекивати да макар неке од кућа подигнутих на овај начин нису изграђене на основу адекватних грађевинских дозвола, због чега би ови објекти били предмет накнадне легализације. Истраживање спроведено у 20 општина у којима је пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ имплементиран показало је да су Роми овај модел користили у београдској општини Звездара и у Смедереву. Цене изградње оваквих кућа кретале су се између 300 и 550 €/m² (укључујући материјал и рад, али без других трошкова).²⁷¹ Иако се ради о моделу у оквиру ког држава и локалне самоуправе немају никакве обавезе у домену социјалног становања према корисницима, јер су, као што је наведено, у питању породице које нису социјално угрожене и које су у стању да по тржишним условима себи обезбеде кров над главом, битно је приметити да би било пожељно да се општине у саветодавној улози укључе у процес изградње, тако што би сугерисали коришћење материјала и других грађевинских решења у циљу побољшања енергетске ефикасности објеката (и тиме смањења трошкова за грејање и/или хлађење).

Изградња куће ангажовањем породице и мајстора је стамбени модел по ком ромска породица комбинује сопствене снаге у извођењу оних грађевинских радова које чланови породице могу сами да изведу, са радом плаћених професионалних мајстора (на земљишној парцели која је у поседу породице). Чланови породице би најчешће обављали грубе грађевинске радове (бетонирање темеља, плоча, вертикалних и хоризонталних серклажа, степеништа и сл), али постављање оплата и армирање остаје у надлежности професионалаца (који такође обављају све послове који изискују поседовање одговарајуће квалификације или дугогодишње искуство – као што су изолатерски радови, постављање столарије, зидање, малтерисање, те увођење свих врста инсталација). Реч је о моделу који су користиле ромске породице средњег материјалног стања, и који је по истраживању најзаступљенији у ромским насељима на територији 20 пројектних општина. Ипак, од финансијских могућности ромских породица умногоме зависи квалитет финалних радова, како

²⁷¹ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 11.

због избора грађевинског материјала, тако и због способности мајстора које породица ангажује (где мање имућне породице имају тенденцију да ангажују приучене или самоуке мајсторе, чије су услуге јефтиније, али се то најчешће негативно одрази и на квалитет грађевинских радова). Такође, уочено је да корисници овог модела до сада нису били део акционих планова за побољшање становања Рома, што није било у складу са у то време важећом Стратегијом за унапређење положаја Рома, која је прописивала да би општине Ромима у циљу побољшања њихове стамбене ситуације требало да обезбеде помоћ при доградњи или завршетку започете изградње кућа (у виду бесплатне правне помоћи, савета и заступања у регулисању имовинско-правних питања и остваривању права на становање, а у складу са важећим прописима²⁷²). Што се квалитета радова тиче, пошто су ангажовани професионални мајстори, то је и квалитет изграђених кућа углавном адекватан, али су уочени и примери пропуста који могу да доведу до продора влаге и хладноће у просторије. Често су се ромске породице у оваквим кућама задовољавале уређеним ентеријером, док би завршетак радова на спољној обради бивао остављен за неко „боље време“. Цена изградње оваквих кућа за 30-40% нижа је од изградње по систему „кључ у руке“, па се процењује да износи између 150 и 250 €/m². Треба имати у виду да цена зависи и од дневнице мајстора који је ангажован, а која се разликује од локације до локације, па тако у Београду типично износи око 50 евра, у Бојнику 30-35 евра, а у Бујановцу 25-30 евра.

Самоградња куће је модел по ком градитељ постаје власник објекта који је саградио, односно где ромска породица сама изводи све радове на изградњи куће. Услови за спровођење овог стамбеног модела су да градитељи поседују основна знања о томе како се гради кућа, да поседују адекватну физичку снагу за извођење радова, као и барем основна финансијска и материјална средства, али и потребне правне предуслове. Законски, самоградњом могу да се баве лица која имају одговарајуће квалификације и положен стручни испит²⁷³, што практично значи да највећи број ромских породица не би смео на овај начин да решава своје стамбено питање. Иако неретко не испуњавају ни друге од наведених услова, ромске породице доста често прибегавају самоградњи. Конкретно, у општинама које су учествовале у пројекту, овај стамбени модел идентификован је у Коцелјеви, Врању, Прокупљу, Житораћи, Бојнику, Крагујевцу, Оџацима, Лесковцу и на Звездари. Тешко је проценити просечну цену овог вида изградње, пошто породице улазе у посао са оним средствима које у том тренутку поседују, а чести су и случајеви набавке половног грађевинског материјала као компензације за обављање неког пољопривредног или посла друге врсте. Квалитет радова најчешће је релативно слаб, што је последица назнања градитеља и слабијег квалитета грађевинског материјала.

Проширење и адаптација постојеће куће такође је стамбени модел којем ромске породице често прибегавају. Ради се о широком дијапазону радова који покривају текуће одржавање, инвестиционо одржавање, као и захвате санације, доградње, надзиђивања и адаптације. У пракси, најчешће се радило о захватима мањих обима и мање комплексности, које су предузимале средње имућне и

²⁷² Исто, стр. 12.

²⁷³ Закон о планирању и изградњи, члан 151, став 7

сиромашније ромске породице. Иако су сви наведени захвати препознати у Закону о планирању и изградњи, Роми најчешће нису поседовали одговарајуће дозволе за извођење ових радова, већ су их спроводили на своју руку. Најчешћи проблем са којим би се срели у прибављању дозвола било је што се њихови објекти нису налазили у обухватима постојећих урбанистичких планова, на основу којих би се дозволе могле издати. Свеукупно, радило се о захватима за које су се укупни трошкови кретали у распону од 200 до 500 евра. Финансирање оваквих грађевинских радова долазило је од саме породице, грађевински материјали који су били коришћени су неретко слабијег квалитета, а квалитет радова, како се наводи у пројектној студији, био је између осредњег и слабијег.²⁷⁴

Самоградња „бараке“ представља најлошији вид обезбеђивања стамбеног простора којем Роми сами прибегавају, пошто се ради о најлошијем стамбеном фонду. Иако се не користе увек као стални стамбени простор (доста су заступљени случајеви када се овакви објекти подижу као привремени смештај сезонских радника), општине често желе да насеља са оваквим структурама раселе, те се често веома лоше сналазе у решавању оваквог проблема. Типично, овај модел користе најсиромашније ромске породице (најчешће интерно расељена лица, избеглице, повратници по основу споразума о реадмисији, те Роми који се баве сезонским радом на некој локацији. У оквиру 20 општина које су у фокусу пројекта, употреба овог модела је идентификована у Врању, Белој Паланци, Бојнику и на Звездари. Бараке нису предмет разматрања било каквих стратешких докумената који третирају становање Рома, осим индиректно, тамо где се говори о расељавању неусловних и нехигијенских ромских насеља. Ради се о структурама које су подигнуте без икаквих грађевинских дозвола, те који због свог квалитета и других карактеристика не могу да буду предмет легализације. Најчешћи конструкциони материјали су лака дрвена грађа и секундарни материјали (по правилу половни и ислужени), али је приметна и употреба неграђевинских материјала, као што су таписони, пластика или картони (посебно за потребе кровних покривача). Цене оваквих објеката кретале су се између 50 и 500 евра, у зависности од локације, а у мањој мери и квалитета. У некадашњем сламу испод моста „Газела“ чак и најлошије бараке коштале су између 200 и 300 евра.

Самостална производња ваљка или ћерпича је модел који се још увек користи у Војводини, а који подразумева производњу грађевинског материјала који се традиционално назива ваљак или ћерпич, што су локални термини за непечене земљане блокове димензије стандардне опеке, а који се израђују у комбинацији глине и сламе, тако што се најпре ручно пресују, а затим до месец дана суше на сунцу. Иако би се можда могло претпоставити да овај модел користе само најсиромашније ромске породице, реалност је таква да овакав материјал користе и имућнији Роми, пошто не само да на тај начин могу да уштеде, него се ради и о доста квалитетном грађевинском материјалу. Такође, иако је организована производња ваљка идентификована у Кањижи, модел је у употреби знатно шире него само у Војводини, па се куће од оваквог материјала између осталог могу наћи и

²⁷⁴ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 18.

у Белој Паланци, Житорађи, Бојнику и Панчеву. Куће изграђене од овог материјала су типично приземне, са масивним зидовима и зидањем и малтерисањем са блатним малтером. Мана изградње овим материјалом која је у неким случајевима уочена је слаба отпорност на влагу и атмосферске падавине, али ово се може избећи употребом адекватних грађевинских поступака. Процењено је да је за изградњу куће просечне величине у фази сиве изградње овим материјалом потребно до 500 евра.

Слика 32: модел „кључ у руке“, Бујановац

Слика 33: модел изградње куће од стране породице и мајстора, насеље Мала Губа, Прокупље

Слика 34: модел самоградње, Алексинац

Слика 35: модел надзибивања, насеље Сточни Трг, Ниш

Слика 36: модел самоградње баракe

Слика 37: модел изградње куће од ваљка (ћерпича), Кањижа

Први стамбени модел у оквиру групе окупљене око изградње социјалних станова представљају **станови за куповину под непрофитним условима**. Као што је наведено у Националној стратегији социјалног становања (проистеклој из Закона о социјалном становању), овај стамбени модел представља прилику за наменско прибављање станова зарад продаје по непрофитним условима стамбено угроженим домаћинствима са одговарајућим примањима, а која по тржишним условима својим примањима себи не могу да обезбеде стамбени простор. Овај модел типично је присутан у већим јединицама локалне самоуправе. Како се овде својина на стану преноси куповином, поменута Национална стратегија социјалног становања даје начелна упутства за одређивање граничних прихода домаћинства која могу на овај начин доћи до стана. Очигледно, фокус на главним актерима у овом и сродним моделима једнако је био на ромским породицама колико и на Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, те Републичкој агенцији за становање и јединицама локалне самоуправе (односно локалним стамбеним агенцијама, тамо где их има²⁷⁵), као инвеститорима у изградњу оваквих стамбених јединица. Битно је напоменути да до 2014. године овај модел још увек није био примењиван у Србији, иако је у плану дефинисаним Националном стратегијом социјалног становања (донетом 2012. године) била изградња 1700 социјалних станова, од којих би 1200 било намењено куповини под непрофитним условима, док би осталих 500 било намењено субвенционисаном закупу. Поред овога, и Комесаријат за избеглице у плану је имао моделе куповине (закупа) станова по којима би станови најпре били давани у закуп, да би се после одређеног времена корисницима обезбедило право откупа. Битно је истаћи да финансијска средства потребна за изградњу станова могу да се добију комбиновањем извора као што су јавни буџет, кредити међународних финансијских институција специјализованих за кредитирање социјалног становања, док локалне самоуправе могу да контрибуирају давањем земљишта и израдом техничке документације (и издавањем потребних дозвола). Са друге стране, домаћинствима остаје да отплаћују кредите за куповину станова (субвенционисане кредите било је могуће добити од Националне корпорације за осигурање стамбених кредита) и покривају трошкове комуналија, што јасно указује на то да овај модел није за најсиромашније Рома. Цена изградње оваквих станова на примеру из Ниша из 2010. године износила је 380 €/m², док је продајна цена која је била одређена годину дана касније износила 759 €/m² нето корисне стамбене површине.²⁷⁶

Социјално становање у субвенционисаном закупу представља најчешћи вид социјалног становања у Србији. Члан 10 Закона о социјалном становању пружао је мерила за утврђивање првенства за решавање стамбених потреба особа које немају адекватан стан: стамбени статус, висина примања, здравствено стање, инвалидност, број чланова домаћинства и имовинско стање. Поред тога, Закон је давао предност рањивим друштвеним групама, међу којима се налазе и Роми. Овакви станови

²⁷⁵ До маја 2014. и писања студије „Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Рома и осетљиво становништво у Србији)“, стамбене агенције чији су оснивачи локалне самоуправе биле су формиране у 17 градова у Србији.

²⁷⁶ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Рома и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 28.

намењени су домаћинствима са нижим и средњим приходима која су у стању да плате цену закупа и комуналних услуга. Од укупно 633 социјална стана изграђена у Београду до краја 2013. године, 626 се давало у закуп, а укупно 91 закупца било је ромско домаћинство – најчешће се радило о некадашњим станарима контејнерских насеља са територије града. Што се 20 пројектних општина тиче, овај стамбени модел био је примењиван у Ваљеву, Крагујевцу и Панчеву. Земљиште које се користило обезбеђивале су локалне самоуправе, а финансијска средства обезбеђивала су се најчешће од иностраних донатора, ређе из локалних буџета. Јединице локалне самоуправе су обезбеђивале локације и прикључке на инфраструктуру, грађевинске и друге дозволе, као и средства за инвестиционо одржавање зграда. Било је случајева пренасељености, када су станови имали мање од 10 m² по члану домаћинства. Са друге стране, осим закупа, корисницима су бивали субвенционисани и комунални трошкови (примера ради, у Београду су корисници који су редовно измиривали обавезе добијали умањење рачуна од 50%). Месечна цена закупа износила је између 30 и 80 евра, у зависности од величине стана. Битно је имати на уму и да је процес одабира корисника ових станова прилично дугачак, те да је трајао најмање шест месеци.

Социјално становање у заштићеним условима представља модел по којем локалне самоуправе социјално угроженима обезбеђују смештај у социјалним становима и пружају им различите видове подршке за самосталан живот. Корисници овог модела не плаћају закуп, док је плаћање комуналија у различитим општинама решавано на различите начине. Примарни корисници модела су избеглице и интерно расељена лица, али и друга социјално угрожена лица. Истраживање из 2009. године које је покрило 21 општину показало је да су од 1090 особа које су биле смештене у социјалним становима по заштићеним условима, само њих 60 чинили интерно расељени Роми.²⁷⁷ У складу са тиме ко су најчешћи корисници овог модела, кључни актери на националном нивоу су Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Комесаријат за избеглице и миграције, док су на локалном нивоу у послове у вези са обезбеђивањем станова на овај начин највише укључени центри за социјални рад и стамбене агенције. Финансирање изградње обезбеђивано је од међународних донаторских организација, као и из ИПА фондова. Као и у претходним случајевима, задатак локалних самоуправа био је да обезбеде земљиште за изградњу, прикључке на инфраструктуру, средства за инвестиционо одржавање и релевантне дозволе. Такође, битно је напоменути да су станови за ове потребе често били грађени уз техничку помоћ међународних и домаћих организација цивилног друштва. Постојање овог модела било је идентификовано у Белој Паланци, Ваљеву, Крагујевцу, Панчеву, Врању, Прокупљу, Лесковцу, Бојнику, Крушевцу, Смедереву, Новом Саду и на Звездари, али су у наведеним општинама Роми били корисници оваквих социјалних станова само у Крагујевцу, Врању, Смедереву и на Звездари. Регистровани су случајеви пренасељености, где су домаћинства са пет или више чланова на располагању имала мање од 10 m² по члану домаћинства.

²⁷⁷ Вујошевић, М, Жарковић. Б. (2009). Социјално становање у заштићеним условима: истраживање о оствареним резултатима пројекта 2003–2009. Београд: Хаузинг центар и Министарство рада и социјалне политике Србије.

Стамбено збрињавање у нестамбеним контејнерима представља стамбени модел који одступа од прихватљиве праксе. Иако на тржишту постоје и контејнери који су адекватни за становање људи, пракса у Србији често је била таква да су за становање најсиромашнијих породица локалне самоуправе користиле нестамбене контејнере, које су произвођачи заправо развили за друге намене. Овај модел подразумева давање контејнера на коришћење (привремено или трајно) најсиромашнијим ромским породицама које су биле расељаване са неких локација (иако су регистровани и случајеви смештаја интерно расељених Рома у овакве структуре). У општинама учесницама пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ употреба нестамбених контејнера за становање Рома уочена је у Прокупљу (две породице), Бујановцу (у некадашњем колективном центру за интерно расељене „Салваторе“, који је у међувремену напуштен) и на Звездари (за један број некадашњих становника слама испод моста „Газела“). Занимљиво је приметити да је у Акционом плану за расељавање нехигијенског насеља испод моста „Газела“ овај стамбени модел означен као „мобилне стамбене јединице“ које су биле планиране за привремени смештај²⁷⁸, иако су у бројним случајевима још увек у употреби. Истовремено, Закон о планирању и изградњи контејнере наводи као објекте привременог карактера за потребе извођења и у року трајања грађевинских радова (канцеларије, смештај радника, магацини, трпезарија и сл)²⁷⁹, али их не карактерише као стамбени простор. Контејнери који јесу били коришћени бивали су постављени на општинско земљиште (које је општина и опремала), али нису имали ни адекватнију структуру ни потребну површину. У Београду су у контејнере површине 14,4 m² смештане и петочлане породице.²⁸⁰ У контејнерима се нису налазили купатило ни тоалет, већ су у нова насеља били постављани посебни контејнери који су били опремљени за ове сврхе. Ови објекти израђени су од нерђајућег челика, имају водонепропусне подове и релативно квалитетну изолацију, а били су опремљени основном пластичном столаријом и другом додатном опремом. Цена нових контејнера на тржишту износила је између 2300 и 3200 евра, док се цене половних контејнера крећу између 1700 и 2500 евра. Битно је напоменути да на тржишту постоје и контејнери који јесу примерени за становање, али су доста скупљи од оних који се јесу користили, а који немају адекватне услове за дужи боравак, односно становање људи.

²⁷⁸ <https://www.blic.rs/vesti/beograd/utvrden-akcioni-plan-za-raseljavanje-nehigijenskih-naselja/zj9j4kp4>

²⁷⁹ Закон о планирању и изградњи, члан 2, став 28

²⁸⁰ Праксис (2013.) Допринос социјалној инклузији и борби против дискриминације маргинализоване популације у Србији. Београд, <http://www.praxis.org.rs/index.php/sr/>

Слика 38: Станови продавани стамбено угроженим и кредитно способним домаћинствима, Београд

Слика 39: Социјални станови, Чачак

Слика 40: Социјално становање у заштићеним условима, Лесковац

Слика 41: Контејнерско насеље, Београд

Први модел који се издваја у оквиру треће групе стамбених модела јесте модел **добивање нове куће у власништво**. У овом случају, јединице локалне самоуправе су самостално или у сарадњи са донаторима и другим институцијама (где се најчешће радило о Комесаријату за избеглице и миграције) ромским породицама давале нове куће у власништво, пошто су породице претходно из различитих разлога остајале без дома (примера ради због пожара, поплаве, земљотреса, или неке друге несреће). Овакав модел примењен је у Пироту 2007. када је уз подршку Мисије ОЕБС у Србији додељено 10 кућа најсиромашнијим ромским породицама, те у Земуну, где је тадашње Министарство инфраструктуре обезбедило седам нових кућа за породице угрожене пошлавом, као и у мањем обиму у Смедереву, Шапцу и Бојнику 2009. године. Куће су биле или класичне или монтажне, а изградња (односно постављање) се по правилу одвијала на парцелама које су се налазиле у власништву корисничких породица. Битно је напоменути да су трошкови становања корисника ових кућа били релативно високи, пошто су породице биле у обавези да плаћају комуналије (а све куће су биле прописно повезане на комуналну инфраструктуру). Цене кућа варирале су у односу на тип изградње и локацију. Подаци до којих се дошло указали су на то да су монтажне куће које је за избеглице и интерно расељена лица набављао Комесаријат за избеглице и миграције у просеку коштале 15.000 евра, и то за објекте површина између 35 и 50 m². Са друге стране, скенирање домаћег тржишта за

производњу монтажних кућа предузето 2010. године показало је да се цене монтажних кућа (у зависности од уграђених материјала и опреме) крећу између 150 и 260 €/m² за сиву фазу (без темеља), односно 340–410 €/m² по систему „кључ у руке” и са урађеним темељима.²⁸¹ Забележено је и да је у скоријим годинама Комесаријат за избеглице и миграције приликом доделе монтажних кућа условљавао кориснике обавезом плаћања трошкова прикључења на инфраструктуру (радило се о трошковима висине и до 2000 евра), што је за многе кориснике представљао битан проблем.

Изградња нове куће уместо старе био је стамбени модел уочен у појединим срединама, где су локане самоупрве са или без доприноса донатора Ромима давале нове куће у власништво уместо постојећих које су биле склоне паду. Корисници овог модела биле су најсиромашније ромске породице, а од 20 пројектних општина овај стамбени модел био је примењен само у општини Коцељева. Са друге стране, исти модел је био у већој мери примењен у Апатину, а такође је у претходном периоду Екуменска хуманитарна организација (ЕХО) преко донаторских средстава успела да сагради укупно девет нових кућа које су замениле дотрајале ромске куће у различитим срединама у Војводини. За разлику од претходно описаног модела, где се нова кућа најчешће није градила на истој парцели где је била стара, у овом случају нова кућа бивала је подигнута на истом месту где и стара (или ако не на истом месту, свакако на истој парцели). Нове куће чију је изградњу финансирао ЕХО биле су скромније по површини, али квалитетно грађене. Садржале су једну собу, предсобље и купатило и имале су укупну површину од 20 до 30 m².²⁸² Трошкови становања у новим кућама били су увећани једино у случају да старе куће нису биле прикључене на комуналну инфраструктуру, односно ако корисници претходно нису плаћали ове трошкове, а да сада нису били ослобођени плаћања комуналија. Трајање изградње типично је покривало једну грађевинску сезону. Цена нових кућа је у просеку износила између 6000 и 9000 евра, што је по јединици површине износило од 120 до 180 €/m².

Куповина куће на селу је специфичан стамбени модел по ком се сеоске куће са окућницама откупују од власника и настављају социјално и стамбено угроженим лицима, која затим постају власници ових објеката. Овај модел подразумева решење које је нешто шире од пружања само стамбеног смештаја, пошто је корисницима бивала дата и могућност пољопривредне производње мањег обима на површини која је долазила са кућом, која би могла да поправи економски статус корисника. У пракси су најчешћи корисници овог модела били избеглице и интерно расељена лица из колективних центара, а основни предуслов за њихово пресељење на овакве локације био је њихов пристанак на живот у соеским срединама. По пресељењу, породице су постајале власници кућа и парцела, уз забрану отуђења у периоду од пет до десет година, у зависности од конкретних пропозиција. Комесаријат за избеглице и миграције био је главни иницијатор употребе овог стамбеног модела,

²⁸¹ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 41.

²⁸² Јовановић, С. (2014). Одржива обнова ромских насеља самоградњом (презентација на Другој регионалној конференцији о становању, Тирана, 26–27. 02. 2014). Тирана: OSCE/ODIHR.

док су локалне самоуправе у неким случајевима биле укључене у програме интеграције или пружања олакшица у вези са наплатом комуналних трошкова. У периоду између 2005. и 2010. године преко 1100 породица је у Србији на овај начин било стамбено збринато, у укупно 95 општина. Од пројектних општина, овај модел био је присутан у Лесковцу, Крагујевцу, Ковину, Крушевцу, Књажевцу, Оџацима, Панчеву, Сомбору, Ваљеву и Врању, иако су Роми ретко били корисници. Интересантан пример где је локална самоуправа без уплива неког другог актера са националног нивоа спровела овакав модел представљала је општина Кула, која је из сопственог и покрајинског буџета између 2005. и 2011. године за Роме из једног локалног нехигијенског насеља купила 10 кућа са окућницама у селу Сивац. Још један битан предуслов за спровођење овог стамбеног модела је да парцела на којој се налази кућа пре куповине мора бити имовинско-правно регулисана, односно укњижена. Средства за куповину кућа долазила су у највећој мери од међународних или домаћих донатора, али и из републичког или локалног буџета, а било је нужно да се пре куповине изврши технички преглед објеката, јер је било потребно набавити само оне куће за које није било потребно да се у најмање пет година по куповини значајно улаже у инвестиционо одржавање или неке крупније врсте поправки. Било је могуће да и породице корисника партиципирају у куповини, док је донатор често обезбеђивао и грађевински материјал у вредности до око 1000 евра за мање радове на поправци и реконструкцији објекта.

Слика 42: Монтажне куће дате у власништво Ромима, Смедерево

Слика 43: Нова кућа уместо старе, Апатин, 2007.

Слика 44: Сеоска кућа са окућницом купљена од стране Фондације Ана и Владе Дивац

Последња група стамбених модела базира се на унапређењу услова становања у оним случајевима када нису нужни неки драстични захвати и акције, као што су пресељења или добијање новог смештаја, већ је потребно у (условно речено) мањој мери поправити постојеће стање. **Доградња стамбених просторија уз помоћ са стране** први је пример оваквог стамбеног модела. У случају када је због проширења породице или неке друге сличне ситуације ромском домаћинству потребан мало већи стамбени простор, Роми бирају да дограде просторију или мању стамбену јединицу на већ постојећу. По Закону о планирању и изградњи, доградњом се сматра извођење грађевинских и других радова којима се изграђује нови простор ван постојећег габарита објекта који са њим чини грађевинску, функционалну или техничку целину.²⁸³ Овај модел користиле су сиромашније ромске породице које су живе у пренасељеним стамбеним условима, а које су власници кућа у којима станују, или који су за то поседовали одговарајућу дозволу. Модел је био успешно плански спроведен уз помоћ страног донатора (UN-HABITAT) надоградњом 10 кућа у насељу Грдичка Коса 2 у Краљеву, те надзиђивањем објеката у Чачку. Што се пројектних општина тиче, овај стамбени модел био је употребљен у Бојнику, Бујановцу, Прокупљу и Књажевцу. Донатори су поред трошкова изградње покривали и израду техничке документације и набавку материјала, док су и ромске породице у неким случајевима улагале у материјал, а у неким и учествовале у радовима. У случајевима који су били познати, површина дограђених просторија износила је од 6 до 16 m². Истовремено, цене доградњи просторија у Краљеву износиле су око 3000 евра по интервенцији (2000 евра за грађевински материјал и 1000 евра за извођење радова), док су у случају надоградњи у Чачку трошкови износили 400 €/m².²⁸⁴

Доградња санитарних просторија уз помоћ са стране је модел који је често потребан у ромским кућама, у случајевима када породице немају своје санитарне просторије. Како оваква ситуација прети да наруши здравље чланова домаћинства, добро решење представља доградња купатила и/или тоалета. Најчешћи корисници овог модела биле су сиромашне ромске породице из нехигијенских насеља, а њима су помагали донатори, локалне самоуправе, те у неким случајевима и организације цивилног друштва. Први пут да је овај стамбени модел плански коришћен било је у оквиру поменутог интервенције UN-HABITAT програма у Краљеву, само овог пута на укупно 12 ромских кућа. Са друге стране, ЕХО је у војводини до 2013. године доградио и опремио укупно 540 купатила, изградивши и 408 септичких јама.²⁸⁵ Од 20 општина укључених у пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“, доградња купатила или тоалета била је предузета у Бојнику, Прокупљу, Књажевцу и на Звездари, док је у Ковину Програм Уједињених нација за развој (UNDP) финансирао прикључење пет кућа на водовод и изградњу истог броја септичких јама. Потребно је напоменути да су по важећем закону за доградњу санитарних просторија били потребни локацијски услови и грађевинска дозвола, те да се то у бројним

²⁸³ Закон о планирању и изградњи, члан 135

²⁸⁴ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 50.

²⁸⁵ Јовановић, С. (2014). Одржива обнова ромских насеља самоградњом (презентација на Другој регионалној конференцији о становању, Тирана, 26–27. 02. 2014). Тирана: OSCE/ODIHR.

случајевима није поштовало (иако су са доградњом биле упознате локалне самоуправе), а да је процес исходовања ових докумената веома компликован за сиромашне ромске породице, те се с правом поставља питање сврсисходности законског третирања доградње овако есенцијалних и просторија са веома малом површином (2-4 m²) на исти начин као и неких знатно већих интервенција, те изградње која није одраз преке хигијенске и здравствене потребе. Као и у претходном случају, финансирање ових радова углавном су покривале међународне донаторске организације у сарадњи са локалним самоуправама и организацијама цивилног друштва, односно самим ромским породицама које су биле корисници нових санитарних просторија. Цене радова износиле су око 2500 евра по купатилу са тоалетом површине 4 m² у Краљеву, док је за сличне радове које је финансирао ЕХО у ромским насељима у Војводини било потребно издвојити око 1400 евра за ново купатило. У оба случаја радови су били извођени у току једне до две недеље.

Поправка куће уз помоћ са стране је стамбени модел који обједињује више врста грађевинских радова на кућама ромских породица (које би без тих поправки биле неусловне за становање). Закон о планирању и изградњи препознаје поправке као санацију, инвестиционо одржавање, или текуће (редовно) одржавање, при чему се *санацијом* подразумева извођење грађевинских и других радова на постојећем објекту, којима се врши поправка уређаја, постројења и опреме, односно замена конструктивних елемената објекта, али којима се не мења спољни изглед и не утиче на безбедност суседних објеката, *инвестиционо одржавање* подразумева извођење грађевинско занатских радова, односно других радова у циљу побољшања услова коришћења објекта у току експлоатације (где се најчешће ради о поправкама крова, постављању изолације, поправкама и заменама олука, фасадним радовима и замени столарије), а *текуће* или *редовно одржавање* представља извођење радова ради спречавања оштећења која настају употребом објекта и ради отклањања тих оштећења (радова као што су кречење, фарбање, замена облога или санитарија, и сл).²⁸⁶ Поправка куће уз помоћ са стране је стамбени модел који су најчешће користиле сиромашне ромске породице које су биле власници кућа, а најчешћи актери у процесу унапређивања стамбених услова биле су донатори, организације цивилног друштва, саме ромске породице, јединице локалне самоуправе, те у неким случајевима и стамбене агенције. У општинама релевантним за овај пројекат, модел је био примењиван у Бојнику, Бујановцу, Књажевцу, Коцељеви, Новом Саду, Прокупљу, Врању, Ваљеву и на Звездари. Свеукупно, ради се о моделу који са релативно малим средствима може да доведе до веома задовољавајућих резултата. Средства за радове су по правилу додељивале донаторске организације (у мањој мери локалне самоуправе) а она су се трошила на набавку грађевинског материјала и извођење радова. Ромске породице су у једном броју случајева учествовале у радовима тако што су обављали неке од послова за које су чланови породица били довољно квалификовани, а регистровани су и случајеви када су набављали и део потребног грађевинског материјала. Занимљиво у вези са овим моделом је што за разлику од већине других који могу у некој мери повећати трошкове становања, захвати који се овде разматрају могу само да смање ове трошкове, услед побољшане изолације и смањења издатака за грејање. Цена поправки зависила је од типа и

²⁸⁶ Закон о планирању и изградњи, члан 2, ставка 35, 36, и 36а

обима радова, па се кретала од неколико стотина до 3000 евра (што је био случај у Ваљеву, у оквиру UN-HABITAT SIRP програма).²⁸⁷

Завршавање започете куће уз помоћ са стране обухвата завршавање грађевинско-занатских, инсталатерских, или спољних завршних занатских радова на кућама чију су изградњу започеле ромске породице, али је изградња из неког разлога била прекинута. Најчешћи условљавајући фактор било је сиромаштво Рома, па је стога била потребна помоћ са стране. Најчешћи корисници овог стамбеног модела били су Роми избеглице и интерно расељени који су успели да уз претходну помоћ комплетирају сиву фазу изградње својих кућа и настане се у њима. Специфичност овог модела је и увођење микрокредитних организација које су давале могућност појединим ромским породицама да се пријаве за добијање повољних мањих кредита за завршавање кућа (док су друге куће биле завршаване захваљујући донаторским средствима). Овај модел коришћен је у пет од 20 пројектних општина: у Бојнику, Прокупљу, Врању, Књажевцу и Крушевцу. Радови који су били извођени били су високог квалитета и по правилу су их обављали квалификовани професионалци. Цена извођења радова кратала се од 60 до 100 €/m², док је цена завршних радова на фасади износила од 15 до 25 €/m².²⁸⁸

Добијање грађевинских пакета представљао је модел по ком су ромским породицама биле додељиване одређене потребне количине грађевинског материјала помоћу којих би се обављали различити радови, као што су поправке, адаптације, доградње, али и изградња нове куће на месту старе. Специфичност овог модела представља велики степен слободе који су корисници имали у одлучивању шта желе да ураде како би унапредили сопствену кућу. Модел су најчешће користиле избегличке и породице интерно расељених лица, те сиромашне ромске породице. Самим тим, Комесаријат за избеглице и миграције био је кључни актер у спровођењу модела, те је до 2013. године преко ове институције помоћ у виду грађевинских пакета примило неколико хиљада породица избеглих и интерно расељених лица. У за овај рад значајних 20 општина, пакети су додељивани у Врању, Белој Паланци, Прокупљу, Књажевцу, Крушевцу и Оџацима, док су у Бојнику помоћ добили представници 10 породица које су у ову општину враћене по расељавању насеља испод београдског моста „Газела“. Материјал су додељивали и донаторске организације и локалне самоуправе, а квалитет радова зависио је од тога да ли су породице могле да ангажују професионалне мајсторе, или су радове обављале саме.

²⁸⁷ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 56.

²⁸⁸ Исто, стр. 58.

Слика 45: Доградња стамбених просторија, Краљево

Слика 46: Доградња санитарних просторија, Краљево

Слика 47: Поправка крова, Краљево

Слика 48: Достављени грађевински пакет, Апатин

Када је идентификовање постојећих стамбених модела на националном нивоу било обављено, фокус пројектних активности усмерен је најпре на ближе **упознавање званичника** из 20 општина које су учествовале у пројекту са квалитативним карактеристикама ових решења (и размену искустава о конкретној употреби ових модела, на првом месту добијања детаљних информација о искуствима са различитим моделима у свакој од општина), а затим на **тријажу и рафинисање модела**, у циљу прекида оних пракси које су идентификоване као штетне, и унапређивања оних које могу јасно допринети побољшањеу стамбених услова за Роме.

Током марта 2014. године спроведена је анкета општинских координатора за ромска питања о стамбеним моделима коришћеним у њиховим срединама. Циљеви анкете су били да се од координатора дозна који стамбени модели се користе конкретно за решавање стамбених проблема Рома у општини, те да се види да ли у овим општинама, односно градовима постоје и други модели који нису претходно евидентирани. Иако то није била намера у почетку, анкета је показала и постојећи капацитет ромских координатора за бављење питањима становања, који је варирао од случаја до случаја. Анкета је обелоданила да градови и општине учесници пројекта користе већи број различитих решења, што је последица тога да различити актери учествују у процесу решавања ромских стамбених проблема, укључујући ту

и већи број донатора (чинећи тако на локалном нивоу занимљив колаж, уз недовољно развијен систем стамбене подршке на националном нивоу). Што се најчешће коришћених стамбених модела тиче, за решавање стамбеног проблема Роми најчешће ангажују чланове сопствене породице и мајсторе (ова пракса регистрована је у 15 општина), а такође често се среће и модел када породица сасвим сама гради (у 13 општина). Проширења и адаптације куће су најчешћи вид побољшања функционалности стамбеног простора (у 17 општина). Од модела базираних на помоћи са стране (било донатора, општине, или неког другог актера) најчешће се ради о поправкама кућа (у 12 општина), а у по девет општина регистроване су доградње нових просторија, односно санитарних чворова. Такође, у анкети је идентификован још један стамбени модел који се претходно није појавио у пројектној студији. Реч је била о пракси из општине Прокупље, где је локална самоуправа помагала Ромима у куповини плаца на којем би се изградила кућа.

Радионица „Развој модела за унапређивање становања Рома и идентификација прелиминарних стамбених модела у 20 пилот општина“ одржана маја 2014. године била је конципирана са жељом да се представници 20 пројектних општина прелиминарно изјасне о конкретним стамбеним моделима за које сматрају да су најповољнији за унапређивање становања Роме у њиховој средини. Радионица је била веома успешна и дала је жељене резултате, али су представници општина указали и на проблеми који постоје у пракси. Примера ради, поједине општине које су се прелиминарно определиле за моделе поправке и доградње различитих садржаја на постојећим кућама нагласиле су да ће их примењивати само у оним случајевима где су куће/објекти легално изграђени или су накнадно легализовани. Такође, неке општине истакле да је за реализацију ових модела у појединим насељима потребно претходно израдити адекватан урбанистички план, док се поједине општине срећу и са проблемом имовинско-правних односа над земљиштем на ком су изграђене ромске куће или насеља, јер се куће налазе на државном земљишту. На основу финалног одговора општина о прихватљивим стамбеним моделима, пројекат је припремио **детаљније смернице за реализацију изабраних стамбених модела.**

Развијање ових смерница и њихова провера спровођени су у блиској сарадњи са 20 локалних самоуправа, односно са преко 120 особа - представника општинских управа, координатора за ромска питања и особља задуженог за област изградње, урбанизма, комуналних и социјалних питања, као и представника локалних ромских заједница, организација цивилног друштва, те представника Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (дакле, по моделу заступничког планирања). Смернице за спровођење стамбених модела за ромска насеља које су настале таквом сарадњом дале су савете, предлоге и илустрације концептуалног дизајна. Модели су темељно анализирани и процењени са архитектонског, грађевинског, правног и социјалног становишта. На тај начин дошло се до 13 стамбених модела за које се сматрало да су потпуно адекватни за примену у пракси, без обзира о којој се локалној самоуправи ради, али и са потенцијалом шире примене, односно за корист и других угрожених и рањивих група.

Битно је напоменути и да се од елаборације, односно саветовања да се даље користе неки од 18 модела идентификованих у студији „Постојећи модели за побољшање становања Рома“ одустало из различитих разлога.

За почетак, *модел самоградње куће без ичије помоћи* долази са значајним проблемима, највише због тога што није предвиђен законом. Роми у много случајева прибегавају управо овом моделу из нужде, али чак иако би били у стању да прибаве потребну грађевинску дозволу, ако не поседују неопходне квалификације и лиценце за извођење радова (што је готово увек случај), те ако не поштују прописане грађевинске стандарде, изграђени објекти неће бити конструктивно сигурни нити безбедни. Како овај модел има својих јасних предности, у смислу мањих трошкова када породице саме изводе радове, могуће је поједине његове елементе усавршити и уврстити их у модел такозване подржане самоградње.

Модел самоградње „барака“, односно најлошијих објеката за становање, иако нажалост релативно чест у Србији, јесте модел са чијом употребом би требало прекинути, јер је неприхватљив из правних, сигурносних и функционалних разлога. Поред тога што се и у овом случају ради о самоградњи која није дозвољена законом, употреба неграђевинских материјала који се користе у оваквом типу изградње такође није дозвољена, а ништа мање неприхватљива није ни опасност од пожара као последица употребе поменутих материјала, као и нефункционалност објеката услед непостојања потребне структуре просторија и недовољне укупне површине.

Коначно, није неочекивано и то што је заузет снажан став да се од *стамбеног збрињавања у нестамбеним контејнерима* мора одустати, пошто овај модел такође подразумева неадекватну структуру и површину просторија. Иако на тржишту постоје и стамбени контејнери, Закон о планирању и изградњи их не препознаје (за разлику од оних који служе као канцеларије на градилиштима). Такође, њихова цена је висока и чини да овакви објекти не могу да конкуришу монтажним кућама, што све утиче на препоруку да се од употребе овог стамбеног модела одустане.²⁸⁹

Што се стамбених модела груписаних око **подржане самоградње и унапређења услова становања** тиче, јасно је опредељење да се са употребом ових модела мора кренути од принципа потпуне легалности, односно да све фазе рада буду засноване на релевантим прописима и регулисане законом. Први корак мора бити легалност објекта, пре него што се било какви радови на њему предузму. Архитектура објеката у којима Роми живе треба да буде резултат рада професионалних пројектаната, како би били гарантовани стабилност, отпорност на пожар и елементарне непогоде и одговарајућа термичка и хидроизолација. Радове треба да изводе ромске породице *заједно* са квалификованим извођачима, никако сами неквалификовани Роми. Када је реч о конкретним моделима, односно **изградњи нове куће, доградњи стамбених просторија, доградњи санитарних просторија, поправкама куће, или завршавању започете куће**, истиче се да је самоградњу потребно прихватити, институционално организовати и подржати као један од сасвим легитимних видова изградње који има све елементе легалног

²⁸⁹ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Стамбени модели за подстандардна ромска насеља: смернице за јединице локалне самоуправе, организације цивилног друштва и ромске заједнице. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 13.

процеса. Како би се ови модели користили на оптималан начин, самоградитељима је потребно пружити одговарајућу помоћ, било да се ради о пружању правне помоћи Ромима за регулисање правног статуса земљишта и куће (што је предуслов за исходовање грађевинске дозволе, у ситуацијама у којима је она потребна за планиране захвате), пружању инжењерске помоћи при изради грађевинских пројеката и вршењу надзора над изградњом, пружању правне помоћи при уговарању извођења радова, пружању стручне помоћи при извођењу грађевинских радова, или пружању материјалне или финансијске помоћи давањем грађевинских пакета или ваучера за набавку материјала и плаћање квалификованих мајстора.

Из групе стамбених модела базиране око **изградње социјалних станова**, модели који су додатно анализирани (и за које су предложене одређене модификације у циљу њихове још успешније практичне примене) су **куповина станова под непрофитним условима, социјално становање у субвенционисаном закупу и социјално становање у заштићеним условима**. Примена првог од ових модела саветује се већим локалним самоуправама, односно тамо где постоје реалне потребе за оваквим стамбеним простором, посебно јер су цене нових станова на тржишту високе. Погодна за овај модел може бити и продаја монтажних кућа, због нешто ниже цене изградње (што је пракса коју у Србији већ примењује Комесаријат за избеглице и миграције). У сваком случају, оно што је значајно је да локалне самоуправе треба добро да одаберу кориснике оваквог смештаја, односно да адекватно дефинишу критеријуме за селекцију, пошто би било опасно да у овакав програм уђу домаћинства са прениским примањима, која не би била у могућности да откупе стан, односно отплате кредит за исти. У вези са *социјалним становањем у субвенционисаном закупу* дат је већи број препорука: **(1)** да се превазиђе доминантна пракса изградње станова у вишеспратним зградама у корист решења као што су приземне и једноспратне зграде у низу, или двојне куће; **(2)** да се идејна архитектонска решења убудуће траже на националним конкурсима; **(3)** да се осим новоградњи у овај модел уведу и реконструисане, адаптиране, саниране, или стамбене јединице настале раздвајањем већих или спајањем мањих у јавном власништву; **(4)** да се обрати пажња на опремање околних парцела адекватним мобилијаром и елементима дечијих игралишта, ради добијања здравије атмосфере за кориснике, али и за станаре околних зграда; **(5)** да се омогући и изградња помоћних објеката у близини стамбеног простора, који би могли да служе за одлагање секундарних сировина, у случајевима када је регистровано да се ради о битној активности чланова корисничких домаћинстава; **(6)** да се размотри могућност изградње зграда са различитом просторном структуром станова, те постара да стамбеним програмом буду обухваћени корисници различитог материјалног и друштвеног статуса, што би допринело бољој социјалној кохезији; **(7)** да се предвиде адекватна средства за додатке за плаћање закупа и комуналних услуга у случајевима када су ови трошкови виши од једне трећине прихода домаћинства (у складу са Уредбом о стандардима и нормативима за планирање, пројектовање, грађење и условима за коришћење и одржавање станова за социјално становање²⁹⁰); **(8)** центри за социјални рад треба да редовно прате кориснике како би били у могућности да реагују на време уколико дође до неких проблема, превасходно у вези са редовним

²⁹⁰ Сл. гласник РС бр. 26/2013

плаћањем закупа и дажбина; **(9)** да се обрати пажња и на доступност нових техничких решења која би могла да унапреде енергетску ефикасност станова и тиме смање трошкове грејања. Коначно, код *социјалног становања у заштићеним условима* препоручено је да се води рачуна о односу структуре и површине станова како би се избегла пренасељеност, да се омогући да у фокус коришћења овог стамбеног модела дођу и социјално угрожена ромска домаћинства из подстандардних насеља, као и интерно реасељени и Роми повратници по основу споразума о реадмисији који станују у неформалним насељима, те да се унапреди одржавање и управљање социјалним становима тако што ће ово бити задатак стамбених агенција (у оним јединицама локалне самоуправе у којима ове организације постоје), односно других релевантних јавних служби, што би растеретило центре за социјални рад и омогућило им да унапреде друге своје активности и подигну квалитет својих услуга. Коначно, препорука која је дата за сва три случаја изградње социјалних станова је да би било добро да се међусобно локацијски повежу, али и повежу са другим стамбеним целинама, у циљу креирања социјално мешовитих средина.

Међу моделима груписаним око ситуација у којима сиромашне породице **добивају куће у власништво или на коришћење** (укључујући и случајеве када су старе куће неусловне, или су уништене услед неке елементарне непогоде или друге несреће), модел **доделе нове куће у власништво** који је примењивао Комесаријат за избеглице и миграције могао би да се успешно намени и за Роми из нехигијенских насеља, а који имају своје земљиште, односно плац. За ове породице би било потребно предвидети пружање правне помоћи (од стране локалне самоуправе) за укњижавање земљишта (у случајевима када то већ није адекватно регулисано), и за склапање уговора са донатором куће (којим би се покриле и ставке пореза, те плаћање прикључака на комуналну инфраструктуру и сл), као и подршку од стране јединице локалне самоуправе у процедури добијања прикључака на инфраструктуру – пошто се земља Рома којима се оваква помоћ пружа најчешће налази на периферним и лоше опремљеним локацијама (имајући у виду да локална самоуправа оваквим поступањем осим сиромашним ромским породицама помаже и себи), и коначно испитати могућности за пружање финансијске помоћи породицама за плаћање рачуна за комуналије, пошто би трошкови за исте недвосмислено порасли пошто би се куће прикључиле на комуналну инфраструктуру. У оквиру модела **изградње нове куће уместо старе**, посебна пажња усмерена је на ситуације у којима је замена куће вршена уз знање општине, али без претходне легализације објекта или прибављања грађевинске дозволе. Оно што је у овим случајевима потребно је да се Ромима пружи правна помоћ у процесу легализације (пошто нелегалност објекта онемогућује прибављање грађевинске дозволе), као и при закључивању уговора са извођачем радова. Поред тога, потребно је и припремити се за пружање инжењерске помоћи за израду грађевинских пројеката и вршење надзора, али и истражити могућности за обезбеђивање материјалне помоћи кроз давање грађевинских пакета или ваучера за набавку материјала или плаћање услуга професионалних мајстора. **Куповина куће на селу** је модел који је најпре примењиван за решавање стамбеног питања избеглих и интерно расељених лица, да би тек накнадно био усмерен и ка Ромима као потенцијалним корисницима. Био је посебно занимљив оним Ромима који претходно нису били власници стамбеног простора, а били су вољни да се баве пољопривредном производњом. Како би модел

био унапређен, предложене су следеће модификације: **(1)** да се обезбеде средства за ангажовање професионалних мајстора за извођење неопходних поправки по кући, при реконструкцији објеката; **(2)** да локалне самоуправе пронађу начин да умање дажбине корисницима овог модела, на пример за плаћање пореза за пренос апсолутних права; **(3)** да се обрати пажња на чињеницу да су настањивањем у овим кућама (удаљеним од града) многи Роми изгубили могућност да се баве оним што им је претходно била примарна делатност, те да им се помогне тиме што ће се обогатити могућности за самозапошљавање.

Израда ћерпича и изградња нове куће овим материјалом (који се у другим крајевима Србије још назива ваљак или тугла) је традиционална народна техника изградње која би била веома погодна за Роме као самоградитеље када би се претходно решиле законске препреке за њену примену – превасходно питање атеста, те писаних рецептура за производњу ове врсте грађевинског материјала. Ипак, чињеница да се ова техника примењује већ толико дуго код нас оставља отворено питање због чега до сада није дошло до стандардизације процеса, за разлику од неких других земаља у којима је производња овакве и сличних врста опеке и осавременења.

На крају, предложена је и употреба још једног стамбеног модела који је оцењен као пригодан за Роме који имају стамбене проблеме: модел „**плац и комуналије**“. Како је мањак опремљеног грађевинског земљишта идентификован као главни узрок настанка и раста подстандардних насеља, седамдесетих година XX века Светска банка је развила нови стамбени модел у циљу решавања стамбених проблема становника сламова у Индији. По овом моделу сиромашним и угроженим породицама нуде се у закуп или власништво плацеви опремљени прикључцима за комуналну инфраструктуру.²⁹¹ На оваквим плацевима је затим омогућена изградња куће у етапама, што погодује скромним финансијским могућностима станара. Плацеве би најпре купила агенција или институција која се пројектно или програмски бави решавањем стамбених питања Рома (али и других угрожених категорија), било сопственим или средствима обезбеђеним кроз кредит или донацију, након чега би се плацеви адекватно опремали прикључцима за комуналну инфраструктуру. Након тога, испарцелисано земљиште би се понудило угроженим категоријама становника по тржишној цени, чиме би се обесхрабриле потенцијалне касније махинације и препродаје. Куповина би била омогућена сопственим новцем, као и преко кредита или лизинга. Како је уочено да би у датим условима куповина земљишта по тржишној цени била превелики издатак за сиромашне ромске породице, предложено је да се у разматрање узму и модалитети по којима би била омогућена продаја по субвенционисаној цени, али уз обавезу коришћења плаца за становање и забрану отуђења у неком временском року (што је већ коришћено од стране појединих донатора при додели сеоских кућа). Оно што је примерено овом поднебљу било би да се даље развију неколицина подваријанти овог модела, као на пример да се ромским породицама понуди само парцела, парцела са основним комуналијама (обавезно струјом, док би вода могла да се добије из бунара, а

²⁹¹ Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Стамбени модели за подстандардна ромска насеља: смернице за јединице локалне самоуправе, организације цивилног друштва и ромске заједнице. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 115.

санитарије да се повежу са септичком јамом), парцела са комуналијама и техничком документацијом за изградњу куће, те парцела са комуналијама, техничком документацијом и изграђеним језгром, односно носећом конструкцијом куће.²⁹²

Треба истаћи да су стамбени модели које је пројекат идентификовао, ближе обрадио и препоручио за даљу примену не само усклађени са одредбама тада важећег Просторног плана Републике Србије, већ су посебно апострофирани у оквиру наредног просторног плана републике, у домену унапређивања стамбених услова за најсиромашније слојеве становника.²⁹³

Укупни буџет ове пројектне подкомпоненте износио је нешто изнад 45.000 евра, и њиме су били покривени хонорари консултаната који су припремали истраживање и студије о стамбеним моделима, припрема и штампа пројектних публикација на ову тему, те трошкови одржавања три регионалне и две националне радионице (укључујући путне и трошкове смештаја полазника радионица, те закуп простора и потребне опреме) посвећене овим темама током трајања пројекта.

6.4.3. Детаљна анализа стања подстандардних ромских насеља у 21 општини у Србији

Како је као један од кључних циљева постављених испред пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ било побољшање стамбених услова у ромским насељима унутар посебно одабраних 20 пилот општина, нужан предуслов за испуњење овог циља било је прецизно дефинисање потреба и адекватних активности које би довеле до жељених резултата. Било је, дакле, неопходно да се успостави јасна слика о основи, односно о конкретним стамбено-комуналним проблемима који постоје у предметним ромским насељима, те да се на основу ових података направи листа приоритета и препорука за активности којима ће се ситуација поправити. Списку од 20 пилот општина накнадно је додата и општина Обреновац која је посебно била погођена мајским поплавама 2014. године (које су се десиле у време започињања ове пројектне активности), а у којој је регистрован већи број подстандардних ромских насеља посебно угрожених поплавама.

Пошто је било евидентно да ће волумен ове активности (пре свега у смислу теренског рада на снимању стања у свим подстандардним насељима) далеко премашити капацитете пројектног тима (који је у домену стамбене компоненте

²⁹² Детаљан преглед примењивих стамбених модела за Роме са техничким спецификацијама и корацима у спровођењу сваког од модела дат је у публикацији „Стамбени модели за подстандардна ромска насеља: смернице за јединице локалне самоуправе, организације цивилног друштва и ромске заједнице“, која је објављена у склопу пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“.

²⁹³ Просторни план нарочиту пажњу усмерава на социјално становање и позицију овог елемента у оквиру социјалне политике, истичући потребу да се на системски начин допринесе решавању стамбених проблема оних домаћинстава која услед економских или социјалних разлога нису у стању да по тржишним условима самостално реше своје стамбено питање. Такође, у овом сегменту јасно је истакнута веза социјалног становања и поправљања стамбених услова уопште са тржиштем рада, економском стабилношћу, али и бољој доступности односно приступу образовним институцијама и здравственим установама, што је све афирмирано и у оквиру пројекта који се овде анализира.

пројекта бројао укупно четири особе, а које су паралелно биле ангажоване и на спровођењу осталих стамбених подкомпоненти), расписан је конкурс за све заинтересоване организације цивилног друштва које би могле да спроведу неопходну анализу стања у предметним насељима. Од више пријављених организација, за пројектног партнера у овој области изабрана је Екуменска хуманитарна организација (ЕХО). Реч је о организацији са богатим вишегодишњим искуством у области становања Рома, која је у почетку била активна преваходно на територији АП Војводине, да би у скоријим годинама своје операције проширила и на друге делове Србије. Координацију активности унутар процене стања у подстандардним насељима у свим фазама обављао је заменик директора и програмски координатор ЕХО, Роберт Бу, док је Слађана Јовановић била задужена за директну сарадњу са релевантним актерима у пилот општинама, прикупљање потребних података у свакој општини, стручну подршку у области истраживачког рада у подстандардним насељима, те израду предметне студије. Поред њих, ЕХО је за потребу ове активности ангажовао још четворо чланова стручног тима, те групу од укупно 18 теренских истраживача.

Методологија коју је ЕХО користио у свом раду састојала се од четири елемента. Најпре се ступило у контакт са надлежним представницима локалних самоуправа на које се истраживање односило, и од њих затражила и добила документација која је садржала основне и полазне податке о подстандардним насељима на територији ових општина и градова. Следећи корак био је теренски рад, односно интензивно истраживање у оквиру самих насеља, где су се проверавали, кориговали, односно допуњавали претходно добијени подаци. На основу овако систематизованих података креирана је база података и обрађивана је статистика, да би коначно анализа стања била представљена у оквиру посебне студије која је садржала и предлоге за мере интервенција и процену финансијских трошкова тих мера.

Јасно је да је добра и квалитетна **сарадња са представницима локалних самоуправа** у којима се истраживање спроводи од кључне важности за успешност самог истраживања. Стога је први задатак био да се установи ко су адекватне особе унутар општинских администрација које би лично могле да уступе потребне податке, или биле у позицији да до података најлакше дођу, као и да се успоставе добри канали комуникације са овим особама. Упитници су били послати на адресе контакт особа из општинских служби надлежних за урбанизам и инфраструктуру, планирање, статистику и социјална питања, које су ове упитнике попуниле у договореном року. На овај начин дошло се до основних информација о подстандардним насељима у 21 општини, те полазних параметара о њиховој опремљености и стамбеним условима. Кроз упитнике су били анализирани и постојећи плански документи, те су се анализом истих створили предуслови за формулисање листе потенцијалних интервенција којима би се животни услови и структура насеља унапредили. Ови подаци били су најбољи могући основ за теренско истраживање.

Рад на терену заснивао се на анкетирању породица настањених у подстандардним насељима (наравно, искључиво оних које су пристале да буду део истраживања и дају потребне податке), те независну процену стања индивидуалних

стамбених објеката и фотографисање објеката, делова или целог насеља. Што се тиче објеката у којима у време посете није било никога, или су већ дуже били ненастањени, рађена је процена структуре, старости и опремљености, те су и ови објекти били фотографисани. Локални ромски координатори су пружили виталну подршку у теренском раду и били веома важан фактор у оквиру активности, пошто су били значајна спона између истраживача и становника насеља, у смислу придобијања поверења Рома.

Подаци добијени из локалних самоуправа и проверени на терену били су уношени у посебну онлајн **базу података**, да би се њиховом обрадом дошло до основних статистичких параметара од важности за процену стања, сумирање кључних проблема, креирање листе приоритета и предлагање интервентних мера.

Истраживање ЕХО тима показало је да у испитиваним подстандардним ромским насељима постоје објекти различитих категорија: неки Роми градили су куће од материјала који су им били доступни (такозване бараке), негде су Роми становали у привременим мобилним стамбеним објектима (најчешће нестамбеним контејнерима), идентификован је велики број сиромашно грађених старих кућа (које су биле домови екстремно сиромашних ромских породица), али и условних спратних кућа. Такође, оно што је значајно је што је показано да подстандардна ромска насеља нису одликована хомогеном структуром, већ се најчешће на једној таквој локацији налазе и условне и потпуно завршене куће, и безусловни објекти који припадају екстремно сиромашним Ромима. Што се тиче земљишта, поједина обрађена подстандардна насеља су имала потпуно формиране парцеле са јасним границама, док су нека друга била без формираних и дефинисаних парцела.

У циљу унапређивања стамбених услова и даљих конкретних интервенција, а како је за разматрање ромских насеља од интереса за ову пројектну активност кључан аспект њихове подстандардности (где су критеријуми за сврставање насеља у ову категорију већ раније описани), овде треба напоменути да су из практичних разлога и ситуације на терену у посебном фокусу биле мере из четири области: статус насеља у односу на планирани просторно-плански развој подручја на којем се налази, инфраструктурна опремљеност и услови локације, затим сигурност стамбеног статуса породица, те унапређење квалитета становања стамбених јединица породица које немају адекватан смештај.

Што се планиране **намене земљишта** на којем се насеља налазе тиче, јасно су диференцирана насеља која се налазе на локацијама на којима не могу да остану и насеља која јесу на локацијама које су адекватним планским документима намењене за становање. У случају када је подстандардно насеље ситуирано на ризичном или терену од виталног значаја за развој општине, нужно ће бити његово расељавање, за шта је претходно потребно усвојити сет докуманата који садрже добро дефинисане мере одрживог стамбеног збрињавања Рома који би били пресељени. У другом случају, када насеља могу да остану на постојећој локацији, али њихово унапређење није тренутно могуће јер то није урбанистички регулисано, неопходно је израдити и усвојити адекватну планску документацију (где је реч о ребе просторним, чешће урбанистичким плановима), чиме ће се створити неопходан оквир за доношење и спровођење конкретних мера унапређивања стамбених услова.

Инфраструктурна опремљеност обрађених локација је најчешћи, односно најлакше приметан критеријум њихове подстандардности. У пракси у Србији најкритичнији недостатак је **неадекватан приступ води за пиће**, па је стога интервенцијама у овој области најчешће даван највиши приоритет. Одмах после овога налазе се насеља у којима је **санитарна ситуација** незадовољавајућа, где су предложене интервенције у циљу изградње канализационе мреже или септичких јама, па следе отклањање недостатака **електричне мреже**, изградња **саобраћајне инфраструктуре** у насељима, те мере санације терена. Због постојања поменутих озбиљних проблема, који са собом носе веће опасности по здравље и неометано одвијање живота становника обрађених насеља, решавању проблема насталог услед чињенице да се насеља налазе на великим удаљеностима од јавних сервиса нажалост је дат низак ниво приоритета. Слично важи и за проблеме пренасељености, односно непостојања друштвених садржаја у насељима, којима је дат нижи приоритет у односу на горенаведена горућа питања.

Када је у питању **сигурност стамбеног статуса**, неопходно је створити услове у којима ће бити гарантована безбедност имовине, те омогућено трајно и одрживо становање. Најчешће је с тим у вези потребно решити питање имовинских односа, то јест власништва над земљиштем и стамбеним објектима, као и легализовати објекте тамо где је то могуће. Проблем нелегалне градње веома је чест и код већинског становништва, али у подстандардним насељима свакако представља фактор на који мора бити обрађена посебна пажња, јер су инфраструктурна побољшања у насељима, односно добијање прикључака на комуналну инфраструктуру у директној вези са легалношћу објеката који се желе прикључити.

Конечно, **унапређење индивидуалних стамбених јединица** је потреба која је одраз честог случаја да ромске породице у жељи да себи обезбеде кров над главом услед лошег материјалног стања изградње и уселе се у објекте који су небезбедни и неусловни. Теренски рад показао је да у подстандардним ромским насељима има више неусловних него условних објеката, те да је за оспособљавање оваквих кућа потребно применити неке од стамбених модела описаних у претходном сегменту рада.

У пракси, представници предметних јединица локалне самоуправе истраживачком тиму ЕХО доставили су податке о укупно 101 насељу у којима живе Роми на територијама ових градова и општина. Анализом добијених података и теренским радом установљено је да је 80 од ових насеља подстандардно, док се преостало 21 насеље могло сматрати условним за становање. Детаљно теренско истраживање спроведено је у 58 од укупно 80 идентификованих подстандардних ромских насеља у 21 општини. Представници локалних самоуправа који су сарађивали са ЕХО тимом изнели су податак да у свим насељима за које су послали информације живи укупно 12.005 ромских породица, што би значило да се процењивало да у поменутих 80 заиста подстандардних насеља живе 8.303 породице. Ипак, овај податак се није показао као тачан. Одређена одступања су била условљена чињеницом да неке од породица више нису боравиле у овим насељима, било због обављања сезонских послова (и пресељења на другу локацију због тога), било због трајног пресељења (где су предњачили одласци у иностранство због привременог рада или покушаја тражења азила). Било како било, у 58

подстандардних насеља у којима је вршена детаљна анализа стања анкетирано је укупно 3.136 породица, од којих су 2.552 породице дале све и довољно детаљне податке, док преостале 584 породице нису пружиле све информације о свом социоекономском статусу и структури, већ само податке о објектима у којима живе. На тај начин истраживачи су на терену извршили процену укупно 3.136 објеката у којима су живели Роми. У односу на иницијалне податке добијене од представника локалних самоуправа, истраживачки тимови су на терену анкетирали 37,8% породица од укупно наведеног, односно претпостављеног броја породица у 80 насеља.²⁹⁴

Подстандардна ромска насеља анализирана су и груписана по јединицама локалне самоуправе. У граду **Сомбору** анализирано је стање *ромског насеља у Бачком Моноштору*, са око 170 кућа на периферији овог села. Насеље је спонтано настало и карактерисано је спонтано формираним улицама, за разлику од осталог дела села са саобраћајницама чије раскрснице су под правим углом (типично за војвођански тип села и насеља). Од укупно 170 објеката на око 6 ha површине, око 75 кућа сматра се условним за становање. Насеље се налази у обухвату плана генералне регулације за Бачки Моноштор, у зони намењеној за становање, па је даље унапређење насеља могуће, а израда плана детаљне регулације или урбанистичког пројекта за ову сврху препоручена. За унапређење комуналне инфраструктуре било би потребно израдити одговарајућу техничку документацију, док су потребне и интервенције различитих типова на индивидуалним стамбеним објектима.

У општини **Опаци** анализирана је ситуација у *Новом насељу у Богојеву* и у насељу *Черга у Дeroњама*. У првом случају ради се о локацији са 41 ромском кућом које је (иако у шавном подручју водотока) настањено од 1965. године. Објекти су махом неусловни, а локација је просторним планом општине намењена интензивној пољопривредној производњи, а не становању. Насеље није било покривено планом генералне регулације за Богојево. Предложено је да се омогући унапређивање стамбених објеката, односно расељавање уколико то не буде могуће. Насеље Черга налази се на периферији села Дeroње, и постоји још од 1900. године. Насеље чине укупно 22 куће изграђене од цигле и ћерпича, али су довољно квалитетне за становање и налазе се у низу. Међу мерама за унапређење стамбених услова наводе се израда плана детаљне регулације, израда техничке документације за санацију терена, односно спровођење интервенција на индивидуалним стамбеним објектима (у зависности од конкретних потреба).

Од подстандардних насеља на територији града **Новог Сада** највећа пажња је била усмерена на насеље *Велики Рит*, ситуирано на периферији града, на земљишту које није урбанистички уређено ни опремљено. Насеље је интензивнији раст доживело током деведесетих година прошлог века, али крајње стихијски и бесправно. У време теренског истраживања у насељу је живело 216 породица, у крајње лошим условима, што је чинило да се насеље категорише као слам. У оквиру студије коју је за пројекат припремио ЕХО, препоручено је да се насеље заштити и опреми неопходном инфраструктуром ради достизања хигијенских и санитарних стандарда, али и да се спречи његово даље ширење као и изградња унутар

²⁹⁴ Јовановић, С, Бу, Р. (2014). Процена стања у подстандардним ромским насељима у 21 општини у Србији. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 11.

постојећег насеља. Указано је такође на могућност коришћења више стамбених модела како би се унапредили објекти који се налазе у насељу. Поред овог насеља, анализирано је стање и у насељима *Бангладеш* (где су некадашњи објекти пољопривредног предузећа санирани, дограђени, опремљени и тиме претворени у стамбене објекте за око 70 ромских породица, а као приоритет је означена изградња канализационе мреже и санирање дивљих депонија), *Шангај* (мешовито насеље од око 50 кућа са релативно солидном саобраћајном инфраструктуром, али водоводном и електроенергетском инфраструктуром које би било упутно доградити и реконструисати), *Адице* (где Роми живе у око 170 стамбених објеката различитог степена квалитета, укључујући и оне који припадају екстремно сиромашним породицама, са водоводном и надземном електричном мрежом, али и недостацима у виду једног броја неасфалтираних улица и неизграђене канализационе мреже, те одређеног броја нелегално изграђених објеката чија је легализација била у току), као и *ромског насеља у Беочину* (са око 50 стамбених објеката различите величине и структуре и развијеном водоводном, електричном и саобраћајном, али непотпуно развијеном канализационом инфраструктуром, са потребама за унапређење индивидуалних стамбених објеката).

У граду **Панчеву** постоји већи број подстандардних ромских насеља, а најгора ситуација била је у насељима Мали Рит - Лондон, Циглана Горња и Колонија Шумице у Старчеву. Насеље *Мали Рит* налази се са обе стране магистралног пута Е-70 (обилазнице око Панчева) и састоји се од око 70 бесправно изграђених кућа у којима живе Роми. Насеље постоји већ педесетак година, а за то време нису предузимане никакве планске мере за његово унапређење, односно трајно стамбено збрињавање становника настањених на овој локацији. Насеље је неплански развијано, није опремљено потребном комуналном инфраструктуром и налази се на локацији која је неповољна за становање, док су сами стамбени објекти неусловни. Насеље је обухваћено планом детаљне регулације подручја Мали Рит, али се територија на којој је насеље по плану не води као зона за стамбену изградњу. Локацију насеља карактерише висок степен нарушености природних, амбијенталних, функционалних и урбаних одлика, те је за највећи број настањених породица једино могуће решење расељавање. Насеље *Циглана Горња* настало је на периферији Панчева пре више од 50 година и карактерише га мешовитост, пошто је дом за 13 ромских и 17 неромских породица. Локација није повољна за стамбену изградњу, није снабдевена комуналном инфраструктуром, а куће су неусловне и изграђене илегално. По постојећем плану генералне регулације у чијем се обухвату налази, насеље је у зони зеленила специјалне заштите, а како се граничи са активном депонијом комуналног отпада и како је локација нарушена из више кључних аспеката, потребно је планирати пресељење житеља на другу локацију. У међувремену, постоји техничка могућност санације терена на датој локацији, али је крајње упитан резон да се таквим радовима приступи, знајући да се ради о насељу са високим степеном нарушености природних, амбијенталних, функционалних и урбаних одлика зоне, те чији је дугорочни опстанак на датој локацији немогућ. Насеље *Колонија Шумице* налази се већ четрдесетак година у Старчеву и у време обављања теренског испитивања било је дом за 29 ромских породица. Насеље се налази у форми блока. За разлику од два претходно описана, ово насеље се налази у грађевинској зони и могуће је његово унапређење (пошто је опремљено само

основном инфраструктуром коју је неопходно реконструисати), а претходно се предлаже и израда плана детаљне регулације којим би се створили сви неопходни предуслови за радове на реконструкцији. Након тога, предлаже се израда техничке документације за канализациону и саобраћајну мрежу, те решавање имовинско-правног статуса и легализација објеката, као и различите врсте радова на побољшању стања самих стамбених објеката. Поред наведених, теренски истраживачи ЕХО обишли су и снимили стање у насељима *Крзнара* (са око 40 становника у 15 објеката, претежно развијеном водоводном мрежом, али непостојећом канализационом инфраструктуром, те проблемом оближње дивље депоније), *Кудељарски насип* (мало мешовито насеље са око 50 становника у 10 стамбених објеката који су већином повезани на водовод, али од којих само један објекат има прикључак на канализацију, док остали имају септичке јаме, те је препоручено побољшање хигијенских услова и подизање свести становника о култури становања), *Миса 2* (насеље са двадесетак ромских кућа у којем нема разведене електричне, водоводне ни канализационе мреже, као што не постоји ни адекватна саобраћајна инфраструктура, што су свакако приоритети за развој и побољшање животних услова у насељу), *Војловица* (насеље са стотињак становника у око 15 стамбених објеката који су снабдевени електричном енергијом и до којих је доведена водоводна мрежа, али који већином немају уведenu воду, као што немају ни канализацију, док насеље нема ни путеве, осим прилазних до насеља – па је јасно да су наведени недостаци оно на чему треба радити), *Топола* (са десет кућа у којима живе Роми и који су повезани на електроенергетску мрежу, насеље је са скоро потпуно развијеном водоводном мрежом, али без канализационе мреже и непостојећом мрежом унутрашњих саобраћајница, па су предложене мере унапређења хигијенске и инфраструктурне ситуације), *Стрелиште – Утвин аеродром* (насеље са око 70 становника смештених у десетак стамбених објеката, од којих 70% има уведenu воду за пиће, али је насеље без канализационе и мреже унутрашњих саобраћајница, док је евидентиран и проблем одношења комуналног отпада и постојања дивље депоније у насељу, због чега је приоритет рад на побољшању хигијенских услова), *Циганмала у Банатском Новом Селу* (са двадесетак мањих кућа слабијег квалитета снабдевених водом за пиће и електричном енергијом, са земљаним путевима, али без канализационе мреже и без организованог одношења смећа, због чега се сугеришу радови на побољшању стамбеног фонда и унапређењу постојећих кућа, али и хигијенских услова и приступних путева), *Чукурмала у Долову* (насеље са око 70 кућа и 570 становника, где претежно постоји водоводна мрежа, али не постоји канализациона, има електричне енергије, али нема асфалтних путева и одношења смећа, због чега се предлаже изградња прилазних саобраћајница и увођење јавне расвете), *Музичка школа у Омољци* (насеље са двадесет релативно квалитетних стамбених објеката снабдевених водом за пиће, али без канализационе мреже – уместо које се користе септичке јаме, са електроенергетском мрежом и саобраћајном мрежом коју чине саобраћајнице различитог квалитета, те потребом унапређења општих хигијенских услова), *Кутина у Банатском Брестовцу* (насеље са 15 стамбених објеката различитог квалитета, махом без водоводне инфраструктуре (због чега се користи вода из бунара), осим код неколико објеката поред којих пролази водоводна мрежа и који имају дворишне чесме, али не и воду у кућама, без канализационе мреже, односно само са пољским тоалетима, са електричном

мрежом, али и саобраћајницама лошег квалитета, што све резултира потребом за инфраструктурним опремањем (на првом месту водом и неким видом решења за канализацију), изградњом саобраћајница, те унапређењем самих стамбених објеката), и коначно *Рибарска улица поред Тамиша у Јабуци* (где је реч о насељу са 106 ромских породица смештених у 46 објеката различитог квалитета, од чега је преко 50% објеката без воде, седам објеката је без електричне енергије, 11 кућа нема кровну конструкцију, а за седам објеката је процењено да су склони паду, па су потребни радови на побољшању квалитета већег броја стамбених објеката).

У општини **Ковин** анализирана су четири подстандардна насеља: Козара у Делиблату, Чергари у Дубовцу, Клек и део села Дубовац. Насеље *Козара* на периферији Делиблата, са објектима који су илегално саграђени још крајем XIX и почетком XX века, међу најкритичнијим је подстандардним насељима на територији општине. У тренутку обављања теренског истраживања насеље се састојало од 31 стамбеног објекта мешовитог квалитета. Како се налази у депресији, често је на удару површинских и високих подземних вода. Било је процењено да је насељу потребна опсежнија урбана реконструкција и легализација објеката, али је први приоритет припрема техничке документације за хидротехничку интервенцију у циљу спречавања плављења. Такође би било упутно израдити техничку документацију за увођење атмосферске и фекалне канализације, као и допуну саобраћајне инфраструктуре. Поред решавања ових проблема потребне су интервенције намењене унапређењу стамбеног фонда, односно подизању стандарда индивидуалних објеката. Насеље *Чергари* спонтано је настало пре педесетак година у Дубовцу (на потезу према Дунаву), и у тренутку прављена пресека било је дом за 20 ромских породица. Куће су саграђене без грађевинске дозволе, а у насељу нема основне комуналне инфраструктуре. Како је насеље у обухвату Плана општег уређења за насељено место Дубовац, те како је земљиште на којем се насеље налази одређено за становање, могуће су интервенције за опремање локације инфраструктуром (превасходно водоводном и канализационом, али и саобраћајном) и унапређење стамбених објеката, те самим тим излазак из подстандардног статуса. Насеље *Клек* је приградског карактера и чини га низ од 26 бесправно изграђених стамбених објеката. Насеље постоји око 40 година и како је обухваћено постојећим генералним урбанистичким планом Ковина, поседује неопходне предуслове за унапређење, за шта би било потребно припремити техничку документацију и изградити канализациону и саобраћајну мрежу. Осим тога, потребно је решити имовинско-правни статус и завршити процес легализације кућа. Коначно, у селу *Дубовац* се налази и насеље од око 20 подстандардних ромских кућа различитог стила и квалитета, односно различитог степена опремљености комуналном инфраструктуром. Да би се насеље унапредило, било је процењено да је потребно решити имовинско-правне односе и припремити документацију за легализацију објеката, као и обезбедити прикључке за инфраструктуру тамо где недостају.

Београдске општине Палилула и Звездара на својој територији имају подстандардна ромска насеља које се по постојећој проблематици битно не разликују од оних у другим локалним самоуправама са којима је пројекат сарађивао, али је ситуација у ове две општине специфична услед њиховог положаја у оквиру

Града Београда, односно овлашћења које ове општине имају (или немају) над питањима релевантним за овај рад.

Са територије градске општине **Палилула** обрађена су два подстандардна ромска насеља, Миријевско брдо – Мали Лесковац и насеље Котеж. *Миријевско брдо* је насеље које постоји од седамдесетих година прошлог века, али се и даље шири. Једним делом насеље се налази на дивљој депонији. Дом је на овој локацији пронашло око 400 ромских породица, од чега стотињак у подстандардном делу насеља. Иако се налази у зони намењеној становању, проблем за насеље представља и чињеница да се један број кућа налази на земљишту које је у државном власништву, док у једном делу насеља земљиште није испарцелисано. Како у насељу живе и имућнији и екстремно сиромашни Роми, куће су различитог квалитета и структуре. Подстандардни део насеља налази се на површини од 0,6 ha и одликује се нехигијенским условима за решавање којих је неопходна опсежна санитарна и грађевинска интервенција. Техничке мере које су предложене укључују изградњу инфраструктурне мреже за фекалну и атмосферску канализацију, санацију и уређење терена, као и изградњу саобраћајне инфраструктуре. Поред тога, потребно је решити и имовинско-правне односе и подвести све стамбене објекте у легалне токове, као и предузети опсежне радове на унапређењу недовољно квалитетних стамбених објеката који могу да остану на датој локацији, односно расељавање становника оних кућа које су неусловне и небезбедне за становање, а изградња нових објеката није могућа на истој локацији. Ромско насеље *Котеж* је бесправно подигнуто приградско насеље мешовите структуре које постоји преко 40 година и у којем дом има око 300 ромских породица. Насељу недостаје канализација и одликује га пренасељеност, што су осим легализације први проблеми које је потребно решити. Након тога, потребно је помоћи ромским породицама да побољшају квалитет својих стамбених објеката, у случајевима када то својим средствима не могу да омогуће.

Што се градске општине **Звездара** тиче, најлошија ситуација је регистрована у Орловском насељу и у насељу у Босутској улици. *Орловско насеље* је мешовито насеље које датира још од краја XIX века. Делом се налази у стамбеној зони, док је делом у зони намењеној зеленилу и јавним објектима. Део насеља који се налази у зони која није предвиђена за становање није опремљен комуналном инфраструктуром и карактеришу га лоши стамбени објекти и живот у нехигијенским условима, због чега је потребно обавити пренамену земљишта, предузети парцелацију, опремити земљиште адекватно и унапредити стамбене објекте тако да буду подесни за трајно стамбено збрињавање породица које ту станују. Насеље *Босутска* нешто је мање старо, пошто је настало после другог светског рата. Карактеришу га стамбени објекти различите старости и квалитета. Од укупно 800 домаћинстава, око 100 се налази у подстандардном делу насеља. Услед збијености објеката улична мрежа је суженог профила (без тротоара), док је око 30 објеката угрожено због тога што су непрописно изграђени на лошем терену (падини брда), без испитивања тла. Поред ових, главни проблеми по безбедност насеља су активно клизиште и непостојање канализационе мреже. Осим наведена два, општина Звездара је обележила још два насеља као подстандардна: Мали и Велики Мокри Луг. Теренско истраживање утврдило је да оба локалитета испуњавају критеријуме регуларних урбаних насеља

(која су адекватно инфраструктурно опремљена)²⁹⁵, иако у њима постоје одређени недостаци. У Малом Мокром Лугу је тако идентификовано десет објеката које би требало унапредити (а за шта сиромашне породице које их настањују немају довољно средстава), док би било пожељно да се у случају Великог Мокрог Луга изврши доградња канализационе мреже и унапреди саобраћајна инфраструктура.

Као што је назначено, општина **Обреновац** је накнадно додата на листу општина у којима ће се спровести детаљана анализа стања у подстандардним насељима услед велике штете коју је ова општина претрпела у мајским поплавама 2014. године, као и чињенице да је у општини регистрован већи број ромских насеља. Ипак, како је сврха обављања теренског истраживања и припреме анализе стања у насељима била припрема за наредне пројектне активности на конкретном унапређењу стања насеља, те како је пројекат имао мандат и средства да конкретне мере усмерене ка унапређењу подстандардних насеља спроведе само у 20 претходно одабраних општина, у раду неће бити шире приказано стање подстандардних насеља у општини Обреновац. У сваком случају, оно што се може напоменути је да се теренски истраживачи обишли и анализирали стање у следећим насељима: насеље на граници села Стублине и Велико Поље, Звечка Гај, Бошњаци, Улица Милоша Обреновића 25 – Мирчића магацин, Улица Милоша Обреновића 28, Улица Милоша Обреновића 122, Вашариште, Шљивице, Браће Југовић, насеље у селу Стублине, Колубара и Музичка колонија. Подаци до којих се дошло теренским истраживањем били су сумирани и предати прадставницима општине, као и представницима ромских организација цивилног друштва активних у Обреновцу, како би располагали ажурираним подацима и могли да утичу на доношење одлука о радовима на унапређивању ових насеља, а које би могла да предузме сама општина.

У граду **Смедереву** издвојено је насеље *Мали Кривак*, једно од највећих и најстаријих ромских насеља у Србији. На овој локацији, иначе ситуираној практично у централном урбаном делу града, живи преко 3000 становника у 329 кућа (у време истраживања у изградњи је било још објеката, нажалост без потребних дозвола). Насеље постоји још од XVIII века и налази се у шавном подручју старог корита реке Језаве, у данашњој индустријској зони Смедерева. Осим недовољно развијене (или у случају водовода и канализације непостојеће) инфраструктуре, иако је истраживање идентификовало око 240 објеката који су адекватни за становање, пронађено је 85 објеката које је потребно адаптирати, док је то нажалост немогуће за објекте у којима је становало 12 породица, које би због тога било потребно раселити. Ипак, као главни приоритет означено је хидротехничко опремање насеља којим би се спречиле честе поплаве настале услед високог нивоа подземних вода, а за шта би претходно требало израдити адекватну техничку документацију.

Насеље које се налази са обе стране магистралног пута (тако да се својим горњим делом налази у селу *Драгиње*, а доњим у селу *Брдарница*) је подстандардно насеље које је општина **Коцељева** обележила као приоритетно. Од укупно 400 кућа у овом мешовитом насељу, у 230 су живеле ромске породице. Насеље датира још од

²⁹⁵ Исто, стр. 50.

краја XIX века и у време истраживања карактерисао га је задовољавајући стамбени фонд, али и проблеми који су проистекли из непостојања атмосферске и фекалне канализације, као и непотпуна водоводна мрежа. Регистровано је и двадесетак стамбених објеката којима је била потребна реконструкција или адаптација, али је приоритет стављен на припрему техничке документације намењене изградњи канализационе инфраструктуре.

У граду **Ваљево** идентификована су три подстандардна ромска насеља: три релативно блиске локације у централном делу града, насеље Балачка у Бранковини, те Горња Грабовица. У *урбаном језгру* Ваљева су идентификоване три мање локације на којима Роми живе у изузетно лошим условима: у запуштеној згради у насељу Пети пук настањено је пет ромских породица, и то пошто је зграда 1999. године оштећена у бомбардовању и проглашена небезбеном за становање; у улици Милорада Павловића у још једном претходно напуштеном и конструктивно нестабилном објекту станује још пет ромских породица; у насељу Обрена Николића десет ромских породица живи у исто толико стамбених просторија у блоку приземних стамбених павиљона, бесправно дограђених на државном земљишту. У сва три случаја је потребно трајно стамбено збрињавање станара на другој локацији. Насеље *Балачка* налази се у Бранковини, 15 km од центра града, те још 5 km од самог села Бранковине и у њему станује стотињак ромских породица. Главни проблем насеља је водоснабдевање, јер је до 2011. године било неповезано на водовод (станари су користили кишницу и воду из импровизованих бунара за све потребе), да би од лета те године вода стигла до једне јавне чесме у центру насеља. Иако се насеље налази на приватном земљишту, проблем су имовинско-правни односи, пошто у преко 90% случајева није извршен пренос власништва на породицу која се сматра власником објекта. Ипак, приоритет представља даљи развој водоводне мреже. Коначно, у насељу *Горња Грабовица* дом има око 160 ромских породица (од којих 80 ради у иностранству). Роми на овој локацији живе још од краја XIX века, али у насељу доминирају новији (условни) стамбени објекти, док је око 15 објеката трошно и потребна им је реконструкција. У насељу постоји већи број различитих проблема (недостаје санитарна инфраструктура, као и друштвени садржаји), али је као неопходан предуслов за њихово решавање истакнута израда урбанистичког плана, пошто се насеље налази једино у обухвату просторног плана града Ваљева.

На територији града **Крагујевца** најлошија ситуација је у ромском насељу *Корман*, подигнутом нешто изван истоименог села пре више од 100 година, где 31 ромска породица живи потпуно изоловано на веома неповољној локацији (услед угрожености од полава која долази од оближње Корманске речице, те активног клизишта на ком се насеље налази). Насељу је немогуће прићи возилима, а стамбени објекти су веома лошег квалитета. Због свеукупно изузетно неповољне ситуације у којој се насеље налази, једино могуће решење је расељавање његових становника. Насеље *Лицика* се, са друге стране, налази у централној зони града Крагујевца. Објекти у насељу нису старији од 30 година, релативно су квалитетни, али су грађени на малом међусобном одстојању и већином су недовршени. Земљиште у насељу није испарцелисано, те не постоји адекватна улична мрежа, док су водоводна и канализациона инфраструктура присутне само на ободу насеља. Насеље је било у обухвату тада још увек важећег Генералног урбанистичког плана за Крагујевац до

2015. године, који је локацију на којој је Лицика дефинисао као земљиште за мешовиту стамбену градњу. Стога су као приоритет истакнуте опције израде плана детаљне регулације, израда техничке документације која ће омогућити изградњу потребне водоводне и канализационе мреже, решавање имовинско-правних односа, парцелација, легализација објеката, те побољшање квалитета индивидуалних стамбених објеката тамо где је то потребно.

Два подстандардна насеља са територије града **Крушевца** којима је пружена највећа пажња су Пањевац и Марко Орловић. *Пањевац* се налази на периферији града и чине га 34 стамбена објекта на површини од око 2 ha. Реч је о нехигијенском насељу у којем нема канализационе мреже, које је угрожено плављењем од већих атмосферских падавина, мрежу унутрашњих саобраћајница чине земљани путеви и стазе, а приближно половина објеката није адекватног квалитета за становање. Истраживањем је процењено да је потребно израдити план детаљне регулације за насеље пре него што се унапреди или изгради недостајућа инфраструктура, те побољша стање лошијих стамбених објеката. Подстандардно насеље *Марко Орловић* постоји у централном градском ткиву Крушевца већ преко 300 година. Објекти у насељу (њих готово 400) су различитих структурних одлика, морфолошких карактеристика и опремљености, али веома збијени. Иако водоводна и канализациона инфраструктура постоје у већем делу насеља, издваја се део који већином настањују избегли и интерно расељени Роми у изузетно лошим и нехигијенским условима. Овим породицама потребно је пружити трајно стамбено збрињавање у адекватним условима, док су доминантни проблеми у остатку насеља били нерешени имовинско-правни односи и потреба легализације објеката. Поред наведених насеља, градска управа Крушевца је истраживачком тиму ЕХО доставила податке о још неколико локација означеним као подстандардна насеља, у којима живе Роми. Радило се о мањим насељима *Читлук 1 и 2* (са проблемима појединих недовољно квалитетних и стамбених објеката неприкључених на санитарну инфраструктуру, а објекти у улици 14. *Октобар* угрожени су од плављења површинским и подземним водама), *Дедина* (са проблемима сличним као у насељу Читлук), *Јасика* (у којој живи седам ромских породица без водоводне, канализационе и електроенергетске инфраструктуре), насељу у *улицама Цара Лазара и Партизанских курира* (где један број стамбених објеката треба унапредити), те *делу села Треботин* (са тридесетак Рома који су без основне комуналне инфраструктуре и живе у неусловним кућама).

Насеље *Нишки пут* у општини **Књажевац** налази се на периферији града. Иако је већи део насеља опремљен комуналном инфраструктуром, део локације идентификован је као подстандардан. Реч је о неплански насталој групи објеката подигнутих у близини мањег нерегулисаног водотока (који их угрожава, због чега су већ били реконструисани 2013. и 2014. године), који нису повезани на санитарну инфраструктуру, и који су – што је значајно – покривени адекватним планом детаљне регулације, којим су омогућени њихово увођење у легалне токове и изградња неопходне инфраструктуре. Поред ових мера, као приоритетне активности наведене су регулација локалног водотока са уређењем обала и уклањање дивље депоније настале у оквиру подстандардног насеља. Коначно, као и

у готово свим обрађеним насељима, и овде су идентификовани стамбени објекти које би било потребно унапредити.

У општини **Бела Паланка** обрађена су три подстандардна насеља: Кале – Миџор, Врбак и Мурица. Иако је једно од најстаријих ромских насеља, насеље *Кале – Миџор* бесправно је изграђено у центру Беле Паланке. У време теренског истраживања у насељу су живеле 92 ромске породице у условима веома високе густине изграђености (тако да је био чест случај да се више објеката налази на истој парцели, и да до многих објеката није било приступног пута). Како је са изузетком саобраћајне насеље већ опремљено задовољавајућом инфраструктуром, те како се насеље налази у обухвату Плана генералне регулације за Белу Паланку, процењено је да је најбољи пут до решења проблема са регулацијом израда плана детаљне регулације. Насеље *Врбак* је нешто новије, пошто су у њему објекти спонтано грађени током осамдесетих година прошлог века. У насељу живи 49 ромских породица. Процењено је да најбоље решење за увођење насеља и његових структура у легалне токове израда плана детаљне регулације. Коначно, насеље *Мурица* је настало у сличним околностима и у исто време као и Врбак. У насељу се налази 90 ромских кућа, а на ободу насеља је и зграда социјалног становања са 18 станова, као и мањи број монтажних објеката. Као и у претходним случајевима, и овде је за потребе унапређења стамбених услова у насељу као неопходан предуслов сугерисана израда плана детаљне регулације.

ЕХО истраживачки тим идентификовао је два подстандардна ромска насеља на територији општине **Прокупље**: *Цунгла* и Мала Губа. Прво од наведених постоји неких тридесетак година, бесправно је изграђено и дом је за 45 ромске породице. Куће су различите структуре и квалитета, а парцеле су неправилног облика (што је условљено конфигурацијом терена). Иако су куће бесправно подигнуте, у насељу постоји основна комунална инфраструктура (осим адекватне канализационе). У време истраживања пет стамбених објеката су идентификовани као конструктивно нестабилни. Како је насеље у обухвату застарелог генералног урбанистичког плана (донетог још 1982. године), било би упутно да се локација третира новим и адекватним планом детаљне регулације. Приоритетне активности су такође доградња водоводне мреже, изградња канализационе мреже, изградња адекватних саобраћајница, као и решавање имовинско-правних односа над земљиштем и легализација стамбених објеката. Што се насеља *Мала Губа* тиче, оно је такође спонтано настало у другој половини прошлог века. Налази се у ужој градској зони, али на неповољној локацији – локалној депресији склоној плављењу, те у близини нерегулисаних обала локалног водотока. Куће су мешовитог квалитета, а у насељу постоји основна комунална инфраструктура. Насеље је покривено адекватним планским документом новијег датума. Као приоритет је идентификована израда техничке документације која би омогућила санацију терена и изградњу одбрамбеног насипа, док је потребно и завршити процес легализације за један број стамбених објеката.

У општини **Житорађа** обрађене су четири локације: насеља у селима Дубово, Речица, Држановац и Самариновац. Роми живе на периферији *Дубова* од краја другог светског рата, махом у кућама лошијег квалитета. Приликом истраживања нотирано је укупно 20 ромских кућа, од којих је само неколико новијих и

квалитетних, иако су незавршене. Осим за шест кућа изграђених на државном земљишту, имовинско-правни односи су решени. Локација насеља није опремљена комуналном инфраструктуром, па су хигијенски услови изузетно лоши. Први приоритет је стога повезивање насеља на водоводну мрежу. У подстандардном насељу у селу *Речица* живе 33 ромске породице. Насеље се налази на површини од 1 ha, није опремљено комуналном инфраструктуром (постоји електрична мрежа, али не и водоводна и канализациона), а стамбени објекту у њему су различитог квалитета. Имовинско-правни односи над земљиштем нису решени, што је предуслов за легализацију, али је као приоритет свакако истакнута потреба решавања водоснабдевања насеља. У селу *Држановац*, такође је идентификовано подстандардно насеље у којем станује 13 ромских породица, а које се налази у непосредној близини локалног водотока. У насељу нема основне комуналне инфраструктуре, куће су лошег квалитета и изграђене су без дозволе. Као и у претходном случају, и овде су истраживачи ЕХО дефинисали изградњу водоводне мреже као главни приоритет за унапређивање стамбених услова у насељу, док би се такође требало бавити и решавањем имовинско-правних односа и легализацијом објеката. Коначно, што се насеља у селу *Самариновац* тиче, у којем 11 ромских породица живи без комуналне инфраструктуре у неквалитетним старијим или новијим недовршеним стамбених објектима, потребно је прво уложити напоре у унапређење хигијенских услова у насељу, а затим и у решавање имовинско-правних односа и легализацију, те унапређење квалитета стамбених објеката (кроз реконструкцију и адаптацију истих).

Представници општине **Бојник** навели су да на њиховој територији постоје четири подстандардна ромска насеља: Драговачко насеље, насеље 17. Фебруар, насеље у селу Горњи Брестовац и насеље Ђуке Динић. *Драговачко насеље* налази се близу језгра општинског центра, и на тој локацији је од тридесетих година прошлог века. Током теренског истраживања утврђено је да је 60 породица настањено у насељу. Насеље је стихијски развијано и карактерише га непостојање формираних парцела, непостојање уличне мреже, те лоша опремљеност комуналном инфраструктуром. Да би се ови проблеми отклонили, било би потребно да се најпре заврши израда плана генералне регулације за Бојник (у изради у време истраживања), чиме би се трасирао пут за инфраструктурно опремање насеља и побољшање услова становања. Насеље 17. *Фебруар* је сличне старости и као и Драговачко насеље налази се близу центра насељеног места Бојник. Насеље броји 37 кућа груписаних у једној улици, опремљеној комуналном инфраструктуром, али су објекти бесправно изграђени. Као и у претходном случају, и овде се чека усвајање плана генералне регулације да би се приступило пројектовању и изградњи саобраћајнице (реч је о неасфалтираној улици), те легализацији и унапређивању стамбених објеката. Насеље које се налази у селу *Горњи Брестовац* је део села који није опремљен комуналном инфраструктуром и у ком се налази 30 ромских кућа. Парцеле на којима је насеље јесу у приватном власништву, али су куће подигнуте без дозвола. Као приоритети се истичу пројектовање и изградња неопходне инфраструктуре, као и решавање имовинско-правних односа и легализација објеката, те њихово унапређивање у складу са потребама и стањем индивидуалних кућа. Насеље *Ђуке Динић* налази се на периферији Бојника и једино је од подстандардних које је настало у нешто новијем периоду (пре око 30 година). У

насељу постоји 25 кућа које јесу прикључене на водоводну мрежу и имају неки вид канализације, али је истраживањем на терену откривено да само девет од 25 објеката имају функционално купатило, док је лоша ситуација и са прикључцима за електричну енергију. До насеља води само уски земљани пут. Због свега наведеног, потребно је уложити напоре у унапређење постојеће и изградњу недостајуће инфраструктуре, те унапређење индивидуалних објеката и њихову легализацију.

Три подстандардна насеља за чије унапређивање град **Лесковац** тражи подршку су Славко Златановић, Сат Мала и Подврце. Насеље *Славко Златановић* највеће је подстандардно ромско насеље у Лесковцу (у њему живи око 500 породица), старо је око 40 година и бесправно је изграђено. Стамбени објекти су значајно бољег квалитета у западном делу насеља него у његовом источном делу. Размак између објеката је често премали, а помоћни објекти су често изграђени од неадекватног материјала. Улична мрежа је пратила хаотичну изградњу објеката, а насеље није у потпуности покривено мрежом комуналне инфраструктуре. Да би се проблеми решили потребно је усвојити нови план детаљне регулације за насеље, започети пројектовање и изградњу недостајуће инфраструктуре, те приступити побољшању стамбених услова кроз унапређивање квалитета стамбених објеката. Насеље *Сат Мала* налази се у урбаном делу Лесковца, на падинама Хисара, и дом је Ромима већ више векова. Иако је насеље опремљено комуналном инфраструктуром, стамбени услови у њему су лоши услед збијености објеката који су подигнути без неопходних дозвола, генералне запуштености простора и оближње дивље депоније. Такође, новија хаотична изградња услед геолошких карактеристика тла угрожава и од раније постојеће објекте и опремање насеља комуналном инфраструктуром. Једино што се у постојећим условима може предложити је напуштање праксе бесправне изградње и унапређење постојећих објеката кроз захвате санације, реконструкције и адаптације, те расељавање оних породица чије куће су небезбедне за становање. Насеље *Подврце* са око 400 кућа такође је веома старо градско насеље и налази се на рубу градског језгра Лесковца. Насеље се по својим лошим хигијенским карактеристикама сматра сламом. И овде постоји проблем пренасељености, а чињеница да се насеље налази на државној земљи додатно отежава ситуацију. Стамбени објекти су лошег квалитета и изграђени су бесправно. У новијем периоду регистровано је да се због лоших услова у насељу један број ромских породица иселава у насеље Славко Златановић. Локација је у одређеној мери опремљена комуналном инфраструктуром, а оно што може да се уради у наредном периоду јесу радови на унапређењу једног броја стамбених објеката, те да се размотри расељавање породица које живе у најугроженијим кућама чије су поправке немогуће. Поред наведених, у Лесковцу постоји још неколико локација које су окарактерисане као подстандардна насеља, а то су Винарце, Брестовац, Мирошевце, Турековац и Мећа. На овим локацијама такође су могуће активности на унапређењу стамбеног фонда.

У граду **Врању** издвојена су четири подстандардна ромска насеља за чије се унапређивање траже најбољи модалитети: Цигански Рид, Горња Чаршија, Горња Чаршија 2 и Сараина. *Цигански Рид* је током последњих двадесетак година спонтано формирано насеље на земљишту које припада општини. У насељу живи 19 ромских породица, од којих су неке интерно расељене са Косова. Локација је неопремљена

комуналном инфраструктуром, а стамбени објекти су лошег квалитета. Стога су као приоритетни радови предложени пројектовање и изградња канализационе и саобраћајне инфраструктуре, решавање имовинско-правних односа и легализација кућа, те побољшање стамбених услова у постојећим објектима. *Горња Чаршија* налази се у урбаном делу Врања и у овом насељу Роми живе већ више векова. У време теренског истраживања на овој локацији живело је 290 породица. Насеље јесте опремљено комуналном инфраструктуром, али су стамбени објекти махом бесправно изграђени, а густина насељености је висока. У новијем периоду присутни су трагови модерније изградње, али и проблеми са дограђивањем објеката без претходне провере стабилности постојећих структура, што је узроковало да је један број објеката небезбедан за становање. Инфраструктура је у одређеној мери присутна, али постоји одређени број објеката који немају прикључке на водовод и/или канализацију. Насеље је могуће третирати планом детаљне регулације, а потребно је и решити имовинско-правне односе и пружити подршку ромским породицама у процесу легализације објеката. Наравно, и у овој средини је потребно предузети конкретне мере за унапређивање једног броја стамбених објеката. *Горња Чаршија 2* је мешовито насеље са 19 условних, опремљених и квалитетних ромских кућа изграђено седамдесетих година прошлог века. Проблем који насеље има је неповољна конфигурација терена која отежава приступ објектима, те због које је насеље само делимично опремљено инфраструктуром. Истраживањем је показано да насељу недостаје око 500 m водоводне и канализационе мреже (атмосферске и фекалне), као и 800 m саобраћајница. Поред тога и решавање имовинско-правних односа регистровано је као важно. *Сараина* је насеље које са такође налази у централном делу Врања. Насељава га 48 ромских породица у објектима различите старости (има старијих и од 100 година) и легалности. Подаци из катастра сугеришу да је насеље изграђено на приватном земљишту, али имовинско-правни односи по питању власништва над парцелама најчешће нису решени (што је предуслов за легализацију објеката). Комунална инфраструктура постоји у насељу и објекти су опремљени прикључцима, са изузетком шест кућа које нису повезане на водовод. Легализација као предуслов за унапређење једног броја стамбених објеката остаје највећи проблем насеља.

У општини **Бујановац** обрађене су три локације: Ново насеље, Моравска – Гњилански пут и Морава 76. *Ново насеље* настало је после другог светског рата у централној градској зони Бујановца. У време истраживања настањивало га је 250 ромских породица. Стамбени објекти су махом квалитетни, али изграђени бесправно (свега 30 кућа изграђено је на основу грађевинске дозволе). Насеље је генерално опремљено инфраструктуром, иако нису сви објекти прикључени на водоводну мрежу (тек њих 70% јесте), док је и одвођење отпадних вода неадекватно решено. Проблем је и оближња депресија у коју се сливају отпадне воде из насеља, што представља хигијенски хазард. Како је насеље покривено адекватном планском документацијом, могуће је унапређење услова кроз пројектовање и изградњу недостајуће комуналне инфраструктуре, а потребна је и подршка у решавању имовинско-правних односа по питању власништва над парцелама и легализације објеката. Насеље *Моравска – Гњилански пут* има сличне проблеме као и Ново насеље по питању бесправне изградње, али је 80% породица у насељу стамбено збринито решењем о социјалном становању. Саобраћајна мрежа у насељу је спонтано

формирана, али је осим тога ситуација по питању комуналне инфраструктуре задовољавајућа. Осим подршке у легализацији кућа, становницима је потребна помоћ и у побољшању квалитета стамбеног фонда кроз различите врсте поправки на кућама. Коначно, када се ради о насељу *Морава 76*, оно је специфично пошто је у потпуности новоизграђено после поплава из 1976. године. У насељу је приликом теренског истраживања пописано 340 ромских породица. Улични коридори јесу дефинисани, али комунална инфраструктура није до краја изведена, па тако половина кућа није прикључена на водовод, као што ни канализација не постоји за око половину објеката. Сами стамбени објекти су солидног квалитета. У циљу побољшања стамбених услова, ЕХО истраживачи су сугерисали изградњу недостајуће комуналне инфраструктуре.²⁹⁶

Приказ статистичких података по општинама и насељима, као и фотографије истих дати су у Прилогу 1.

Буџет свих активности које су се тичале анализе стања подстандардних насеља у 20 одабраних општина износио је око 60.000 евра, при чему су ту урачунати сви трошкови који су се односили на активности ЕХО у припреми и спровођењу теренског истраживања, као и трошкови припреме и штампе студије са резултатима истраживања.

6.4.4. Израда урбанистичких планова за одабрана подстандардна ромска насеља

Темељно припремљена анализа стања подстандардних насеља у 20 општина у којима се пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ спроводио омогућила је целокупно и прецизно сагледавање потреба и могућности за унапређивање ових насеља, те отворила врата за спровођење наредних пројектних активности, базираних на конкретним мерама за побољшање стамбених услова. Пројекат је конципиран тако да су напори на спровођењу ових мера били распоређени на два колосека: израду урбанистичких планова за насеља која нису била покривена адекватном планском документацијом (што би даље омогућило регуларизацију и легализацију тих насеља), те припрему техничке документације за (испоставиће се најчешће) пројектовање недостајуће инфраструктуре у насељима. Мандат и могућности пројекта нису биле такве да се изводе радови и граде стамбени или инфраструктурни капацитети, већ је основна идеја била да се демонстрира да је процес унапређивања стамбених услова у подстандардним насељима дуготрајан, али сврсисходан уколико се правилно изведу сви његови кораци. Пројекат је, самим тим, формално постављао темеље за будуће конкретне просторне интервенције: производња планске и техничке документације и њихово испоручивање општинама

²⁹⁶ Извори статистичких података из претходног сегмента су студија „Процена стања у подстандардним ромским насељима у 21 општини у Србији“ (Мисија ОЕБС у Србији, Београд 2014) и личне белешке аутора настале на пројектним састанцима и презентацијама резултата теренског истраживања које су одржане 15. маја 2014. у Аранђеловцу, 28. јула 2014. у Београду, 29. октобра 2014. у Новом саду, 6. новембра 2014. у Нишу и 18. новембра 2014. у Аранђеловцу, током спровођења пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“.

омогућавало им је да конкуришу за донаторска средства, или да конкретне радове предузму на основу сопствених буџетских средстава.

Анализа стања у подстандардним ромским насељима послужила је као полазиште у овој пројектној активности, пошто су у њој идентификована и насеља која нису покривена адекватном планском документацијом. Ипак, није било реално очекивати да ће за сва овако идентификована насеља пројекат омогућити израду урбанистичких планова – не само због финансијских могућности, већ и бројних других ограничавајућих фактора који су последица различитих околности у оквиру предметних јединица локалне самоуправе. Да би се идентификовала она насеља за која је могуће израдити планске документе у оквиру временских ограничења постављених трајањем пројекта, редовна комуникација са општинским званичницима са којима је пројектно особље било у контакту у вези са питањима становања Рома интензивирана је и профилисана ка дефинисању управо оних локација за које би недостајући урбанистички планови могли да буду благовремено израђени. Представљање и финална селекција ових насеља обављени су на састанку одржаном у Београду 23. јуна 2014. године. Том приликом представници локалних самоуправа и пројектно особље Мисије ОЕБС у Србији одабрали су 14 насеља у 12 општина за које је требало омогућити доношење планова детаљне или генералне регулације. Због накнадних проблема општина Прокуље се повукла из ове активности, те је задатак испред пројекта био да 13 насеља у градовима и општинама Сомбор, Озаци, Панчево, Ваљево, Крагујевац, Крушевац, Бела Паланка, Лесковац, Бојник, Врање и Књажевац добије своје урбанистичке планове.

На поменутом састанку све заинтересоване општине су до детаља приказале ситуацију у насељима номинованим за израду планова, као што су ситуација са парцелизацијом, број становника и објеката, површина будућег обухвата плана, те капацитет општинских служби у вези са израдом планова, или достављањем потребних информација и докумената у случају да обрађивач плана буде нека екстерна институција. Ово последње је битно зато што је пред пројектом тек предстојала одлука о поступку уговарања израде планова, за шта су постојале могућности оглашавања тендера и окретања ка тржишту, или директног уговарања израде са планерским кућама које већ постоје у оквиру општина, или оних кућа са којима општине већ сарађују у случајевима када су општине финансијери израде планова. Одлука коју је пројектни тим на крају донео била је да планове израђују општинске дирекције тамо где постоје, или где већ постоје уговори и успостављена сарадња између општина и дирекција из суседних (већих) општина о изради планова, а да се за мањи број општина у којима нема оваквих аранжмана организују упрошћени тендери (у складу са интерним прописима јавних набавки које су обавезујуће за Мисију ОЕБС у Србији), на којима ће по три планерске компаније или дирекције бити позване да дају своје понуде за израду предметних урбанистичких планова. На крају, на састанку је договорено да ће председницима свих општина које ће учествовати у овој конкретној пројектној активности бити послат допис у ком се од општина тражи да се обавезу на израду потребних урбанистичких планова које ће пројекат финансирати тако што ће до 15. септембра 2014. године донети скупштинске одлуке о изради планова, што ће даље омогућити уговарање, израду и

доношење планова у роковима који одговарају трајању пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“.

Израда урбанистичких планова никако није била сама по себи циљ. Било је јасно да је планове требало донети тако да буду одрживи и примењиви, како би имали могућност да доведу до жељеног бољитка у ромским насељима. Стога су основни принципи поштовани приликом припреме планова били настојање да се подигну капацитети локалних администрација у овој области, као и да се омогући пуна партиципација становника подстандардних насеља.

Поред одређених практичних разлога у смислу обезбеђивања пуне и благовремене сарадње свих релевантних општинских институција у процесу доношења планова, одлука да се посао припреме ових планова додели општинским дирекцијама за урбанизам (или другим сродним институцијама) донесена је и из жеље да се поспешу јачање капацитета на локалном нивоу, како би локалне планерске институције стекле искуство у обрађивању овако специфичних насеља, са идејом да се и у будућности баве доношењем планова за подстандардна насеља, којих свакако има више него што је обухваћено овом пројектном активношћу.

Друга веома важна одредница процеса израде планова била је обезбеђивање пуне партиципације становника подстандардних ромских насеља. Иако је партиципација становништва у процесу доношења планова наведена и у Закону о планирању и изградњи, овај елемент био је саставни део уговора који је потписиван са обрађивачима планова, тако да је у пракси обезбеђен много виши степен партиципације од онога што закон прописује. За почетак, приликом једног од најранијих корака у процесу израде плана – припреме детаљне анализе постојећег стања у насељу – обрађивач је био обавезан да становнике насеља упозна са својим циљевима и задацима и позове становнике да одаберу своје представнике и формирају тзв. *насељску комисију*, која ће директно сарађивати са планерским институцијама за време израде плана, те током редовних састанака заступати интересе становника подстандардних насеља у свим корацима процеса припреме плана: изради анализе постојећег стања, концепта плана, дефинисању главних принципа организације простора у насељу и циљева плана, те изради нацрта и предлога плана. Број чланова насељских комисија био је пропорционалан броју стамбених објеката у насељу (тако да је на 10 кућа долазио по један члан комисије), а у комисији је морала бити и најмање једна особа женског пола.

Кроз пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ финансирана је израда 13 урбанистичких планова у 11 општина.

Град Сомбор је добио средства за израду Плана детаљне регулације ромског насеља у Бачком Моноштору, док је посао израде плана припао локалном ЈП за просторно и урбанистичко планирање и заштиту споменика културе „Урбанизам“. План је рађен за јужни део поменутог ромског насеља, у ком је услед непланске изградње формиран нерегулисани улични коридор без основне комуналне инфраструктуре (водоводне мреже и система одводних канала за атмосферске воде, односно септичких јама), и то на две парцеле у јавној својини. Циљеви израде плана, дефинисани од стране обрађивача и чланова насељског комитета били су:

- привођење простора намени утврђеној важећим Планом генералне регулације,
- утврђивање грађевинског земљишта за јавне површине (улице) ради обезбеђивања потребних коридора за изградњу саобраћајне и остале инфраструктуре,
- стварање просторних могућности за изградњу нових објеката породичног становања формирањем нових блокова,
- одређивање дугорочне пројекције просторног развоја и правила уређења и грађења,
- побољшање услова становања ромских породица, те
- унапређење и заштита животне средине.²⁹⁷

Прва директна корист од плана долазила је од прилике да се преко њега реше имовинско-правни односи и омогући легализација објеката у насељу. Такође, спровођење плана уочено је као прилика да се насеље даље развије и тако што ће план креирати предуслове да локална самоуправа конкурише код донатора за средства за изградњу недостајуће инфраструктуре. Скупштина града Сомбора одлуку о изради плана донела је 3. октобра 2014, а план је усвојен 17. септембра 2015. године.

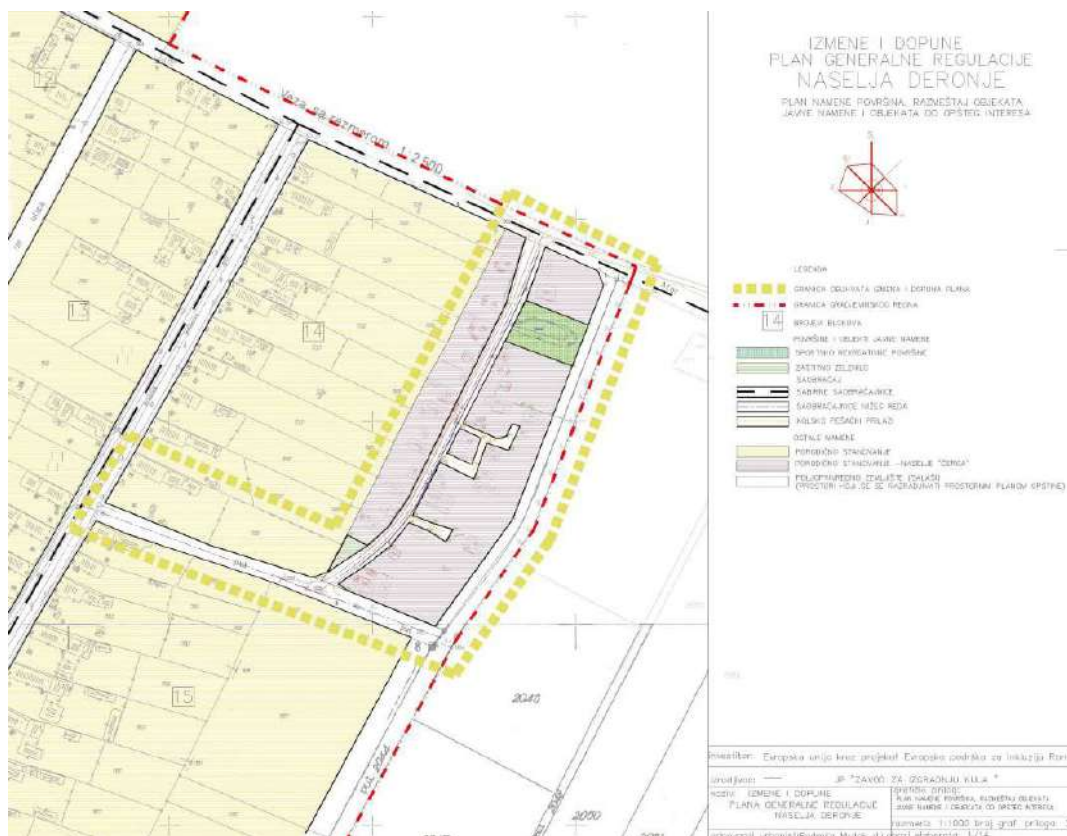

Слике 49 и 50: Ромско насеље у Бачком Моноштору, општина Сомбор (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

²⁹⁷ Карпино, Л, Жерјав, Б, Дивјак, Л. и Николић, П. (ур.) (2016). Урбанистички планови за подстандардна ромска насеља. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 14.

Слике 52 и 53: Ромско насеље Дероње, општина Озаци (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

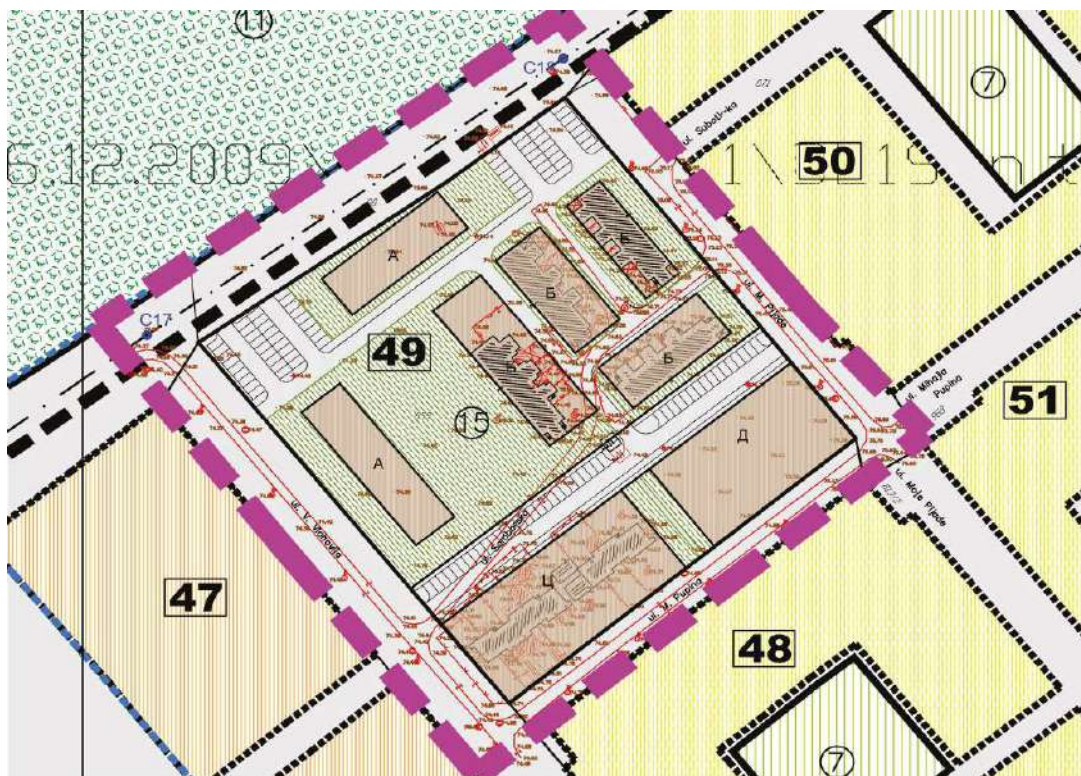
Слика 54: План намене површина (извор: Измене и допуне плана генералне регулације насеља Дероње)

Град Панчево је код пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ аплицирао за израду измена и допуна Плана генералне регулације за блок 49 у насељу Старчево, а средства за ову потребу додељена су ЈП Дирекција за изградњу и уређење Панчева. Поменути блок чинило је шест приземних објеката који су били делимично нелегално дограђени, а у којима је живело 40 ромских породица. Објекти нису били прикључени на комуналну инфраструктуру и у њима су владали нехигијенски услови. У улицама око блока делимично је била присутна комунална инфраструктура, али је била потребна њена доградња, као и изградња мреже унутар блока. Власник објеката у блоку била је Република Србија, а корисник град. Изради измене и допуне плана приступило се у жељи да се дође до правног и планског оквира за поменути изградњу инфраструктуре, доградњу и надградњу постојећих објеката, те свеукупно унапређење стања у насељу, али и за

планирање и пројектовање нових објеката социјалног становања у неизграђеним деловима блока 49. Да би се дошло до жељеног решења, измене плана генералне регулације прописале су поделу простора који је обухваћен планом на зоне А, Б, Ц и Д, при чему је подзона А намењена новој изградњи вишепородичних слободностојећих објеката социјалног становања, подзоне Б и Ц остају намењене вишепородичном социјалном становању у постојећим објектима, али се у оквиру ових подзона омогућује доградња у складу са параметрима плана, док подзона Д остаје доступна за нове објекте породичног социјалног становања, а према параметрима плана. Град Панчево је одлуку о изради измена и допуна Плана генералне регулације за блок 49 у насељу Старчево донео на седници скупштине града 27. фебруара 2015, а измене плана су 11. децембра 2015. године достављене на усвајање Скупштини града Панчева.

Слике 55 и 56: Блок 49 у насељу Старчево, град Панчево (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

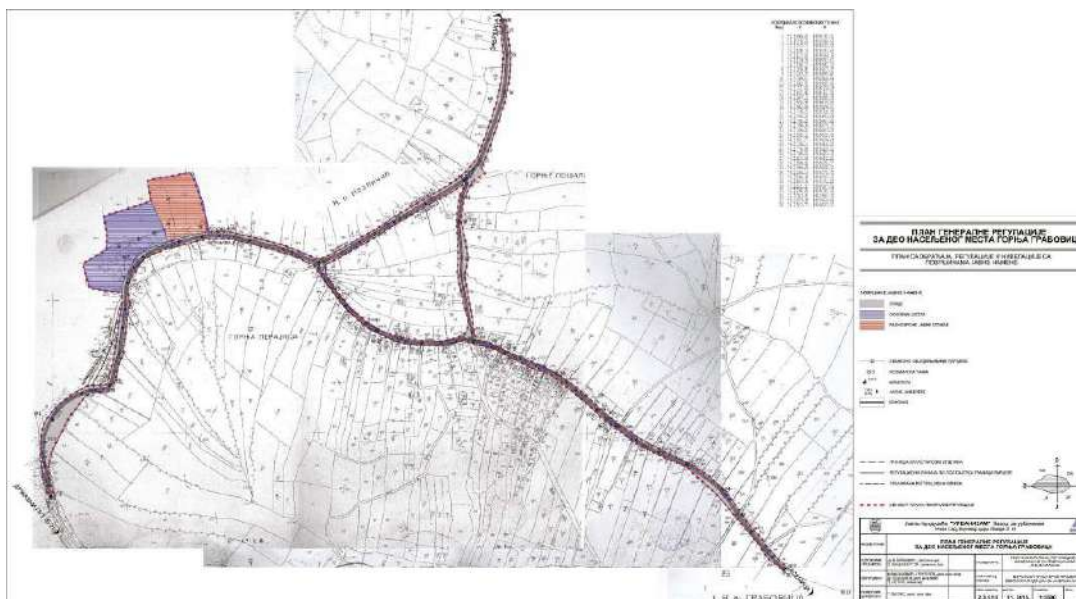
Слика 57: Регулационо-нивелациони план са урбанистичким решењем саобраћајних и јавних површина (извор: Измена и допуна плана генералне регулације за блок 49 у насељу Старчево)

Град Ваљево је у сарадњи са Мисијом ОЕБС у Србији приступио изради Плана генералне регулације за део насељеног места Горња Грабовица. Како за овај задатак у Ваљеву нису постојали адекватни капацитети, ОЕБС је организовао јавну набавку, те је за обрађивача плана изабрано ЈП „Урбанизам“ Завод за урбанизам Нови Сад. У складу са подацима добијеним приликом анализе стања подстандардних насеља у свих 20 општина, насеље Горња Грабовица је једно од четири регистрована подстандардна ромска насеља на територији Ваљева. План је рађен за читаво село у ком живи око 1300 становника. Додатном анализом рађеном у оквиру припреме плана уочено је да осим 15 претходно идентификованих лоших и трошних кућа, главне проблеме у насељу представљају недовољан капацитет инфраструктуре и недостатак пратећих јавних садржаја. Саобраћајнице у насељу су узане и без тротоара, оштећеног коловоза, а не постоје ни канали за одвођење атмосферске воде. Насеље није повезано на водоводну мрежу Града Ваљева, већ се користила локална водоводна инфраструктура која је воду из оближњег изворишта препумпавала у базен и одатле дистрибуирала корисницима, што је условило проблеме са хемијским и бактериолошким квалитетом воде и препоруку да се вода не користи за пиће. Један број становника своје потребе за водом решавао је копањем бунара на својим парцелама. Поред атмосферске, у насељу није била решена ни фекална канализација. Стога је на општем нивоу план резултат дугорочне пројекције развоја и концепције уређења дела Горње Грабовице, а у складу са жељеним демографским, социјалним и привредним аспектима развоја. Међу конкретне циљеве овог плана постављени су обезбеђивање основа за изградњу неопходних јавних садржаја у насељу, регулација путне мреже и опремање насеља

потребном комуналном инфраструктуром. Планом је дефинисано издвајање земљишта за школу и за развој других јавних садржаја који насељу недостају, као што су предшколска установа, објекат система здравствене заштита, пошта и друштвени центар. Одлуку о доношењу плана Град Ваљево је донео 4. јула 2014, а план су усвојили одборници Скупштине града 15. јула 2016. године.

Слике 58 и 59: Ромско насеље у Горњој Грабовици, град Ваљево (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Слика 60: План саобраћаја, регулације и нивелације са површинама јавне намене (извор: План генералне регулације за део насељеног места Горња Грабовица)

План детаљне регулације за насеље Лицика био је плански документ који је израђен за **Град Крагујевац**, а за чију припрему је потписан уговор са ЈП Дирекција за урбанизам Крагујевац. У обухвату плана нашла се територија укупне површине 4,42 ha која се налази југозападно од градског језгра, са већински ромским становништвом. Насеље Лицика неплански је развијан градски блок и део је већег насеља Палилула. Почетна анализа указала је на то да насељем доминирају незавршени стамбени објекти, углавном лошијег квалитета, док међу довршеним објектима постоје и они који су склони урушавању. Парцеле у насељу су махом у власништву града, а куће су грађене без дозволе. Планом су дефинисани просторни (дефинисање, односно усклађивање планских решења са оним која су

утврђена планом вишег реда, раздвајање грађевинског земљишта јавне и остале намене, дефинисање правила употребе земљишта, уређења и грађења, те развој саобраћајне и комуналне инфраструктуре) и социо-економски циљеви развоја (свеобухватно побољшавање услова живота припадника локалне и ромске заједнице, превасходно уклањањем чинилаца који негативно утичу на хигијенске услове у насељу и здравље становништва, тиме што ће се поставити основе за будуће опремање насеља неопходном саобраћајном и комуналном инфраструктуром). План је конципиран тако да омогући достизање жељених резултата по питањима креирања просторних услова за реализацију програма породичног и вишепородичног становања, увођења парцела у оквиру насеља у правни систем, те редеофинисање постојећих и увођење нових регулационих елемената саобраћајница у оквиру обухвата Плана и реконструкцију и проширење мреже комуналне инфраструктуре према важећим прописима и стандардима, односно у складу са реалним могућностима на терену, условљеним непланском градњом, а све у циљу обезбеђивања сигурног коришћења простора са аспекта саобраћајног функционисања.²⁹⁸ План је прописао два основна вида просторних интервенција: мере урбане обнове уз могућност промене типа становања из породичног у вишепородично (без промена висинске и хоризонталне регулације) и мере реконструкције и трансформације грађевинских блокова, њихових делова, или урбанистичких целина. Осим што је прописано побољшање инфраструктурне мреже, предвиђено је и повећање удела и уређење зелених површина у укупној површини насеља, чиме је посебан акценат стављен на потребу обезбеђивања здравијег и квалитетнијег живота становника кроз адекватну заштиту и унапређење животне средине. Скупштина града Крагујевац донела је одлуку о изради Плана детаљне регулације за насеље Лицика 15. августа 2014, да би овај документ био усвојен од стране овог органа 4. септембра 2015. године.

Слике 61 и 62: Ромско насеље Лицика, град Крагујевац (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

²⁹⁸ Исто, страна 30.

Слика 63: Анализа постојећег стања - физичка структура и власнички односи на парцелама (извор: План детаљне регулације насеља Личика)

Град Крушевац се определио за израду Плана детаљне регулације за насеље Пањевац, док је обрађивач плана било ЈП Дирекција за урбанизам Крушевац. План је обухватио територију на северозападу града, укупне површине тек нешто испод 17 ha. Насеље Пањевац на које се план односи је неопремљено водоводном, канализационом и адекватном саобраћајном инфраструктуром, као и јавном расветом, а у насељу је приметан и проблем одношења смећа (услед немогућег приступа деловима насеља возила за одвожење комуналног отпада). У Пањевцу нису постојале уређене јавне површине и садржаји, а проблем су и нерегулисани имовинско-правни односи, односно легалност стамбених објеката, те лоше стање једног броја ових објеката и генерално веома лоши хигијенски услови. Насеље је било у обухвату Детаљног урбанистичког плана који датира из 1988. године, али се у међувремену знатно проширило и изашло изван граница тог плана. По новом плану површине у насељу су у највећој мери намењене породичном становању, док су додатне присутне намене комерцијалне и привредне делатности. Такође, план је одредио површине за социјално становање, јавне функције и парк. Одлуку о изради Плана детаљне регулације за насеље Пањевац Скупштина града Крушевца донела је 17. септембра 2014, а план је исти орган усвојио 26. септембра 2015. године.

Слике 64 и 65: Ромско насеље Пањевац, град Крушевац (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Слика 66: План намене површина са поделом на урбанистичке целине (извор: План детаљне регулације насеља Пањевац)

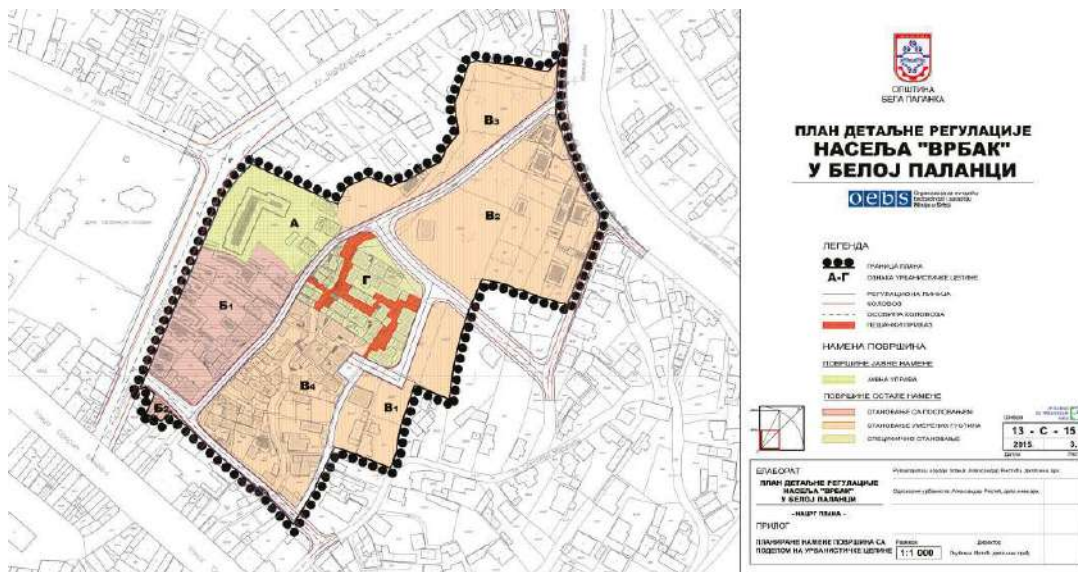
За потребе **општине Бела Паланка** израђена су три плана: планови детаљне регулације за насеља Врбак, Миџор и Мурица. Обрађивач сва три плана било је ЈП Завод за урбанизам Ниш, које је овај задатак добило пошто је одабрано по обављеној процедури јавне набавке Мисије ОЕБС у Србији, а пошто је установљено да у општини Бела Паланка не постоји капацитет, односно институција која би могла да изради потребне урбанистичке планове. Кључни циљ иза настојања да се за сва три насеља донесу адекватни планови био је жеља да се свеобухватно унапреде услови становања и живота резидентне ромске популације, те да се у складу са средишњим положајем два од три насеља (Врбак и Миџор) у административном центру општине Бела Паланка обезбеде садржаји потребни насељима, а у складу са пропозицијама заштите живота и здравља становника, животне средине, те природних и непокретних културних добара. Представници ромских насеља активно су

учествовали у свим фазама припреме плана, од припреме материјала за рани јавни увид, до доношења одлука о намени простора и положају комуналне инфраструктуре у насељима, и тиме не само помогли у проналажењу оптималних решења, већ и обезбедили очување оних елемената живота у насељима који су за Роме у Белој Паланци карактеристични, а које је потребно поштовати и заштитити. Сва три насеља су веома стара и имају своје специфичности и богату историју. Најважнији проблеми у насељима били су лоши стамбени услови и неадекватна инфраструктурна опремљеност, док су ништа мање озбиљни узрочници лоше ситуације нерегулисани имовинско-правни, односно власничко-кориснички односи. У пракси, велики изазов за планере представљало је обезбеђивање излаза породичних објеката на регулисану мрежу саобраћајница и обезбеђивање услова за увођење преостале инфраструктуре као неопходних услова за легализацију објеката. У процесу планирања траса за инфраструктуру као приоритетно је било означено очување постојећих стамбених објеката (када год год је то било могуће), а тамо где то због услова на терену није било могуће, креирана су типска прелазна решења кроз тзв. *специфични тип становања*, што је у пракси значило очување постојећих подстандардних објеката уз омогућавање посредног, односно пешачког излаза на регулисану јавну површину. Овим је омогућена двострука корист: не само да су постојећи објекти очувани и што је обезбеђењем приступа јавним површинама отворен пут ка решавању власничких односа над њима и њиховој легализацији, већ су створени и услови за формирање парцела за изградњу адекватних објеката колективног или индивидуалног становања када се за то стекну услови, с обзиром на то да пешачки прилази нису издвојени као површине јавне намене, те неће онемогућити формирање оваквих парцела. У формулисању правила уређења и правила грађења проналажена су решења којима су поштовани како плански документи вишег реда и потребе заштите простора, тако и постојећи начини коришћења простора, а да су при томе иста решења представљала у првом реду одраз потреба корисника, односно становника насеља, те постављала могућности за унапређење стамбених услова. Иако је у оквиру обухвата планова доминантна намена простора за становање, дефинисане су и могућности за коришћење простора и у друге намене, као на пример у области пословања које је усклађено са примарном наменом простора. Конкретно, како у насељима живи велики број рома који се баве традиционалним занатима, било је веома важно да им се омогуће услови за наставак бављења тим делатностима. Најбројнији међу занатлијама су ковачи, где се ради о занатским породицама са богатом историјом и традицијом чуеном у овом крају Србије. Посебан акценат стога је стављен на обезбеђење недостајућих садржаја из области снабдевања и сервисних услуга за ове кориснике. Обрађивач планова је приметно и потребу унапређења јавних садржаја у насељима, а потреба за повећањем укупних стамбених површина услед очекиваног даљег пораста броја становника и неопходног усвајања и поштовања савремених стандарда становања такође је предвиђена (конкретно кроз отварање могућности за повећање спратности постојећих објеката у насељима Врбак и Миџор у којима не постоје услови за осетније проширење грађевинског подручја, те дефинисањем простора намењеног за проширење стамбене функције у насељу Мурица). Одлуке о изради планова детаљне регулације за поменута три насеља насеља Скупштина општине Бела Паланка донела је 3. септембра 2014, а обрађивач је планове доставио Одељењу за

урбанизам, грађевинарство, имовинско-правне и стамбено-комуналне послове општине Бела Паланка 19. новембра 2015. године.

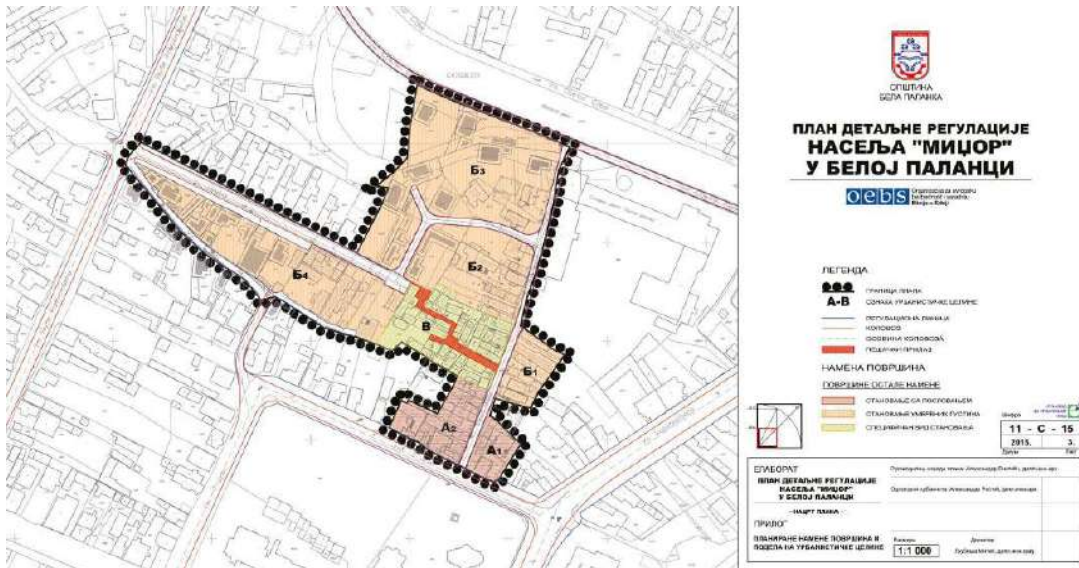
Слике 67 и 68 Ромско насеље Врбак, општина Бела Паланка (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Слика 69: План намене површина (извор: План детаљне регулације насеља Врбак)

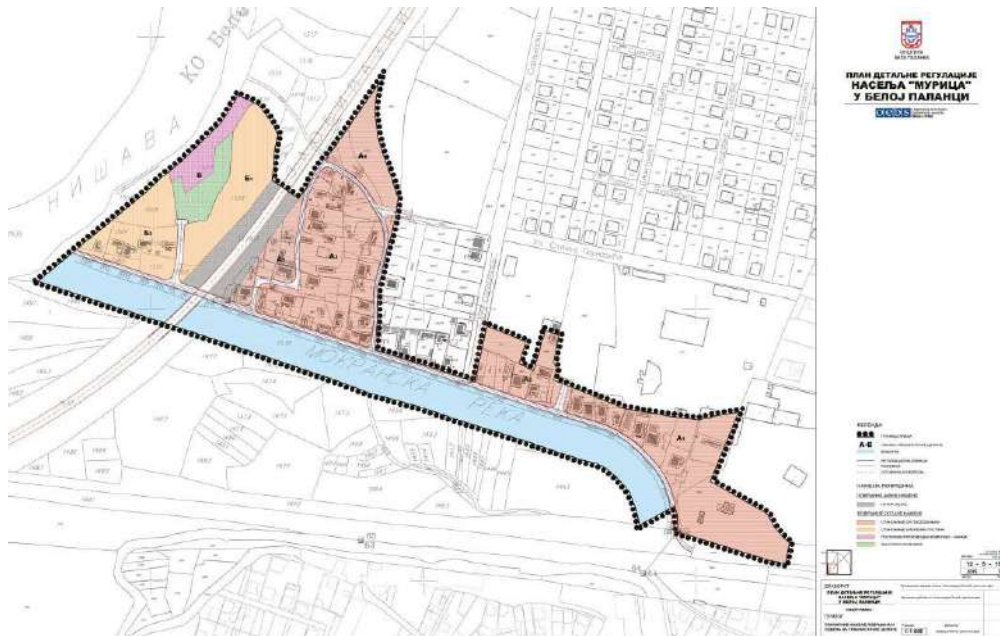
Слике 70 и 71: Ромско насеље Миџор, општина Бела Паланка (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Слика 72: План намене површина (извор: План детаљне регулације насеља Миџор)

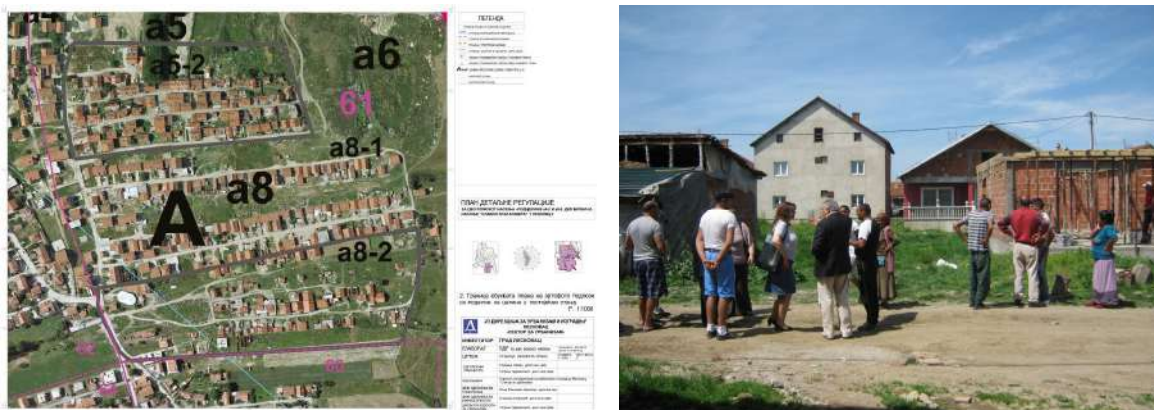

Слике 73 и 74: Ромско насеље Мурица, општина Бела Паланка (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

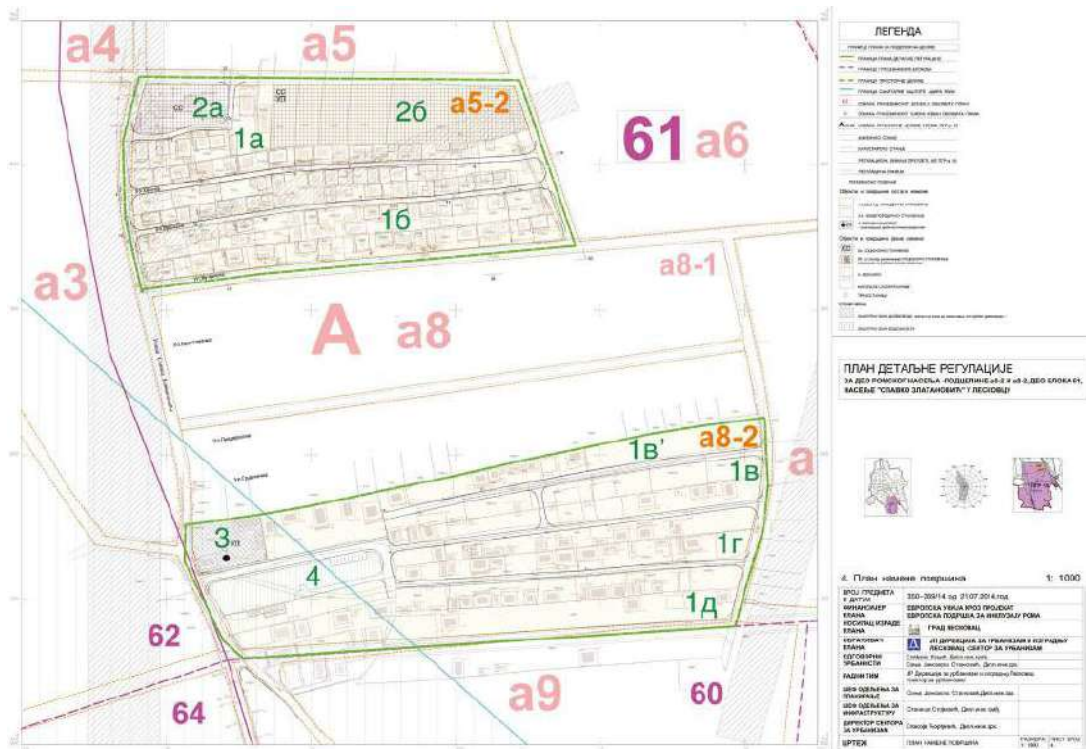

Слика 75: План намене површина (извор: План детаљне регулације насеља Мурица)

Град Лесковац приступио је изради Плана детаљне регулације за део насеља Славко Златановић, а обрађивач плана било је ЈП Дирекција за урбанизам и изградњу Лесковац. Насеље Славко Златановић највеће је од четири подстандардна ромска насеља која се налазе у обухвату Генералног урбанистичког плана Лесковца (површина обухвата плана детаљне регулације је 8,39 ha). Поред објеката породичног становања подинутих мимо плана и без грађевинских дозвола, у насељу постоји и вишепородични објекат социјалног становања у заштићеним условима, као и верски комплекс. Услед неформалне изградње често је проблематично растојање између објеката, има доста недовршених кућа (тако да је приземље у функцији, а горње етажне још у фази изградње, или је изградња обустављена), а бонитет објеката доста варира. Осим нерегулисаних уличних мрежа, насеље се одликује делимично постојећом водоводном и непостојећом канализационом мрежом, те деградираном животном средином. Оно на чему се инсистира у оквиру новог плана је подизање нивоа стамбених услова у насељу и креирање услова одрживог становања, стварањем услова за легализацију постојећих објеката (што је свакако најекономичније и најпрактичније решење), очување постојећег верског комплекса, а план дефинише и простор за потенцијалну будућу изградњу капацитета за социјално становање. Такође, предвиђене су и мере корекције електроенергетске мреже којима би се дошло до енергетске стабилности у насељу, те дефинисања простора јавне намене са просторно пејсажним објектима, у циљу боље социјализације становника насеља. Планом се донекле коригује улична мрежа у насељу, али само у смислу коришћења расположивог простора између објеката и уз минималне интервенције на штету грађевинског фонда. Услед чињенице да су површине парцела у насељу често мање него што је потребно да би на њима била омогућена породична градња, приликом дефинисања правила изградње прописано је и да растојање између објеката може бити и једнако нули (уколико су власници објеката сагласни). Коначно, у оквиру стратешке процене утицаја плана на животну средину дефинисане су адекватне мере заштите животне средине. Скупштина Града Лесковца одлучује о изради Плана детаљне регулације за део насеља Славко Златановић донела је 23. августа 2014, а план је усвојен 8. септембра 2015. године.

Слике 76 и 77 Ромско насеље Славко Златановић, град Лесковац (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Слика 78: План намене површина (извор: План детаљне регулације за део насеља Славко Златановић)

За потребе **општине Бојник** израђен је План детаљне регулације за ромско насеље у Бојнику – Драговцу. Услед непостојања локалне институције која је у могла да изради овај план, пројекат је у складу са интерним правилима организовао скраћену процедуру јавне набавке, тако да је за обрађивача плана изабрано ЈП Дирекција за урбанизам и изградњу Лесковац (уједно и једини понуђач на овом тендеру, пошто друге планерске институције које су биле директно контактиране на крају нису послале понуде). Насеље које је предмет разраде плана детаљне регулације најстарије је ромско насеље на територији општине Бојник, али је развијано стихички, тако да су у њему од укупно 30 стамбених објеката најбројнији они неформални. Укупна површина обухвата плана је 1,62 ha, а насеље физички на две целине раздваја катастарска парцела Каменичке реке. Управо плављење високим водама овог водотока услед нерегулисаних и неуређених обала идентификовано је као највећи hazard по насеље. Поред тога, велики проблем је и лоша инфраструктурна опремљеност локације у погледу само делимично изведене водоводне и непостојеће канализационе мреже, те неадекватна повезаност насеља на околну саобраћајну мрежу, тако што услед велике денивелације терена колски прилаз северном делу насеља не постоји (постоји само пешачки пролаз), док су за јужни део насеља самоиницијативно формиране неусловне приступне подстандардне саобраћајнице (од земљаног застора и нерегулисаног габарита).²⁹⁹ Објекти у насељу су солидног бонитета, али су изграђени без дозволе. Поред тога, парцелација готово да не постоји, тако да се поједини објекти налазе на премалој међусобној удаљености (иако у насељу није регистрована пренасељеност као таква). Такође, у насељу не постоје објекти и површине јавне намене. Услед свега тога

²⁹⁹ Исто, стр. 47.

основна концепција плана била је усмерена на омогућавање правног регулисања и санације, односно унапређења насеља, те заустављање даље бесправне изградње и идентификовање одрживе форме породичног становања умереног стандарда. План то настоји да поспеши кроз побољшање инфраструктурне опремљености локације (на првом месту изградњом канализационе мреже), али и увођење и адекватно уређење јавних и зелених површина, чиме се настоји да се омогући обогаћивање друштвених контаката у насељу као целини. Такође, круцијалан предуслов за одрживост ових мера је регулисање локалних водотока у самом насељу и његовој близини, чиме би се отклонила опасност од поплава. Домен заштите животне средине план третира кроз израђену стратешку процену утицаја овог документа на животну средину. Одлуку о изради Плана детаљне регулације за ромско насеље у Бојнику – Драговцу Скупштина општине донела је 3. октобра 2014, обрађивач је план испоручио 15. децембра 2015, а план је усвојен 15. јула 2016. године.

Слика 79: Ромско насеље Драговац, град Лесковац (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

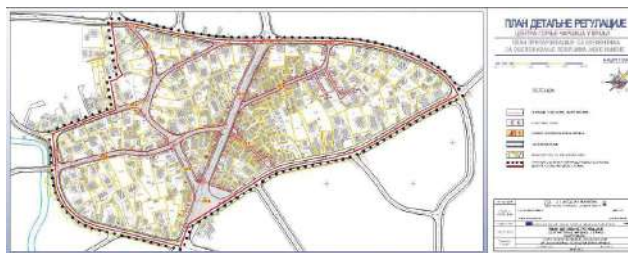
Слика 80: План парцелације јавног грађевинског земљишта (извор: План детаљне регулације за ромско насеље у Бојнику - Драговцу)

Град Врање је желео да обезбеди средства за израду Плана детаљне регулације центра Горње Чаршије, при чему је улога обрађивача плана била додељена ЈП Завод за урбанизам Врање. План је рађен за територију чија је површина 6,79 ha, а који карактерише постојање ромског насеља које се на локацији налази више векова, веома високе густине насељености, са великим бројем нелегално подигнутих стамбених објеката, лошим стањем комуналне инфраструктуре, те са нерешеним имовинско-правним питањима. Такође, у насељу је идентификовано и непокретно културно добро од значаја: Стара чесма – „Ђеренка“, заштићена као споменик културе од стране Републичког завода за заштиту и научно проучавање споменика културе Републике Србије. Као основни циљ израде плана детаљне регулације постављено је преиспитивање постојећих намена простора и потреба града, због чега се желело доћи до решења адекватних за специфичне карактеристике локације и околне територије, те дефинисања правила уређења и грађења у оквиру насеља. План је настојао да у највећој могућој мери не наруши затечено стање (мислећи, наравно, на оне аспекте који су идентификовани као довољно квалитетни) приликом дефинисања регулације саобраћајница и планирања намене површина. Тиме је дошло до јасне диференцијације две урбанистичке целине: прве са предвиђеним становањем малих густина, и друге са посебним типом становања и дефинисаним нарочитим правилима грађења (где је реч о густо насељеном делу насеља са недефинисаном урбаном матрицом). Ван ове две целине налазила се површина намењена објекту јавне намене, тј. културном центру. Реализацијом

плана стварају се услови за опремање насеља комуналном инфраструктуром, координишу се интереси приватног и јавног сектора, побољшава се статус насеља и позиција за добијање средстава за даље захвате на плану његовог унапређења код међународних донатора и других релевантних актера, и креира се подручје посебног карактера и оснаженог идентитета (уз уважавање диверзитета). Поред тога, усвојени план убрзава процес реализације планираних садржаја и напредак насеља, док се овим документом усмерава и урбани развој у складу са начелима заштите животне средине. Коначно, али не и мање важно, план омогућује легализацију стамбених објеката у насељу (оних за које је то могуће, односно који се не налазе у зонама регулација саобраћајница или инфраструктурних коридора, односно подручју под неким видом заштите). Као и у осталим случајевима, и овде су велику улогу у свим корацима у процесу доношења плана имали представници насеља организовани у насељску комисију. Скупштина Града Врања одлуку о изради Плана детаљне регулације центра Горње Чаршије донела је 10. јула 2014, а план је исти орган усвојио 26. новембра 2015. године.

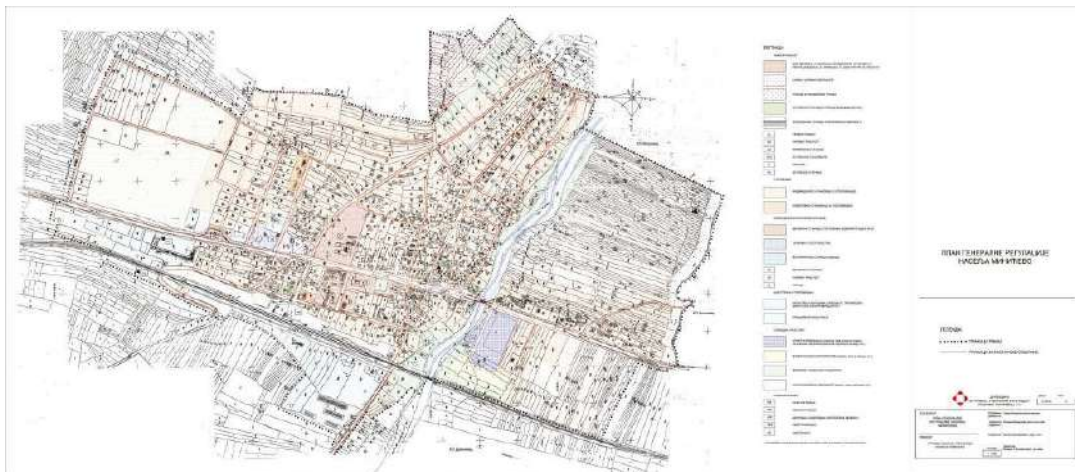
Слика 81: Ромско насеље Горња Чаршија, град Врање (извор: Мисија ОЕБС у Србији)

Слика 82: План препарцелације са елементима за обележавање површина јавне намене (извор: План детаљне регулације центра Горње Чаршије)

Општина Књажевац, односно израда Плана генералне регулације насеља Минићево, доноси један помало специфичан случај у поређењу са осталим локалним самоуправама које су узеле учешћа у овој пројектној активности. У насељеном месту Минићево, површине 117 ha и са укупно око 300 кућа, у око 30 кућа лошијег квалитета живе Роми. Имајући у виду да је постојећим плановима вишег реда дефинисана потреба израде плана генералне регулације за цело насељено место Минићево, у роковима који се поклапају са трајањем пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ није било могуће очекивати израду плана који би покрио само део насеља у којем живе Роми. Такође, како је обухват плана генералне регулације знатно већи, самим тим цена израде знатно виша, дошло се до решења по којем ће пројекат ОЕБС суфинансирати израду плана у износу од 20% укупне вредности (остатак је покрила општина Књажевац), у пропорцији која одговара обухвату, односно територији коју заузима ромско насеље у Минићеву. Обрађивач плана било је ЈП Дирекција за развој, урбанизам и изградњу општине Књажевац. Простор насеља Минићево карактеришу објекти индивидуалног и колективног становања, као и пословни, угоститељски, спортски и јавни објекти, те објекти пољопривредног карактера. Идентификован је један број објеката неадекватног квалитета, којима је потребан неки вид реконструкција или адаптација. Циљ израде плана био је омогућавање побољшања квалитета живота у постојећем урбаном

простору у складу са просторним могућностима и наменама. Конкретно, основна идеја била је покривање читавог насеља планском документацијом и самим тим раздвајање јавног од осталог земљишта. Са усвојеним планом, односно кроз издавање извода из плана, створен је основ за добијање дозвола за изградњу разних врста објеката. Још једна од битних улога плана генералне регулације је омогућавање рационалног повезивања на мреже комуналне инфраструктуре, поред тога што план у својим границама прописује правила коришћења земљишта и изградње. Скупштина општине Књажевац одлуку о изради Плана генералне регулације насеља Минићево донела је 17. децембра 2014, а план је усвојен 2. септембра 2016. године.

Слика 83: План парцелације са генералном наменом површина (извор: План генералне регулације насеља Минићево)

Укупни трошкови у оквиру ове пројектне активности износили су око 125.000 евра, при чему се највећи део ове суме односио на израду самих урбанистичких планова, док је нешто мањи део (у реду величине 7000 евра) био потрошен на потребе одржавања радних састанака и саветовања у процесу израде планова, те штампу публикације о израђеним плановима и других материјала. Укупна вредност свих уговора потписаним са обрађивачима планова износила је 14.190.784,40 динара.

6.4.5. Израда техничке документације за одабрана подстандарна ромска насеља

У домену унапређења стамбених услова у којима Роми у Србији живе, намера пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ била је да за ове потребе најбоље могуће припреми 20 општина са којима се остваривала сарадња, тако што ће их опремити неопходним подацима и документима на основу којих ће унапређење постојећих ромских насеља бити могуће на одржив начин. Последња велика активност која је спроведена у оквиру пројекта била је израда техничке документације неопходне за извођење конкретних радова на терену у одабраним општинама.

Као и израда урбанистичких планова, и ова активност постала је могућа најпре захваљујући обављеној темељној анализи стања у подстандардним насељима

на територији 20 општина, а затим и отвореној комуникацији са представницима ових локалних самоуправа. Техничка документација у овом смислу односила се на пројекте за унапређење комуналне инфраструктуре или стамбеног фонда у насељима. Оваква пројектна документација представља одличан основ: за конкретне радове и изградњу потребна су значајна финансијска средства, а за приступање релевантним фондовима по правилу су потребни конкретни и добро разрађени пројекти.

Као што је наведено, недостаци у ромским насељима су бројни и разноврсни, а оно што је (осим саме цене, односно средстава потребних да се овакви проблеми решавају) најчешће спречавало локалне самоуправе и ромске заједнице да иницирају радове на унапређивању стамбено-комуналних услова у овим срединама било је непостојање потребне урбанистичке и техничке документације, као неопходног правног основа за било какве одрживе просторне интервенције. Сиромашна ромска насеља често нису покривена адекватним урбанистичким плановима, чије непостојање онемогућава израду техничке документације за конкретне интервенције као што су асфалтирање, изградња канализације, унапређење водоводне инфраструктуре или електроенергетске мреже, затим изградња инфраструктуре за одбрану од поплава, те легализација објеката и добијање неопходних грађевинских дозвола како би се побољшали услови становања у овим насељима. Потребне стога постоје. Често постоје и идеје, или макар жеље локалних заједница и самоуправа како побољшати ситуацију. Некад постоје и материјална средства за која би локалне самоуправе могле да аплицирају код неког донатора. Али оно што је ретко кад спремно и на располагању баш у потребном тренутку јесте уредна техничка документација, односно разрађени пројекти. Управо је из овог разлога у оквиру пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ овом проблему посвећена посебна пажња.

Приликом **теренског истраживања** које је претходило овом делу пројекта, испитивачи су у директном контакту са становницима насеља долазили до сазнања о конкретним потребама сваког од ових локалитета. Синтезом свих тако добијених података дошло се до листе идеја, односно свих интервенција које би се могле предузети и за које недостаје пројектно-техничка документација. Ипак, у одређеном смислу, овако прикупљена листа потенцијалних пројеката представљала је списак лепих жеља. Одређени број овако идентификованих потреба не би могао да буде третиран кроз пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ из више различитих разлога (зависно од конкретног примера). Нека од насеља нису покривена адекватним урбанистичким плановима, те би то било питање које би се морало најпре решити (за нека од ових насеља управо је кроз овај пројекат финансирана израда урбанистичких планова, али временски рокови израде планова, односно временска ограничења која поставља трајање самог пројекта диктирали су да се у оквиру ове активности у обзир узму само локације које су већ покривене плановима). У неким ситуацијама недостаци инфраструктуре у насељу само су део ширих недостатака неког подручја, па пројектовање и изградња потребне инфраструктурне мреже не би било могуће услед немогућности повезивања на мрежу вишег реда. Уочени су и проблеми који потичу од нерешених имовинско-правних односа, те иако постоји јасна потреба за неком интервенцијом, не би било

могуће издејствовати потребне дозволе и услове од релевантних институција. Због оваквих и сличних предвиђених проблема приступило се другој етапи активности.

Представници општина и градова партнера у пројекту били су најпре упознати са резултатима теренског истраживања. **Други корак** било је прикупљање информација из самих локалних самоуправа, односно одржавање консултација са релевантним органима локалних самоуправа у вези са постављањем јасних и реалних приоритета за израду техничке документације, те касније извођење радова на унапређењу животних услова у подстандардним ромским насељима. За ову потребу 26. и 28. новембра 2014. године у Београду су одржани састанци са представницима градова и општина на којима се од њих очекивало да презентују своје идеје, односно одређени број интервенција које би биле могуће. Како се у том тренутку још увек радило о размени искустава и упознавању званичника са реалним могућностима самог пројекта, од учесника је затражено да након консултација у оквиру њихових институција попуне формуларе које су добили од представника пројекта и у којима ће укратко али са конкретним параметрима бити представљени, односно ранжирани приоритети који могу бити третирано кроз пројекат. Информације које би се на тај начин прикупиле убрајале су следеће:

- краћи опис жељене интервенције,
- процену трошкова израде техничке документације,
- процену трошкова извођења радова,
- да ли је за израду документације потребно израдити и катастарско-топографски план (или су општински органи већ у поседу довољно ажурног КТП),
- колики су процењени трошкови евентуалне израде КТП,
- да ли јединице локалне самоуправе поседују капацитет за припрему пројектних задатака за израду потребне техничке документације (или је потребно да пројекат ангажује консулганта за ове потребе),
- да ли је општина у обавези да плати добијање услова јавних предузећа или издавање локацијске дозволе за предметни пројекат, те процену ових трошкова.

Пријемом ових формулара почетком 2015. године заокружена је друга етапа ове пројектне активности.

Трећи корак представљао је селекцију пројеката за које ће се припремати техничка документација. Како су међу добијеним подацима о индивидуалним пројектима били и детаљи у вези са проценом трошкова производње техничке документације, односно потребама за снимањем терена и израдом нових катастарско-топографских подлога (деталј који је важан не само у коначној процени трошкова, већ и у одређивању временских рокова за комплетирање техничке документације), те капацитетима дирекција за урбанизам или сродних органа локалних самоуправа за техничку подршку у домену припреме пројектних задатака, пројектно особље имало је задатак да сагледа реалне могућности за одабир пројеката за које ће се финансирати израда техничке документације, и то не само по питању

укупног буџета намењеног за ову сврху, већ и реалних могућности за израду техничке документације у потребним роковима (другим речима, да се идентификују потенцијалне препреке које би онемогућиле успешно обављање ове активности, као и касније извођење радова на изградњи, односно спровођењу пројеката). У селекцију се ушло са јасном жељом да се, иако се највероватније средства не могу распоредити равномерно међу свим општинама, она распореде тако да ниједна општина не буде искључена. Ипак, реално стање ствари на терену условило је то да се пројектна документација неће припремати за све градове и општине партнере на пројекту. Услед различитих техничких проблема (некомпатибилности планова општинских званичника са оним што пројекат може да понуди, непостојања адекватне планске документације, или извесне немогућности да се у потребном року добију одговарајући локацијски услови за одређене пројекте) од даљег учешћа у овој пројектној активности морали су да одустану Нови Сад, Крагујевац, Бојник, Бујановац, те београдске општине Палилула и Звездара. За све остале општине пронађена су оптимална решења уз могућност да се сви пројекти номинирани од стране општина који су се тицали једне локације обједине у један сет техничке документације који би покривао више видова инфраструктуре. На тај начин омогућена је израда највећег могућег броја комплета техничке документације, а у складу са расположивим средствима.

Увидом у табеле, односно формуларе који су пристигли из партнерских општина установљено је да ће неким од локалних самоуправа бити потребна и помоћ у припреми пројектних задатака за касније ангажовање пројектантске фирме која ће произвести потребну пројектно-техничку документацију. **Четврти корак** у овој пројектној активности био је стога припрема пројектних задатака за оне општине у којима није било могућности или довољно капацитета за њихову припрему, односно прикупљање истих (у адекватном формату) тамо где су локалне институције преузеле на себе ту дужност. За послове припреме пројектних задатака ОЕБС је ангажовао додатног консултанта, госпођу Љиљану Драшковић, а у циљу прикупљања свих потребних података и директног упознавања са конкретном ситуацијом на терену током марта 2015. организоване су посете већем броју општина. Коначно, обједињени пројектни задатак и позив заинтересованим фирмама на тендер за припрему техничке документације био је објављен у мају 2015. године.

На динамику радова у великој мери утицала је и чињеница да ће Европска унија кроз фондове одобрене Републици Србији у склопу ИПА 2013 пакета на конкурс понудити и средства за финансирање радова и изградње управо стамбено-комуналне инфраструктуре у ромским насељима, те да ће конкурс бити отворен за све градове и општине, те организације цивилног друштва. Сам пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ свакако није имао утицаја на селекцију организација или локалних самоуправа којима би ова средства била одобрена, али се сматрало да би јасно и реалистично одабране интервенције, односно пројекти за које се израђује пројектно-техничка документација, партнерским општинама дали прилично добре шансе да дођу до жељених средстава. Ова средства била би конкретна надоградња пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ и приступ њима (уз накнадно спровођење пројеката, односно комплетирање радова) практично би затворио круг

и ставио тачку на причу о лепим жељама, квалитетном ангажману и доброј пракси у пољу унапређивања стамбених услова за Роме у Србији.

На поменутом тендеру за послове припреме пројектно-техничке документације одабрана је компанија СЕТ из Шапца. Они су за задатак добили да припреме низ докумената које прописује Закон о планирању и изградњи, а који су варирали од општине до општине, односно од ситуације до ситуације. Тематски гледано, пројекти су се односили на изградњу недостајуће инфраструктуре (водоводне, канализационе, или путне мреже), затим на заштиту од поплава (изградња насипа, дренажне мреже, одбрана од подземних вода), те у по једном случају на изградњу занатских радионица и стамбених јединица.

Предмет техничке документације припремљене за град **Сомбор** била је изградња и реконструкција водоводне мреже и атмосферске канализације у ромском насељу у Бачком Моноштору (у улицама: Пионирска, Партизанска, Браће Мишковића и Братства и јединства).

Општина **Оџаци** је као приоритетан номинувала пројекат за изградњу саобраћајнице, електроенергетске инфраструктуре, водоводне мреже и атмосферске канализације у ромском насељу Дерице (блок 14).

Пројекат одабран за реализацију, односно за припрему техничке документације у граду **Панчеву** односио се на изградњу водоводне и канализационе мреже са прикључцима за постојеће објекте у Блоку 49 Насеља Шумице у насељеном месту Старчево.

У општини **Ковин** препозната су три локалитета за које је била потребна техничка документација. Радило се о пројектима изградње кишне канализације поднасеља Ново насеље у Дубовцу, затим одвођења површинских вода из насеља Козара у насељеном месту Делиблато, те изградње кишне канализације за локалитет Трновача у насељу Гај.

Жеља званичника Града **Смедерева** била је да се унапреде животни услови у насељу Мали Кривак, које је дуго било изложено плављењу од стране подземних и атмосферских вода. Стога се приступило изради техничке документације за хидротехничко уређење овог насеља. Пројектована је фекална канализација (вакуумска) у улицама: Аласка, Хајдук Станкова, Цвећарска, Шумарска, Ловачка, Барска, Брестовачка и Станислава Биничког, као и атмосферска канализација насеља, те предвиђена изградња низа дренажних бунара, насипање терена и продубљивање канала као заштита од подземних вода.

Израда техничке документације у случају Града **Ваљева** била је усмерена ка реконструкцији постојеће и изградњи нове канализације отпадних вода у улицама: Бобочева, Баирска, Шумадијска, поп Андрије и Алексе Шантића у Ромском насељу Баир.

Главни недостатак који су у општини **Коцељева** желели да отклоне по питању унапређења живота у подстандардном ромском насељу у општини била је изградња колектора фекалне канализације у насељима Драгиње и Брдарица, као и постројења за пречишћавање отпадних вода.

Циљ израде техничке документације у случају Града **Крушевца** била је изградња и реконструкција водоводне и канализационе мреже, затим изградња атмосферске канализације, и изградња саобраћајница у улицама Каницовој, Звечанској и Приштинској у ромском насељу Пањевац.

Техничка документација за случај општине **Књажевац** била је припремана са жељом да се у ромском насељу Нишки пут изграде насељске саобраћајнице са јавном расветом и паркинзима (где је планирано), затим изгради и реконструише водоводна мрежа, регулише водоток (поток) и изгради раскрсница у нивоу са улицом Добривоја Радосављевића Бобија (део транзитне магистралне саобраћајнице М25 Ниш – Зајечар).

За општину **Бела Паланка** израђена су два пројекта. У жељи да се једном броју угрожених породица које су живе у неусловним кућама у постојећим ромским насељима у општини понуде адекватни стамбени услови, приступило се изради техничке документације за изградњу колективне стамбене зграде за социјално становање на парцели у власништву општине, а у непосредној близини неколико новоизграђених објеката социјалног становања. Са друге стране, општина је желела и да ромским занатлијама понуди боље услове за обављање ковачког заната (којим се значајан број Рома у Белој Паланци традиционално бави, али у скученим условима често неусловних радионица), те је наменила једну парцелу за изградњу нових радионица (са омогућеним приступом потребној инфраструктури и са могућношћу унапређивања производње), за шта је овом приликом произведена техничка документација.

У граду **Прокупљу** је још неколико година пре почетка спровођења пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ усвојен план детаљне регулације за ромско насеље Мала Губа. Опасност којој је ово насеље изложено су честа плављења услед близине два водотока: Топлице и Стражевачке реке. Зато се приступило изради техничке документације за регулацију дела Стражевачке реке до улива у реку Топлицу и регулацију дела обе обале реке Топлице, као што је и поменути урбанистички план прописао.

Првобитна намера у општини **Житорађа** била је да се поново стави у функцију водозахват и главни цевовод водоснабдевања насеља Житорађа и Речица, за шта је била и предвиђена израда техничке документације. Ипак, како је приликом истраживања на терену током израде идејног решења уочено да постоје озбиљни технички проблеми за коришћење овог водозахвата, односно да је услед вишегодишње запуштености квалитет воде незадовољавајућ за људску употребу (што су детаљне физичке, хемијске и бактериолошке анализе потврдиле), те да би за пречишћавање воде било неопходно инвестирати далеко више него што би општина реално могла у наредном периоду, на захтев општине одлучено је да се испоручи техничка документација до нивоа који је могућ услед постојећег стања на терену, како би иста могла да евентуално послужи општини уколико се у будућности ипак успоставе могућности за коришћење водозахвата Речица.

На предлог партнера пројекта из града **Лесковца**, одабрано је да се техничка документација изради за доградњу / реконструкцију водоводне мреже у ромским насељима Сат Махала (у Илинденској улици) и Подврце (улице Зеке Буљубаше и

Поречка) и изградњу атмосферске канализације и реконструкцију коловозне конструкције у насељу Сат Махала (улице Раданска и Сутјеска).

Коначно, у случају града **Врања** припремала се пројектна документација за два одвојена пројекта на истој локацији – у насељу Сараина. Радило се о реконструкцији резервоара „Сараина“, те о изградњи водоводне мреже и атмосферске канализације у истом насељу (водоводна мрежа у улицама Тимочка, Тимочки сокак и Радоја Домановића, атмосферска канализација у улицама Кнеза Милоша и Тимочка).³⁰⁰

Свеукупно, у оквиру ове пројектне активности финансирана је израда 21 комплета техничке документације за 14 локалних самоуправа. Сумарни приказ учинка, односно количине пројектоване инфраструктуре и стамбених и пословних јединица приказане су у табели 2, док је преглед техничке документације израђене за сваку општину понаособ уз основне карактеристике радова који су планирани за извођење дат у Прилогу 2.

Табела 4: укупне количине пројектоване инфраструктуре и стамбених и пословних јединица у оквиру пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“. Извор: Мисија ОЕБС у Србији

Тип интервенције	Укупни обим радова	Број обухваћених домаћинстава / јединица
Атмосферска канализација	12 km	450
Фекална канализација	8 km	500
Вакуумска канализација	3 km	400
Водоводна мрежа	9 km	500
Јавна расвета	1 km	60
Санација река и канала	845 m	120
Становање	860 m ²	11 стамбених јединица
Пословни простор	580 m ²	10 радионица
Саобраћајнице	3,4 km	400

Битно је напоменути и да је ова пројектна активност представљала специфичан облик јавно-приватног партнерства, по коме је дошло до сарадње између локалних самоуправа (јавног сектора који је обезбедио неопходне локацијске услове, али и друге потребне податке) и приватне компаније која је произвела потребну техничку документацију, али да је до тог партнерства дошло под покровитељством трећег актера (ОЕБС као међународне организације која је спроводила овде приказани пројекат, те ЕУ као финансијера ове активности и партнера држави у овој области).

Укупни трошкови у оквиру ове пројектне активности износили су око 130.000 евра, од чега је највећи део ових издатака (односно око 120.000 евра) био намењен изради техничке документације. Преостали део наведене суме био је распоређен на трошкове одржавања иницијалних радних састанака и каснијих теренских посета, ангажовање консултанткиње која је припремила пројектни задатак на основу којег је

³⁰⁰ Дивјак, Л. (2016). Израда техничке документације за унапређивање ромских насеља. Београд, Мисија ОЕБС у Србији: стр. 14, 16, 18, 20, 26, 28, 30, 32, 34, 42, 46, 48 и 52.

расписан тендер за израду документације, те штампу пројектне публикације о израђеној техничкој документацији.

6.5 ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА О ПРОЈЕКТУ: ПРЕПРЕКЕ, РЕАЛНЕ МОГУЋНОСТИ И (НЕ)ОСТВАРЕНИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Интензивније ангажовање међународних организација на изградњи капацитета јавног сектора за квалитетно и одрживо управљање територијом Републике Србије (на националном и локалном нивоу) има своју дводеценијску историју.³⁰¹ Ипак, и поред напретка у креирању политика, усвајању закона и формирању институција, у областима просторног, економског и социјалног развоја евидентан је недостатак капацитета јавног сектора за управљање и спровођење политика. Јавни сектор у Србији у домену урбаног развоја остаје фокусиран на појединачне програме и политике, без стварања кохерентног модела урбаног менаџмента који би јединицама локалне самоуправе омогућио квалитетнији и ефикаснији развој. Економски мотиви често имају примат када је у питању стратегија урбаног развоја, што социјалну политику оставља у другом плану.³⁰² Пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ био је спровођен у таквим општим условима.

Када се разматра питање као што је становање Рома, са свим очигледним и озбиљним проблемима, управо је озбиљност и магнитуда проблема та која може навести у замку и заблуду да је решавање овог питања једноставно, односно да **било каква** *ad hoc* акција може битно побољшати стање. Управо је комплексност и међузависност елемената који сачињавају постојеће стање то што диктира да се решавању проблема мора прићи систематично. Проблеми у становању Рома не постоје од јуче и за њихово решавање потребна је сарадња актера на свим нивоима, као и доступност значајних финансијских средстава. Од посебне важности су и партиципација саме ромске заједнице (кроз одабране представнике насеља), те поступање искључиво у складу са релевантним законима и прописима, како би сва предвиђена решења била одржива, односно правно утемељена. Извођење неке активности као што је изградња или реконструкција објеката или инфраструктуре без потребних грађевинских дозвола или мимо правила и закона, иако можда учињена у најбољој намери, касније производи само нове проблеме. О свему овоме се посебно водило рачуна у оквиру спровођења пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“.

Као што је приказано, овај пројекат био је организован тако да на свеобухватан начин и кроз рад у свим кључним областима по питању инклузије

³⁰¹ Радосављевић, У. (2014). Формирање модела урбаног менаџмента у реализацији стратешких пројеката (докторска дисертација). Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду, стр. 142

³⁰² Радосављевић, У, Ђорђевић, А, Радосављевић, Ј. (2016). Инструменти урбаног менаџмента за локални развој (у зборнику радова Локална самоуправа у планирању и уређењу простора и насеља – у сусрет европским интеграцијама). Београд: Асоцијација просторних планера Србије, Универзитет у Београду, Географски факултет, стр. 45-46

Рома створи услове за побољшање статуса ове националне мањине, односно угрожене популације у Републици Србији. Активности унутар стамбене компоненте пројекта инициране су крајем 2013, а комплетирани су средином 2016. године. Активности су биле груписане у оквиру следећих целина:

- (1) развој географског информационог система за подстандардна ромска насеља на територији државе;
- (2) идентификовање постојећих и развој приступачних стамбених модела;
- (3) темељна анализа стамбених услова у подстандардним ромским насељима у 20 одабраних општина;
- (4) припрема урбанистичких планова за ромска насеља, и
- (5) припрема техничке документације за унапређење стамбених услова у ромским насељима у 20 општина.

Свака од ових области донела је са собом посебне препреке и изазове и изнедрила је специфична решења и резултате који немају само директну вредност када се разматра учинак само овог пројекта, већ могу бити драгоцени за планирање и спровођење будућих активности, програма и политика у домену инклузије Рома.

Када је реч о **географском информационом систему (ГИС) за подстандардна насеља** и припреми пратеће базе података, опсежним радњама на идентификовању и обезбеђивању основних података о овим насељима успешно су дефинисана 583 оваква локалитета у Србији, на територији 120 од укупно 169 обрађених општина, односно градова. Треба напоменути и поједине потешкоће које су пратиле наведено истраживање. Наиме, приликом прикупљања већ постојећих података у циљу њихове надоградње на терену, најпре је било потребно наћи начин да се упореде, односно искористе подаци из званичне статистике, где је главни методолошки камен спотицања био тај што се подаци атрибуирају дефинисаним пописним круговима, док у стварности једно подстандарно насеље може имати различит положај у односу на пописни круг: могуће је да се насеље налази делом у једном, а делом у другом кругу, као и да у једном пописном кругу има више оваквих насеља. Затим се поставило питање самог предмета испитивања, односно дефиниције ромског насеља (раније поменута етничка мимикрија утиче на то да средине у којима околина сматра да живе Роми статистици буду познате као локације на којима званично нема Рома), што је у највећој мери и усмерило истраживање ка дефинисању подстандардних насеља, за која би се са локалним прикупљачима података проверавало да ли у њима живе Роми. Сарадња са локалом је такође била могући извор непрецизности истраживања, јер постоје индиције да у једном броју општина које су се изјасниле да на њиховој територији подстандардна ромска насеља не постоје, заправо има оваквих локалитета (што је пример институционалне дискриминације). Ипак, ово истраживање представља добру основу за даљи рад, пошто јесте укључило већи број актера и успело да повеже податке из више извора у једну свеобухватну целину. ГИС платформа настала на основу овог истраживања у старту је садржала (само) основне податке о сваком регистрованом подстандардном насељу, али оставља могућност како ажурирања, тако и даљег развоја и обогађивања додатним садржајима.

Може се рећи и да је сама методологија истраживања од почетка била компромитована одређеним бројем чинилаца који су били ван контроле пројектног особља. За почетак, приликом писања и конципирања пројекта (што је фаза која је свакако претходила и самој селекцији и запошљавању пројектног особља, те на коју они никако нису могли да утичу) кренуло се од реалне потребе и исправних мотива: било је потребно лоцирати где се тачно у простору, односно на територији државе налази проблем, тачније ромска насеља која су у посебно лошем положају и која треба унапредити. Ипак, поред тога што је декларисање припадности било којој етничкој групи ствар личног избора и слободе (те се такав идентитет не може наметнути, а подаци до којих се може доћи, као што је истакнуто, зависе од онога што постоји у званичној пописној статистици), евентуално добијање података о локацијама на којима живе Роми само по себи не би било оно што се од пројекта очекивало, пошто међу припадницима ромске националне мањине свакако има и оних који живе у адекватним стамбеним условима и који нису предмет ангажовања пројекта. Додатну потешкоћу у овој ситуацији представљала су и интерна правила по којима функционише Мисија ОЕБС у Србији, а у оквиру кровних правила које поставља сам ОЕБС, по којима се селективна истраживања о националним мањинама, у смислу њиховог прецизног лоцирања и мапирања сматрају осетљивим подацима чијем се прикупљању не прибегава. Узрок оваквог ограничења треба тражити у чињеници да мисије и канцеларије ОЕБС своје операције углавном спроводе у релативно нестабилним и често пост-конфликтним регионима, где посебно издвајање једне етничке групе може њене припаднике довести у опасност. Пројекат је стога још пре предузимања било каквих конкретних активности у овој области морао да од централе ОЕБС у Бечу затражи специјалну дозволу за имплементацију ове пројектне подкомпоненте (а овде ће питање рационалности процедура под којима је цео пројекат већ био одобрен и инициран, само да би се накнадно открило да би спровођење једног његовог дела било противно правилима, нажалост морати да остане отворено), а евентуалан неуспех у овим преговорима и неспровођење ове пројектне активности било би веома тешко објашњиво донатору пројекта, односно Европској унији. Решење које је на крају пронађено најпре је гарантовало да база података и сам ГИС који ће бити креирани неће бити јавно доступни, већ ће њима моћи да располаже искључиво Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре као заступник Републике Србије у предметној области.³⁰³ Такође, решење које је изнађено је на крају и усмерило методологију истраживања, утолико што због поменуте осетљивости података акценат није смео да буде на локацијама на којима Роми живе, па се пажња са самих становника и њиховог етничитета преусмерила на стамбене и животне услове у насељима широм Србије, која би у другом степену истраживања била обрађивана по питању порекла њихових становника, кроз провере на терену које ће тек бити дефинисане. Овај маневар је уклонио прву препреку, али је уз поменуте проблеме условљене званичним статистичким подацима и етничком мимикријом касније произвео нове изазове. Пројекат је био принуђен да прибегне методолошки донекле

³⁰³ Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре је на себе преузело обавезу објављивања периодичних јавно доступних извештаја о стању у подстандардним насељима у Србији, док су друге државне институције које су упознате са постојањем овог информационог система слободне да пошаљу упит министарству и затраже потребне податке, односно извод из система.

упитном поступку при чему би се најпре идентификовале средине које одговарају дефиницији подстандардних насеља, да би се касније другостепеном процедуром од представника локалних самоуправа добијала процена у којим од тих насеља заправо живе Роми.

Како је добијање тачних података у великој мери зависило од остваривања адекватне и блиске сарадње са локалним нивоом, односно релевантним представницима јединица локалних самоуправа, пројекат је тражио адекватног партнера који би ову сарадњу могао да поспеши и, условно речено, отвори врата према локалу. Пошто сам пројекат, као и Мисија ОЕБС у Србији имају мандат да сарађују директно са државним институцијама у достизању заједничких циљева, прва интенција била је да се пронађе адекватан партнер међу државним институцијама који би могао да омогући брзо, ефикасно и успешно спровођење потребног мапирања, где би притом остваривање сарадње са овом државном институцијом било могуће кроз знатно скраћену процедуру директног уговарања (за разлику од јавне набавке која би иначе за тако нешто морала да буде расписана у складу са правилима ОЕБС). Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре јесте било поуздан партнер пројекта на стамебној компоненти, али у овом случају није било у прилици да помогне, како није располагало потребним подацима са терена. Стога је први избор пројекта био Републички геодетски завод (РГЗ), са којим се ушло у преговоре, који су осим у домену уступања орто-фото подлога за само мапирање, нажалост на крају били неуспешни. Наиме, представници РГЗ су се изјаснили да њихова институција не поседује довољне капацитете да се баве потребним активностима на терену (и поред чињенице да РГЗ има своје испоставе у локалним самоуправама у виду службе за катастар непокретности), те да није у могућности да ангажује додатно људство за ову потребу услед мораторијума на запошљавање у јавном сектору који је у то време био на снази. Иако је пројекат понудио начин да се ова ситуација премости тако што би додатно особље било ангажовано кроз уговоре о делу, док би трошкове њихових доходака покрио пројекат из буџета који је био на располагању за ову пројектну активност, РГЗ није био заинтересован за овакав ангажман, па је решење морало да се пронађе на другом месту.

Додатном анализом актера и бољим конципирањем пројектног задатка, кроз јавни позив који је затим био расписан, Мисија ОЕБС у Србији је за партнера који ће спровести истраживање на локалу изабрала Сталну конференцију градова и општина (СКГО), организацију која има проверено и дуготрајно искуство сарадње са локалним самоуправама у Србији. Заједничким ангажманом ове две институције стигло се до резултата који су већ описани у овом раду.

Ипак, битно је истаћи да је и поред свих најбољих намера остављена могућност да ниво тачности прикупљених података о подстандардним ромским насељима варира од општине до општине, пошто нажалост није било могућности да се подаци који су прикупљени од локалних самоуправа квалитативно провере кроз теренске посете идентификованим локацијама. Такође, придобијени подаци из општина нису били додатно квантитативно проверавани, што је посебно проблематично у оним јединицама локалне самоуправе које су се званично изјасниле да на својој територији немају подстандардна ромска насеља.

Поједине ромске организације цивилног друштва окупљене у оквиру удружења СКРУГ на овај проблем упозоравале су током спровођења овог истраживања, што је пројектно особље сасвим уважило, али нажалост тада је већ било касно. Прописани рокови и дужина трајања пројекта са једне, односно доста времена које је било непотребно изгубљено на добијање дозволе за спровођење ове активности од виших инстанци у оквиру ОЕБС, те проналажење адекватног партнера за остваривање везе са локалним нивоом (и утицај и дужина трајања процедура јавне набавке) са друге стране, условили су немогућност комплетирања још једне процедуре јавне набавке којом би се обезбедило учешће ромских организација и истраживача на терену, те самим тим трећи степен провере података који ће ући у ГИС. У недостатку бољег решења, представницима заинтересованих ромских организација цивилног друштва јесте било понуђено да се ангажују на добровољној бази и у контакту са СКГО провере податке које је ова организација добијала од локалних самоуправа, али је овај предлог одбијен, што је донекле и разумљиво: осим чињенице да би на овај начин осим представника Рома практично сви други који су на овом питању ангажовани били плаћени и компензовани, остаје и проблем покривања макар путних трошкова које би представници ромских организација свакако имали. Стога је јасно да је базу података у оквиру ГИС неопходно периодично обнављати, а да убудуће за ову потребу треба издвојити средства и време потребно и за теренски рад.³⁰⁴ Поред овога, као ризични фактори по одрживост резултата ове пројектне активности на крају животног века пројекта идентификовани су и финансијски капацитети Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (у чијем је власништву ГИС), како за обнављање лиценци за софтвер на којем је ГИС база заснована, тако и за потребе периодичног ажурирања базе података (где ће и административни капацитети министарства бити стављени на тест).

У време када се писање овог рада приводи крају, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре у сарадњи са компанијом КПМГ спроводи прво ажурирање базе података о подстандардним ромским насељима. Финансирање ове активности обезбеђено је из средстава доступних из ИПА 2018 алокације. Овај процес самим тим и афирмише истраживање спроведено у оквиру пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“, као круцијалну полазну основу за даље и дубље анализе.

Упркос описаним манама, остварено истраживање ипак има велику вредност. Не само да је пружио правилан увид у ситуацију на терену и размере проблема са којима се Србија суочава, оно је утврдило и утемељило крајње алармантне податке, као што су они да у 38% идентификованих подстандардних ромских насеља ниједан објекат није прикључен на водоводну мрежу, да у 26% насеља не постоји ни метар асфалтираних саобраћајница, у 74% насеља не постоји канализациона мрежа, те да је у време истраживања 50% описаних насеља било покривено само просторним планом општине (дакле није се налазило у обухвату било каквог урбанистичког плана). Истраживање које је спроведено и ГИС који је на основу њега креиран може представљати солидну основу за рад на новим конкретним пројектима. Постојање и

³⁰⁴ Стална конференција градова и општина. (2015). Collection of Necessary Data on Substandard Roma Settlements throughout Serbia, Final Project Report. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, стр. 4.

распрострањеност нехигијенских насеља које настањују Роми је у Србији непобитна чињеница. Опција за деловање има пуно, али за доношење исправних одлука (поред постојања адекватних финансијских средстава и политичке воље неопходних за реализацију такве иницијативе) неопходни су добро утемељени и прецизни подаци.

Широк дијапазон **стамбених модела** које је пројекат идентификовао диктира и различите могућности за њихову даљу употребу кроз унапређење релевантне праксе, или пак потребу за обустављањем праксе коришћења појединих модела, који су издвојени као штетни. Неки од анализираних стамбених модела повољни су за директну примену, па их ромске породице чијим конкретним ситуацијама они могу бити корисни, могу користити уз минималну помоћ, или практично и без подршке са стране. За коришћење једног броја модела, пак, Ромима је потребна адекватна и свеобухватна институционална подршка.

Основни проблем у случају мањих грађевинских интервенција на својим стамбеним објектима за Роме је компликована законска процедура у вези са исходовањем потребних грађевинских дозвола и сагласности. Оно што додатно отежава ситуацију су често нерегулисана имовинска питања над земљиштем и кућама, где се најчешће ради о томе да ромске породице себе сматрају власницима некретнина у којима живе јер су плац или кућу купили или наследили, иако формално нису у катастру уписани као власници јер нису извршили пренос власништва. Слично овоме, али на знатно више отежавајућем нивоу су ситуације у којима се читава ромска насеља налазе на државном или општинском земљишту, где се земљиште не може једноставно пренети у власништво актуелих становника, већ би по постојећим правним прописима било неопходно да се објави и обави јавна лицитација по тржишни условима.

Неопходне предуслове за успешну примену стамбених модела који су издвојени у оквиру пројекта представљају уређени правни односи у вези са земљиштем, те легалност парцела и стамбених објеката. При аплицирању за издавање грађевинске дозволе (без које, као што је већ наведено, није могућа примена ниједног од стамбених модела намењених унапређењу квалитета стамбених објеката које настањују Роми) неопходно је да инвеститор (односно у овом случају Ром) поднесе доказ одговарајућег права на грађевинско земљиште и објекат (власничког статуса или закупа кроз уговор о закупу), односно оверену сагласност других власника (уколико се ради о објекту који је у власништву више лица).³⁰⁵ Услед међузависности правне, геодетске, пројектантске и грађевинске димензије проблематике, за Роме становнике подстандардних насеља овакви процеси су веома комплексни: већина ромских породица једноставно нема довољно капацитета за иницирање и активно учешће у описаним административним поступцима. Стога је за успешну примену описаних стамбених модела од пресудне важности обезбеђивање и координисање пружања информативне, правне и највероватније и финансијске помоћи које би јединице локалне самоуправе требало да пруже.

Иако за конкретна питања самоградње, доградње, реконструкције и сличних захвата Ромима није потребна нарочита институционална помоћ, оно што

³⁰⁵ Закон о планирању и изградњи, члан 135

дефинитивно јесте неопходно су стручна и техничка помоћ приликом извођења радова (осим, наравно, у изузетно ретким случајевима кад Роми који прибегавају употреби оваквих стамбених модела поседују адекватне лиценце и знања за извођење радова). Не само да би се оваквом праском елиминисале могућности прављења техничких грешака које су честе у самоградњи, већ би се овим обезбедила легалност добијеног решења. Исто важи и у случају модела доделе грађевинских пакета.

На терену су нажалост честе и ситуације када употреба поједних стамбених модела – колико год одговарајућих конкретној ситуацији – није могућа пошто територија насеља није покривена адекватном планском документацијом (где се као секундарни проблем по обичају јавља и питање нерешених имовинско-правних односа). Док је решавање имовинско-правног статуса куће и земљишта ради уписа у катастар непокретности ствар ангажмана Рома (при чему треба још једном подсетити да су Роми који живе у подстандардним насељима најчешће неспремни да се ухвате у коштац са оваквим административним процедурама), доношење урбанистичких планова припада ингеренцијама јединица локалне самоуправе. Израда и усвајање урбанистичког плана су дуготрајан и (релативно говорећи) скуп процес, што представља додатни проблем. Управо је урбанистички план документ на основу којег се дефинишу локацијски услови потребни за издавање грађевинске дозволе, те база за решавање правног статуса имовине (земљишта и куће) кроз спровођење одговарајућих управних и судских поступака, легализацију објеката и укњижавање имовине у катастар непокретности – све чиниоце који обезбеђују сигурност поседа. Пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ је, као што је већ описано, дао свој допринос и у овој области кроз финансирање израде 13 урбанистичких планова у 11 општина.

Коначно, врло озбиљну објективну препреку у употреби једног броја модела представља и постојећи законски оквир. Закон о планирању и изградњи дефинише веома компликоване процедуре по питању исходовања грађевинских дозвола, обавезних и за сасвим мале интервенције на постојећим стамбеним објектима, какве су доградња санитарних чворова или додатних мањих стамбених просторија (где се процедура заиста не разликује између оваквог или неког комплекснијег случаја доградње објекта знатно већег габарита и сасвим друге намене – где се не ради о крајњој нужди). Иако је овај проблем исправно и на време уочен, пројекат једноставно није имао мандат да надлежним институцијама сугерише измене постојеће законске регулативе, у смислу сензитизације надлежних према најсиромашнијем становништву и омогућавања доношења решења за њихове стамбене проблеме на приступачан, једноставан и начин који би био у складу са законским прописима. Општинама са којима је пројекат сарађивао је ово било појашњено, па им је стога препоручено да се усредсреде на коришћење оних стамбених модела који одговарају конкретним потребама на локалу, а чија се примена може остварити у складу са постојећом законском регулативом.

Корисно је подсетити се и да су истраживањем о стамбеним моделима који су у Србији већ у употреби, идентификоване и праксе које треба обуставити. Најчешће се радило о радовима и активностима које нису биле усклађене са законским прописима (и који су због тога дугорочно неодрживи), али на које надлежни нису

гледали толико стриктно услед става да Ромима треба на неки начин помоћи – што овде свакако није случај, јер се нечињењем неће побољшати укупна ситуација, док би се пружањем системске и континуиране подршке угроженим ромским породицама стекли услови за тако нешто. Ипак, један идентификовани модел се истицао као веома штетан: употреба нестамбених контејнера за потребе обезбеђивања смештаја. Иако на тржишту постоје и објекти који би се могли описати као стамбени контејнери, карактеристике контејнера који су се најчешће користили за потребе расељавања Рома (или пружања хитног смештаја у случају неке несреће усред које су Роми изгубили претходни стамбени простор) нису адекватне за потребе трајног стамбеног збрињавања. Не само да се употребом оваквих структура Ромима не омогућује живот у адекватним стамбеним условима, већ ова пракса није базирана на потребном правном основу. Закон о планирању и изградњи контејнере третира као мање монтажне објекте привременог карактера³⁰⁶, киоске или канцеларије на градилиштима, али не и као стамбене објекте. Поред овога, уочена је и легална препрека за раширенију употребу модела „Плац и комуналије“, који је накнадно био предложен као потенцијално интересантан за пројекат. Наиме, модел се темељи на идеји да општина угроженим ромским породицама понуди на коришћење земљиште опремљено инфраструктуром, на којем би Роми могли да подигну своје куће етапно (у складу са својим финансијским и другим могућностима). Ипак, проблем који је накнадно уочен је тај што по прописима својавно земљиште мора да иде на лицитацију, те не може бити директно додељено сиромашнима.

Детаљна анализа стања подстандардних насеља у 20 општина у којима је пројекат спровођен по много чему је представљала најосетљивији сегмент његове стамбене компоненте. Не само да су од исправно и ревносно обављеног посла, односно добијања комплетне слике о стању на терену директно зависили резултати у активностима које су следиле (израда урбанистичких планова и техничке документације), већ је посебну пажњу требало усмерити и на премошћавање разлика између онога што се о ситуацији у насељима знало на основу приложених података из општина, и онога што је одговарало реалном времену и простору, а што се могло закључити само на основу директног увида на терену. Иако је постојала бојазан да ће још једном преовладати „невидљивост“ Рома и њихових проблема, испоставило се да је свест о потребама и жеља у поменутих 20 општина да се Ромима помогне веома снажна, ако не и превише интензивна: општине су иницијално као подстандардна обележиле више насеља него што је теренско истраживање показало да постоји. Тако је од укупно 101 номиноване локације теренским радом потврђено постојање 80 подстандардних насеља или делова насеља, да би анкетање и процена, или само процена стања стамбених објеката била спроведена у 58 ових средина. Како за број насеља, тако је и за број Рома који у овим насељима живе уочено варирање између општинских података и онога што је утврђено на терену, најчешће услед миграција, како интерних, тако и покушаја исељавања у иностранство.

И поред најбољих намера, адекватних материјалних средстава која су била на располагању, те веома добро елабориране методологије истраживања, предузета

³⁰⁶ Закон о планирању и изградњи, члан 146

теренска анализа стања у подстандардним насељима имала је својих мана и ограничења. Иако је намера била да се анкетају све подорице које су живе у идентификованим насељима, није био занемарљив број оних које на крају нису биле покривене истраживањем. Један број породица није био доступан истраживачима јер се једноставно нису налазили код куће у време анкетања. Био је идентификован и занемарљив број породица које су се из подстандардних насеља иселиле у иностранство, најчешће у потрази за азилом, а некад и због привременог рада. Услед делимичног преклапања анкетања са периодом када се обављају сезонски послови (превасходно пољопривредни) ван места становања, још један број ромских породица није био доступан истраживачима. Поред ових проблема, регистровани су и случајеви када су се представници породица активно противили и онемогућавали анкетање, те приступ објектима које настају, што се најчешће атрибуирало њиховом страху и сумњи у добре намере истраживача (и поред тога што су представници ромске националне мањине чинили окосницу истраживачких тимова). Ипак, треба приметити да су поменути недостаци у великој мери били неминовни: могло би се очекивати да би могли бити успешно отклоњени у случају да је теренско истраживање трајало знатно дуже, те да је било засновано на већем броју поновних покушаја обилажења предметних локација, али то једноставно није било могуће спровести. Разлог томе је што је брзина спровођења истраживања била од пресудне важности за пројектне активности које су следиле и које су директно зависиле од података који су постали доступни по обављању истраживања, а које су све заједно чиниле секвенцирану целину са коначним и познатим роком за комплетирање радова – роком трајања пројекта. Времена за више од онога што је учињено једноставно није било.

Па ипак, и поред описаних изазова и објективних ограничења, теренски истраживачи су успешно обавили свеобухватну процену укупно 3.136 објеката. Статистика указује на то да је од почетно претпостављеног броја породица у 80 подстандардних насеља, укупно њих 37,77% било комплетно анкетирано. Могуће је извести закључак да је требало постићи више, али не треба заборавити да су, иако од непроцењиве вредности, подаци до којих се дошло кроз ово истраживање били само део веће слике, до које се дошло комбиновањем сазнања из више извора, те неговањем блиске сарадње са представницима локалних самоуправа, али и представницима ромске заједнице и самих подстандардних насеља. Анализа која је предузета у оквиру ове пројектне активности свакако је била кључан фактор у оријентацији наредних активности.

Када се узме у обзир број израђених планских докумената у оквиру само једног пројекта релативно кратког трајања, **израда урбанистичких планова за подстандардна ромска насеља** била је активност без преседана у Србији. Недостатак адекватне планске документације је често постављена дијагноза, а израда планова у оквиру пројекта које спроводе међународне организације своди се на спорадичне случајеве. У случају пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ урбанистички планови су били од почетка постављени као један од кључних приоритета за систематско унапређивање стања у угроженим ромским насељима.

Процес израде и усвајања било ког урбанистичког плана је дуготрајан, а када се узме у обзир специфичност обухвата планова чију је израду финансирао

пројекат, односно посебан акценат стављен на партиципацију локалних ромских заједница у креирању планских решења, као и локалне специфичности и прилике у јединицама локалне самоуправе за које су планови доношени, од посебне су користи искуства и знања стечена у оквиру пројекта у овој области. Уз напомену да се за иницирање свих активности у овој пројектној компоненти могу узети први састанак који је са представницима општина одржан на ову тему (23. јуна 2014), или писмо председницима општина у којем се званично обавештавају о намерама пројекта да финансира недостајућу планску документацију у њиховим срединама и позивају да званично искажу политичку вољу за спровођење ове активности кроз усвајање скупштинске одлуке о изради урбанистичког плана (писмо које је проистекло из поменутог састанка и које је послато 12. августа 2014. године), упоредни приказ основних параметара у вези са самим процесом доношења планова приказан је у табели 5.

Табела 5: Упоредни приказ битних параметара у процесу израде и усвајања урбанистичких планова за подстандардна ромска насеља у оквиру пројекта „Европска подршка за инклузију Рома. Извор: Мисија ОЕБС у Србији

Општина	Назив планског документа	Потписивање уговора са обрађивачем плана	Обрађивач плана	Датум доношења скупштинске одлуке о изради плана	Датум испоруке плана од стране обрађивача	Датум усвајања плана
Сомбор	План детаљне регулације ромског насеља у Бачком Моноштору	Децембар 2014.	ЈП за просторно и урбанистичко планирање и заштиту споменика културе „Урбанизам“ (Сомбор)	3. 10. 2014.	14. 7. 2015.	17. 9. 2015.
Опаци	План генералне регулације насеља Дeroње	Децембар 2014.	ЈП Завод за изградњу општине Кула	29. 8. 2014.	13. 7. 2015.	29. 9. 2015.
Панчево	План генералне регулације за блок 49 у насељу Старчево	Децембар 2014.	ЈП Дирекција за изградњу и уређење Панчева	27. 2. 2015.	11. 12. 2015.	План је још увек у процесу усвајања ³⁰⁷
Ваљево	План генералне регулације за део насељеног места Горња Грабовица	Децембар 2014.	ЈП „Урбанизам“ Завод за урбанизам Нови Сад	4. 7. 2014.	1. 2. 2016.	15. 7. 2016.
Крагујевац	План детаљне	Децембар 2014.	ЈП Дирекција за урбанизам	15. 8. 2014.	3. 8. 2015.	23. 10. 2015.

³⁰⁷ Усвајање плана је више пута одлагано због комплексне социјално-политичке ситуације у вези са предметном локацијом.

	регулације за насеље Лицика		Крагујевац			
Крушевац	План детаљне регулације за насеље Пањевац	Децембар 2014.	ЈП Дирекција за урбанизам Крушевац	17. 9. 2014.	31. 8. 2015.	26. 9. 2015.
Бела Паланка	Планови детаљне регулације за насеља Врбак, Миџор и Мурица	Децембар 2014.	ЈП Завод за урбанизам Ниш	3. 9. 2014.	19. 11. 2015.	21. 12. 2015.
Лесковац	План детаљне регулације за део насеља Славко Златановић	Децембар 2014.	ЈП Дирекција за урбанизам и изградњу Лесковац	23. 8. 2014.	27. 8. 2015.	8. 9. 2015.
Бојник	План детаљне регулације за ромско насеље у Бојнику – Драговцу	Децембар 2014.	ЈП Дирекција за урбанизам и изградњу Лесковац	3. 10. 2014.	15. 12. 2015.	15. 7. 2016.
Врање	План детаљне регулације центра Горње Чаршије	Децембар 2014.	ЈП Завод за урбанизам Врање	10. 7. 2014.	16. 6. 2015.	25. 11. 2015.
Књажевац	План генералне регулације насеља Минићево	Март 2015.	ЈП Дирекција за развој, урбанизам и изградњу општине Књажевац	17. 12. 2014.	4. 2. 2016.	2. 9. 2016.

Било би корисно овде се осврнути на рокове израде ових планова. Очекивање, односно оквирна процена на старту пројекта базирана на постојећој урбанистичкој пракси у Србији, била је да би за саму израду плана могло да буде довољно око шест месеци (где је битно напоменути да се у ово време не убрајају припрема и доношење одлуке о изради плана и уговарање извођача, односно обрађивача плана – кораци који претходе изради плана, као и време потребно за усвајање готовог плана од стране скупштине општине, већ се наведени период односи на кораке у изради самог плана: израду катастарско-топографског плана, анализу постојећег стања, израду концепта и нацрта плана, њихово сукцесивно усвајање од стране комисије за планове, јавни увид, припрему предлога плана и његово достављање општини). До одступања од ове претпоставке у пракси је дошло у одређеном броју општина, где је за израду плана било потребно *између 12 и 13 месеци* (Панчево, Бојник и Ваљево), док је у већини случаја за ово било потребно *између осам и 11 месеци* (Крагујевац,

Крушевац, Лесковац, Књажевац и три плана у општини Бела Паланка). Са друге стране, у општинама Сомбор, Озаци и Врање је за израду предлога плана заиста било потребно *између шест и седам месеци*. Ове разлике се могу приписати разним чиниоцима и различитим околностима које су у датим срединама постојале, али су свакако податак који треба имати у виду када се планирају сличне активности у будућности.

Поред овога, не треба занемарити ни време које је потребно да се план који је прошао јавни увид и који је предат на усвајање и усвоји од стране скупштине општине. На овај рок се не може утицати јер зависи искључиво од објективних околности. Седнице скупштине општине се заказују сходно интерној динамици локалних самоуправа, али у одређеним законски одређеним роковима: Закон о локалној самоуправи³⁰⁸ наводи да седницу скупштине општине сазива председник скупштине, по потреби, а најмање једном у три месеца.³⁰⁹ У пракси је тешко очекивати да би усвајање једног урбанистичког плана за ромско насеље био довољан разлог за хитно заказивање седнице скупштине, те време потребно за овај, последњи корак у процесу доношења плана умногоме зависи од случајности: може се десити да обрађивач достави план на усвајање у оптималном тренутку пред заказивање наредне седнице, а може се десити и да се на исту чека и до три месеца. Примери обе ситуације били су видљиви и у случају усвајања планова финансираних од стране пројекта. Тако је, на пример, у Крушевцу за усвајање плана било потребно нешто мало мање од месец дана, а у Лесковцу је од достављања до усвајања плана протекло свега 12 дана. У Сомбору, Озацима и Крагујевцу је за ово било потребно сачекати између два и два и по месеца. Коначно, не треба заборавити и још један битан фактор који може имати великог утицаја на дужину трајања овог дела процеса доношења плана: локалне изборе. Осим што се расписивањем избора распушта постојећи сазив скупштине јединице локалне самоуправе, потребно је да прође још доста времена после избора да се нови сазив конституише, те скупштина настави са својим регуларним активностима. Нажалост, честа је и штетна пракса замрзавања многих активности на локалном или националном нивоу за време предизборних кампања, као и инертности и успорености у наставку скупштинских активности по проглашавању изборних резултата, тако да у пракси периоди неактивности локалних самоуправа по оваквим и сличним питањима могу трајати знатно дуже него што је нужно. Разлог за кашњење у усвајању израђених урбанистичких планова у Ваљеву, Бојнику и Књажевцу су управо локални избори одржани пролећа 2016. године.

Пракса је указала на још један фактор који се тиче времена потребног да се планови израде и усвоје. Као што је наведено, пројекат је у оквиру ове активности имао избор између расписивања тендера и проналажења израђивача планова на тржишту, и директног уговарања општинских дирекција за планове тамо где постоје. Преовладало је опредељење за другу опцију, како због скраћивања процедуре уговарања извођача, односно обрађивача, тако и због жеље да се на овај начин ради и на јачању капацитета локалних институција за рад на овако специфичном питању. Представници општина са којима је пројекат сарађивао су

³⁰⁸ Сл. гласник РС бр. 129/2007, 83/2014 - др. закон, 101/2016 - др. закон и 47/2018

³⁰⁹ Закон о локалној самоуправи, члан 34, став 1

већином од почетка сугерисали да се ОЕБС одлучи за њихове планерске куће, па је при доношењу одлуке постојала и доза бриге да би одлука у супротности са њиховим жељама могла да доведе и до одређеног разочарења и потенцијалне невољности унутар релевантних општинских служби за ажурност и агилност у сарадњи са евентуално изабраним спољним обрађивачем плана. Са друге стране, у односу на институције које се налазе на локалном буџету, тржишно оријентисане компаније имају много већи мотив да све своје задатке обаве у предвиђеним роковима, па је могуће да су поједини планови могли бити израђени и брже да их је израђивала компанија која би победила на несурењеном тендеру (наравно, у случају да је остваривала адекватну сарадњу са релевантним локалним институцијама). Утисак је стога да у домену јачања капацитета јавном сектору (барем на локалном нивоу) идеја јавно-приватног партнерства није инхерентна, тачније да ка оваквим тенденцијама постоји значајан отпор (преферира се да посао и/или новац остану „у кући“). Ипак, локалне самоуправе су показале знатно већу спремност за сарадњу са цивилним сектором, те је концепт јавно-цивилног партнерства у пракси знатно распрострањенији (што се показало и у овој, и у другим пројектним компонентама).

Ипак, оно што се не може порећи је да је укључивањем свих релевантних актера у процес доношења урбанистичких планова за подстандардна ромска насеља омогућено да ови документи одражавају скуп интереса како локалног становништва, тако и шире заједнице и, на крају крајева, локалних самоуправа, што све омогућује успешну спроводивост планова. Особље општинских дирекција за урбанизам и других сродних делова општинских управа кроз овакав процес стекло је непроцењиво искуство у крајње специфичном процесу израде урбанистичких планова за подстандардна ромска насеља, док су становници насеља имали прилику да стекну основна знања о значају урбанистичких планова и корацима потребним да дође до њихове израде. Битно је напоменути и да је улога представника ромских насеља (окупљених у оквиру насељских комитета) планерима била од непроцењиве вредности при решавању комплекснијих проблема, као што су ситуације са великим густинама изграђености и нејасним имовинским односима. Свеукупно, поступањем на овај начин и поспешивањем партиципације локалног ромског становништва у процесу доношења урбанистичких планова учињено је много у пољу одрживости предложених решења и будућег рада на унапређењу стамбених услова за Роме на локалном нивоу.

Приликом имплементације ове пројектне активности стекла су се и друга искуства која могу бити од користи за актере у оквиру будућих сличних иницијатива. Најпре, што се тиче специфичности теме која се обрађује, уочено је да је најбоља пракса она која омогућује најшире могуће очување постојећег стања у смислу заштите постојеће социјалне структуре и унутарнасељских односа, а да се високе густине изградње могу успешно третирати увођењем и применом посебних правила грађења, чиме би се избегло изрицање мера рушења постојећих објеката и расељавања породица (уколико је то могуће са хигијенског или безбедносног становишта). Такође, приликом планирања намена површина у насељу, треба имати у виду и потребу очувања дела земљишта у јавном сектору, како би локалне самоуправе располагале довољним земљишним фондом за будуће интервенције по питањима успостављања или унапређивања јавних сервиса (школе и предшколске

установе, културни и друштвени центри, зелене површине, дечија игралишта и сл), затим за изградњу објеката социјалног становања, те у циљу спречавања отуђења земљишта. Што се тиче спровођења планова, односно онога што ће доћи као могућа последица њиховог доношења, општине би требало да имају у виду могућност формирања посебних правних тимова који би могли да асистирају Ромима у процесу легализације објеката (пошто се сналажење Рома у правним и административним процедурама претходно показало као значајна препрека). Партиципација становника насеља при формулисању решења у оквиру плана била је један од кључних примера добре праксе у оквиру овог пројекта, али би се и она могла унапредити и олакшати континуираним едукативним радом са представницима насеља о урбанистичким и комуналним питањима од интереса за њих и њихове породице, те коришћењем ефикаснијих метода које би насељским комитетима боље појаснили које су идеје и интенције обрађивача плана, примера ради употребом макета и 3D модела. Сугерисана је и примена урбане комасације за потребе преобликовања постојећих катастарских парцела, зарад обезбеђивања приступа јавним површинама и боље оријентације урбане матрице, којом би се поспешило и усмерио будући развој насеља. Уочени су и одређени проблеми у процесу доношења урбанистичких планова за насеља у градским општинама, номинално партнерима пројекта, али без ингеренција у оваквим урбанистичким питањима (конкретно, општине Звездара и Палилула немају надлежности над креирањем урбанистичких планова, већ је за исте задужен Град Београд; Београд и Нови Сад су се у овом погледу показали као проблематични због значајно компликованијих и споријих урбанистичких апарата, па се стога у овим срединама морало одустати од израде планова, јер тај процес не би био спроводив у роковима доступним пројекту. Коначно, на нивоу вишем од локалног, уочене су одређене разлике између онога како законска регулатива по питању урбанистичког планирања види подстандардна, односно неформална насеља, и онога што се кроз праксу доношења наведених урбанистичких планова показало као исправно, односно примерено ситуацији на терену. Закон о планирању и изградњи наводи да су планови детаљне регулације инструменти који се доносе за потребе уређења оваквих насеља³¹⁰, док је пројектна пракса показала да у одређеним случајевима (градови Панчево и Ваљево, општине Оџаци и Књажевац) израда нових или измена постојећих планова генералне регулације може адекватно да одговори на овај проблем, пошто се радило о насељима са релативно јасним имовинско-правним односима и адекватном парцелацијом, те није било потребе за третирање насеља детаљнијим плановима.

Раније наведена временска ограничења у спровођењу индивидуалних компоненти, као и целог пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ у великој мери су утицала и на спровођење и међузависност две финалне активности унутар стамбене компоненте пројекта: израду урбанистичких планова и техничке документације за подстандардна ромска насеља. Иако би са становишта пројектног извештавања и директног приказивања учинка мера које су кроз пројекат спроведене било идеално да се за поједина насеља омогући извођење свих активности предвиђених пројектом, тачније да ове средине постану огледни

³¹⁰ Закон о планирању и изградњи, члан 27, став 1

примери примене свих наведених мера, од идентификовања насеља и свеобухватне процене стања и потреба, кроз израду недостајућег урбанистичког плана и коначну израду техничке документације за недостајућу инфраструктуру, а све као опсежну и адекватну припрему за извођење конкретних радова који ће у значајној мери унапредити стање у ромским насељима (имајући овде у виду да овај последњи сегмент није био предвиђен у оквиру пројекта, већ је пројекат служио да оспособи општине и градове са којима је био партнер да аплицирају за средства за извођење радова која су била доступна у наредном пакету ИПА фондова), рок трајања пројекта и дуготрајност процеса израде урбанистичких планова (те неопходност постојања усвојених планова као основа за израду техничке документације) онемогућио је да се техничка документација ради за она насеља за која је пројекат финансирао израду урбанистичких планова.

Техничка документација за пројекте унапређења стамбених и комуналних услова у подстандардним ромским насељима била је израђена са јасном намером да не заврши као хрпа папира и лепих жеља, већ да буде реализована, али на првом месту искоришћена као основ за добијање средстава за извођење радова. Пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ свој буџет обезбедио је из ИПА 2012 средстава, који су се у домену унапређења ромских насеља односили на техничку припрему услова, односно документације потребне за извођење радова, све време имајући у виду да ће средства за извођење тих радова бити доступна из ИПА 2013 фондова. Конкурс за ИПА 2013 фондове био је отворен за све општине у Србији, а укупна сума која је била на располагању у овој области износила је нешто мало испод 9,5 милиона евра (при чему се планирала додела грантова у висини од 100.000 до 700.000 евра). Конкурсом су били дозвољени следећи типови пројеката:

- изградња нових објеката за социјално становање,
- значајна реконструкција постојећих објеката у ромским насељима,
- мањи радови на реконструкцији објекта или адаптацији крова (репарације, додавање тоалета / купатила , итд.) ромских породичних кућа,
- изградња / реконструкција јавних објеката / културних центара или игралишта за децу у ромским насељима,
- изградња путева / реконструкција и/или асфалтирање улица,
- изградња / реконструкција / проширење водовода,
- изградња / реконструкција / проширење канализационе мреже,
- изградња / реконструкција / проширење атмосферске канализације, те
- заштита од поплава у ромским насељима (развој насипа и/или регулације корита и слични радови).

Стога је кључни задатак пројекта у овом аспекту био благовремена припрема техничке документације, помоћу које би општине и градови са којима је пројекат сарађивао били спремни да се пријаве на конкурс за доделу поменутих средстава, у кратком временском периоду када конкурс буде отворен. Све је, дакле, зависило од синхронизације активности.

Да би партнерске локалне самоуправе биле најбоље упознате са оним што их очекује по истеку пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“, односно о шансама да (овде и у буквалном смислу) уновче оно што ће од пројекта добити, пројекат је ангажовао додатног консултанта и организовао обуке за представнике локалних самоуправа на тему корака у процесу аплицирања за ИПА средства. Нажалост, паралелно са том активношћу уочени су и нови изазови. Расписивање конкурса за ИПА 2013 средства било је одложено због проблема у одређивању институције на националном нивоу која ће управљати грантовима. Првобитно је та улога била предвиђена за Републичку агенцију за становање, чија је акредитација за ову сврху започета, да би у току трајања тог процеса агенција била распуштена, а њене надлежности већином враћене Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, које пак није исказивало интересовање да буде надлежно за ову конкретну активност. Услови за расписивање конкурса стекли су се тек када је пронађена институција која ће управљати процесом доделе грантова, а то је било Министарство финансија, тачније његов Сектор за уговарање и финансирање програма из средстава ЕУ. Ова кашњења могла су да имају велике последице по учинак пројекта, пошто техничка документација коју је пројекат произвео има свој рок трајања. Конкретно, пројекат је снабдео општине пакетима техничке документације који су садржали и пројекте за грађевинску дозволу. Општине на основу ових докумената могу да аплицирају за издавање грађевинске дозволе, чији је рок трајања две године од датума издавања. Не само да ово значи да сви радови морају бити извршени у року од две године, већ да издавању грађевинске дозволе треба да претходи процес селекције у оквиру грант шеме ИПА 2013, те уговарање свих предметних послова. Није то био једини проблем: и сами пројекти за грађевинску дозволу имају *de facto* рок трајања, пошто се базирају на локацијским условима, а они важе две године од датума исходавања. Другим речима, уколико се пројекти за грађевинску дозволу не „претворе“ у грађевинске дозволе, пројекти постају неважећи када локацијски услови „напуне“ две године. У случају ОЕБС пројекта, локацијски услови су у највећем броју случајева добијени током јесени 2015. године. Општине, са друге стране, које ће представљати инвеститоре, неће аплицирати за издавање грађевинских дозвола пре него што обезбеде финансирање извођења радова, а сам процес селекције и издавања ИПА грантова је доста дугачак.

На срећу, осим што су изазвали доста брига и посла на посредовању, односно убрзавању институција које су се бавиле акредитацијом, односно припремом за објављивање конкурса за грантове, наведена кашњења на крају нису негативно утицала на резултате пројекта, као ни шансе партнерских општина за добијање средстава намењених извођењу радова.

Коначно, корисно је осврнути са још једном на дилему приликом одређивања између директног уговарања, овог пута услуга израде техничке документације (у оквиру општинских институција), или тражења решења на тржишту кроз тендер. У смислу управљања и праћења активности, оба метода имају предности и мана, као и специфичности о којима је већ било речи. Овде је добро истаћи да је за разлику од процедуре за уговарање услуга израде урбанистичких планова, за потребе израде техничке документације био објављен тендер, те да је најбољи понуђач на крају благовремено испунио све уговорне обавезе, а да

проблема у комуникацији и сарадњи са општинским органима није било (иако је та бојазан, тачније брига да ће ове институције бити мање расположене да сарађују уколико не буду финансијски компензоване, била један од кључних фактора приликом доношења одлуке о директном уговарању послова израде урбанистичких планова). Стога остаје закључак да су оба поступка валидна, али да се не може дефинитивно одредити која опција је сврсисходнија у општем случају, јер највише тога зависи од специфичности које су ван ако не утицаја, онда свакако контроле ентитета као што је пројекат који спроводи једна међународна организација.

Као што је наведено, техничка документација није била израђена за шест партнерских градова и општина (Нови Сад, Крагујевац, Бојник, Бујановац, те београдске општине Палилула и Звездара). Околности су се разликовале од случаја до случаја, али је битно истаћи да се у пракси није показало да од величине општине зависи могућност за успешно спровођење ове активности (у смислу да у већим срединама постоји неки вид инертности или отпора, а у мањим недостатак капацитета) – међу срединама које су биле успешни партнери у овом сегменту пројекта налазе се и веће и мање локалне самоуправе. Све је зависило од ситуације на терену и реалних могућности, али и агилности и политичке воље унутар градова и општина.

У сваком случају, оно што јесте сигурно је да је техничка документација израђена у оквиру пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“ произведена за потребе 14 градова и општина у Србији и омогућила изградњу укупно 12 km атмосферске канализације која би опслуживала 450 домаћинстава, 11 km фекалне канализације за 900 домаћинстава, 9 km водоводне мреже за 500 домаћинстава, 3,4 km саобраћајница, 1 km водова јавне расвете, санацију обала река и канала и одбрану од поплава, те изградњу нових стамбених и пословних јединица. Можда је ово само кап у мору потреба, али је и показатељ како се добрим планирањем (у домену одабира јасних циљева и раног уочавања свих околности које би онемогућиле израду техничке документације, односно каснију реализацију пројекта) и упорношћу свих укључених у процес могу превазићи бројни оперативни и технички проблеми, благовремено издејствовати потребне дозволе и локацијски услови и сви радови привести крају у планираним роковима.

На крају, корисно је размотрити и још неке препреке на које је пројекат наишао, које излазе из оквира онога што се обично антиципира када се предвиђају ризици по имплементацију оваквог пројекта, а чије постојање нажалост може имати ако не озбиљних последица, онда свакако може да непотребно успори реализацију пројектних активности и тиме и умањи могућности за постизање још бољих резултата у области инклузије Рома, односно унапређења стамбених услова у ромским насељима.

Прва од оваквих ситуација је донекле тривијална. Пројекат је у једном тренутку био приморан да промени име. Када је селекција пројектног особља обављена и прве активности почеле да се спроводе, назив пројекта је гласио „Техничка подршка за инклузију Рома“. Међутим, негде у том периоду Делегација Европске уније у Србији (као донатор, односно главни финансијер пројекта) постала је незадовољна лошим резултатима, односно слабом перцепцијом јавног мњења њене улоге и магнитуде средстава која су држави била додељивана од стране ЕУ (јер

је преовладало чињеницама неодговарајуће становиште да Република Србија највише помоћи добија од Руске Федерације и Народне Републике Кине). Услед тога, ЕУ Делегација је донела одлуку да се видљивост њених напора мора побољшати, те је као последица тога пројектном менаџменту стигао захтев донатора да се име пројекта промени и у наслов дода одредница „европска“. Иако то није довело до проблема у самом спровођењу пројекта, битно је напоменути да су материјали у вези са видљивошћу и брендирањем пројекта већ били дизајнирани и у великој мери и одштампани, те да је било потребно издвојити додатна средства за редизајн и поновну штампу материјала тамо где је то било неопходно. Тај новац се свакако могао и сврсисходније утрошити, док је ова ситуација (на срећу не толико) болни подсетник о недовољној повезаности и координисаности политика на вишем нивоу и конкретних мера и активности на локалном нивоу (или незаинтересованости за последице промена на вишем нивоу у односу на локал).

Иако практично спољном оку невидљива и као таква тешка за узимање у обзир приликом планирања иницијатива у оваквој области, једна група потешкоћа долазила је као последица устројства и унутрашњег система функционисања представништва једне велике међународне организације као што је ОЕБС.

Средства за већину пројеката које Мисија ОЕБС у Србији спроводи, као и финансирање оперативних и трошкова администрације покривају се из централног буџета, односно алокација коју Мисије и Канцеларије ОЕБС добијају кроз годишњи буџет који се одобрава од стране централе организације у Бечу. Пројекти који се финансирају на овај начин су углавном мањег обима, односно нижег буџета. Са друге стране, постоје и такозвани екстрабуџетарни пројекти, чије се активности (и плате пројектног особља) финансирају из донаторских средстава, посебно опредељених за конкретне пројекте, као што је био случај и код пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“. Буџет овог пројекта (укупно 4,8 милиона евра за период од око три године) био је прилично висок за прилике у Мисији ОЕБС у Србији, као што су и предвиђене активности и реперкусије по оперативне процедуре и упошљеност административног особља Мисије³¹¹ биле веома значајне. Да би се предупредили евентуални проблеми у спровођењу административних процедура (као последице превеликог оптерећења административног особља, односно њихове резистентности и инертности ка пројекту), било је предвиђено да ће се из буџета пројекта осим плата пројектног особља покривати и лични доходи једне особе из службе финансија, једне особе из службе набавки, те једне особе из канцеларије за људске ресурсе. Идеја је била да се на ова начин не само компензује буџет Мисије, већ и најдиректније речено придобију и ова три сектора и омогући неометано и брзо обављених административних процедура. У пракси, нажалост, ствари нису овако функционисале. Чињеница да је административно особље које је на овај начин било финансирано није било новоангажовано, већ се радило о постојећим кадровима са утемељеним односима унутар њихових јединица, утицала је на то да се у операцијама није пуно тога променило, односно да су ови

³¹¹ Административно особље део је језгра Мисије ОЕБС и њихова су редовна задужења везана за стандардне и свакодневне операције Мисије, те им сервисирање екстерних пројеката представља додатан терет – мада је исти у начелу део њихових укупних описа послова.

службеници и даље на првом месту одговарали и испуњавали захтеve својих директних супервизора, односно централног дела Мисије, да би задаци које су добијали од пројекта остајали нижег приоритета. Иако коректно антиципирано, било је ипак тешко очекивати да ће се овакво понашање онемогућити, јер оно ипак прати валидну логику: лојалност особља унутар постојеће пословне јединице у пракси је по правилу окренута ка утемељеној структури и хијерархији, пошто је она постојана и наставиће да постоји и када се један овакав пројекат заврши. Стога је остао утисак да је за боље функционисање овако оформљеног аранжмана између пројектног тима и операција било потребно нешто више од пуког преусмеравања финансија, односно преузимања трошкова, те да је кључ свега боља комуникација и успостављање ближих колегијалних веза, посебно у великој бирократској организацији као што је ОЕБС.

Поред овога, доза скепсе и затворености дела Мисије према пројекту долазила је и због другачијих ставова према релевантним областима делатности. Мисија ОЕБС у Србији је у основи политичка организација, чије се активности на првом месту односе на процес креирања политика, да би деловање на нивоу конкретнијих активности од стране доносиоца одлука унутар Мисије било схваћено тек као нешто секундарно. Овакво размимоилажење је и највероватнији разлог зашто Мисија није исказала веће интересовање за реплицирање пројекта у нових 20 општина, за шта су била предвиђена средства кроз ИПА 2014 фондове, а за које су на крају аплицирале друге организације. Пројекат и његове активности, односно жељени резултати јесу били добри, само је за њихову имплементацију можда било сврсисходније да је била под ингеренцијом неке друге међународне организације.

Још један фактор који се односи на генерално функционисање међународних организација, односно њихових представништава на терену, а који може имати битног утицаја на домете њихових програма и пројеката, као што је у овом конкретном случају жеља да се помогне рањивој популацији Рома у Србији, јесте одабир управљачке структуре и кадрова за пројекте. Иако такво поступање није ни утемељено ни имплицитно препоручено оснивачким и кровним актима ових организација, у пракси је веома често присутан велики размак између вишег менаџмента и доносилаца одлука на нивоу централа организација и локалног особља, тачније раширено је генерално неповерење у компетентност и непристрасност локалних стручњака, а у корист претпостављања међународног особља као позванијег да доноси оперативне одлуке у вези са спровођењем програма и пројеката на националном или локалном нивоу. Иако се овде не може говорити о правилу (у смислу да и међу домаћим и међу интернационалним стручњацима у свакој области или земљи има и бољих и лошијих), велике организације често прибегавају постављању страних кадрова на најодговорније позиције, некад нажалост превидећи ситуације у којима је за доношење исправних одлука од изузетног значаја познавање локалних прилика, што најчешће није међу одликама стручњака који се на неку позицију доводе из иностранства и којима тај ангажман може бити први смислени боравак у датој средини. Оваква пракса је учесталија у оквиру пројеката са вишим буџетима, и често долази и као одраз бриге да би уколико одлуке о коришћењу пројектних средстава буду препуштене локалном особљу, и ризик од злоупотреба и проневера средстава био виши.

Коначно, треба увек имати у виду и то да на функционисање пројеката као што је „Европска подршка за инклузију Рома“ утицаја могу имати и непредвиђене околности које утичу на способности пројектног особља да испуњава своје свакодневне задатке. Примера ради, недуго по комплетирању селекције пројектног особља и формирања тима који ће спроводити стамбену компоненту пројекта, особа која је руководила овим тимом била је приморана на вишемесечно одсуство са посла, што је и поред мера које су имале за циљ да то предупреду, ипак у одређеној мери због недовољно дефинисаних хијерархијских односа довело и до сметњи у процесу доношења одлука и функционисању тима. Оно што је основа функционисања било ког тима показало се тачним и овог пута: кључ је у доброј, отвореној и благовременој интерној и екстерној комуникацији.

Свеукупно, исправно је приметити да је пројекат имао прилично амбициозне циљеве, када се у обзир узме претходни капацитет институција са којим је било предвиђено да оствари сарадњу (националних и локалних, стручних и организациони), те реалне могућности за координацију и сарадњу међу толико комплексним (или гломазним) секторима као што су здравствена заштита, образовање, социјална заштита, запошљавање и становање, али и препреке у виду недовољно развијених механизма за успешну сарадњу јавног и цивилног (или приватног) сектора. Посебан проблем представљала је концептуално исправна, али у пракси дискутабилна заснованост пројекта на постојећим законским прописима и стратешким документима – проблематична због често нејасних могућности за финансирање мера које се у оквиру ових докумената желе спровести, односно чињенице да је велики део система социјалне заштите и стамбеног збрињавања сиромашних зависан од донаторских средстава (уместо републичког или буџета јединица локалне самоуправе). Такође, само помињање „јачања капацитета институција“ постала је својеврсна мантра развојних пројеката који се финансирају међународним донаторским средствима, те би се уз толико често потенцирање овог циља у многобројним пројектима вероватно с правом могло очекивати да су до закључивања ове дисертације поменути капацитети већ на веома високом нивоу (а нису). У домену билатералних односа држава-донатор некако по правилу временом дође до специфичне симбиозе (или склерозе), где међународне организације налазе веште начине да употребе незаобилазне актуелне синтагме („јачање капацитета“, „паметни градови“, „зелена економија“, итд) у оквиру пројектних докумената које припремају, те себи обезбеде *raison d'être* и продужетак мандата, док државним институцијама сасвим одговара *status quo* у смислу испомоћи међународних организација (које, пак, иако уносе значајна новчана средства у ове процесе, немају и не могу имати ону врсту утицаја на креирање и спровођење релевантних политика, какву по природи ствари имају државне институције (увек некако вешто скривене у улози пројектних партнера, али не и носилаца промена)) у задацима који су превасходно у надлежности управо тих државних институција, а које пате од неадекватних капацитета и недовољне зрелости. Пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ је, са своје стране, понудио бројне могућности за постављање дугорочно одрживих механизма за интеграцију решења које је донео у функционисање јавног сектора (мобилни тимови за инклузију Рома су пример устројства за које није неопходно изнаћи велика финансијска средства ван онога што у јединицама локалне самоуправе већ постоји, али су концепт заснован на

посвећености локалних самоуправа и именовању адекватног људства за чланове ових тимова; слично, концепт анализе ситуације – израде урбанистичких планова / техничке документације је валидан и једноставан за репликацију; у оба случаја законски и плански оквир не представљају препреке).

Када се све узме у обзир, пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ био је изузетно успешан, што је посебно евидентно на примеру његове стамбене компоненте. Пројектним документом, односно индикаторима и циљевима који су тамо били наведени, било је предвиђено да пројекат идентификује и дефинише три приуштива и одржива стамбена модела чијом употребом би се стекли бољи стамбени услови у ромским насељима у Србији, да се изради 10 урбанистичких планова којима би се креирали услови за системско унапређење и легализацију ромских насеља, те да се произведе 10 сетова техничке документације на основу којих би се омогућила изградња недостајуће комуналне инфраструктуре у оваквим насељима. Сва три циља била су премашена: потребних стамбених модела идентификовано је и рафинирано 13, исти је био и број израђених урбанистичких планова, док је успешно произведен и партнерским јединицама локалне самоуправе достављен на даље коришћење 21 комплет техничке документације.

Такође, треба имати у виду и да је пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ био нека врста теста, односно пилот пројекат за концепт по којем би Републици Србији од стране европских фондова циклично на располагању била средства за унапређивање стања у ромским насељима, намењена планирању и изградњи. Наиме, ИПА фондови су у овој области били програмирани са идејом да током једног циклуса средства буду намењена пројектовању и планирању, док би у наредном циклусу средства била намењена за реализацију пројеката из претходног циклуса, односно изградњу. О успешности концепта, односно приказаног пројекта најбоље сведочи чињеница да је сукцесија наведених ИПА конкурса и спроведена, те да су не само додељивана средства за реализацију и изградњу, већ је у наредној едицији ИПА конкурса упућен позив за спровођење репликације пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“.³¹²

Ипак, нити овај рад у целисти, нити овај његов сегмент нису ту из жеље да представљају хвалоспев једном конкретном пројекту, него као показатељ добре праксе и путоказ за све активности које за циљ имају унапређење стања сиромашних ромских насеља, у нади да ће искуства стечена кроз пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ бити надограђена у годинама које долазе.

³¹² Корисно је, ипак, скренути пажњу на то да једна неминовност устројства ИПА фондова и пратећих конкурса доводи до мањкавости у спровођењу описаних активности. Наиме, тржишна оријентација и гарантована непристрасност и отвореност ИПА конкурса/тендера диктира да се за потребе финансирања оваквих пројеката мора ићи на конкурс где ће се посао доделити најбољем понуђачу (одређеном по сету задатих критеријума), чиме се потенцијално делом поништавају претходни успеси и искуство, јер нема гаранција да ће институција која је претходно успешно спровела овакав пројекат поново бити одабрана да га реплицира у новој групи општина, док институција која победи на тендеру посао почиње практично из почетка, чиме се умногоме губи на континуитету, или олакшаном унапређивању праксе. У случају средстава из ИПА 2014 фонда, ОЕБС није био одабран за спровођење друге итерације пројекта у којем је показао успешност.

7. ЗАКЉУЧАК

Основна интенција у раду на овој дисертацији била је да се на адекватан и свеобухватан начин сагледају **услови** (постојећи и претходни) и **чиниоци** који утичу на положај Рома и конкретне стамбене проблеме са којима живе у Србији у сегрегираним и често подстандардним насељима, као и **узроци и последице** чињења или нечињења у овој области, уз пуно разумевање да се она не може и не треба посматрати изоловано.

Да би се успоставио одговарајући **контекстуални оквир**, у раду су најпре прикушљени, систематизовани и приказани најзначајнији подаци који се тичу ромске националне мањине у Србији, односно њихове социо-просторне искључености. Контекстуални амбијент је затим проширен анализом постојећег правно-институционалног оквира, где је указано на релевантне легислативне (домаће и међународне), али и стратешке документе који имају утицаја на инклузију Рома у Републици Србији, те су представљене и институције које делују у овој области. Коначно, али ништа мање важно, дисертација је пружила и преглед планског оквира (у доменима просторног и урбанистичког планирања) чије је поштовање за ову тематику обавезујуће, али и који даје битна оруђа актерима у пољу унапређивања стамбених услова за Роме.

Намера аутора дисертације била је да једнаку пажњу усмери на теоретске и практичне аспекте напора у предметној области. Суштински централни део рада на приказу теоретских поставки била је синтеза **основних принципа за унапређивање ромских насеља**, којом се жели истаћи четрнаест битних принципа чијим се усвајањем креирају постојани темељи за практични рад. Пракса, са друге стране, познаје и добре примере и грешке, при чему је готово немогуће пронаћи пример неке активности у којој до грешака није долазило, или где учинак није могао бити бољи. **Студија случаја** која прати напоре у оквиру **пројекта „Европска подршка за инклузију Рома“**, пројекта који је универзално препознат као веома утицајан и успешан у предметној области, имала је за циљ да свеобухватно анализира функционисање, активности и резултате овог пројекта, те пружу додатни допринос будућим истраживањима или практичним активностима у овој области.

Полазна хипотеза дисертације, којом се у директну везу доводе сложеност социо-просторне искључености Рома у Србији и комплексна природа приступа унапређењу ромских насеља (која изискује интегрални приступ планирања и изражену координацију свих актера у оваквом процесу), бива проверавана и своју потврду добија у оквиру више сегмената овог рада. Од самог старта и анализе свих аспеката искључености Рома (укључујући заснованост њиховог данашњег положаја на дугим историјским али и новијим процесима који су захватили ово поднебље и све његове становнике, али који су Роме погодили теже него већинско становништво), указано је на вишеструку угроженост ове националне мањине на коју није прихватљиво дати једнодимензионалан или секторски заснован одговор. Сходно томе и анализа правно-институционалног и оквира стратешких докумената предузета је крајње опсежно, што је резултирало потврдом да се предметна проблематика третира кроз значајан број закона и докумената унутар више сектора,

који су неретко јасно повезани и упућују једни на друге (али и чија је примена у пракси нажалост неадекватна). Коначно, полазна хипотеза проверена је и у пракси, а на њену исправност упућује више показатеља проистеклих из студије случаја представљене у шестом сегменту дисертације.

Секундарне хипотезе такође добијају своју потврду у оквиру више сегмената рада. Најпре, идеја да је **за стамбено и комунално опремање подстандардних ромских насеља неопходна координација са другим развојним политикама** околног насељеног места јесте нешто што се имплицира кроз постављени теоријски оквир рада – посебно у оквиру појединих делова петог сегмента дисертације. До експлицитне потврде хипотезе долази у наредном сегменту, који описује примере планирања изградње адекватних стамбених капацитета и пројектовања недостајућих инфраструктурних мрежа у локалним самоуправама широм Србије, а у директној корелацији са капацитетима локалних власти да ове мере сагледају у контексту инклузије Рома, те чињенице да развој мора бити заснован на мерама социјалне кохезије и постављен под кров онога што се на националном нивоу поспешује кроз позитивне прописе и бројне секторске стратегије. Нажалост, у пракси су примећени и супротни примери, када је и поред постојања политичке воље на оба нивоа од одређених захвата морало да се одустане јер једноставно нису били усклађени са већ успостављеним политикама развоја (као у, примера ради, општини Звездара, где се морало одустати од пројектовања и изградње канализационе мреже у једном ромском насељу услед непостојања мреже вишег реда, тачније колектора у близини насеља – нечега што је свакако одраз претходне развојне политике).

Коначно, теза да је **успешност мера и политика инклузије Рома у директној зависности од синергетског или комплементарног деловања легислативног, планског и институционалног оквира развоја** насеља и стамбеног фонда у Србији такође је анализирана кроз више сегмената дисертације, у оквиру којих је указано на то да сами за себе ови чиниоци у процесу развоја не могу да доведу до жељених резултата (или су донели истих знатно смањени уколико нису координисани): законски прописи и планови се могу донети, а институције конституисати, али ће од њихове усклађености и међусобне потпоре директно зависити успеси политика у области инклузије Рома.

Што се Рома и њиховог положаја у Србији тиче, на велику жалост, једна од неминовности која је већ предуго присутна у овој средини је да питање етничитета пречесто поларизује друштво и провоцира несразмерне и непримерене реакције. Са једне стране стоје историјске чињенице и околности, али са друге произвољности и предрасуде. Роми нису били поштеђени од оваквог третмана. Динамика која влада између ове мањинске групе и већинског становништва свакако је последица двосмерних процеса и тренутно стање се не сме и не може посматрати једнострано. Али исто тако, тренутно стање је такво какво јесте и проблеме треба решавати.

Проблеми и бројни параметри које је статистика уочила и изразила учинили су да се од Рома мало очекује, те да их већинско друштво дискриминише и држи на социјалној дистанци. Специфичност ове појаве је у томе што је став већине постао тај

да је култура сиромаштва битна одлика Рома, која оправдава изразиту дистанцу. Ипак, тешко је наћи рационалан разлог за степен социјалне дистанце већинске популације према Ромима, када се узме у обзир да је она по скоријем истраживању израженија само према Албанцима и Бошњацима, етничким групама против којих су се у скоријој историји водили оружани сукоби.³¹³ Дискриминација Рома присутна је и на индивидуалном и на институционалном нивоу. Првонаведени облик дискриминације огледа се, примера ради, у протестима грађана против појединих решења за пресељење Рома из нехигијенских насеља на нову локацију намењену социјалном становању (Нови Београд 2005, Овча 2007)³¹⁴, те позиву да држава одустане од помоћи Ромима и прво помогне већинском становништву. Роми се том приликом стигматизују и преовлађује став да су социјални трошкови усмерени ка њима узалудни, те да су социјални програми који се планирају као помоћ Ромима привилегија у односу на већинску популацију.³¹⁵ Институционални аспект дискриминације одраз је нечињења или слабих резултата структура које спроводе мере социјалне политике, било да се ради о нечем инхерентном овим институцијама, или реакцији на индивидуалне негативне ставове и потенцијалне политичке последице делања у супротности са ставовима већине (или гласне мањине). Институционална дискриминација Рома у Србији самим тим је приметна у одлагању спровођења (или одустајању од истог) програма који су конципирани као помоћ у интеграцији Рома, као и у мањкавостима стратешких докумената који се у ове сврхе доносе (а који су најчешће дати без адекватног оквира за финансирање предвиђених мера). Материјализација оваквог проблема, односно оба нивоа дискриминације представљена је, на пример, у програмима пресељења који се на крају спроведу, а који су засновани на принципима сегрегације, и чији је резултат и домет да се Ромима препознаје право на стан, али не и на интеграцију у друштво.³¹⁶

Ипак, није и не треба дискриминацију Рома (која јесте непобитна чињеница) сматрати узроком свега што је негативно и одговором на свако питање. До институционалне дискриминације долази и у праксама организација и институција које заиста немају никаквог разлога да не помогну у интеграцији Рома, односно којима је она један од битнијих циљева. „Европска подршка за инклузију Рома“, пројекат који је темељно анализиран у оквиру овог рада, имао је одличне резултате и очекивало се да ће на крилима његових успеха обим напора у области инклузије Рома бити повећан, те да ће значајна додатна средства бити опредељена у ове сврхе од стране међународних донатора (чији интерес у овој сфери долази од чињенице да ће инклузија и интеграција Рома у земљама порекла као што је Србија смањити интензитет миграција Рома ка земљама Западне Европе и самим тим притисак на

³¹³ Миладиновић, С. (2008). Етничка и социјална дистанца према Ромима. Београд: Социолошки преглед 43 (3), стр. 417-437.

³¹⁴ Дивјак, Л. (2017). Покушаји пресељења становника новобеоградског ромског насеља „Газела“ 2004-2009: промашаји, сукоби, резултати и последице. (у „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука, књига 107). Београд, САНУ: стр. 131-150.

³¹⁵ European Roma Rights Centre and European Network against Racism. (2006). Challenges to Roma Integration Policies in the European Union and Among Candidate Countries. Budapest: ERRC and ENAR, str. 6.

³¹⁶ Guy, W. (2008). Living Conditions, Social Perception and State Policy in the Macro-Region of Eastern Europe before and after 1989. Bristol: University of Bristol.

систем социјалне заштите ових земаља). Ипак, до овога није дошло. У периоду непосредно по завршетку поменутог пројекта геополитичке прилике су се значајно промениле, што се у нашем региону манифестовало изузетно појачаним транзитним миграторним токовима, односно мигрантском кризом. Велики број међународних организација које су претходно биле пројектно и програмски ангажоване на питањима од важности за побољшање статуса Рома, свој фокус преусмериле су ка новој области, а ромска тематика изгубила је на важности. Неколико година касније, пројекат „Подршка Европске уније социјалном становању и активној инклузији“, који спроводи Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (UNOPS), и који располаже буџетом од 20 милиона евра превасходно за потребе изградње социјалних станова за угрожене (где су посебно апострофирани Роми), своје активности барем на кратко зауставља и добрим делом преусмерава на нову појаву која је ромске проблеме ставила у други план и условила значајно умањење ако не и губитак финансијске и институционалне подршке: кризу услед COVID-19 пандемије. Са друге стране, добро је подсетити се и како је Фондација за отворено друштво, организација која је била дугогодишњи иницијатор и финансијер бројних пројеката организација цивилног друштва и у области инклузије Рома, после октобарских промена 2000. године као одраз промене политике свој фокус преусмерила на подршку државним институцијама, што је довело до престанка активности одређеног броја организација цивилног сектора услед губитка финансирања, али не и задовољавајућих резултата јавног сектора, услед постојеће инертности и генерално ниског нивоа заинтересованости за проблеме Рома. Закључак који би се могао донети из оваквих појава је да се ради само о новом поглављу вишедеценијског или вишевековног занемаривања и угњетавања Рома као припадника друге етничке групе и особа са нешто другачијом бојом коже (што није ендемска појава својствена нашем друштву, већ је раширена и у многим другим земљама): Роми једноставно нису битни, односно све друго је битније од њих.

Иако ова теза има одређено упориште у догађајима у свету, чињенице говоре у прилог нешто другачије слике. Питање боје коже, односно колоквијално речено расе, јесте присутно у нашој цивилизацији, али се често од њега не примети шира слика. Истакнути афроамерички уметник и активиста Трејси Мероу је у време када је покрет *Black Lives Matter*³¹⁷ достигао свој врхунац поентирао речима: „Када се ради о сиромашнима, ниједан живот није битан.“³¹⁸ Слично томе, анкета спроведена током теренског истраживања о Ромима у Београду 2006. године открила је да се и ромска деца и родитељи слажу у оцени да проблеми у редовном похађању школа не долазе због дискриминације већине (укључујући и наставнике) због порекла или боје коже, већ због сиромаштва (и дискриминисања сиромашних).³¹⁹ Постоји, дакле, нешто што је „старије“ од негативних ставова према Ромима, нешто што је заправо

³¹⁷ Децентрализовани политички и друштвени покрет званично настао 2013. године у САД као реакција против полицијске бруталности и нефер третирања Афроамериканаца од стране институција система.

³¹⁸ Tracy Lauren Marrow: “When it comes to the poor, no lives matter”, No Lives Matter, Century Media, 2017.

³¹⁹ Кнежевић, А. (2010). Роми (Цигани) у Београду – етнодемографска проучавања. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет, стр. 87

заједнички именилац свих нечињења када је потребно помоћи угроженима. У условима политичке и посебно економске нестабилности, трке за достизањем амбициозних циљева привредног раста и развоја, те доношења одлука конципираних тако да не узрокују негативним политичким последицама по доносиоце одлука, сиромашни и маргинализовани тешко могу бити високо котирани на листи приоритета. У оваквој клими и оваквим околностима настао је и овај рад.

Људски капитал незаобилазан је фактор развоја било које просторне целине. Друштво је само онолико снажно колико и његови најслабији елементи. Равномерни територијални / регионални развој није могућ уколико неки сегмент друштва није адекватно (а не само декларативно) обухваћен развојним мерама. Социјална искљученост представља озбиљан губитак по укупни социјални капитал државе, а пут до социјалног оснаживања је дугачак, али и једини исправан. Инклузија мора бити дуготрајан и перманентан процес, те се мора имати у виду да решавање проблема искључености зависи и од искључених и од већине. Инклузија се мора базирати на паралелним мерама унутар више кључних сектора, али превасходно на прилагођавању јавних политика проблемима рањиве популације и прихватању чињенице од стране већинског становништва да у друштву могу постојати разлике између његових група, али да је инклузија свеобухватан процес, те да је коначни циљ сигурно и трајно елиминисање друштвене неједнакости и сиромаштва, што свакако не може бити штетно ни по који елемент друштва. Да ли је ово случај?

Питање инклузије Рома у Србији темељно је обрађено и покривено низом закона, прописа и стратешких докумената. Исто питање је препознато и у оквиру планерске праксе, како кроз кровни плански документ – Просторни план Републике Србије – тако и у оквиру просторних и урбанистичких планова нижег ранга. Ипак, оно у чему се заостаје јесте **финансијска подршка државе бројним прописаним мерама и интенцијама**, односно адекватан финансијски оквир да се оно што је жељено и материјализује. Пракса у области инклузије Рома у Србији се своди на то да се програми помоћи Ромима доминантно имплементирају кроз програмске или пројектне активности на националном или локалном нивоу (уз учешће непрофитног, односно цивилног сектора), али изворе финансирања ових активности најчешће представљају донаторска средства, док су циљеви оваквих иницијатива пречесто оријентисани ка санирању последица, уместо ка систематском третирању узрочника постојећих проблема.³²⁰ Поред овога, приметна је још једна појава: стратешки документи који су у оквиру рада анализирани јесу они који су важећи, али није ретка појава да им је у време закључивања ове дисертације прекорачен временски хоризонт, док нови документи још увек нису донесени. Ипак, и још једном: све и да је њихово потпуно спровођење нечим загарантовано, кашњење у доношењу нових секторских стратегија не треба посматрати као одраз небриге о Ромима, већ се ради о много ширем проблему државне управе.

И поред бројних препрека, пројекат „Европска подршка за инклузију Рома“ који је спроводила Мисија ОЕБС у Србији, а финансирала Европска унија кроз ИПА 2012 фондове, био је одличан пример синергије остварене у раду међународних

³²⁰ Петровић, М, Жарковић, Б, Велев, Г, Балић, О, Арамбашић-Пивић, К, Дамјановић, Д. (2012). Одрживо Становање за Роме у Србији. Београд: ПАЛГО центар.

организација, националних и локалних институција и ромске заједнице на локалном нивоу (узимајући у обзир објективне капацитете и домете ових актера у време спровођења пројекта). Свеобухватност пројекта огледала се у једновременом фокусирању на напоре у областима социјалне заштите, здравства, образовања, запошљавања и становања, односно у чињеници да су пројектне активности биле усмерене ка побољшању приступа основним правима (превасходно кроз помоћ Ромима у накнадној регистрацији и издавању личних докумената), приближавању основних јавних сервиса угроженим припадницима ромске националне мањине кроз увођење и рад такозваних мобилних тимова за инклузију Рома, јачању капацитета ромских организација цивилног друштва у циљу њиховог активнијег учешћа у битним грађанским иницијативама, спровођењу програма спречавања одустајања од школовања и стипендирања ромских ученика, подршци запошљавању Рома, те унапређивању стамбених услова у угроженим насељима у 20 одабраних општина широм земље.

Ако се претпостави да се просторни аспект инклузије Рома манифестује превасходно кроз просторне интервенције намењене унапређењу стамбених и комуналних услова у подстандардним насељима које Роми настањују, те ако се дефинишу техничке мере да се то оствари, не сме се заборавити да спровођење таквих техничких мера неће довести до дугорочног, тачније одрживог унапређења ромских насеља. До унапређења стања у насељима које ће бити дуговечно доћи ће само ако и када се унапреде и остали, а не само стамбени услови, као што су приступ базичним људским правима, здравство, образовање, запошљавање и социјална заштита. Поменути пројекат је то коректно претпоставио и своје циљеве у свим комплементарним областима премашио. Али један пројекат и 4,8 милиона евра који су му стајали на располагању имају крајње ограничено дејство. За разлику од других области које са собом доносе „мекше“ трошкове и у оквиру којих је могуће достизање добрих резултата и са мањим издацима, становање, односно изградња инфраструктуре или стамбених капацитета пуно коштају и зато често остају као најтеже и отворено питање.

Са друге стране, успешно спроведен пројекат као пример добре праксе може бити драгоцен путоказ. Уже посматрано, у оквиру стамбене компоненте анализираног пројекта, праћена је логика да активности треба да прате методолошку секвенцу која започиње почетном анализом стања, из које ће следити израда недостајуће планске или техничке документације, а која ће бити искоришћена као основ за просторне захвате и радове, односно изградњу. Овакав циклус је оно што ова дисертација жели да прикаже као исправан и препоручен ток активности (у пратњи, из ширег аспекта, даљег развијања законског, стратешког и институционалног оквира). Шире посматрано, уколико један пројекат допринесе томе да се и убудуће настоји на укључењу свих релевантних актера и омогућавању координације њихових активности у свим кључним областима, те добре међусобне комуникације, долази се до његове додатне вредности. Својеврсна потврда важности поменутог пројекта долази и од чињенице да се Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године (настала, дакле, када је пројекат био на свом крају, а пошто су неке од активности већ биле

комплетирани) експлицитно позива на поједина пројектна достигнућа и позива на очување њихових тековина и даље унапређење резултата.³²¹

Инклузија, дакле, није питање на које било који појединачни пројекат може дати свеобухватан одговор, али добар пројекат свакако може да допринесе бољој програмској организацији. Инклузија је ствар програма, односно политике. Инклузија је достижна само као последица садејства политичке воље, знања и финансијских средстава, те интергралног приступа планирању политика, мера и активности. Оно што важи за унапређење и развој подстандардних насеља, важи и за општи ниво инклузије: она мора бити последица синергије легислативног, планског и институционалног оквира.

³²¹ Конкретно, одржавање и ажурирање географског информационог система за подстандардна ромска насеља идентификовано је као приоритет, позива се на наставак рада на доношењу урбанистичких планова за исти тип насеља, те се у циљу оптимизације законске регулативе која се односи на инклузију Рома и унапређивање њихових стамбених услова експлицитно наводи случај који је апострофиран и у оквиру пројекта, а то је укидање обавезе исходавања грађевинске дозволе за потребе изградње мањих недостајућих санитарних просторија.

ЛИТЕРАТУРА

I Коришћена литература

1. Башић, Г. (2010.) Политичка акција – ромски покрет и промене. Београд: Чигоја штампа
2. Беговић, С. (1989). Логор Бањица 1941-1944; књига 2. Београд: Институт за савремену историју, библиотека Страдања и отпори
3. Bengsston, B. (2002). Path Dependency in Housing - The Puzzle of the Nordic Housing Regimes. ENHR Conference: Housing Cultures: Convergence and Diversity. Vienna, Austria.
4. Bodewig, C, Sethi, A. (2005). Сиромаштво, социјална искљученост и етничка припадност у Србији и Црној Гори: Случај Рома. Београд: Светска банка
5. Bhanoo, S. N. (2012). Genomic Study Traces Roma to Northern India. New J ork: The New J ork Times, Section D
6. Bhatta, B. (2010). Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data. Advances in Geographic Information Science. New J ork: Springer
7. Видановић, И. (2006). Речник социјалног рада. Београд: издање аутора и Асоцијације центара за социјални рад Србије
8. Влада Републике Србије (2014). Други извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва
9. Вујовић, С. (1993). Роми и становање (у оквиру „Друштвене промене и положај Рома“, зборник радова са научног скупа одржаног 10. и 11. децембра 1992. године, књига LXX). Београд: САНУ – Институт за социјалну политику
10. Вујошевић, М, Жарковић. Б. (2009). Социјално становање у заштићеним условима: истраживање о оствареним резултатима пројекта 2003–2009. Београд: Хаузинг центар и Министарство рада и социјалне политике Србије
11. Вукановић, Т. (1983). Роми (Цигани) у Југославији. Врање: Нова Југославија
12. Вукмировић, Д, Smith Govoni, R. (ур.) (2008). Студија о животном стандарду – Србија 2002-2007. Београд: Републички завод за статистику
13. Вуксановић, З, Мацура, В. (2006). Становање и насеља Рома у Југоисточној Европи: приказ стања и напретка у Србији. Варшава: OSCE/ODIHR
14. Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Постојећи модели за побољшање становања Рома (Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији). Београд: Мисија ОЕБС у Србији

15. Вуксановић-Мацура, З, Мацура, В. (2014). Стамбени модели за подстандардна ромска насеља: смернице за јединице локалне самоуправе, организације цивилног друштва и ромске заједнице. Београд: Мисија ОЕБС у Србији
16. Guy, W. (2001). *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press
17. Guy, W. (2008). *Living Conditions, Social Perception and State Policy in the Macro-Region of Eastern Europe before and after 1989*. Bristol: University of Bristol
18. Дејановић, В, Пејаковић, Љ. (2006). *Више од незваничне процене - Положај ромске деце у Србији*. Београд: Центар за права детета
19. Дивјак, Л. (2016). *Израда техничке документације за унапређивање ромских насеља*. Београд, Мисија ОЕБС у Србији
20. Дивјак, Л. (2017). *Покушаји пресељења становника новобеоградског ромског насеља „Газела“ 2004–2009: промашаји, сукоби, резултати и последице*. (у „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука, књига 107). Београд, САНУ
21. Дивјак, Л. (2007). *Проблем пресељења нехигијенског насеља испод моста Газела (дипломски рад)*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду
22. Ђурић, Р. (1987.) *Сеобе Рома – Кругови пакла и венац среће*. Београд: Бигз
23. *Encyclopædia Britannica*. (2010). *Encyclopaedia Britannica, 2010 Edition*. Chicago: Encyclopædia Britannica, Inc.
24. *European Roma Rights Centre and European Network against Racism*. (2006). *Challenges to Roma Integration Policies in the European Union and Among Candidate Countries*. Budapest: ERRC and ENAR
25. Живковић, Љ, Ђорђевић, А. (2015). *Основне карактеристике подстандардних ромских насеља у Србији и предлог будућих развојних иницијатива за унапређење услова живота ромске заједнице*. Београд: Мисија ОЕБС у Србији
26. Зиројевић, О. (1981). *Роми на подручју данашње Југославије у време турске владавине*. Београд: Гласник Етнографског музеја
27. Игњатовић, С, Томановић, С. (2011). *Социјални капитал и простор*. *Социологија и простор*, 49 (2011) 191 (3). Загреб: Институт за друштвена истраживања у Загребу
28. Илић, И, Милић, И, Аранђеловић, М. (2010). *Процена квалитета живота – садашњи приступи*. *Acta Medica Medianae*. Ниш: Медицински факултет Универзитета у Нишу

29. Јакшић, Б, Башић, Г. (2002). Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији. Београд: Савезно министарство за људска и мањинска права и Центар за истраживање етничитета
30. Јакшић, Б, Башић, Г. (2005). Уметност преживљавања – Где и како живе Роми у Србији. Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију
31. Јанковић, Б, Крстић, И, Андонов, А, Јакоби, Т. (2017). Борба за равноправност – Приручник за новинаре и новинарке. Београд: Повереник за заштиту равноправности
32. Јовановић, С. (2014). Одржива обнова ромских насеља самоградњом (презентација на Другој регионалној конференцији о становању, Тирана, 26–27. 02. 2014). Тирана: OSCE/ODIHR
33. Јовановић, С, Бу, Р. (2014). Процена стања у подстандардним ромским насељима у 21 општини у Србији. Београд: Мисија ОЕБС у Србији
34. Јоковић, С, Павловић, Ј, Хаџивуковић, Н, Ђевић, Р, Вилотић, С. (2017). Методе испитивања и показатељи квалитета живота. Биомедицинска истраживања, 8 (1). Источно Сарајево: Медицински факултет Фоча, Универзитета у Источном Сарајеву
35. Карпино, Л, Жерјав, Б, Дивјак, Л. и Николић, П. (ур.) (2016). Урбанистички планови за подстандардна ромска насеља. Београд: Мисија ОЕБС у Србији
36. Кнежевић, А. (2010). Роми (Цигани) у Београду – етнодемографска проучавања. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет
37. Кока, Љ. (2007). Кратка историја Рома. Београд
38. Кољанин, Н. (1992). Немачки логор на београдском сајмишту 1941-1944. Београд: Институт за савремену историју, библиотека Страдања и отпори
39. Kothari, M. (2007). Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living. New J ork: UN General Assembly
40. Лакићевић Добрић, А. (2013). Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању, Прилог 2: Преглед политика и мера у сектору социјалне заштите за подршку образовним потребама деце из осетљивих група. Београд: UNICEF, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
41. Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. Scientific American, Vol. 215, No. 4. New J ork: Scientific American
42. Mandić, S. (1996). Stanovanje i država. Lublana: Forum 3/96
43. Mattingly, M. (1995). Urban Management in Less Developed Countries

44. Мацура, В, Петовар, К, Вујовић, С. (1997). Сиромашна подручја Београда – Приказ стања и могућности побољшања услова живљења. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије
45. Мацура, В, Цвејић, Ј, Ференчак, М, Петовар, К. (1997). Ромска енклава Орловско насеље – Концепција одрживе обнове и резултати. Београд: Друштво за унапређивање ромских насеља
46. Мацура, В, Ристић, С, Лукић, Б. и Дивјак, Л. (2010). Водич кроз легализацију неформалних ромских насеља. Београд: Мисија ОЕБС у Србији
47. Mendizabal, I, Lao, O, Marigorta, U. M, Wollstein, A, Gusmão, L, Ferak, V, Ioana, M, Jordanova, A, Kaneva, R, Kouvatsi, A, Kučinskas, V, Makukh, H, Metspalu, A, Netea, M. G, de Pablo, R, Pamjav, H, Radojković, D, Rolleston, S. J.H, Sertić, J, Macek Jr., M, Comas, D, Kayser, M (2012). Reconstructing the Population History of European Romani from Genome-wide Data. *Current Biology*, Volume 22, Issue 24
48. Merriam-Webster. (2003). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*, 11th Edition. Springfield: Merriam-Webster, Inc.
49. Middleton, A, Murie, A, Groves, R. (2005). Social Capital and Neighbourhoods that Work. *Urban Studies*, 42 (10)
50. Миладиновић, С. (2008). Етничка и социјална дистанца према Ромима. Београд: Социолошки преглед 43 (3)
51. Милошевић, Д. С. (1983). Избеглице и пресељеници на територији окупиране Југославије 1941-1945. године. Београд: ИРО Народна књига – Институт за савремену историју
52. Мојовић, Ђ, Ференчак, М. (2011). Изазови регуларизације неформалних насеља у југоисточној Европи – Преглед релевантних закона и праксе из области урбанистичког планирања и легализације. Београд: НАЛАС
53. Morton Hyde, A. (2010). *Roma-Net I – Baseline Report*. Paris: URBACT Secretariat
54. Mohan, G, Mohan, J. (2002). Placing social capital. *Progress in Human Geography*, 26(2)
55. Невладина организација Praxis. (2013). *Анализа главних препрека и проблема у приступу Рома праву на адекватно становање*. Београд: Praxis
56. *Oxford English Dictionary (Addition Series Volume 3)*. (1997). Second Edition. Oxford: Oxford University Press
57. Paul, L. M. (2009). *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas: SIL International
58. Perić, T. (2012). *The Housing Situation of Roma Communities: Regional Roma Survey 2011*. Bratislava: UNDP

59. Петовар, К. (2003). Урбана социологија – наши градови између државе и грађанина. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду
60. Петовар, К, Вујошевић, М. (2008). Концепт јавног интереса и јавног добра у урбанистичком и просторном планирању (у Социологија и простор, 46 (2008) 179 (1)). Загреб: Институт за друштвена истраживања
61. Петровић, Ђ. (1976). Друштвени положај Цигана у неким југословенским земљама у 15. и 16. веку. Београд: Југословенски историјски часопис бр. 1-2/1976
62. Петровић, М. (2004). Глобализација и градови (у Социологија, Vol. XLVI, 1). Београд: Социолошко научно друштво Србије
63. Петровић, М. (2014). Појам територијалног капитала као окосница истраживања локалног-урбаног развоја (у оквиру: Структурни и делатни потенцијал локалног развоја). Београд: Социолошко удружење Србије и Црне Горе, Институт за социолошка истраживања, Филозовски факултет у Београду
64. Петровић, М. (2004). Социологија становања – Стамбена политика: изазови и могућности. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду
65. Петровић, М. (2005). Сламови Београда - стање и стратегија решавања. Београд.
66. Петровић, М, Жарковић, Б, Велев, Г, Балић, О, Арамбашић-Пивић, К, Дамјановић, Д. (2012). Одрживо Становање за Роме у Србији. Београд: ПАЛГО центар
67. Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији: Национална припадност – подаци по општинама и градовима, Републички завод за статистику, Београд, 2012.
68. Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone. New J ork: Simon and Schuster Paperbacks
69. Радушки, Н. (2015.) Етногенеза као фактор националног идентитета Рома. Београд: Српска политичка мисао 2/2015
70. Републички завод за статистику. (2012). Истраживање вишеструких показатеља у Републици Србији, 2010. Финални извештај. Београд: UNICEF и Републички завод за статистику
71. Републички завод за статистику и UNICEF. (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај. Београд: Републички завод за статистику и UNICEF

72. Радосављевић, У. (2014). Формирање модела урбаног менаџмента у реализацији стратешких пројеката (докторска дисертација). Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду
73. Радосављевић, У, Ђорђевић, А, Радосављевић, Ј. (2016). Инструменти урбаног менаџмента за локални развој (у зборнику радова Локална самоуправа у планирању и уређењу простора и насеља – у сусрет европским интеграцијама). Београд: Асоцијација просторних планера Србије, Универзитет у Београду, Географски факултет
74. Симпсон-Херберт, М, Митровић, А, Зајић, Г, Петровић, М. (2006). Папирнати живот. Београд: Откровење, Друштво за унапређивање ромских насеља
75. Српска академија наука и уметности. (2016). Светло и тамно – Становање Рома у Београду на прелазу 20. у 21. век. Београд: Галерија науке и технике САНУ
76. Стална конференција градова и општина. (2015). Collection of Necessary Data on Substandard Roma Settlements throughout Serbia, Final Project Report. Београд: Мисија ОЕБС у Србији
77. Стојанчевић, В. (1992). Политички и правни положај Цигана (Рома) у Србији за време Првог и Другог устанка. (у: Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције). Београд: САНУ
78. Стојков, Б. (1999). Методе просторног планирања. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду
79. Тодоровић, Д. (2011). Роми у југоисточној Србији: од дефтера до пописа 2002. (у: Становништво југоисточне Србије: демографска репродукција и социо-културна динамика). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу
80. UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education (Ref: ED-94/WS/I 8). Salamanca: World Conference on Special Needs Education: Access and Quality
81. UN-HABITAT. (2003). Inclusive Cities – Towards Cities for All. Nairobi: UN-HABITAT
82. UN-HABITAT. (2002). The Global Campaign on Urban Governance – Concept Paper, 2nd Edition. Nairobi: The Global Campaign on Urban Governance Secretariat
83. Felce D, Perry J. (1995). Quality of life: Its definition and measurement. Research in Developmental Disabilities, Volume 16, Issue 1. Amsterdam: Elsevier
84. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. (2013). Fourth Edition. Cambridge: Cambridge University Press
85. Carr, A, Higginson, I, Robinson, P. (2002). Quality of Life. Hoboken: Wiley

86. Cvejić, S. (2015). Assessment of the Needs of Internally Displaced Roma in Serbia. Beograd: UNHCR
87. Цвејић, С, Бабовић, М, Пудар, Г. (2011). Студија о хуманом развоју – Србија 2010. Београд: UNDP
88. Cohen, M. A. (1983). Learning by Doing. World Bank Lending for Urban Development 1972-82. Washington: World Bank
89. Crepaldi, C, Voccagni, P, Barbera, M, Naaf, S. (2008). The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU. Brussels: European Parliament (Policy Department Economic and Scientific Policy)
90. The World Health Organization (Programme on mental health). (1996). WHOQOL-BREF Introduction, administration, scoring and generic version of the assessment. Field Trial Version. Geneva: WHO
91. The World Health Organization. (2001). ICF Checklist Version 2.1a, Clinical Form for International Classification of functioning, Disability and Health. Geneva: WHO
92. Чалдаровић, О. (1987). Социјална правда и неједнакости – прилог разматрању социјалне стратификације у урбаним срединама. Ревивија за социологију 17, бр. 1-2. Загреб: Филозофски факултет
93. Шећеров, В, Филиповић, Д. (2010). Искуства и проблеми у имплементацији просторних планова општина. Београд: Гласник Српског географског друштва, година 2010, свеска ХС – бр. 1

II Закони, међународне конвенције и стратешки документи

Агенда 2030 Уједињених нација о одрживом развоју

Акциони план за спровођење Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији за период 2012-2014.

Акциони план за спровођење Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији за период 2016-2025.

Декларација о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Европски стуб социјалних права

Завршни акт из Хелсинкија (<https://www.osce.org/helsinki-final-act>)

Закон о ванпарничном поступку

Закон о високом образовању
Закон о експропријацији
Закон о заштити права и слобода националних мањина
Закон о здравственој заштити
Закон о здравственом осигурању
Закон о извршењу и обезбеђењу
Закон о јавном здрављу
Закон о комуналним делатностима
Закон о локалној самоуправи
Закон о националним саветима националних мањина
Закон о озакоњењу објеката
Закон о општем управном поступку
Закон о основама система образовања и васпитања
Закон о основном образовању и васпитању
Закон о парничном поступку
Закон о планирању и изградњи
Закон о планском систему Републике Србије
Закон о правима пацијената
Закон о предшколском образовању и васпитању
Закон о социјалној заштити
Закон о социјалном становању*
Закон о средњем образовању и васпитању
Закон о становању и одржавању зграда
Закон о ученичком и студентском стандарду
Закон о уџбеницима и другим наставним средствима
Истанбулски документ (<https://www.osce.org/mc/39569>)
Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена
Конвенција о правима детета

Кривични законик

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације

Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

Национална стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године

Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године

Национална стратегија социјалног становања

Одлука о условима и техничким нормативима за пројектовање стамбених зграда и станова

Париска повеља (<https://www.osce.org/mc/39516>)

Ревидирана европска социјална повеља

Стратегија за смањење сиромаштва

Стратегија за стално унапређење квалитета здравствене заштите и безбедности пацијената

Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији 2010-2014.

Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године

Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године

Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године

Стратегија превенције и заштите од дискриминације

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године

Стратегија реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији

Универзална декларација о људским правима

Устав Републике Србије

III Просторни и урбанистички планови

Генерални план Београда до 2021. године

Измена и допуна плана генералне регулације за блок 49 у насељу Старчево
Измене и допуне плана генералне регулације насеља Дeroње
План генералне регулације за део насељеног места Горња Грабовица
План генералне регулације насеља Минићево
План детаљне регулације за део насеља Славко Златановић
План детаљне регулације за ромско насеље у Бојнику - Драговцу
План детаљне регулације насеља Врбак
План детаљне регулације насеља Лицика
План детаљне регулације насеља Миџор
План детаљне регулације насеља Мурица
План детаљне регулације насеља Пањевац
План детаљне регулације ромског насеља у Бачком Моноштору
План детаљне регулације центра Горње Чаршије
Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године
Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године – Основни концептуални приступ просторном развоју за рани јавни увид
Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године – нацрт

IV Референтна литература

Башић, Г. (2021). Роми у Републици Србији: изазови дискриминације. Београд: Европска група за права мањина и Праксис

БИБИЈА. (2015). Мониторинг јавних политика: ефекти Декаде Рома на положај Ромкиња у Републици Србији. Београд: БИБИЈА Ромски женски центар

Вујошевић, М, Жарковић, Б. (2010). Социјално становање у заштићеним условима – Водич. Београд: Хаусинг Центар

Вуксановић, З, Маџура, В. (2003). Депонија ка бољој будућности. Београд: Друштво за унапређивање ромских насеља

Vuksanović-Macura, Z. (2012). The mapping and enumeration of informal Roma settlement in Serbia. *Environment and Urbanization*, Volume 24, Number 2

Вуксановић-Мацура, З, Мојовић, Ђ. (2008). Алтернативни стамбени пројекти (у Л. Рамирез и др. (ур.) *SIRP Book – The Settlement and Integration of Refugees Programme in Serbia*). Београд: UN-НАВИТАТ

Вуксановић-Мацура, З, Чолић Дамјановић, В. М. З. (2016). Социјално становање у Србији: Алтернативни модели доступни најугроженијим породицама и дискриминисаним женама. Београд: Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре и ПАЛГО центар

Вучковић, Н. (2020). Социјална димензија процеса приступања Србије Европској Унији. Београд: Frierich-Ebert-Stiftung

Динкић, М, Огњеновић, К, McClelland, S. (2009). Анализа утицаја мера здравствене политике на доступност здравствене заштите ромској популацији. Београд: Тим Владе Републике Србије за имплементацију Стратегије за смањење сиромаштва

Друштво за унапређивање ромских насеља. (2002). Преглед ромских насеља Београда 2002. Београд: Друштво за унапређивање ромских насеља (CD издање)

Equal Rights Trust. (2019). Равноправност у пракси - примена антидискриминационих закона у Србији. Лондон: Equal Rights Trust

European Commission. (2010). *Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels: EC

Eurostat. (2012). *European Union Statistics on Income and Living Conditions: Working Paper with the Description of the Income and Living Conditions Dataset*.

Жерјав, Б, Николић, П. (2020). Анализа главних политика усмерених на интеграцију Рома у Србији. Београд: Roma Integration Regional Cooperation Council.

Јовановић, Ђ. (2013). О расизму у нашој култури (у „Промене основних структура друштва Србије у периоду убрзане трансформације“). Београд: Чигоја и Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Београду, 2013.

Korver, R. (2020). *Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020 – European Implementation Assessment*. Brussels: EPRS

Macura, V. (2009). *Roma settlements in Serbia – Current state of affairs and future goals, part of EU-ROMA project/ Action 3*. Belgrade: Society for the Improvement of Local Roma Communities.

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (2003). *Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*.

Радић Милосављевић, И. (2014). Делотворни утицај пројеката удружења финансираних из буџета јединица локалне самоуправе. Београд: Београдска отворена школа

Ramirez, L, Moјović, Ђ, Galasi, B, Čolić, R, Vuksanović-Macura, Z. (ed.). (2008). SIRP Book: The Settlement and Integration of Refugees Programme in Serbia 2005–2008. Belgrade: UN-Habitat Belgrade.

Секуловић, И. (2020). Системске препреке за социјално укључивање Рома и Ромкиња на локалном нивоу. Београд: Програм ROMACTED

SeConS. (2013). Компаративна анализа улоге цивилног друштва у пружању услуга социјалне заштите на Западном Балкану. Београд: SeConS група за развојну иницијативу

Соколовска, В. (ур.) (2014). Друштвени и културни потенцијал ромске заједнице. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду

Таут, Л. (2007). Спровођење Акционих планова за Роме на Локалном нивоу. Београд: Мисија ОЕБС у Србији – Програм подршке Ромима

United Nations Special Rapporteur on the Right to Adequate Housing. (2007). Basic principles and guidelines on development based evictions and displacement

UNOPS. (2016). Становање осетљивих група – Учесће заједница и процена локација. Београд: Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (UNOPS)

UN-HABITAT. (1996). The Habitat Agenda Goals and Principles, Commitments and the Global Plan of Action

UN-HABITAT. (2006). Четири стратешке теме стамбене политике у Србији. Београд: UN-HABITAT

UN-HABITAT. (2008). State of the World's Cities 2008/2009 – Harmonious Cities. London: UN-HABITAT

UNHCR, Intersos, Vizija. (2011). Village Houses: A successful strategy to respond to housing needs for refugees and IDPs in Serbia, Final Evaluation Report

UNHCR. (2011). Процена потреба интерно расељених лица у Републици Србији. Београд: UNHCR и Комесаријат за избеглице Републике Србије

CECODHAS. (2007). Housing Europe 2007 – Rapport sur le logement social, le logement public et le logement en coopérative dans les 27 états membres de l'UE. Bruxelles: l'Observatoire du logement social européen du CECODHAS

Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1997). General Comment n°7: The right to adequate housing (Art.11.1): forced evictions, 05/20/1997

Council of Europe. (2012). Declaration of the Committee of Ministers on the Rise of Anti-Gypsyism and Racist Violence against Roma in Europe. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Council of Europe. (2005). Recommendation Rec(2005)4 of the Committee of Ministers on improving the housing conditions of Roma and Travellers in Europe. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Council of Europe. (2006). Recommendation Rec(2006)10 of the Committee of Ministers on better access to health care for Roma and Travellers in Europe. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Council of Europe. (2001). Recommendation Rec(2001)17 of the Committee of Ministers on improving the economic and employment situation of Roma/Gypsies and Travellers. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Council of Europe. (2008). Recommendation CM/Rec(2008)5 of the Committee of Ministers on policies for Roma and/or Travellers in Europe. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Council of Europe. (2004). Recommendation Rec(2004)14 of the Committee of Ministers on the movement and encampment of Travellers in Europe. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Council of Europe. (2012). Recommendation CM/Rec(2012)9 of the Committee of Ministers to member States on mediation as an effective tool for promoting respect for human rights and social inclusion of Roma. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Council of Europe. (2009). Recommendation CM/Rec(2009)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma and Travellers in Europe. Strasbourg: Council of Europe, Committee of Ministers

Wyss, D, Bu, R. (2013). Guide and Toolbox: Good practices to support implementation of the National Strategy for Improving the position of Roma in Serbia – Action Plan for Housing Conditions (2012–2014). Novi Sad: Ekumenska humanitarna organizacija – Romski resurni centar.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Лазар Дивјак рођен је 1980. године у Београду, где је по завршеним основним студијама 2007. стекао диплому на Географском факултету Универзитета у Београду, на смеру за просторно планирање. Основне студије завршио је са просечном оценом 9,63, а тема дипломског рада била је „Проблем пресељења нехиџенског насеља испод моста „Газела““. Током основних студија био је добитник стипендија Града Београда за најбоље студенте, као и стипендије ЕФГ банке. Звање мастера у областима просторног планирања и урбанизма (смер за урбанистичке политике у градовима евромедитеранске зоне) стекао је у Француској, где се усавршавао на универзитету *Paris-Est - Marne-la-Vallée* (у сарадњи са *Institut Français d'Urbanisme*), захваљујући стипендији коју му је доделила Влада Републике Француске. У Француској је такође провео и шестомесечни стаж у оквиру секретаријата URBACT, европске мреже за размену искустава у области урбаног развоја.

Своју професионалну каријеру започео је септембра 2007. године најпре у оквиру цивилног сектора, да би убрзо затим добио прилику да стиче искуства рада у реномираним међународним организацијама као што су ОЕБС и UNDP. У Мисији ОЕБС у Србији је у три наврата (децембар 2007 – септембар 2008, октобар 2009 – март 2011. и децембар 2013 – јун 2016) био запослен на пројектима који су се тицали инклузије и побољшања стамбених услова у ромским насељима, док је од стране Програма Уједињених нација за развој био ангажован на пројектима који су се тицали урбанистичког и саобраћајног планирања (март 2011 – децембар 2013) и енергетике (од јуна 2017. године).

Аутор је више радова и публикација у области становања Рома. Течно говори енглески и француски, те поседује основно знање португалског језика. Ожењен је и има једног сина.

Прилог 1:

Детаљна анализа стања подстандардних ромских насеља у 21 општини у Србији – приказ статистичких података по општинама и насељима

ГРАД СОМБОР

НАСЕЉЕ У БАЧКОМ МОНОШТОРУ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	170
ПОВРШИНА	ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	-
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ППР, потребна израда ПДР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	78% приватно, 22% јавно власништво
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји, али мали бр. кућа није прикључен
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Делимично сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:

ИЗРАДА ПЛАНСКИХ ДОКУМЕНАТА	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације за подручје Бачког Моноштора	Подстандардни део села Бачки Моноштор	170	5 ha	625.371,40
УКУПНО:				625.371,40
ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)	
За изградњу водоводне мреже	500 m	1.200,00	600.000,00	
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00	
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00	
УКУПНО:				5.400.000,00
ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ¹	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)	
Решавање имовинско-правног статуса	150 објеката	23.800,00	3.570.000,00	
Документација за легализацију	150 објеката	47.600,00	7.140.000,00	
Прикључивање на инфраструктуру	50 објеката	60.000,00	3.000.000,00	
УКУПНО:				13.710.000,00
ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)	
Побољшање услова становања	65	15, 16, 17, 18	15.600.000,00	
Реконструкција и адаптација	63	12, 14, 15, 16, 17, 18	30.240.000,00	
УКУПНО:				45.840.000,00

¹ Према ценама достављеним од дирекција за планирање и развој

ОПШТИНА ОЦАЦИ

НОВО НАСЕЉЕ У БОГОЈЕВУ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	41
ПОВРШИНА	2 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1965. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план, ван обухвата ПГР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Интензивна пољопривредна производња
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	100% државно, корисник Општина
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, али је дотрајала и небезбедна
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Не постоје – терен изложен шлављењу
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран/сви објекти су нелегални

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ
ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно <i>Ново насеље</i> Богојево постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (n)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Стратегија расељавања за 41 или више породица	документ 1	360.000,00	360.000,00
УКУПНО:			360.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ²

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Расељавање	41	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	147.600.000,00
УКУПНО:			147.600.000,00

² Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ ЧЕРГА У ДЕРОЊАМА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	22
ПОВРШИНА	1 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Око 1900. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ПГР, потребна израда ПДР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	100% државно, породице су корисници
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји, нема тротоара
Адекватни услови терена/локације	Не постоје – терен изложен плављењу
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоје
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИН А	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Черга - Дероње	22	1,31 ha	162.683,13
УКУПНО:				162.683,13

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За санацију и уређење терена	500 m ²	500,00	250.000,00
УКУПНО:			250.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ³

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	10	ГРУПА 1	2.400.000,00
Реконструкција и адаптација	4	ГРУПА 3	1.920.000,00
УКУПНО:			4.320.000,00

³ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ГРАД НОВИ САД

НАСЕЉЕ ВЕЛИКИ РИТ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Приградско
БРОЈ КУЋА	216
ПОВРШИНА	8 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1990. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ПДР за Мали Београд – Велики рит I
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Намењено за изградњу јавних садржаја
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Око 90% државно/јавно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји, само 11 кућа није прикључено
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, али је само 27 кућа легално прикључено
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Не постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоје
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ
ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------------	--------------	---

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За део града у оквиру којег се налази подстандардно насеље *Велики рит* постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу (инфраструктура, парцелација, легализација и друго). *Није потребна израда новог планског акта.*

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ И ДРУГИ СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (n)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Стратегија расељавања за 216 или више породица	документ 1	2.400.000,00	2.400.000,00
УКУПНО:			2.400.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Расељавање	216	11, 13	777.600.000,00
УКУПНО:			777.600.000,00

ГРАД ПАНЧЕВО

НАСЕЉЕ МАЛИ РИТ - ЛОНДОН

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Приградско
БРОЈ КУЋА	70
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1960-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ПДР за Мали рит
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Индустрија
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	100% државно, корисник град Панчево
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Не постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје – терен изложен поплавама
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље <i>Мали рит - Лондон</i> постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (п)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Стратегија расељавања за 70 породица	документ 1	360.000,00	360.000,00
УКУПНО:			360.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁴

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Расељавање	70	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	252.000.000,00
УКУПНО:			252.000.000,00

⁴ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ ЦИГЛАНА ГОРЊА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Приградско
БРОЈ КУЋА	30
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1960-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ПГР целина 10 - Потамишје и Градска шума
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Зона зеленила специјалне заштите
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	100% државно, корисник град Панчево
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Не постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје - локација уз саму депонију
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ КОНСТРУКЦИЈОМ:

ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	-----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље *Циглана горња* постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. *Није потребна израда новог планског акта.*

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Стратегија расељавања за 30 породица	документ 1	360.000,00	360.000,00
За санацију и уређење терена	око 3 ha	60.000,00	180.000,00
УКУПНО:			540.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁵

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Расељавање	30	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	108.000.000,00
УКУПНО:			108.000.000,00

⁵ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ КОЛОНИЈА ШУМИЦЕ - СТАРЧЕВО

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	20 објеката, 29 породица
ПОВРШИНА	3,5 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Потребна израда ПДР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно, породице су трајни корисници станова
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји, објекти нису прикључени
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, сви станови су легално прикључени
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Постоје, нема тротоара
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Колонија шумице - Старчево	29	3,5 ha	434.649,60
УКУПНО:				434.649,60

ПРОЈКТНО ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (n)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализације	500 m ²	1.200,00	250.000,00
За изградњу стамбених улица	200 m	3.600,00	720.000,00
УКУПНО:			970.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁶	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	29 објеката	23.800,00	690.200,00
Документација за легализацију	29 објеката	47.600,00	1.380.400,00
УКУПНО:			2.070.600,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁷

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	10	ГРУПА 1	2.400.000,00
Реконструкција и адаптација	4	ГРУПА 3	1.920.000,00
УКУПНО:			4.320.000,00

⁶ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁷ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ОПШТИНА КОВИН

НАСЕЉЕ КОЗАРА У ДЕЛИБЛАТУ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	31
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Крај 19. - почетак 20. века
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	План општег уређења за Делиблато
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање уз рад
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно, корисник општина Ковин
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји, нису све куће прикључене
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, само 15 кућа је легално прикључено
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје, насеље је на шлавном подручју
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље <i>Козара</i> у Делиблату постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу. <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
За изградњу хидротехничког система	систем	1.200.000,00	1.200.000,00
УКУПНО:			6.000.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁸

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	14	ГРУПА 1	3.360.000,00
Реконструкција и адаптација	13	ГРУПА 3	6.240.000,00
УКУПНО:			9.600.000,00

⁸ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ ЧЕРГАРИ ПРЕМА ДУНАВУ У ДУБОВЦУ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	20
ПОВРШИНА	3,5 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1960-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	План општег уређења за Дубовац
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	100% државно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји – само 8 објеката има воду
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, али је само 7 кућа легално прикључено
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------------	--------------	---

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље *Чергари према Дунаву* у Дубовцу, постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. *Није потребна израда новог планског акта.*

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	300 m	1.200,00	360.000,00
За изградњу канализационе мреже	600 m	1.200,00	720.000,00
За изградњу улица кроз насеље	600 m	3.600,00	2.160.000,00
УКУПНО:			3.240.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁹

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	10	ГРУПА 1	2.400.000,00
Реконструкција и адаптација	10	ГРУПА 3	4.800.000,00
УКУПНО:			7.200.000,00

⁹ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, *Стамбени модели за подстандардна ромска насеља*, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ КЛЕК

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Приградско
БРОЈ КУЋА	26
ПОВРШИНА	2 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	У обухвату ГУП Ковина
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање и рад
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно, породице су трајни корисници кућа
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји, али је само 8 објеката прикључено
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, само 9 кућа је прикључено
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------------	--------------	---

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље *Клек* у Ковину, постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу. *Није потребна израда новог планског акта.*

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализације	400 m	1.200,00	480.000,00
За изградњу стамбених улица	400 m	3.600,00	1.440.000,00
УКУПНО:			1.920.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ¹⁰	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	26 објеката	23.800,00	618.800,00
Документација за легализацију	26 објеката	47.600,00	1.237.600,00
Прикључивање на инфраструктуру	20 објеката	60.000,00	1.200.000,00
УКУПНО:			3.056.400,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ¹¹

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	20	ГРУПА 1	4.800.000,00
Реконструкција и адаптација	6	ГРУПА 3	2.880.000,00
УКУПНО:			7.680.000,00

¹⁰ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

¹¹ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ У ДУБОВЦУ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	20
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Од 1960-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Плана општег уређења за Дубовац
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, 10 кућа је легално прикључено
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------------	--------------	---

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардни део насеља у Дубовцу, постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. *Није потребна израда новог планског акта.*

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ¹²	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	20 објеката	23.800,00	476.000,00
Документација за легализацију	20 објеката	47.600,00	952.000,00
УКУПНО:			1.428.600,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ¹³

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Реконструкција и адаптација	10	ГРУПА 3	4.800.000,00
УКУПНО:			4.800.000,00

¹² Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

¹³ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ГРАДСКА ОПШТИНА ПАЛИЛУЛА

НАСЕЉЕ МИРИЈЕВСКО БРДО - МАЛИ ЛЕСКОВАЦ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско (делом слам)
БРОЈ КУЋА	400, 100 у сламу
ПОВРШИНА	0,6 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	У обухвату Мастер Плана Београда
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји до границе слама
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје (депонија)
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	-----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. *Није потребна израда новог планског акта.*

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (п)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
За санацију и уређење терена	0,60 ha	60.000,00	36.000,00
УКУПНО:			4.836.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ¹⁴	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	10 објеката	60.000,00	600.000,00
УКУПНО:			7.740.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ¹⁵

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	20	ГРУПА 1	4.800.000,00
Реконструкција и адаптација	30	ГРУПА 3	14.400.000,00
Расељавање	50	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	18.000.000,00
УКУПНО:			37.200.000,00

¹⁴ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

¹⁵ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ КОТЕЖ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Приградско
БРОЈ КУЋА	300
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	У обухвату Мастер Плана, постоји ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Претежно приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Мешовит
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------------	--------------	---

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. *Није потребна израда новог планског акта.*

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (п)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.200 m	1.200,00	1.440.000,00
За санацију и уређење терена	0,50 ha	60.000,00	30.000,00
УКУПНО:			1.470.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ¹⁶	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	0 објеката	60.000,00	0,00
УКУПНО:			7.140.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ¹⁷

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	20	ГРУПА 1	4.800.000,00
Реконструкција и адаптација	10	ГРУПА 3	4.800.000,00
УКУПНО:			9.600.000,00

¹⁶ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

¹⁷ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ГРАДСКА ОПШТИНА ЗВЕЗДАРА

ОРЛОВСКО НАСЕЉЕ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	500
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Пре 1900.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ПДР за Миријево
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Птережно приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји, потребно проширење
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	-----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. *Није потребна израда новог планског акта.*

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (n)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
За санацију и уређење терена	1,00 ha	60.000,00	60.000,00
УКУПНО:			4.860.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ¹⁸	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	50 објеката	60.000,00	3.000.000,00
УКУПНО:			10.140.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ¹⁹

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	20	ГРУПА 1	4.800.000,00
Реконструкција и адаптација	20	ГРУПА 3	14.400.000,00
Расељавање	30	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	18.000.000,00
УКУПНО:			37.200.000,00

¹⁸ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

¹⁹ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ БОСУТСКА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	800
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Од 1946. до 1990.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Детаљни урбанистички план за Миријево
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји, потребно проширење
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје (клизиште у делу насеља)
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Мешовито
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИНА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција за ово насеље. *Није потребна израда новог планског акта.*

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	800 m	1.200,00	960.000,00
За изградњу стамбених улица	500 m	1.800,00	900.000,00
За изградњу улице према Идејном пројекту	200 m	1.800,00	360.000,00
За санацијуклизишта и уређење терена	1 ha	60.000,00	60.000,00
УКУПНО:			2.280.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ²⁰	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	30 објеката	60.000,00	1.800.000,00
УКУПНО:			8.940.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ²¹

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	30	ГРУПА 1	7.200.000,00
Реконструкција и адаптација	10	ГРУПА 3	4.800.000,00
УКУПНО:			12.000.000,00

²⁰ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

²¹ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ГРАД СМЕДЕРЕВО

НАСЕЉЕ МАЛИ КРИВАК

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	329 кућа, преко 3.000 становника
ПОВРШИНА	12 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	18. век
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ГУП Смедерева
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Индустрија, зона санације
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно/јавно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји (спонтано настала)
Адекватни услови терена/локације	Не постоје (плавно подручје)
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације за подручје индустријске зоне Смедерева	<i>Мали кривак</i>	329	12 ha	0,00
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За део града у оквиру којег се налази подстандардно насеље <i>Мали кривак</i> постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу (инфраструктура, парцелација, легализација и друго). <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	1.300 m	1.200,00	1.560.000,00
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.300 m	1.200,00	1.560.000,00
За изградњу саобраћајница	920 m	3.600,00	3.312.400,00
За изградњу хидротехничког система	систем 1	2.500.000,00	2.500.000,00
Стратегија расељавања за 12 или више породица	документ 1	600.000,00	600.000,00
УКУПНО:			9.532.400,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ²²	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	319 објеката	23.800,00	7.592.200,00
Документација за легализацију	329 објеката	47.600,00	15.660.400,00
Прикључивање на инфраструктуру	329 објеката	60.000,00	19.740.000,00
УКУПНО:			42.992.600,00

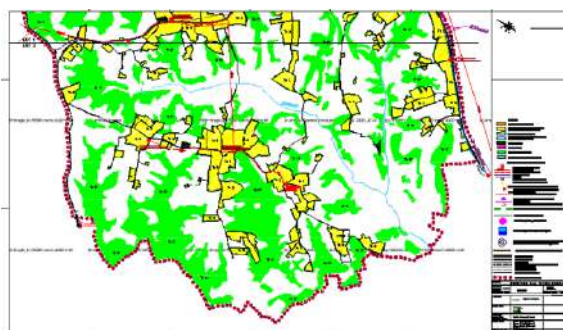
²² Према ценама достављеним од дирекција за планирање и развој.

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	235	15, 16, 17, 18	39.950.000,00
Реконструкција и адаптација	82	12, 14, 15, 16, 17, 18	24.600.000,00
Расељавање	12	11, 13	43.200.000,00
УКУПНО:			107.750.000,00

ОПШТИНА КОЦЕЉЕВА

НАСЕЉЕ У СЕЛИМА ДРАГИЊЕ И БРДАРИЦА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	400
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1880. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план општине Коцељева
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји, потребно асфалтирање око 1.000 m
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	-----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу. *Није потребна израда новог планског акта.*

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	1.500 m	1.200,00	1.800.000,00
За изградњу канализације	3.000 m	1.200,00	3.600.000,00
За изградњу улица	1000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			9.000.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Реконструкција и адаптација	20	ГРУПА 3	9.600.000,00
УКУПНО:			9.600.000,00

ГРАД ВАЉЕВО

ЗГРАДЕ У МИЛОРАДА ПАВЛОВИЋА, ПЕТИ ПУК И НАСЕЉЕ ОБРЕНА НИКОЛИЋА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	2 зграде, 10 павиљона, 20 породица
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ГУП Ваљева
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно земљиште, ставни приватно власништво других лица
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји, осим у <i>Петом Пуку</i>
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош, зграде планиране за рушење
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За део града у оквиру којег се налазе објекти постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу. <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Стратегија за расељавање и трајно збрињавање 15 или више породица	документ	600.000,00	600.000,00
УКУПНО:			600.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Расељавање	15	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	54.000.000,00
УКУПНО:			54.000.000,00

НАСЕЉЕ БАЛАЧКА У БРАНКОВИНИ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	100
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Око 1900.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план Ваљева
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно у власништву других лица
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази насеље постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу. <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			4.800.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	5	ГРУПА 1	1.200.000,00
Реконструкција и адаптација	10	ГРУПА 3	4.800.000,00
УКУПНО:			6.000.000,00

НАСЕЉЕ ГОРЊА ГРАБОВИЦА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	160
ПОВРШИНА	47 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Око 1900. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план Ваљева
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИНА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План генералне регулације	ГОРЊА ГРАБОВИЦА	160	6,7 ha	996.226,35
УКУПНО:				996.226,35

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже и реконструкцију постојеће	1.500 m	1.200,00	1.800.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
За изградњу друштвених садржаја	500 m ²	1500,00	750.000,00
УКУПНО:			6.150.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Реконструкција и адаптација	15	ГРУПА 3	7.200.000,00
УКУПНО:			7.200.000,00

ГРАД КРАГУЈЕВАЦ

НАСЕЉЕ У СЕЛУ КОРМАН

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	31
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Око 1900. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план Крагујевца
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Недефинисано
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно у власништву других лица
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји, али је само 11 кућа прикључено
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Не постоје (клизиште и плавно подручје)
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА УЗ ФИНАНСИЈСКУ ПРОЦЕНУ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу. <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (n)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Стратегија расељавања за 31 или више породица	документ 1	360.000,00	360.000,00
УКУПНО:			360.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ²³

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Расељавање	31	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	111.600.000,00
УКУПНО:			111.600.000,00

²³ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ ЛИЦИКА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	130
ПОВРШИНА	4,5 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Око 1900. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ГУП Крагујевца
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Мешовита стамбена изградња
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји само по ободу насеља
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји само по ободу насеља
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

**ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:
ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Лицика	130	4,5 ha	669.107,25
УКУПНО:				669.107,25

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализације	800 m	1.200,00	960.000,00
За изградњу водоводне мреже	800 m	1.200,00	960.000,00
УКУПНО:			1.920.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ²⁴	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	50 објеката	23.800,00	1.190.000,00
Документација за легализацију	80 објеката	47.600,00	3.808.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	80 објеката	60.000,00	4.800.000,00
УКУПНО:			9.798.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ²⁵

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	76	ГРУПА 1	18.240.000,00
Реконструкција и адаптација	4	ГРУПА 3	1.920.000,00
УКУПНО:			20.160.000,00

²⁴ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

²⁵ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ГРАД КРУШЕВАЦ

НАСЕЉЕ ПАЊЕВАЦ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	34
ПОВРШИНА	2 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1960. године
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ГУП Крушевца
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Недефинисано
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Не постоје (неколико кућа је на коридору далековода)
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Пањевац	31	5 ha	743.452,50
УКУПНО:				743.452,50

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализације	600 m	1.200,00	720.000,00
За доградњу водоводне мреже	200 m	1.200,00	240.000,00
За изградњу стамбених улица	600 m	3.600,00	2.160.000,00
УКУПНО:			3.120.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ²⁶	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	31 објекта	23.800,00	737.800,00
Документација за легализацију	31 објекта	47.600,00	1.475.600,00
Прикључивање на инфраструктуру	31 објекта	60.000,00	1.860.000,00
УКУПНО:			4.073.400,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ²⁷

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	13	ГРУПА 1	3.120.000,00
Реконструкција и адаптација	1	ГРУПА 3	480.000,00
УКУПНО:			3.600.000,00

²⁶ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

²⁷ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ МАРКО ОРЛОВИЋ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	400
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Пре више од 300 година
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Регулациони план "Расадник"
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Мешовита стамбена изградња
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Државно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За подручје у оквиру којег се налази подстандардно насеље <i>Марко Орловић</i> постоји просторно плански документ као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу. Није потребна израда новог планског акта.				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (п)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Стратегија расељавања за 100 породица	документ 1	500.000,00	500.000,00
УКУПНО:			500.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ²⁸	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
УКУПНО:			7.140.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ²⁹

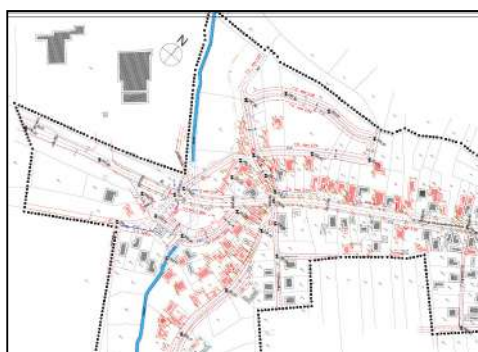
ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	20	ГРУПА 1	4.800.000,00
Реконструкција и адаптација	20	ГРУПА 3	9.600.000,00
Расељавање	100	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	360.000.000,00
УКУПНО:			374.400.000,00

²⁸ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

²⁹ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ОПШТИНА КЊАЖЕВАЦ

НАСЕЉЕ НИШКИ ПУТ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	60
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	-
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ПДР за Нишки Пут
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Мешовито
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји (у изградњи)
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Не постоје (нерегулисани водоток и депонија)
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар, осим 20 објеката
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За стамбено насеље <i>Нишки пут</i> у оквиру којег се налази подстандардно насеље постоји План детаљне регулације као основ за планирање и пројектовање потребних интервенција у насељу (инфраструктура, парцелација, легализација и друго). <i>Није потребна израда новог планског акта.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
За регулацију водотока и партерно уређење	2 ha	120.000,00	240.000,00
За изградњу јавних садржаја по ПДР-у	2	420.000,00	840.000,00
УКУПНО:			7.080.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ СТАТУС, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ³⁰	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	60 објеката	23.800,00	1.428.000,00
Документација за легализацију	60 објеката	47.600,00	2.856.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	30 објеката	60.000,00	1.800.000,00
УКУПНО:			6.084.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	40	15, 16, 17, 18	9.600.000,00
Реконструкција и адаптација	20	12, 14, 15, 16, 17, 18	9.600.000,00
УКУПНО:			19.200.000,00

³⁰ Према ценама достављеним од дирекција за планирање и развој.

ОПШТИНА БЕЛА ПАЛАНКА

НАСЕЉЕ КАЛЕ - МИЦОР

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	109
ПОВРШИНА	1,14 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Постоји од 15. века
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ППР Беле Паланке, потребна израда ПДР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Делимично постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош (половина кућа је старо преко 100 година)
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Кале - Миџор	109	1,14 ha	169.507,17
УКУПНО:				169.507,17

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (n)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу саобраћајница	1000 m	3.600,00	3.600.000,00
Стратегија за расељавање око 20 породица	1	120.000,00	120.000,00
УКУПНО:			3.720.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ³¹	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	10 објеката	23.800,00	6.874.400,00
Документација за легализацију	89 објеката	47.600,00	4.236.400,00
Прикључивање на инфраструктуру	40 објеката	60.000,00	2.400.000,00
УКУПНО:			13.510.800,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ³²

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	35	ГРУПА 1	8.400.000,00
Реконструкција и адаптација	5	ГРУПА 3	2.400.000,00
Расељавање	20	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	72.000.000,00
УКУПНО:			82.800.000,00

³¹ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

³² Вуксановић-Маџура Злата и Маџура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ ВРБАК

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	49
ПОВРШИНА	0,89 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Постоји од 15. века
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ППР Беле Паланке, потребна израда ПДР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИНА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	<i>Врбак</i>	49	0,89 ha	132.512,54
УКУПНО:				132.512,54

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу саобраћајница	500 m	3.600,00	1.800.000,00
УКУПНО:			1.800.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ³³	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	15 објеката	23.800,00	357.000,00
Документација за легализацију	48 објеката	47.600,00	2.284.800,00
Прикључивање на инфраструктуру	20 објеката	60.000,00	1.200.000,00
УКУПНО:			3.841.800,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ³⁴

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Унапређење услова становања	10	ГРУПА 1	2.400.000,00
Реконструкција и адаптација	15	ГРУПА 3	7.200.000,00
УКУПНО:			9.600.000,00

³³ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

³⁴ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ МУРИЦА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	90
ПОВРШИНА	2,22 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1980-их година
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	ППР Беле Паланке, потребна израда ПДР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Мурица	90	2,22 ha	275.692,03
УКУПНО:				275.692,03

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДАТЕХНИЧКЕИ ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНАЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			3.600.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ³⁵	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	4 објекта	23.800,00	95.200,00
Документација за легализацију	50 објекта	47.600,00	2.380.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	20 објекта	60.000,00	1.200.000,00
УКУПНО:			3.675.200,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ³⁶

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	70	ГРУПА 1	8.400.000,00
Реконструкција и адаптација	10	ГРУПА 3	4.800.000,00
УКУПНО:			13.200.000,00

³⁵ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

³⁶ Вуксановић-Маџура Злата и Маџура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ОПШТИНА ПРОКУПЉЕ

НАСЕЉЕ ЦУНГЛА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	45
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1980.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план Прокупља, ГУП из 1982.
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Већина приватно / 5 државно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Џунгла	45	3,95 ha	587.327,47
УКУПНО:				587.327,47

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За доградњу водоводне мреже	200 m	1.200,00	240.000,00
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1500 m	3.600,00	5.400.000,00
УКУПНО:			6.840.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ³⁷	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	40 објеката	23.800,00	952.000,00
Документација за легализацију	45 објеката	47.600,00	2.142.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	20 објеката	60.000,00	1.200.000,00
УКУПНО:			4.294.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	35	15, 16, 17, 18	8.400.000,00
Реконструкција и адаптација	5	12, 14, 15, 16, 17, 18	2.400.000,00
УКУПНО:			10.800.000,00

³⁷ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

НАСЕЉЕ МАЛА ГУБА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	48
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план, ГУП 1982, нацрт ПДР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Не постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
<i>За Малу Губу није потребно радити просторно плански документ. Сва питања регулације и изградње на овом подручју могу бити решена на основу важећег плана или предложеног Плана детаљне регулације овог насеља.</i>				

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу одбрамбеног насипа и санацију терена	подручје	360.000	360.000,00
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1.000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			5.160.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ³⁸	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	1 објекат	23.800,00	23.800,00
Документација за легализацију	48 објеката	47.600,00	2.284.800,00
Прикључивање на инфраструктуру	20 објеката	60.000,00	1.200.000,00
УКУПНО:			3.508.600,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	42	15, 16, 17, 18	10.080.000,00
Реконструкција и адаптација	5	12, 14, 15, 16, 17, 18	2.400.000,00
УКУПНО:			12.480.000,00

³⁸ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

ОПШТИНА ЖИТОРАЋА

НАСЕЉЕ У СЕЛУ ДУБОВО

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	20
ПОВРШИНА	1 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1945.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно/државно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Делимично сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИН А	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	-----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За село Дубово није потребно израдити просторно плански документ. Сва питања регулације и изградње на овом подручју могу бити решена на основу важећег Плана.

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (п)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	500 m	1.200,00	600.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			4.200.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

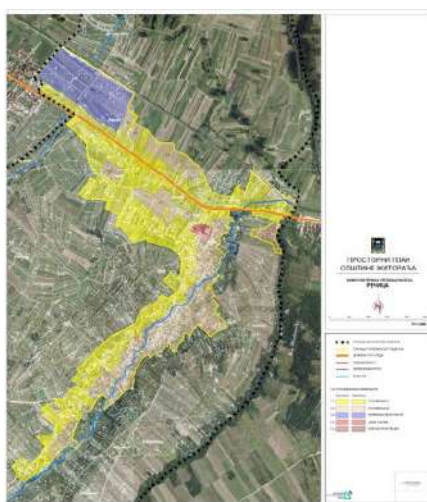
ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ³⁹	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	6 објеката	23.800,00	142.800,00
Документација за легализацију	20 објеката	47.600,00	952.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	10 објеката	60.000,00	600.000,00
УКУПНО:			1.694.800,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	6	15, 16, 17, 18	1.440.000,00
Реконструкција и адаптација	14	12, 14, 15, 16, 17, 18	6.720.000,00
УКУПНО:			8.160.000,00

³⁹ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

НАСЕЉЕ У СЕЛУ РЕЧИЦА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	33
ПОВРШИНА	1 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	После 1945.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	-----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За ово подручје постоји важећи просторно плански документ на основу којег се могу одобрити интервенције на локацији и израда плана нижег реда није неопходна.

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водовodne мреже	800 m	1.200,00	960.000,00
За изградњу саобраћајница	1.000 m	3.600,00	4.800.000,00
УКУПНО:			5.760.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁴⁰	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	30 објеката	23.800,00	714.000,00
Документација за легализацију	30 објеката	47.600,00	1.428.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	30 објеката	60.000,00	1.800.000,00
УКУПНО:			3.942.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁴¹

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	25	15, 16, 17, 18	6.000.000,00
Реконструкција и адаптација	8	12, 14, 15, 16, 17, 18	3.840.000,00
УКУПНО:			9.840.000,00

⁴⁰ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁴¹ Постојећи модели за побољшање становања Рома – Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

НАСЕЉЕ У СЕЛУ ДРЖАНОВАЦ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	13
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	После 1945.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Делимично сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	500 m	1.200,00	600.000,00
За изградњу саобраћајница	200 m	3.600,00	720.000,00
УКУПНО:			1.320.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁴²	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	13 објеката	23.800,00	309.400,00
Документација за легализацију	13 објеката	47.600,00	618.800,00
Прикључивање на инфраструктуру	13 објеката	60.000,00	780.000,00
УКУПНО:			1.708.200,00

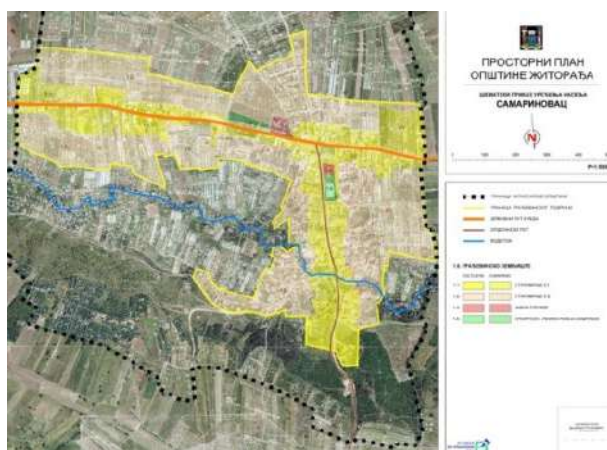
ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁴³

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТАТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	11	15, 16, 17, 18	2.640.000,00
Реконструкција и адаптација	2	12, 14, 15, 16, 17, 18	960.000,00
УКУПНО:			3.600.000,00

⁴²Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁴³ Постојећи модели за побољшање становања Рома – Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

НАСЕЉЕ У СЕЛУ САМАРИНОВАЦ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	11
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	После 1945.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Просторни план
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	-
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------	-----------	-----------------------------------

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ: За Самариновац није потребно радити просторно плански документ. Сва питања регулације и изградње на овом подручју могу бити решена на основу важећег плана.

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	250 m	1.200,00	300.000,00
За изградњу саобраћајница	250 m	3.600,00	900.000,00
УКУПНО:			1.200.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁴⁴	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	11 објеката	23.800,00	261.800,00
Документација за легализацију	11 објеката	47.600,00	523.600,00
Прикључивање на инфраструктуру	11 објеката	60.000,00	660.000,00
УКУПНО:			1.445.400,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁴⁵

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	6	15, 16, 17, 18	1.440.000,00
Реконструкција и адаптација	3	12, 14, 15, 16, 17, 18	1.440.000,00
УКУПНО:			2.880.000,00

⁴⁴ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁴⁵ Постојећи модели за побољшање становања Рома – Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

ОПШТИНА БОЈНИК

ДРАГОВАЧКО НАСЕЉЕ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	60
ПОВРШИНА	1,4 ha
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	-
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	У току израда ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	<i>Драговачко насеље</i>	60	1,4 ha	208.166,70
УКУПНО:				208.166,70

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ**ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	3.000 m	1.200,00	3.600.000,00
За изградњу саобраћајница	3.000 m	3.600,00	10.800.000,00
УКУПНО:			14.400.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁴⁶	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	10 објеката	23.800,00	238.000,00
Документација за легализацију	60 објеката	47.600,00	2.856.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	30 објеката	60.000,00	1.800.000,00
УКУПНО:			4.894.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	30	15, 16, 17, 18	7.200.000,00
Реконструкција и адаптација	10	12, 14, 15, 16, 17, 18	4.800.000,00
УКУПНО:			12.000.000,00

⁴⁶ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

НАСЕЉЕ 17. ФЕБРУАР

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	37
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1930.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	У току израда ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	17. Фебруар	37	1,0 ha	148.690,50
УКУПНО:				148.690,50

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За легализацију канализационе мреже и пречистач отпадних вода	800 m	1.200,00	960.000,00
За изградњу саобраћајница	800 m	3.600,00	2.880.000,00
УКУПНО:			3.840.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁴⁷	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	30 објеката	23.800,00	714.000,00
Документација за легализацију	30 објеката	47.600,00	1.428.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	30 објеката	60.000,00	1.800.000,00
УКУПНО:			3.942.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁴⁸

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	30	15, 16, 17, 18	7.200.000,00
Реконструкција и адаптација	7	12, 14, 15, 16, 17, 18	3.360.000,00
УКУПНО:			10.560.000,00

⁴⁷ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁴⁸ Постојећи модели за побољшање становања Рома - Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

НАСЕЉЕ У СЕЛУ ГОРЊИ БРЕСТОВАЦ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Сеоско
БРОЈ КУЋА	30
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1930.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	У току израда ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу водоводне мреже	500 m	1.200,00	600.000,00
За изградњу саобраћајница	500 m	3.600,00	1.800.000,00
УКУПНО:			2.400.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁴⁹	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	30 објеката	23.800,00	714.000,00
Документација за легализацију	30 објеката	47.600,00	1.428.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	30 објеката	60.000,00	1.800.000,00
УКУПНО:			3.942.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁵⁰

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	25	15, 16, 17, 18	6.000.000,00
Реконструкција и адаптација	5	12, 14, 15, 16, 17, 18	2.400.000,00
УКУПНО:			8.400.000,00

⁴⁹ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁵⁰ Постојећи модели за побољшање становања Рома – Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

НАСЕЉЕ ЂУКЕ ДИНИЋ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	25
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1980.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	У току израда ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Не постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Ђуке Динић	25	0,7 ha	104.083,35
УКУПНО:				104.083,35

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За доградњу електричне мреже и уличне расвете	250 m	1.200,00	300.000,00
За изградњу саобраћајница	250 m	3.600,00	900.000,00
УКУПНО:			1.200.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁵¹	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	25 објеката	23.800,00	595.000,00
Документација за легализацију	25 објеката	47.600,00	1.190.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	25 објеката	60.000,00	1.500.000,00
УКУПНО:			3.285.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁵²

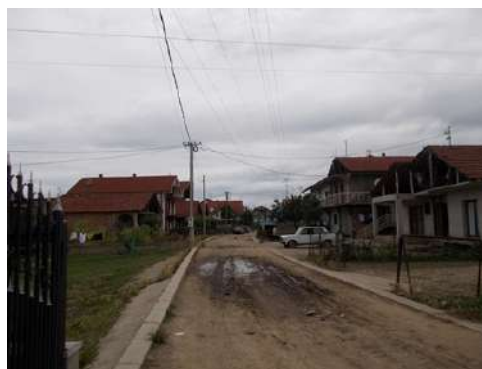
ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	20	15, 16, 17, 18	4.800.000,00
Реконструкција и адаптација	5	12, 14, 15, 16, 17, 18	2.400.000,00
УКУПНО:			7.200.000,00

⁵¹ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁵² Постојећи модели за побољшање становања Рома – Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

ГРАД ЛЕСКОВАЦ

НАСЕЉЕ СЛАВКО ЗЛАТАНОВИЋ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	500
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970-их
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ПГР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји, улице нису асфалтиране
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТАТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Славко Златановић	500	3,8 ha	565.023,90
УКУПНО:				565.023,90

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	800 m	1.200,00	960.000,00
За изградњу саобраћајница	800 m	3.600,00	2.880.000,00
УКУПНО:			3.840.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

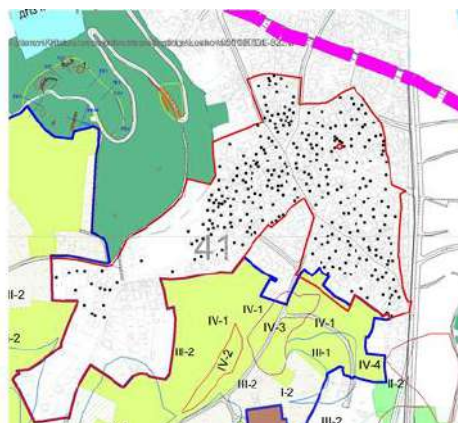
ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁵³	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско правног статуса	500 објеката	23.800,00	11.900.000,00
Документација за легализацију	500 објеката	47.600,00	23.800.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	80 објеката	60.000,00	4.800.000,00
УКУПНО:			40.500.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТАТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	220	15, 16, 17, 18	52.360.000,00
Реконструкција и адаптација	60	12, 14, 15, 16, 17, 18	28.560.000,00
УКУПНО:			80.920.000,00

⁵³ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

НАСЕЉЕ САТ МАЈА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	-
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Више векова
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Мешовит
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁵⁴**

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	100	15, 16, 17, 18	23.800.000,00
Реконструкција и адаптација	95	12, 14, 15, 16, 17, 18	45.220.000,00
УКУПНО:			69.020.000,00

⁵⁴ Постојећи модели за побољшање становања Рома – Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

НАСЕЉЕ ПОДВОРЦЕ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	400
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	(Старо)
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ПГР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Друштвено
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА:**ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁵⁵**

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	400	15, 16, 17, 18	95.200.000,00
Реконструкција и адаптација	260	12, 14, 15, 16, 17, 18	123.760.000,00
Расељавање	100	11, 13	238.000.000,00
УКУПНО:			456.960.000,00

⁵⁵ Постојећи модели за побољшање становања Рома – Социјална и приступачна стамбена решења за Роме и осетљиво становништво у Србији.

ГРАД ВРАЊЕ

НАСЕЉЕ ЦИГАНСКИ РИД

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	23
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1985 - 1990
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Општинско
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Не постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Не постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Не постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Не постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
<i>За ово насеље није потребно радити просторно плански документ. Сва питања регулације и изградње на овом подручју могу бити решена на основу важећег плана.</i>				

ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ ИНФРАСТРУКТУРЕ

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	500 m	1.200,00	600.000,00
За изградњу саобраћајница	1000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			4.200.000,00

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁵⁶	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	23 објекта	23.800,00	547.400,00
Документација за легализацију	23 објекта	47.600,00	1.094.800,00
Прикључивање на инфраструктуру	23 објекта	60.000,00	1.380.000,00
УКУПНО:			3.022.200,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁵⁷

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Расељавање	23	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	82.800.000,00
УКУПНО:			82.800.000,00

⁵⁶ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁵⁷ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ ГОРЊА ЧАРШИЈА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	290
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Више векова
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји (мали број прикључака)
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Претежно постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
План детаљне регулације	Горња чаршија	290	6,5 ha	807.206,40
УКУПНО:				807.206,40

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁵⁸	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	20 објеката	60.000,00	1.200.000,00
УКУПНО:			8.340.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁵⁹

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	50	ГРУПА 1	12.000.000,00
Реконструкција и адаптација	30	ГРУПА 3	14.400.000,00
Расељавање	30	ГРУПА 2 и ГРУПА 4	100.800.000,00
УКУПНО:			134.400.000,00

⁵⁸ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁵⁹ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ ГОРЊА ЧАРШИЈА 2

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	19
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1970. год.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ПГР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји (део није прикључен)
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Не постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Добар
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	500 m	1.200,00	600.000,00
За доградњу водоводне мреже	500 m	1.200,00	600.000,00
За изградњу саобраћајница	800 m	3.600,00	2.880.000,00
УКУПНО:			4.080.000,00

НАСЕЉЕ САРАИНА

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	48
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	Више векова
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ПГР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји (6 није прикључено)
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Постоји
Адекватни услови терена/ локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁶⁰	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско-правног статуса	10 објеката	23.800,00	238.000,00
Документација за легализацију	10 објеката	47.600,00	476.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	10 објеката	60.000,00	600.000,00
УКУПНО:			1.314.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁶¹

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	10	ГРУПА 1	2.400.000,00
Реконструкција и адаптација	10	ГРУПА 3	4.800.000,00
УКУПНО:			7.200.000,00

⁶⁰ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁶¹ Вуксановић-Мацура Злата и Мацура Владимир, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

ОПШТИНА БУЈАНОВАЦ

НОВО НАСЕЉЕ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	250
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	1946 - 1990
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ППР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји (прикључено 70%)
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји али неадекватно
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	-
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоји
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Већина бесправна (30 са Г.Д.)

ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------------	--------------	---

За ово насеље није потребно радити просторно плански документ. Сва питања регулације и изградње на овом подручју могу бити решена на основу важећег плана.

**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1000 m	1.200,00	1.200.000,00
За изградњу саобраћајница	1000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			4.800.000,00

**ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА
ИНФРАСТРУКТУРУ**

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁶²	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
Прикључивање на инфраструктуру	100 објеката	60.000,00	6.000.000,00
УКУПНО:			13.140.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁶³

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	100	ГРУПА 1	24.000.000,00
Реконструкција и адаптација	20	ГРУПА 3	9.600.000,00
УКУПНО:			33.600.000,00

⁶² Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁶³ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ МОРАВСКА - ГЊИЛАНСКИ ПУТ

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	120 ?
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	-
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ПГР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	85% општинско, 15% приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Делимично постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/ локације	Не постоји
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Несигуран

ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОСТОРНО ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА БУДУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**

ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТ	НАСЕЉЕ	БРОЈ СТАМБЕНИХ ОБЈЕКТА	ПОВРШИ НА	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
------------------	--------	------------------------------	--------------	---

За ово насеље није потребно радити просторно плански документ. Сва питања регулације и изградње на овом подручју могу бити решена на основу важећег плана.

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ, ЛЕГАЛИЗАЦИЈА, ЛЕГАЛНИ ПРИКЉУЧЦИ НА ИНФРАСТРУКТУРУ

ИНТЕРВЕНЦИЈА - СТАМБЕНИ ОБЈЕКТИ	ОБИМ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ ПО ОБЈЕКТУ (РСД) ⁶⁴	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
Решавање имовинско- правног статуса	100 објеката	23.800,00	2.380.000,00
Документација за легализацију	100 објеката	47.600,00	4.760.000,00
УКУПНО:			7.140.000,00

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ИНДИВИДУАЛНО ПО ОБЈЕКТИМА - СТАМБЕНИ МОДЕЛИ⁶⁵

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПО СТАМБЕНИМ ОБЈЕКТИМА	ПРОЦЕЊЕНИ БРОЈ ОБЈЕКТА	МОГУЋИ СТАМБЕНИ МОДЕЛИ	ПРОЦЕЊЕНА ВРЕДНОСТ ИНВЕСТИЦИЈЕ (РСД)
Побољшање услова становања	100	ГРУПА 1	24.000.000,00
Реконструкција и адаптација	20	ГРУПА 3	9.600.000,00
УКУПНО:			33.600.000,00

⁶⁴ Према ценама достављеним од дирекција за урбанизам и изградњу.

⁶⁵ Вуксановић-Мацура, Злата и Владимир Мацура, Стамбени модели за подстандардна ромска насеља, Београд, септембар 2014.

НАСЕЉЕ МОРАВА 76

ОПШТИ ПОДАЦИ О НАСЕЉУ	
ТИП НАСЕЉА	Градско
БРОЈ КУЋА	340
ПОВРШИНА	-
ПЕРИОД НАСТАНКА НАСЕЉА	После 1976. год.
ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Постоји ПГР
НАМЕНА ЗЕМЉИШТА	Становање
ВЛАСНИШТВО НАД ЗЕМЉИШТЕМ	Приватно
КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСЕЉА	
Водовод	Постоји, половина кућа није прикључено
Одвођење отпадних вода (канализација или септичке јаме)	Постоји за половину насеља
Електрична мрежа	Постоји
Јавна расвета	Постоји
Саобраћајна мрежа	Не постоји
Адекватни услови терена/локације	Постоје
Адекватан приступ јавним сервисима	Постоји
Структурални квалитет стамбених јединица	Лош
Пренасељеност	Не постоји
Правни статус објеката на парцелама	Сигуран

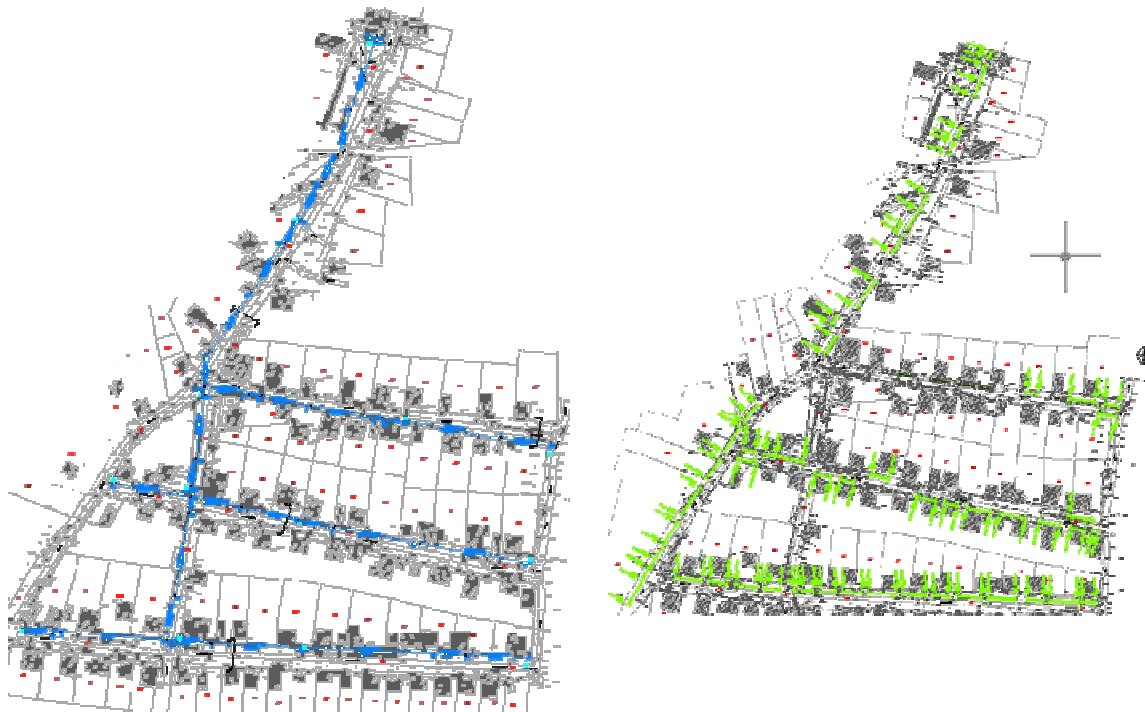
ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА И МЕРА ИНТЕРВЕНЦИЈА СА ФИНАНСИЈСКОМ ПРОЦЕНОМ:**ПРОЈЕКТНО-ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА ИЗГРАДЊУ
ИНФРАСТРУКТУРЕ**

ИЗРАДА ТЕХНИЧКЕ И ДРУГЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ	ПАРАМЕТРИ ЗА ПРОЦЕНУ (m)	ПРОСЕЧНА ЦЕНА ПО ЈЕДИНИЦИ (РСД)	ПРОЦЕНА ПОТРЕБНИХ СРЕДСТАВА (РСД)
За изградњу канализационе мреже и одвођење атмосферских вода	1000 m	1.200,00	1.200.000,00
За доградњу водоводне мреже	200 m	1.200,00	240.000,00
За изградњу саобраћајница	1000 m	3.600,00	3.600.000,00
УКУПНО:			5.040.000,00

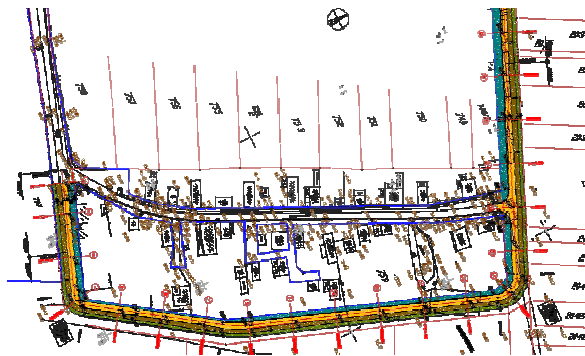
Прилог 2:

Преглед техничке документације израђене за одабрана подстандарна ромска насеља уз основне карактеристике радова који су планирани за извођење

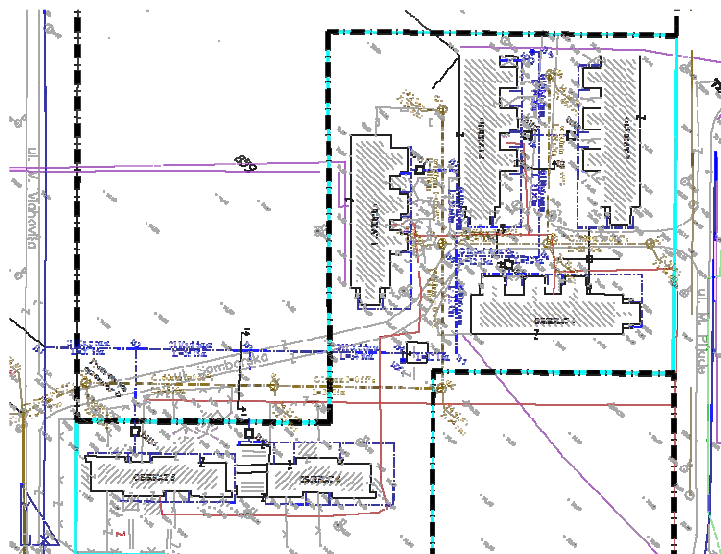
Град Сомбор	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе
Ромско насеље у Бачком Моноштору	Изградња и реконструкција водовodne мреже и атмосферске канализације	<ol style="list-style-type: none"> Идејно решење Катастарско-топографска подлога Пројекат за грађевинску дозволу техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу Пројекат за извођење 	<p>1400 m водовodne мреже</p> <p>1400 m атмосферске канализације</p>

Општина Оцаи	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина тресе
Насеље Дероње	Изградња саобраћајнице, електроенергетске инфраструктуре, водовдне мреже и атмосферске канализације	1. Идејно решење 2. Катастарско- топографска подлога 3. Пројекат парцелације / препарцелације 4. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 5. Пројекат за извођење	450 m саобраћајнице 450 m електроенергетске инфраструктуре 450 m водовдне мреже 450 m атмосферске канализације

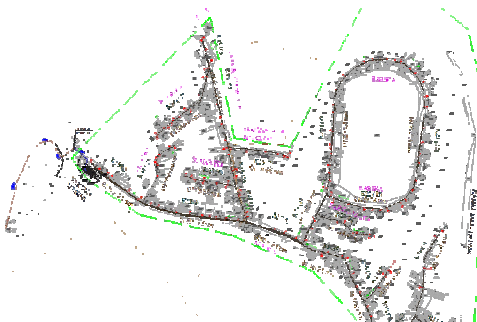
Град Панчево	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе
Блок насеља Шумице (Старчево)	49 Изградња водовodne и канализационе мреже са прикључцима за постојеће објекте	1. Идејно решење 2. Катастарско-топографска подлога 3. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 4. Пројекат за извођење	260 m водовodne мреже 260 m фекалне канализације

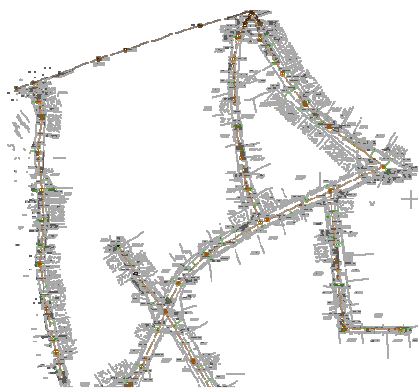
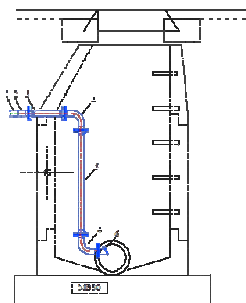
Општина ковин	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна обухваћена површина / дужина трасе
Ново насеље (Дубовац)	Изградња кишне канализације	1. Идејно решење 2. Катастарско- топографска подлога 3. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 4. Пројекат за извођење	Укупна површина сливног подручја око 13,5 ha Отворена каналска мрежа у дужини од 1850 m
Поднасеље Козара (Делиблато)	Изградња кишне канализације	5. Идејно решење 6. Катастарско- топографска подлога 7. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 8. Пројекат за извођење	Укупна површина сливног подручја око 11,5 ha Отворена каналска мрежа у дужини од 1460 m
Поднасеље Трновача (Гај)	Изградња кишне канализације	9. Идејно решење 10. Катастарско- топографска подлога 11. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 12. Пројекат за извођење	Укупна површина сливног подручја око 22,5 ha Отворена каналска мрежа у дужини од 4000 m

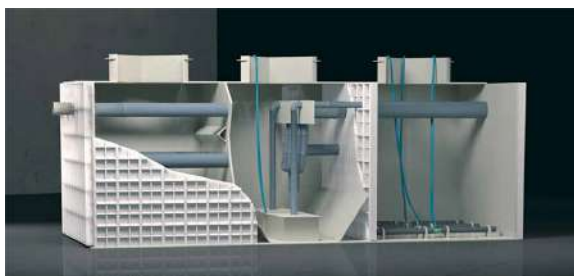
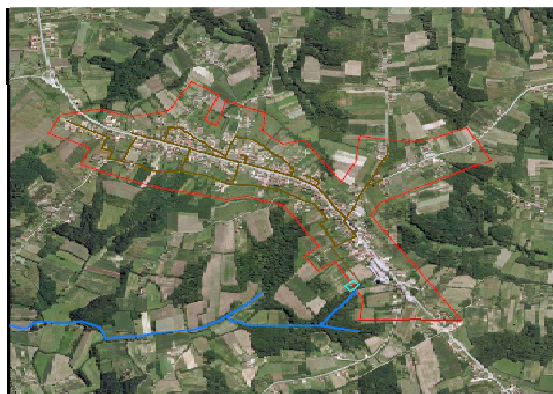
Град Смедерево	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе
Насеље Мали Кривак	Хидротехничко уређење насеља (за изградњу канализације употребљених вода и унутрашњих вода – атмосферских и подземних)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Хидротехничка основа насеља 2. Идејно решење 3. Катастарско- топографска подлога 4. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 5. Пројекат за извођење 	<p>Канализација отпадних вода - 2650 m</p> <p>Атмосферска канализација - 1000 m</p>

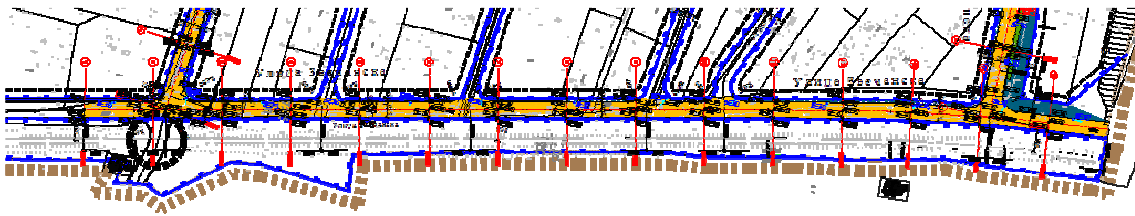
Град Ваљево	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе
Насеље Баир	Реконструкција постојеће и изградња нове канализације отпадних вода	<ol style="list-style-type: none"> Идејно решење Катастарско-топографска подлога Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу Пројекат за извођење 	Траса канализације 850 m

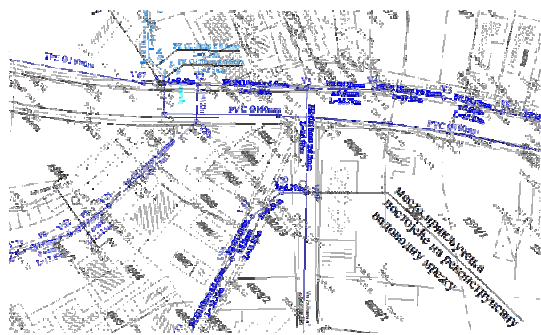
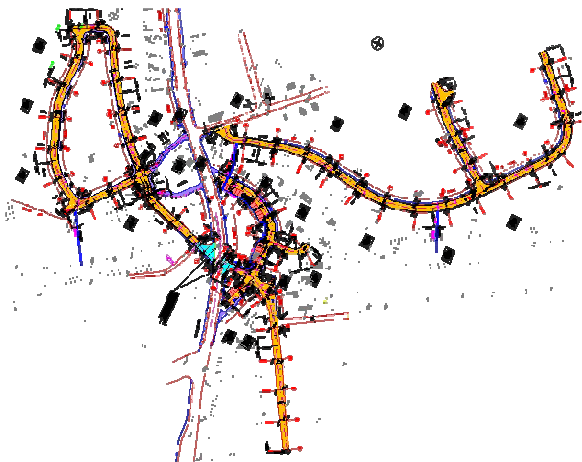
Општина Коцелјева	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе / друга опрема
Насеља Драгиње и Брдарица	Изградња колектора фекалне каналације и изградња постројења за прераду отпадних вода	<ol style="list-style-type: none"> 1. Идејно решење 2. Катастарско- топографска подлога 3. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 4. Пројекат за извођење 	<p>Фекална каналациона мрежа у дужини од око 6000 m</p> <p>Црпна станица</p> <p>Постројење за пречишћавање отпадних вода (СБР систем)</p>

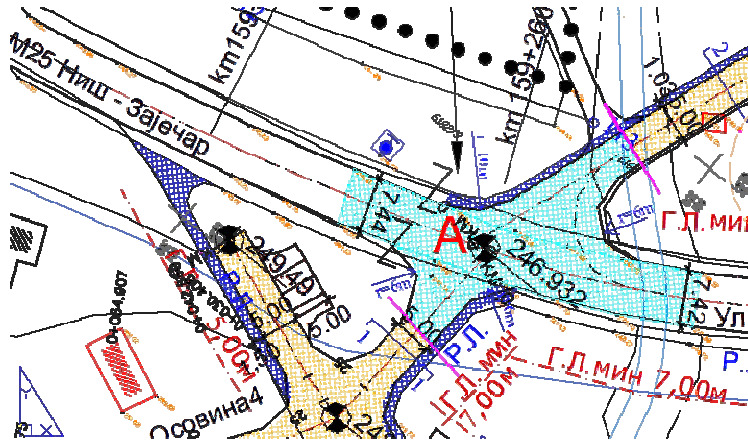

Град Крушевац	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе
Насеље Пањевац	Реконструкција и изградња водоводне мреже и фекалне каналizacione (улице Приштинска, Каницова и Звечанска), изградња атмосферске каналizacione (улице Приштинска и Звечанска), изградња саобраћајница	1. Идејно решење 2. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 3. Пројекат за извођење	Водоводна мрежа око 700 m Фекална каналizacione око 700 m Атмосферска каналizacione око 630 m Саобраћајнице укупно око 1020 m

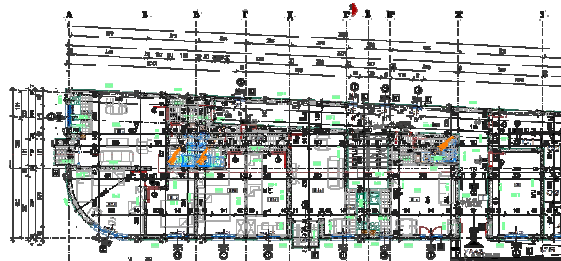

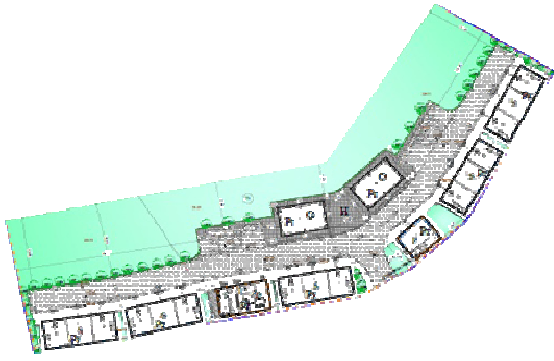
Општина Књажевац	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе / обухваћена површина
Насеље Нишки пут	Изградња саобраћајнице са јавном расветом и паркинзима, изградња и реконструкција водовдне мреже, регулација водотока и изградња раскрснице са магистралном саобраћајницом	<ol style="list-style-type: none"> Идејно решење Катастарско-топографска подлога Хидролошка студија Пројекат парцелације/препарцелације Идејни пројекат са ревизијом Пројекат грађевинску дозволу техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу Пројекат за извођење 	<p>Реконструкција постојеће и изградња нове водовдне мреже у дужини од 1,5 km</p> <p>Изградња 25 паркинг места</p> <p>Пројектовано 9600 m² секундарних саобраћајница</p> <p>Изградња новог јавног осветљења (стубне светилке НАВП 70w)</p> <p>Дужина регулације потока 455 m (површина за регулацију 1482 m²)</p>

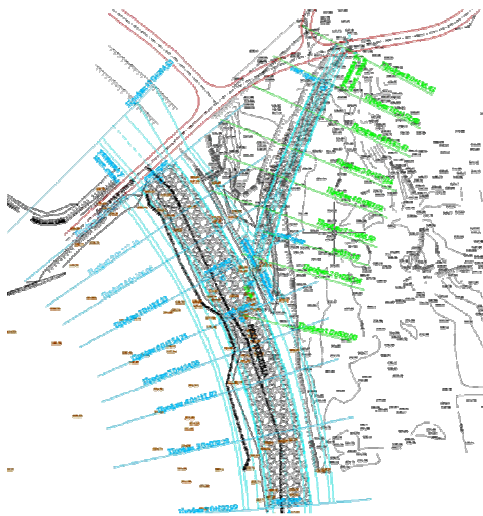

Општина Бела Паланка	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Карактеристике објекта
Стамбена зграда за социјално станавање	Изградња колективне зграде за социјално станавање	<ol style="list-style-type: none"> Идејно решење Катастарско- топографска подлога Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу Пројекат за извођење 	<p>Зграда П+2, 11 станава, оставе и заједничка просторија</p> <p>Укупна бруто површина објекта 640 m²</p>
Ковачке radionice	Izgradnja kovačkih radionica	<ol style="list-style-type: none"> Идејно решење Катастарско- топографска подлога Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу Пројекат за извођење 	<p>10 ковачких радионица са пратећим садржајима (кухиња, тоалети, свлачионице, складишта готових производа, објект за излагање готових производа и надстрешница за излагање готових производа)</p> <p>Објекти у низу укупне површине 300 m²</p>

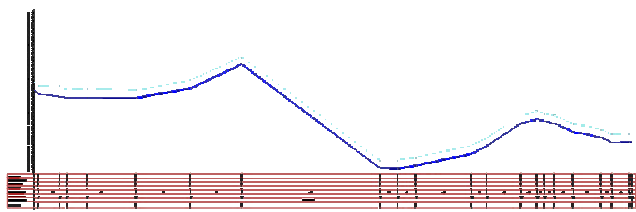

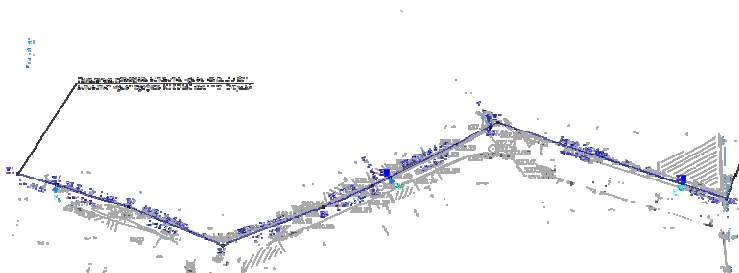
Општина Прокупље	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина регулације
Насеље Мала Губа	Регулација два водотока у циљу одбране од поплава	1. Идејно решење 2. Пројекат за грађевинску дозволу са техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 3. Пројекат за извођење	Стражевачка река: 170 m Топлица: 220 m

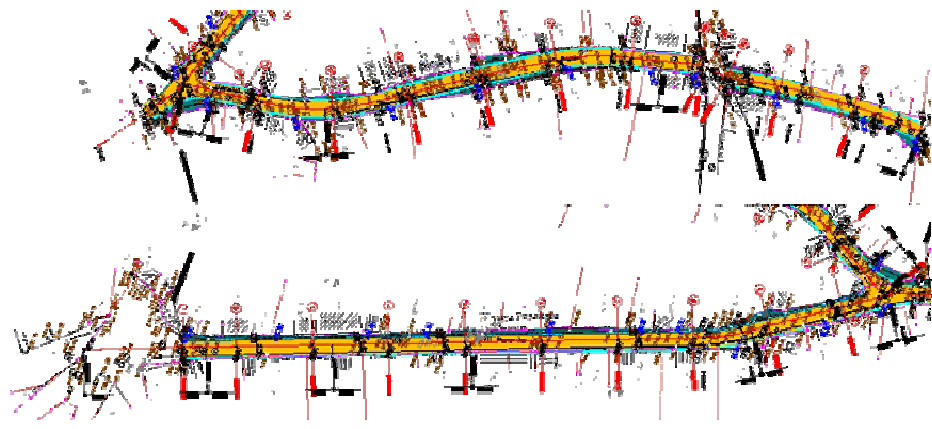

Општина Житораћа	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина тресе
Насеља Речица и Житораћа	Реконструкција водозавхата и главог цевовода водоснабдевања	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пројекти постојећег стања 2. Ситуациони план тресе и објекта 3. Идејно решење 4. Катастарско-топографска подлога 5. Идејни пројекат 6. Пројекат за извођење 	Дужина новопројектованог цевовода око 3 km

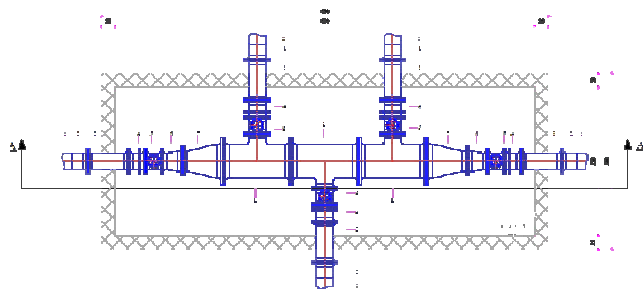
Град Лесковац	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Укупна дужина трасе
Насеља Сат Махала и Подврце	Доградња / реконструкција водоводне мреже	1. Идејно решење 2. Катастарско- топографска подлога 3. Идејни пројекат 4. Пројекат за извођење	Сат Махала: дужина реконструисане водоводне мреже - 192 m Подврце: дужина реконструисане водоводне мреже - 620 m
Насеље Сат Махала	Изградња атмосферске канализације и реконструкција коловозне конструкције	1. Идејно решење 2. Катастарско- топографска подлога 3. Идејни пројекат 4. Пројекат за извођење	Канализација за одвођење атмосферских отпадних вода у дужини од 520 m Коловозна конструкција у дужини од 367 m

Град Врање	Тип интервенције	Предвиђена техничка документација	Технички подаци / укупна дужина трасе
Насеље Сараина	Реконструкција резервоара „Сараина“	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пројекти постојећег стања 2. Идејно решење 3. Катастарско-топографска подлога 4. Пројекат препарцелације 5. Идејни пројекат 6. Пројекат за извођење 	5 комора, укупна запремина 4500 m ³
Насеље Сараина	Изградња водовodne мреже и атмосферске канализације	<ol style="list-style-type: none"> 1. Идејно решење 2. Катастарско-топографска подлога 3. Пројекат за грађевинску дозволу техничком контролом и изводом из пројекта за грађевинску дозволу 4. Пројекат за извођење 	<p>Водовод: дужина новопроектване мреже – 460 m</p> <p>Атмосферска канализација: дужина новопроектване мреже – 440 m</p>

Извор илустрација: СЕТ д.о.о.